

unicef
her çocuk için

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

EĞİTİCİ EL KİTABI | 1

HAK TEMELLİ VE SİSTEM ODAKLI MODÜLLER

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

EĞİTİCİ EL KİTABI | 1

HAK TEMELLİ VE SİSTEM ODAKLI MODÜLLER

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

GENEL YAYIN YÖNETMENİ KOORDİNATÖR

Prof. Dr. Cihad DEMİRLİ
H. Nur KIRAZ AKKAŞ

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı
Eğitim Araştırmaları Daire Başkanı

EDİTÖRLER

BAŞ EDİTÖR EDİTÖRLER

Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR
Prof. Dr. Neslihan G. KARAMAN
Doç. Dr. Erdem HAREKET
Dr. Ayşe Şule YÜKSEL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
Gazi Üniversitesi
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

YAZARLAR

EĞİTİM REHBERİ YETİŞKİN EĞİTİMİ GİRİŞ MODÜLÜ MODÜL 1 MODÜL 2

Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR
Doç. Dr. G. Şule TEPETAŞ CENGİZ
Doç. Dr. Kâmil KURTUL
Prof. Dr. Betül ULUKOL
Prof. Dr. Kasım KARATAŞ
Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR
Doç. Dr. Kâmil KURTUL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
UNICEF Türkiye
Ankara Üniversitesi
Hacettepe Üniversitesi

MODÜL 3 MODÜL 4 MODÜL 5 MODÜL 6 MODÜL 7 MODÜL 8 MODÜL 9

Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR
Doç. Dr. Kâmil KURTUL
Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR
Doç. Dr. Mehmet Baki BİLİK
Dr. Ayşe Şule YÜKSEL
Prof. Dr. Cem Ali GİZİR
Doç. Dr. Nesime CAN ANGIN
Prof. Dr. Neslihan G. KARAMAN
Doç. Dr. Erdem HAREKET

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
UNICEF Türkiye
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Mersin Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
Gazi Üniversitesi

MODÜL REVİZYONLARI

PROJE EKİBİ

PROJE KOORD. PROJE KOORD. YRD. İÇERİK UZMANI İÇERİK UZMANI İDARİ İŞLER SORL. İDARİ PERSONEL

Dr. Ayşe Şule YÜKSEL
Dr. Zeynep GÜLER
Ümran DEMİRÖZ
Esra GÜMÜŞ
Fatma PEKMEZCİ CAN
Sena YILMAZ

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

DİL VE TASARIM

DİL UZMANI GRAFİK/TASARIM

Esra GÜMÜŞ
Neslihan BAL

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

KATKIDA BULUNANLAR

EĞİTİM SORUMLUSU REHBER ÖĞRT.

Dr. Bircan ALTUNKESER
Emine ÜN ATLAY

UNICEF Türkiye
Millî Eğitim Bakanlığı

ISBN: 978-975-11-9382-7

ANKARA-2025

Bu yayın Millî Eğitim Bakanlığı tarafından UNICEF'in teknik ve finansal desteği ile Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yayında beyan edilen görüşler, bilimsel içerik ve değerlendirmeler bölüm yazarlarının kendi sorumluluğundadır ve hiçbir şekilde Millî Eğitim Bakanlığı ve UNICEF'in görüş ve politikalarını yansıtmamaktadır.

ÖN SÖZ

Afetler ve acil durumlar, toplumu bir bütün olarak etkileyen ancak en çok da çocukları kırılgan hâle getiren olağanüstü durumlardır. Bu tür krizlerde çocukların haklarının ihlal edilme riski artmakta; eğitim, sağlık, korunma ve katılım gibi temel haklara erişimleri kesintiye uğramaktadır. Bu nedenle çocukların afet ve acil durumlara karşı korunması yalnızca insani bir sorumluluk değil aynı zamanda ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde bir yükümlülüktür. Nitekim Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde esas alınan erdem-değer-eylem anlayışı doğrultusunda; merhamet, yardımlaşma, dayanışma, adalet ve sorumluluk gibi değerlerimiz, çocukların korunmasına yönelik sorumluluğumuzun ahlaki ve manevi zeminini oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı, çocuk haklarına duyarlı, kriz durumlarında çocukların ihtiyaçlarını ön planda tutan ve onları merkeze alan bir eğitim sistemini güçlendirmeyi temel önceliklerinden biri olarak görmektedir. Bu doğrultuda, UNICEF iş birliğiyle yürütülen "Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi" kapsamında hazırlanan eğitici el kitabı, afet ve acil durum süreçlerinde çocuk haklarını odağa alan bir yaklaşımın geliştirilmesini hedeflemektedir. Projenin temel amaçlarından biri; öğretmenler ile eğitim paydaşlarının bilgi, tutum ve becerilerini güçlendirerek afet ve acil durum süreçlerinde çocukların korunmasını, güçlenmesini ve hak temelli bir eğitim ortamının oluşturulmasını desteklemektir.

"Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi" kapsamında üç cilt olarak hazırlanan el kitabı seti sahada görev yapan eğitimciler için yol gösterici bir kaynak olarak tasarlanmıştır. Eğitim modülleri; çocuk hakları temelli bir yaklaşımla afet ve acil durum süreçlerinde çocukların korunması, risklerin önceden belirlenmesi, etik ilkeler, çocuk katılımı, psikolojik destek mekanizmaları ve öğretmenlerin iyi oluşu gibi pek çok kritik konuyu kapsamlı biçimde ele almaktadır. Bu modüller yalnızca bilgi sunmakla kalmayıp öğretmenlerin mesleki uygulamalarını gözden geçirmelerine ve afetlere hazırlık ile müdahale süreçlerinde çocuk haklarını gözetken bir tutum geliştirmelerine destek olmayı amaçlamaktadır. Zira öğretmen, bilgiyi aktaran bir kişi olmanın çok ötesinde; hikmet, feraset ve merhametle kuşatılmış bir rehberdir.

Bu önemli çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen herkesi, bir çocuğun tebessümünde karşılığını bulan gayretin paydaşı olarak görüyorum; bu vesileyle değerli akademisyenlere, saha uzmanlarına, proje ekibine ve UNICEF Türkiye'ye gönülden teşekkür ediyorum. Eğitici eğitimlerinde kullanılacak bu kaynak kitabın, yalnızca afet dönemlerinde değil çocuk haklarının her koşulda korunmasına ve çocukların sesi olabilen bir eğitim kültürünün güçlenmesine hizmet edeceğine yürekten inanıyorum.

Çocukların haklarının eksiksiz tanındığı, saygı gördüğü ve korunduğu bir eğitim sistemi hepimizin ortak sorumluluğudur.

Prof. Dr. Cihad DEMİRLİ

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı

“Afet ya da acil bir durum olduğunda bazen haklarımız unutuluyor oysa bizim barınma, beslenme, eğitim, sağlık ve güvende olma hakkımız her durumda korunmalı. Afetlerden en çok biz çocuklar etkileniyoruz ve ihtiyaçlarımızın görülmesini, sesimizin duyulmasını istiyoruz. Özel gereksinimi olan arkadaşlarımız ve bizler, hepimiz eşit davranılmayı hak ediyoruz; kimseye farklı davranılmamalı. Ailemizle birlikte güvende olmayı istiyoruz. Oyun oynayabileceğimiz, dinlenebileceğimiz, kendimizi rahatça ifade edebileceğimiz güvenli alanların oluşturulması bizim için çok önemli. Haklarımızı bilen ve bizi her durumda destekleyen öğretmenlerimiz sayesinde kendimizi daha güçlü ve güvende hissederiz.”

*Çocuk Görüşü**

**Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi
Çocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)*

İÇİNDEKİLER

4 DİZİNLER

5 KISALTMALAR

7 EĞİTİM REHBERİ

65 GİRİŞ MODÜLÜ

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMAYA GİRİŞ

75 MODÜL | 1

ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMA ALANINDA TEMEL KAVRAMLAR

115 MODÜL | 2

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUKLARIN KORUNMASI VE DEZAVANTAJLI ÇOCUKLAR

165 MODÜL | 3

AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ VE TÜRKİYE AFET MÜDAHALE SİSTEMİ

205 SÖZLÜK

DİZİNLER

TABLolar

Tablo 1 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Modülleri Amaç ve Kapsamı ..	17
Tablo 2 Eğitim Modüllerinin Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Maddeleri ile ilişkilendirilmesi.....	19
Tablo 3 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Programı.....	21
Tablo 4 Eğiticiler İçin Kontrol Çizelgesi.....	37
Tablo 5 Zor Katılımcı Profilleri	57
Tablo 2.1 Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Mahrum Olabileceği Haklar ve Karşılaşabileceği Riskler	142
Tablo 2.2 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk İhmali ve İstismarı.....	149
Tablo 3.1 Seviye Etki Derece Tablosu	191
Tablo 3.2 Hizmet Gruplarının Ulusal ve Yerel Düzey Ana Çözüm Ortakları.....	196

ŞEKİLLER

Şekil 1.1 Şemsiye Haklar	97
Şekil 1.2 Çocuk Hakları Temelli Yaklaşımın Genel İlkeleri	101
Şekil 1.3 Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin İş Akışı.....	107
Şekil 2.1 Çocuk Hakları Temelli Yaklaşımın Genel İlkeleri	144
Şekil 3.1 Ulusal ve Yerel Müdahale Yönetim Sistemi	193
Şekil 3.2 Ulusal Afet Müdahale Organizasyon Şeması	194
Şekil 3.3 Yerel Düzey Afet Müdahale Organizasyon Şeması.....	195

GÖRSELLER

Görsel 1 Modül Planı Kapağı Örneği.....	26
Görsel 2 Modül Planı Çocuk Görüşü Örneği.....	27
Görsel 3 Modül Planı İzlencesi Örneği	29
Görsel 4 Modül Akışı Örneği	30
Görsel 5 Modül İçeriği Kapağı Örneği	31
Görsel 6 Modül İçeriği Çocuk Görüşü Örneği	32
Görsel 7 Modül İçeriği İzlencesi Örneği.....	33
Görsel 8 Modül Notları Örneği	34

KISALTMALAR

AADYM: Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

ARA: Afet Risk Azaltma

ASDEP: Aile Sosyal Destek Programı

ASHB: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

bk.: Bakınız

BM: Birleşmiş Milletler

BMÇHS: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

ÇDM: Çocuk Dostu Mekânlar

dk.: Dakika

ÇİM : Çocuk İzlem Merkezi

ÇOKİM: Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme

ÇSGB: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

KBRN: Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

OSB: Otizm Spektrum Bozukluğu

ÖRGM: Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü

ÖYGM: Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü

PİY: Psikolojik İlk Yardım

SB: Sağlık Bakanlığı

SED: Sosyal ve Ekonomik Destek

SHM: Sosyal Hizmet Merkezi

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

TAMP: Türkiye Ulusal Afet Müdahale Planı

TGC: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations Children's Fund)

WHO: Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)

YY: Yerel Yönetimler

unicef
her çocuk için

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

EĞİTİM REHBERİ

unicef
her çocuk için

EĞİTİM REHBERİ

İÇİNDEKİLER

EĞİTİM REHBERİ

BÖLÜM 1

Eğitim Hakkında

- 1.1. Eğitimin Amacı ve Gerekçesi
- 1.2. Yasal Dayanak ve Politika Çerçevesi
- 1.3. Hedef Kitle ve Katılımcı Profili
- 1.4. Eğitimin Süresi ve Ortamı
- 1.5. Eğitimde Kullanılacak Materyal ve Araçlar
- 1.6. Eğitimin Kapsamı
- 1.7. Eğitim Modüllerinin Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Maddeleriyle İlişkilendirilmesi
- 1.8. Eğitim Programı

BÖLÜM 2

Eğitici El Kitabı: Amacı, Kapsamı, Kullanım Rehberi

- 2.1. Eğitici El Kitabının Amacı
- 2.2. Eğitici Rol ve Sorumlulukları
- 2.3. Eğitici Dikkat Etmesi Gereken Hususlar
- 2.4. Eğitici El Kitabı Kullanım Rehberi
 - 2.4.1. Modül Planları
 - 2.4.2. Modül İçerikleri
 - 2.4.3. Sunumlar
 - 2.4.4. Katılımcı El Kitabı
- 2.5. Eğitici İçin Kontrol Çizelgesi

BÖLÜM 3

YETİŞKİN EĞİTİMİ

- 3.1. Yetişkin Eğitiminin Temel Dayanakları: Eğitici İçin Bir Pusula**
- 3.2. Yetişkin Öğrenenlerin Dünyası: Farklılıkları Kucaklayan Kapsayıcı Bir Yaklaşım**
- 3.3. Katılımcıların Muhtemel Endişeleri ve Bunlara Yönelik Stratejiler**
- 3.4. Yetişkinler Nasıl Öğrenir?**
- 3.5. Yetişkinler İçin Öğretim Yöntemleri**
- 3.6. Yetişkin Eğitiminde Eğitcinin Rolü**
 - 3.6.1. Yetişkin Öğretmenlerinde Bulunması Gereken Özellikler**
 - 3.6.2. İletişim ve Rehberlik Becerileri**
 - 3.6.3. Öğrenme Ortamının Yönetimi**
 - 3.6.4. Etik Sorumluluklar**
 - 3.6.5. Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Yolları**

NOT

EĞİTİM REHBERİ

BÖLÜM | 1

EĞİTİM HAKKINDA

1.1. Eğitimin Amacı ve Gerekçesi

Afet ve acil durumlar, çocuklar için yalnızca fiziksel değil duygusal, sosyal ve eğitsel açıdan da ciddi riskler barındırır. Bu dönemlerde çocuklar; korunma, eğitim, sağlık, barınma ve katılım gibi temel haklara erişimde güçlük yaşayabilir. Özellikle kırılgan gruplarda yer alan çocuklar; ihmal, istismar, ayrımcılık veya haklarının göz ardı edilmesi gibi durumlara maruz kalma riski taşır. Bu nedenle, afet ve acil durum süreçlerinde çocuk haklarını bilmek ve uygulamak yalnızca insani bir sorumluluk değil aynı zamanda hukuki ve etik bir yükümlülüktür. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) ve ulusal mevzuat, devletlere ve eğitimcilere bu konuda açık sorumluluklar yüklemektedir. Afet dönemlerinde çocukların ihtiyaçları, tepkileri ve desteklenme biçimleri yetişkinlerden farklı olduğundan öğretmenlerin ve eğitim çalışanlarının özel bilgi, beceri ve duyarlılıklara sahip olmaları gereklidir.

Söz konusu gereklilik çerçevesinde geliştirilerek Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu; United Nations Children's Fund) iş birliğinde yürütülen *"Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi"*, afetlerden etkilenen çocukların hak kayıplarının önlenmesini; çocukların korunmasına yönelik farkındalık, bilgi ve becerilerin güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bu kapsamda düzenlenen eğitimler aracılığıyla katılımcıların, çocuk hakları temelli afet yönetimi anlayışını benimsemeleri, öğretmenlere yönelik eğitimleri planlayıp uygulayabilmeleri ve çocukların afet öncesinde, sırasında ve sonrasındaki

ihtiyaçlarına bütüncül bir yaklaşımla yanıt verebilmeleri amaçlanmaktadır.

Bu eğitim, afet yönetiminin tüm aşamalarında (hazırlık, müdahale, iyileştirme) çocukların korunması, katılımı ve haklarının güçlendirilmesi için gerekli bilgi, beceri ve tutumların kazandırılmasını hedeflerken aynı zamanda MEB'in afet politikaları ve uygulamalarında çocuk hakları temelli bir yaklaşımın yerleşmesine katkı sunmaktadır.

1.2. Yasal Dayanak ve Politika Çerçevesi

Afet ve acil durumlarda çocuk haklarının korunmasına ilişkin en temel uluslararası yasal dayanak, Türkiye'nin 1995 yılında taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS)'dir. BMÇHS; devletlere ve kamu kurumlarına, çocukların yaşam, gelişim, korunma ve katılım haklarını her koşulda güvence altına alma yükümlülüğü getirmektedir.

Ulusal düzeyde, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, çocuklar için koruyucu ve önleyici çalışmaların yürütülmesini öngörerek afet ve acil durum süreçlerinde çocukların korunmasına temel oluşturmaktadır. Afet yönetimiyle doğrudan ilişkili yasal çerçeveyi ise aşağıdaki mevzuat ve politika belgeleri oluşturmaktadır:

- 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun
- 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu
- 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirler ile Yapılacak Yardımlara Dair Kanun

- Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi No: 4 (18 Temmuz 2018 tarihli, 30479 sayılı Resmî Gazete)
- 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ve İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik
- Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği (18 Aralık 2013 tarihli Resmî Gazete)
- Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)
- Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023)
- Millî Eğitim Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Genelgesi (19.03.2021)
- Millî Eğitim Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi Yönergesi
- Sivil Savunma ile İlgili Şahsi Mükellefiyet, Tahliye ve Seyrekleştirme, Planlama ve Diğer Hizmetler Tüzüğü
- Sivil Savunma ile İlgili Teşkil ve Tedbirler Tüzüğü
- Daire ve Müesseseler İçin Sivil Savunma İşleri Kılavuzu

Bu düzenlemeler, MEB'in afet yönetimi süreçlerinde çocukların korunması, güvenliği ve eğitime erişiminin sürekliliği konularında yasal sorumluluklarını belirlemekte; aynı zamanda çocuk hakları temelli bir afet yönetimi anlayışının kurumsallaşmasına yön vermektedir.

Ulusal mevzuatın yanı sıra uluslararası düzeyde hazırlanan politika belgeleri ve raporlar da alandaki çalışmalar için yol gösterici niteliktedir. Bu belgeler, afet yönetimi süreçlerinde çocukların korunması, katılımı ve iyi olma hâlinin sağlanmasına

yönelik standartları tanımlamakta; devletlerin sorumluluklarını ve iyi uygulama örneklerini ortaya koymaktadır.

Başlıca uluslararası referans belgeleri şunlardır:

- UNICEF Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı (2007)
- Sphere El Kitabı: İnsani Yardımda İnsani Şart, Koruma İlke-leri ve Asgari Standartlar (Sphere Handbook: Humanitarian Charter and Minimum Standards in Humanitarian Response, 2011)
- Eğitimde Asgari Standartlar: Hazırlık, Müdahale ve İyileşme (Inter-Agency Network for Education in Emergencies (INEE, Acil Durumlarda Eğitim İçin Kurumlararası Ağ) (2010)
- Sendai Afet Risklerinin Azaltılması Çerçevesi 2015-2030 (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030)
- Birleşmiş Milletler Afet Risklerini Azaltma Ofisi-Eyleme Dönüştürme: Afet Risklerinin Azaltılmasında Çocukların ve Gençlerin Katılımı (United Nations Office for Disaster Risk Reduction – Words into Action: Engaging Children and Youth in Disaster Risk Reduction, 2020)
- Çocuk Koruma Asgari Standartları (Child Protection Minimum Standards, 2019)
- UNICEF Acil Durumlarda Çocuklara Yönelik Temel Görevler (2014)
- UNICEF Çocuklar İçin İnsani Yardımda Temel Taahhütler (Core Commitments For Children in Humanitarian Action, 2022)

- Eğitim Sektöründe Afet Risklerinin Azaltılması ve Toplumsal Dayanıklılık İçin Küresel İttifak-Kapsayıcı Okul Güvenliği Çerçevesi (Global Alliance for Disaster Risk Reduction and Resilience in the Education Sector-Comprehensive School Safety Framework, 2022)
- UNICEF Kapsayıcı Okul Güvenliği Çerçevesi: Eğitim Sektöründe Çocuk Hakları ve Toplumsal Dayanıklılık 2022-2030 (Comprehensive School Safety Framework 2022-2030 for Child Rights and Resilience in the Education Sector, 2024)
- Avrupa Birliği Çocuk Hakları Stratejisi (EU Strategy on the Rights of the Child, 2021)
- Avrupa Birliği Çocuk Hakları için Eylem Planı (EU Plan for the Rights of the Child, 2021)

Bu belgeler; afet ve acil durumlarda çocuk haklarının korunması, psikososyal destek, eğitimde sürekliliğin sağlanması, çocuk dostu alanların oluşturulması ve çocuk katılımının güçlendirilmesi gibi alanlarda uluslararası standartlar sunarak afet ve acil durumlarda çocukların ve haklarının korunmasına ilişkin politika ve uygulamalara yön vermektedir (Modüllere özgü ulusal ve uluslararası bazı temel belgeler ilgili modüllerin içeriklerinde sunulmuş ve detaylandırılmıştır.).

1.3. Hedef Kitle ve Katılımcı Profili

Bu eğitim programı, afet ve acil durumlarda çocukların korunması ve eğitime erişimin sürekliliği başta olmak üzere çocuk haklarının gözetilmesi konusunda MEB bünyesinde görev yapan farklı düzeydeki

personelin bilgi, farkındalık ve uygulama becerilerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Eğitim; politika geliştirme, planlama, uygulama ve izleme süreçlerinde rol alan grupları da kapsamaktadır. Hedef kitlesi ve katılımcı profili aşağıda açıklanmaktadır.

- *Öğretmenler:* Afet öncesi hazırlık, afete müdahale ve iyileştirme süreçlerinde çocuklarla doğrudan çalışan, çocukların haklarını gözetken uygulamaları hayata geçiren ve eğitimde en geniş katılımcı grubunu oluşturan birincil hedef kitledir.
- *Okul Yöneticileri:* Okul afet planlarının hazırlanması, güvenli okul ortamlarının sağlanması ve öğretmenlerin bu süreçte desteklenmelerinden sorumlu liderlerdir.
- *MEB AKUB Personeli:* Afet alanında doğrudan görev yapan, çocukların korunması ve güvenliği için sahada uygulama ve koordinasyon görevleri üstlenen ekip üyeleridir.
- *MEB Merkez Teşkilatı Personeli:* Afet yönetimi ve çocuk hakları alanında politika, strateji ve mevzuat geliştirme süreçlerinde rol alan karar vericilerdir.
- *Öğretim Programları ve Ders Kitabı Yazarları:* Afet bilinci, çocuk koruma ve hak temelli yaklaşımı öğretim materyallerine entegre eden uzmanlardır.
- *Öğretim Programı ve Kitap İnceleme Uzmanları:* Eğitim materyallerinin içeriklerini çocuk hakları temelli bir bakış açısıyla değerlendiren uzmanlardır.

1.4. Eğitimin Süresi ve Ortamı

Eğitim programı üç gün sürmekte olup her gün belirli modüllerin işlenmesine ayrılmıştır. Modüllerin önerilen sırayla uygulanması, öğrenme sürecinin planlı ve bütüncül biçimde ilerlemesine katkı sağlar. Ayrıntılı akış ve zaman planı “Eğitim Programı” bölümünde sunulmaktadır.

Modül süreleri, içerik yoğunluğu ve uygulama türüne göre 60, 90 veya 120 dakika olarak planlanmıştır. Eğiticiler, katılımcıların dikkat sürelerini gözетerek yaklaşık 45 dakikalık oturumların ardından 10 dakikalık kısa aralar verebilirler.

Katılımı, deneyim aktarımını ve duygusal paylaşımları artırabilmek için eğitimlerin 30-35 kişilik gruplarla gerçekleştirilmesi önerilir. Tavsiye edilen kişi sayısının aşılması etkileşimli öğrenme yöntemlerinin (örneğin grup çalışmaları, tartışmalar, rol yapma ve soru-cevap etkinlikleri) etkin biçimde uygulanmasını kolaylaştırır.

Eğitimler, etkileşimli öğrenmeyi destekleyecek biçimde düzenlenmiş sınıf veya toplantı ortamlarında gerçekleştirilir. Grup çalışmaları, tartışmalar ve uygulamalı etkinlikler için U düzeni yerleşim biçimi tavsiye edilir, bu düzenin mümkün olmadığı durumlarda küçük grup masaları veya yarı dairesel oturma biçimleri tercih edilebilir. Eğitim ortamının katılımcıların aktif katılımını ve deneyim paylaşımını kolaylaştıracak şekilde hazırlanması önerilir.

1.5. Eğitimde Kullanılacak Materyal ve Araçlar

Modüllerde kullanılacak tüm materyaller, ilgili modül planlarında ayrıntılı

olarak belirtilmiştir. Ancak eğiticilerin hazırlık sürecinde kolaylık sağlaması amacıyla genel olarak aşağıdaki materyallerin temin edilmesi önerilir:

- Ayaklı yazı tahtası/beyaz tahta
- Tahta kalemli
- A4 kâğıtlar
- Flipchart kâğıtları
- El notlarının çıktıları
- Renkli kalemler
- Yapışkanlı not kâğıtları (post-it)
- İp
- Gözleri bağlamak için fular

Eğiticiler, kullanılacak materyalleri eğitim öncesinde kontrol etmeli ve her modülün gerektirdiği özel materyalleri modül planlarında belirtilen şekilde hazırlamalıdır. Bu araç ve materyallerin hazır bulundurulması, eğitim akışını düzenli ilerlemesini ve etkinliklerin verimli şekilde yürütülmesini destekler.

1.6. Eğitimin Kapsamı

Bu eğitim programı; afet ve acil durumlarda çocuk haklarının korunması, çocuk koruma, etik ilkeler, psikososyal destek ve çocuk katılımı konularında bütüncül bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir. Eğitim; çocuk hakları temelli afet yönetimi anlayışının yerleşmesini, öğretmenlerin ve diğer katılımcıların bilgi, farkındalık ve uygulama becerilerini geliştirmeyi amaçlayan on modülden oluşmaktadır.

Modüller; katılımcıların temel kavramları öğrenmelerini, afet yönetimi süreçlerindeki rollerini tanımlamalarını, çocukların korunması ile güçlendirilmesine yönelik bilgi, tutum ve becerilerini geliştirmelerini destekleyecek şekilde yapılandırılmıştır.

Her modül, belirli bir öğrenme amacına hizmet etmekte; tüm modüller birlikte ele alındığında afet ve acil durumlarda çocuk haklarının korunmasına ilişkin kapsamlı bir öğrenme süreci sunmaktadır (bk. Tablo 1).

NOT

Tablo 1*Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Modülleri Amaç ve Kapsamı*

Modülün Teması	Modül Başlığı	Modülün Amacı ve Kapsamı
Hak Temelli ve Sistem Odaklı Modüller	Giriş Modülü	Bu modül ile katılımcıların çocuk koruma kavramına ilişkin temel bilgi, duyarlılık, empati ve farkındalık kazanmaları amaçlanmaktadır. Toplumda bireylerin ve kurumların çocuk koruma konusundaki ortak sorumluluklarının, çocukların yetişkinlerden farklı ve özel ihtiyaçlara sahip bireyler olduğunun, çocuklara özgü hakların önem ve kapsamının anlaşılması hedeflenmektedir. Ayrıca çocukların maruz kalabileceği ihmal ve istismar türleri ile karşılaşabilecekleri risk ve tehditler de modül kapsamında ele alınmaktadır.
	Modül 1	Bu modül ile çocukluk kavramının ve çocuk haklarının tarihsel gelişiminin, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (BMÇHS) kapsamının, hak temelli yaklaşımın ilkelerinin ve çocuk koruma alanındaki temel kavramların tartışılarak katılımcıların bu konulardaki bilgi altyapılarının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.
	Modül 2	Bu modül ile afet ve acil durumlarda çocuk korumaya ilişkin hak temelli yaklaşımın gözden geçirilmesi, temel kavramların tartışılması ve çocukların karşılaşabilecekleri risklerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca dezavantajlı konumdaki çocukların tanımlanması, afet öncesinde, sırasında ve sonrasında korunmalarına yönelik yapılması gerekenlerin belirlenmesi ve katılımcılarla birlikte çözüm önerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.
	Modül 3	Bu modül ile katılımcıların Türkiye Ulusal Afet Müdahale Planı'nın (TAMP) yapısı ile bu planın tamamlayıcısı olan ulusal ve uluslararası kriz müdahale bileşenlerini tanımlamaları, MEB personelinin afet ve acil durumlarda üstleneceği rol ve sorumluluklara ilişkin temel bilgi ve farkındalık kazanmaları amaçlanmaktadır.

Çocuk Dostu Afet Müdahalesi Modülleri	Modül 4	Bu modül ile afet ve acil durumlarda çocukların karşılaşabilecekleri risklerin ve zarar görülebilirliklerinin değerlendirilmesi, yaşları ve özel gereksinimleri doğrultusunda ihtiyaçlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu risklerin azaltılmasına yönelik uygulanabilecek faaliyetler ile okul ortamında afet ve acil durumlara ilişkin risklerin nasıl yönetileceğine dair bilgiler bir arada sunulmaktadır.
	Modül 5	Bu modül ile katılımcıların afet ve acil durumlarda çocukların zarar görmemeleri için etik ilkelere uygun davranmalarının önemini kavramaları hedeflenmektedir. Ayrıca ulusal ve uluslararası kuruluşlarca geliştirilmiş etik standartların tanınması, dijital ortamlar ve medyada çocukların korunmasına yönelik duyarlılığın artırılması amaçlanmaktadır.
	Modül 6	Bu modül ile afet ve acil durumlarda çocukların karar alma süreçlerine katılımının güçlendirilmesi ve güvenli, kapsayıcı, destekleyici ortamlar oluşturulması amaçlanmaktadır. Katılımcıların, çocuk dostu mekânların (ÇDM) planlanması, uygulanması ve geliştirilmesine ilişkin bilgi ve farkındalıklarının artırılması hedeflenmektedir.
Psikososyal Destek Modülleri	Modül 7	Bu modül ile afet ve acil durumlar sonrasında çocukların uyum ve toparlanmalarını kolaylaştırmak amacıyla psikolojik travma ve yas odaklı destek çalışmalarında çocuk hakları temelli yaklaşımların uygulanması hedeflenmektedir. Katılımcıların, çocuklarla etkileşimlerinde dikkate alabilecekleri temel ilkeler ve destekleyici iletişim yöntemleri konusunda farkındalık kazanmaları amaçlanmaktadır.
	Modül 8	Bu modül ile katılımcıların afet ve acil durumlarda çocuk haklarını gözeterek psikolojik ilk yardım uygulayabilmeleri amaçlanmaktadır. Katılımcıların “İzle-Dinle-Bağ Kur” modeli doğrultusunda çocuklara uygun destek sunabilme becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.
	Modül 9	Bu modül ile afet ve acil durumlarda eğitimcilerin maruz kalabileceği stres kaynaklarını, belirtilerini ve stresle baş etme mekanizmalarını tanımaları amaçlanmaktadır. Katılımcıların stres yönetimine ilişkin bireysel farkındalık geliştirmeleri ve çocuk hakları temelli bir perspektifle afet süreçlerinde stres, kaygı ve travmanın yönetimine dair bakış açısı edinmeleri hedeflenmektedir.

1.7. Eğitim Modüllerinin Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) Maddeleriyle İlişkilendirilmesi

Tablo 2, “Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi” kapsamında geliştirilen eğitim modüllerinin BMÇHS maddeleriyle ilişkisini göstermekte olup her modül; sözleşmenin yaşam, gelişim,

korunma ve katılım haklarını güçlendirmeye yönelik belirli maddelerle ilişkilendirilmiştir. Bu tablo, eğitimcilerin her modülün çocuk haklarının hangi boyutlarını desteklediğini hızlı bir biçimde hatırlamasını sağlamak ve eğitim sürecinde hak temelli vurguların görünürlüğünü artırmak amacıyla hazırlanmıştır.

Tablo 2

Eğitim Modülleri ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Maddeleri ile İlişkilendirilmesi

Modül	İlgili BMÇHS Maddeleri
Giriş Modülü Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Çocuk Korumaya Giriş	2, 3, 12, 19, 20, 24, 28, 29, 30, 32, 34, 39
Modül 1 Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar	Tüm maddeler
Modül 2 Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Korunması ve Dezavantajlı Çocuklar	2, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 17, 19, 20, 23, 24, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 39
Modül 3 Afet ve Acil Durum Yönetimi ve Türkiye Afet Müdahale Sistemi	2, 3, 4, 6, 12, 19, 20, 24, 28, 29, 30, 32, 34, 39
Modül 4 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Temelli Risk Yönetimi ve İhtiyaç Tespiti	2, 3, 6, 9, 12, 19, 23, 24, 27, 28
Modül 5 Afet ve Acil Durumlarda Etik Kurallar ve Medyada Çocukların Korunması	2, 3, 5, 13, 17, 20, 29, 30
Modül 6 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı ve Çocuk Dostu Mekânlar	6, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 20, 22, 24, 27, 28, 29, 31
Modül 7 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik Travma, Yas ve Çocuklar	6, 12, 19, 24, 28, 29, 39
Modül 8 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik İlk Yardım	3, 6, 12, 19, 27, 23, 24, 25, 32, 33
Modül 9 Afet ve Acil Durumlarda Öğretmenin İyi Oluşu	3, 6, 19, 28, 29, 39

1.8. Eğitim Programı:

Bu bölümde, Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Eğitimi için önerilen standart üç günlük eğitim programı sunulmaktadır. Program, giriş modülü dâhil olmak üzere toplam on modülü kapsamaktadır. Modüller, birbirini tamamlayacak şekilde yapılandırılmış olup öğrenme hedefleri arasındaki ilişki dikkate alınarak sıralanmıştır.

Eğitim, yüz yüze yürütülmek üzere tasarlanmıştır. Her modülün süresi sabittir ve modül sırası ile içerik bütünlüğü korunmalıdır. Eğitimciler, uygulama

koşullarına göre yalnızca ara sürelerinde küçük düzenlemeler yapabilirler. Programın standart yapısı, zaman yönetimini kolaylaştırmakta ve öğrenme sürecinde bütünlüğü sağlamaktadır.

Tablo 3'te yer alan "saat" sütunu, başlangıç saatine göre eğitici tarafından doldurulmalı ve eğitim öncesinde katılımcılara ilan edilmelidir. Bu uygulama, yerel koşullara uygun planlama yapılmasını sağlarken programın genel bütünlüğünü de korur.

NOT

Tablo 3*Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Programı*

Saat	Süre	1. Gün	2. Gün	3. Gün
120 dk.		Açılış ve Bilgilendirme (60 dk.)	Modül 4 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Temelli Risk Yönetimi ve İhtiyaç Tespiti	Modül 7 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik Travma, Yas ve Çocuklar
		Giriş Modülü Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Çocuk Korumaya Giriş (60 dk.)		
15 dk.		Ara	Ara	Ara
90 dk.		Modül 1 Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar	Modül 5 Afet ve Acil Durumlarda Etik Kurallar ve Medyada Çocukların Korunması	Modül 8 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik İlk Yardım
		Öğle Arası	Öğle Arası	Öğle Arası
90 dk.		Modül 2 Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Korunması ve Dezavantajlı Çocuklar	Modül 6 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı ve Çocuk Dostu Mekânlar	Modül 9 Afet ve Acil Durumlarda Öğretmenin İyi Oluşu
15 dk.		Ara		Ara
90 dk.		Modül 3 Afet ve Acil Durum Yönetimi ve Türkiye Afet Müdahale Sistemi		Kapanış

EĞİTİM REHBERİ

BÖLÜM | 2

EĞİTİCİ EL KİTABI:

AMACI, KAPSAMI, KULLANIM REHBERİ

2.1. Eğitici El Kitabının Amacı

Eğitici el kitabı, “Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi”nin yaygınlaştırılmasında görev alacak eğitimcilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmıştır. El kitabı, eğitimcilerin, eğitim sürecini yetişkin eğitimi ilkeleri ve aktif öğretim yöntemleri doğrultusunda planlamalarına, yürütmelerine ve değerlendirmelerine destek olmak amacıyla hazırlanmıştır.

El kitabında, öğretmenlere yönelik eğitimleri yapılandırmak ve eğitimcileri bu süreçte desteklemek amacıyla;

- Yetişkin eğitimi ilkeleri doğrultusunda hazırlanmış pedagojik bilgiler,
- Etkinliklerin ve içeriklerin sunumuna ilişkin adım adım yönergeler,
- Afet ve acil durumlarda çocuk haklarını kapsayan modül içerikleri,
- Her modül için ayrıntılı olarak tasarlanmış modül planları yer almaktadır.

Bu yapı sayesinde eğitimciler, eğitimi etkili biçimde yürütebilecek bilgi, beceri ve tutumları kazanacaklardır.

Eğiticilerin, bu el kitabını eğitim öncesinde dikkatle incelemeleri ve modüllerin içeriği ile akışına aşina olmaları eğitimin planlı, verimli ve etkileşimli biçimde yürütülmesi açısından önemlidir.

2.2. Eğitimcilerin Rol ve Sorumlulukları

Eğitici, eğitimin etkili ve başarılı bir şekilde yürütülmesinde temel rol üstlenen kişilerdir. Bu eğitimde eğitimcinin görevi yalnızca bilgi aktarmak değil aynı zamanda katılımcıların öğrenme süreçlerini kolaylaştırmak, deneyim paylaşımını teşvik

etmek ve öğrenme ortamında güven, saygı ve iş birliğini desteklemektir.

Eğitici; yetişkin eğitimi ilkeleri doğrultusunda katılımcıların mevcut bilgi ve deneyimlerinden yararlanmalı, onları aktif öğrenmeye dâhil etmeli ve etkileşimli bir öğrenme ortamı oluşturmalıdır. Öğrenme sürecinde yönlendirici değil rehber ve kolaylaştırıcı bir tutum sergilemek esastır.

Eğitici, eğitimcilerin başlıca rol ve sorumlulukları şunlardır:

- *Hazırlık ve planlama yapmak:* Modül planlarını, içerikleri ve materyalleri önceden inceleyerek eğitim sürecine hazırlıklı olmak.
- *Katılımcı merkezli bir yaklaşım benimsemek:* Farklı öğrenme stillerini ve katılımcıların deneyimlerini dikkate almak, aktif katılımı teşvik etmek.
- *Çocuk hakları temelli bir bakış açısını korumak:* Eğitimin her aşamasında çocukların yüksek yararını, katılımını ve korunmasını merkeze almak.
- *Kapsayıcı ve güvenli bir öğrenme ortamı sağlamak:* Cinsiyet, yaş ve deneyim farklılıklarına saygı duymak; bu doğrultuda eşit söz hakkı ve katılım imkânı tanımak.
- *Etkin iletişim kurmak:* Katılımcıların görüşlerini dinlemek, açık uçlu sorularla düşünmeyi teşvik etmek, geri bildirimleri destekleyici biçimde sunmak.
- *Zaman yönetimi ve akışa bağlılık sağlamak:* Modül sürelerine ve etkinlik sıralarına dikkat etmek, gerektiğinde esneklik göstermek.

- Etik ve profesyonel tutum sergilemek: Tarafsız, saygılı, duyarlı ve örnek bir iletişim tarzı benimsemek.
- Değerlendirme ve yansıtma yapmak: Eğitim süreci sonunda katılımcılardan geri bildirim almak ve kendi uygulamasını gözden geçirerek sürekli gelişime açık olmak.

Bu roller, eğiticinin yalnızca bilgi aktaran bir kişi değil öğrenmeyi kolaylaştıran, katılımcıların düşünme süreçlerini harekete geçiren ve çocuk hakları temelli öğrenme kültürü oluşturan bir rehber olduğunu vurgular.

2.3. Eğiticilerin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

- Eğitimci el kitabı, verilecek eğitimin pedagojik düzeni ve içeriği bakımından yapılandırılmış ve standartlaştırılmış bir akışla hazırlanmıştır. Afet ve acil durumlarda çocuk haklarına ilişkin bilgilerin hedeflenen düzeyde kazandırılabilmesi için bu standart akış ve içerik yapısına uygun hareket edilmesi önemlidir.
- Eğitim, modüler bir yapıda hazırlanmış olsa da modüllerin sırası ve içeriğinin değiştirilmemesi önerilmektedir. Her modül, bir önceki modülün üzerine inşa edilen bir öğrenme süreci oluşturur.
- *Modül planları*, her oturumun içeriğini, etkinlik sırasını ve sunum adımlarını içeren ayrıntılı bir rehber niteliğindedir. Eğitici, bu akışları izleyerek modüllerle ilgili temel bilgileri, etkinlikleri ve tartışma bölümlerini sistematik biçimde aktarabilirler.
- *Modül notları* ise ilgili konu hakkında daha derin bir bilgi kaynağı sunar; eğiticinin konunun bağlamını, kavramsal çerçevesini ve uygulama mantığını daha iyi kavramasına yardımcı olur.
- Modüller hazırlanırken katılımcıların eğitime aktif biçimde katılmalarını sağlayacak grup etkinlikleri de tasarlanmıştır. Bu etkinlikler, modül içerikleriyle doğrudan ilişkili olup katılımcıların etkileşimini, odaklanmasını ve öğrenme düzeyini artırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle modül planlarında belirtilen etkinliklerin ilgili adımlara uygun şekilde ve özenle uygulanması önemlidir.
- Eğitim sürecinde eğitici, katılımcıların -özellikle öğretmenlerin- afet, acil durum veya mesleki deneyimlerini eğitime taşıyabileceklerini göz önünde bulundurmalıdır. Bu deneyimler, öğrenme ortamını zenginleştirir ve paylaşım odaklı bir öğrenme kültürünün oluşmasına katkı sağlar.
- Yetişkin eğitimi ilkeleri doğrultusunda, katılımcılar yalnızca bilgi alan kişiler olarak değil kendi bilgi ve deneyimleriyle öğrenme sürecine katkı sunan aktif katılımcılar olarak görülmelidir. Katılımcıların edindikleri bilgi ve becerileri, çocuklarla çalıştıkları her ortama uyarlayabilmeleri, çocuk hakları temelli müdahalelerin okul ve toplum düzeyinde yaygınlaştırılması açısından büyük önem taşımaktadır.

2.4. Eğitici El Kitabı Kullanım Rehberi

Bu bölüm, eğitimcilerin eğitim sürecinde kullanacakları tüm araçları (modül planları, modül içerikleri, sunumlar ve katılımcı el kitabı) etkin biçimde kullanmalarını desteklemek amacıyla hazırlanmıştır. Araçlar, eğiticinin eğitimleri planlamasına, yürütmesine ve değerlendirmesine rehberlik eden bütüncül bir yapı sunar. Her bir materyal, eğitimin belirlenen amaç, yöntem ve öğrenme çıktılarıyla doğrudan ilişkilidir ve birbiriyle uyum içinde kullanılmak üzere tasarlanmıştır.

Eğitici el kitabı, yalnızca bilgi aktarımını değil yetişkin eğitimi ilkeleri doğrultusunda aktif katılımı, etkileşimi ve yansıtmayı esas alır. Bu nedenle eğitimciler, her modülde el kitabındaki yönlendirmeleri takip etmeli; sunumları, etkinlik eklerini ve katılımcı el kitabını eş zamanlı kullanarak öğrenme sürecini desteklemelidir.

Bölümün alt başlıklarında materyallerin her birinin yapısı, amacı ve kullanım biçimi ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır.

2.4.1. Modül Planları

Bu bölüm, eğitimcilerin modül planlarını etkili biçimde kullanmalarını ve modülleri belirlenen amaç, yöntem ve akışa uygun şekilde uygulamalarını desteklemek amacıyla hazırlanmıştır. Toplamda on modül planı bulunmaktadır. Bunların ilki olan giriş modülü, uygulamalı bir etkinlikten oluşmakta; diğer dokuz modül ise eğitim içeriğini kapsamaktadır. Modül planı; modül planı kapağı, çocukların katılım görüşleri, modül izlencesi, modül akışı ve etkinlik ekleri (giriş modülü hariç) bölümlerinden oluşmaktadır. Aşağıda bu bölümler görsellerle tanıtılmıştır.

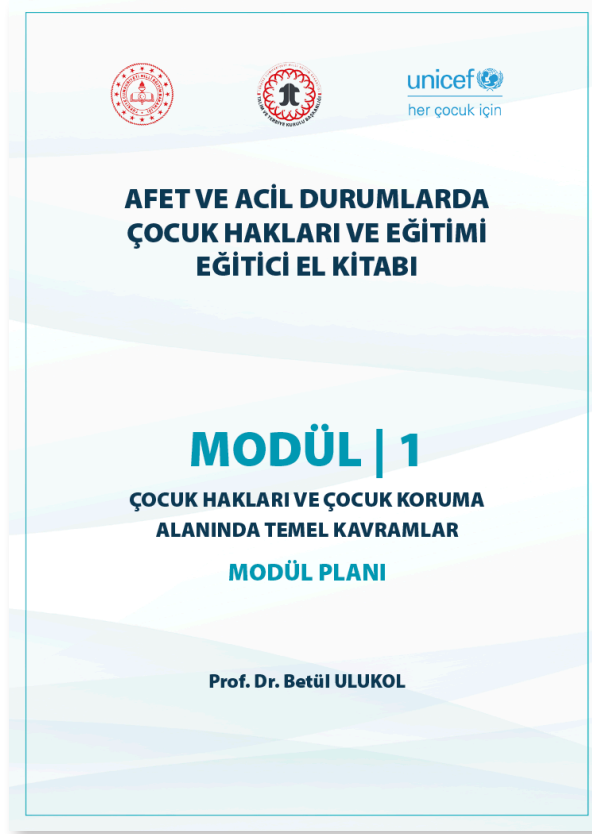
NOT

1. Modül Planı Kapağı

Modül planı kapağında modülün numarası, ismi ve modül yazarının adı yer almaktadır (bk. Görsel 1). Bu sayfa, eğiticinin hangi modül planı üzerinde çalıştığını kolayca belirlemesini ve belge düzeninde bütünlüğün korunmasını sağlar. Aşağıda örnek bir kapak sunulmaktadır:

Görsel 1

Modül Planı Kapağı Örneği

NOT

2. Çocuk Katılımı Görüşleri

Kapağın ardından, 8 Mayıs 2025'te gerçekleştirilen "Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi Çocuk Katılımı Etkinliği" kapsamında elde edilen çocuk görüşleri yer almaktadır. Bu etkinlik, BMÇHS'nin 12. maddesi uyarınca, çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı çerçevesinde düzenlenmiştir.

Proje kapsamında, çocuk katılımı hakkının hayata geçirilmesi ve hazırlanmakta olan eğitim programının içeriğine çocukların bakış açılarının dâhil edilmesi amacıyla UNICEF temsilcileri ile birlikte, ortaöğretim kademesinden seçilen

öğrencilerin katılımıyla MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığında bir günlük "Çocuk Katılımı Etkinliği" gerçekleştirilmiştir.

Etkinlik sonucunda çocukların afet, acil durumlar ve çocuk hakları konularındaki değerlendirmeleri, önerileri ve beklentileri derlenmiş ve bir rapor hazırlanmıştır. Bu bölümde, her bir modül planı ve içeriğinin başında söz konusu rapordan alınan çocuk görüşlerine yer verilmektedir (bk. Görsel 2). Böylece proje sürecinde çocukların sesinin duyurulması, katılım hakkının somut biçimde uygulanması ve eğitim içeriğinin çocukların perspektifinden zenginleştirilmesi amaçlanmıştır.

Görsel 2

Modül Planı Çocuk Görüşü Örneği

3. Modül Planı İzlenesi

Modül planı izlenesi, her modül planının genel yapısını, amacını ve uygulama bileşenlerini bir arada sunar (bk. Görsel 3). Eğitimciler için modülün özet haritası niteliğindedir. Bu bölümde:

- Modülün adı ve süresi,
- Öğrenme hedefleri,
- İçindekiler (modülün alt başlıkları),
- Öğretim yöntem ve teknikleri,
- Eğitim ortamı,
- Modül materyalleri,
- Etkinlik,
- El notları,
- Ek okuma listesi yer almaktadır.

Modül izlenesi, eğitimcilerin eğitim öncesinde hazırlık yapmalarını ve modülün bütününe bir bakışta görmelerini sağlar. Her bileşen, eğitimcinin eğitim sürecini planlamasına yardımcı olacak biçimde yapılandırılmıştır:

- *Öğrenme hedefleri:* Katılımcıların modül sonunda hangi bilgi, beceri ve tutumları kazanacağını açıklar.
- *İçindekiler:* Modülün alt başlıklarını, konu akışını ve her bölümde ele alınacak

temel içerikleri gösterir. Eğitimcinin modülün yapısını ve ilerleyiş sırasını kolayca takip etmesini sağlar.

- *Öğretim yöntem ve teknikleri:* Uygulanacak öğretim stratejilerini ve öğrenme yollarını tanımlar.
- *Eğitim ortamı:* Etkileşimi destekleyen oturma biçimini ve gerekli fiziksel koşulları belirtir. Bu başlık, yalnızca modülün genel eğitim ortamından farklı bir düzen önerdiği durumlarda (örneğin geniş bir alan gerektiren etkinlikleri içeren modüller) kullanılır.
- *Modül materyalleri:* Eğitim sırasında kullanılacak araç, görsel, sunum ve el notlarının listelendiği bölümdür.
- *Etkinlik:* Katılımcıların aktif öğrenme deneyimlerini destekleyen uygulama adımlarını içerir.
- *El notları:* Modülde kullanılacak bilgilendirme metinleri ve görsellerini içerir.
- *Ek okuma listesi:* Eğitimcinin modül konusunu daha derinlemesine inceleyebilmesi için ilgili kaynaklara yönlendirildiği bölümdür.

NOT

Görsel 3

Modül Planı İzlenesi Örneği

MODÜL 1

ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMA ALANINDA TEMEL KAVRAMLAR MODÜL PLANI

MODÜL İZLENESİ

- 1. Modül Adı:** Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar
- 2. Süresi:** 90 dk.
- 3. Öğrenme Hedefleri:**
 - Yasalar kapsamında çocuk kavramını tanımlar.
 - Çocuk haklarının tarihsel gelişim sürecini ve çocuk haklarının temel felsefesini açıklar.
 - Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin kapsamını bilir.
 - Afet ve acil durumlarda çocuk hakları temelli yaklaşımı açıklar.
 - Çocuk koruma kavramının bileşenlerini bilir.
 - Çocuk koruma süreçlerini sıralar.
 - Çocuk koruma alanında çalışma ilkelerini açıklar.
 - Çocukların korunması gereken durumları sıralar.
- 4. İçindekiler**
 1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı
 2. Çocuk Hakları
 - 2.1. Çocuk Haklarının Gelişimi
 - 2.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
 - 2.3. Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım
 3. Çocukların Korunması
 - 3.1. Çocuk Koruma Süreçleri
 - 3.2. Çocuk Koruma Alanında Çalışmanın İlkeleri
 - 3.3. Çocukların Korunması Gereken Durumlar

MODÜL 1 | 51

AFET VE ACIL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

- 5. Öğretim Yöntem ve Teknikleri:** Sunum, soru-cevap, örnek olay, beyin fırtınası, grup etkinliği
- 6. Eğitim Ortamı:** U düzeni sınıflar
- 7. Modül Materyalleri:** A4 kâğıtlar, ayaklı yazı tahtası/beyaz tahta, tahta kalem, el notları, yapışkanlı küçük not kâğıtları
- 8. Etkinlik:** "Haklar ve Roller"
- 9. El Notları:** "Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Özeti"
- 10. Ek Okuma Listesi:**
 - UNICEF Türkiye. (n.d.). Çocuk haklarına dair sözleşme. <https://www.unicef.org/turkiye/cocuk-haklarına-dair-sözleşme>
 - UNICEF. (2014, Nisan). *Acil durumlarda çocuklara yönelik temel görevler* [Broşür]. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/acil-durumlarda-%C3%A7ocuklara-y%C3%B6nelik-temel-g%C3%B6revler>
 - Ulukol, B., & Koçtürk, N. (Eds.). (2024). Çocuk ihmali ve istismarı: Temel bilgiler (2. basım). Nobel Akademik Yayıncılık.

52 | MODÜL PLANI

NOT

4. Modül Akışı

Modül akışı, modülün anlatımı sırasında ele alınacak konuları, gerçekleştirilecek etkinlikleri ve tüm öğrenme adımlarını ayrıntılı biçimde gösterir. Eğitimciler, eğitim sürecini adım adım planlama ve uygulama olanağı sağlar (bk. Görsel 4).

- Bu bölümde her modülün içeriği; kullanılacak yöntem ve teknikler, süre, materyal ve uygulama adımlarıyla birlikte aktarılmıştır.
- Modül akışı, eğitimin bütünlüğünü koruyacak biçimde (1) dikkat çekme/güdüleme, (2) geliştirme, (3) özet ve kapanış aşamalarını içerir. Her aşama, öğrenme hedefleriyle uyumlu olacak şekilde yapılandırılmıştır.
- Modül akışında yer alan konu anlatımları ve etkinlikler, PowerPoint (PPT) sunumlarıyla da desteklenmiştir. Bu sunumlar, eğitimciler modül anlatımı sırasında kolaylık sağlaması ve uygulamada tutarlılık oluşturması amacıyla hazırlanmıştır.
- Modül akışı, eğitimin farklı eğitimciler tarafından yürütülmesi durumunda da öğrenme deneyiminin eşit ve standart biçimde gerçekleşmesini sağlamak üzere ayrıntılı biçimde tasarlanmıştır.
- Her adım, modülün başlangıcından kapanışına kadar sıralı ve açıklamalı biçimde sunulmuştur.

Görsel 4

Modül Akışı Örneği

Modül Akışı	Konu Başlığı	Öğretim Yöntem ve Tekniği	Süre	Uygulama Adımları ve Eğitici İpuçları	Materyaller ve Eğitim Ortamı
DİKKAT ÇEKME/GÜDÜLEME	Giriş	Anlatım	5 dk.	Katılımcılar selamlanır ve "Çocuk Hakları ve Acil Durumlarda Çocuk Korumaya Giriş" modülünde ele alınanlar kısaca hatırlatılır.	
		Grup Etkinliği	15 dk.	- Katılımcılara çocuk hakları konusunda empati geliştirme ve farklı perspektiflerden düşünmeyi destekleyecek "Haklar ve Roller Etkinliği"nin yapılacağı belirtilir. - Haklar ve Roller Etkinliği'nin yönergeleri takip edilir ve uygulanır.	"Haklar ve Roller" etkinliğinde kullanılacak materyaller - Kalem ve kâğıt
		Tartışma: Soru-cevap	10 dk.	- Katılımcıların paylaşımlarının tamamlanmasının ardından grup genelinde söz konusu durumlar ve roller tartışılır, çocuk haklarının korunması ve desteklenmesi için neler yapılabileceği üzerinde durulur. - Modülün içeriği, amacı ve kapsamı sunulur (Slayt 2-3). - Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Özeti (el notu) işaret edilerek (Slayt 4) "Bu oturum, söz konusu maddeler dikkate alınarak ve sizlerle birlikte bu maddeleri incelemek üzere hazırlanmıştır." ifadesi aktarılır. Not: Katılımcıların maddeleri incelemeleri için birkaç dakika verilir.	El Notu: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Görseli Özeti

2.4.2. Modül İçerikleri

Modül içerikleri, eğiticilere her modülde yer alan konulara ilişkin ayrıntılı kuramsal bilgi ve uygulama örnekleri sunar. Bu bölüm, alan yazını temelli açıklamalar ile uygulamadan örneklerin bir araya getirildiği, modülün ana bilgisel çerçevesini oluşturan kısımdır.

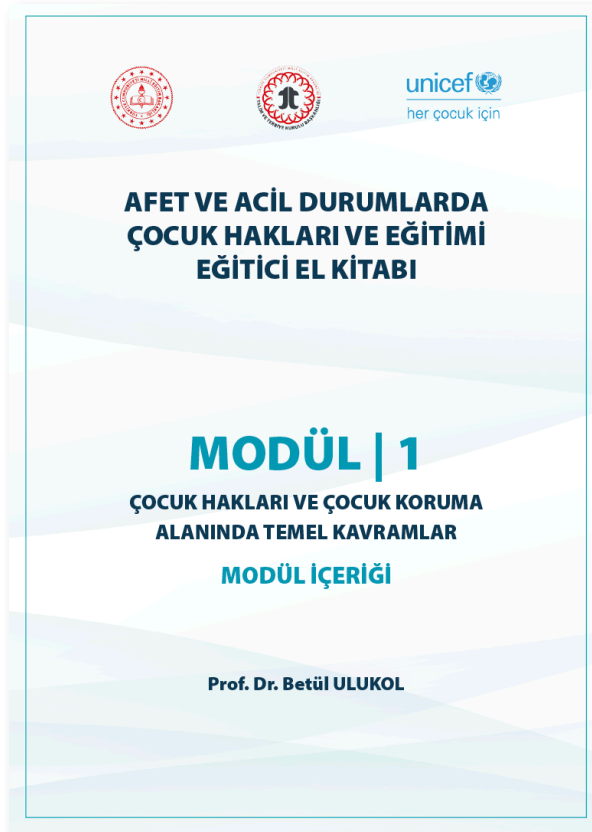
El kitabında yer alan giriş modülü, uygulamalı bir etkinlikten oluştuğu için bu modüle ilişkin ayrı bir içerik bulunmamaktadır. Dolayısıyla yalnızca dokuz modül için modül içeriği bulunmaktadır.

Modül içeriğinde;

- Konu başlıkları detaylı biçimde ele alınır ve ilgili kaynakçalar belirtilir.
- Örnek olaylar, vaka anlatımları ve uygulama örnekleri aracılığıyla teorik bilginin sahadaki karşılığı somutlaştırılır.

Görsel 5

Modül İçeriği Kapağı Örneği

- Eğiticilere rehberlik edecek bölümler, “Unutmayalım, Hatırlayalım, Birlikte Düşünelim, İpucu” gibi dikkat çekici başlıklarla vurgulanır. Bu bölümler, eğiticilerin içeriğin temel noktalarını hatırlamasını, tartışmayı yönlendirmesini ve katılımcıların düşünme süreçlerini derinleştirmesini amaçlar.
- Modül içeriği; modül içeriği kapağı, çocuk katılımı görüşleri, modül izlencesi, modül notları ve kaynakça alt bölümlerinden oluşmaktadır.

1. Modül İçeriği Kapağı

- Modül içeriği kapağında modülün numarası, ismi ve modül yazarının adı yer almaktadır (bk. Görsel 5). Bu sayfa, eğiticinin hangi modül içeriği üzerinde çalıştığını kolayca belirlemesini ve belge düzeninde bütünlüğün korunmasını sağlar. Aşağıda örnek bir kapak sunulmaktadır:

2. Çocuk Katılımı Görüşleri

Bu bölüm, modül planlarında olduğu gibi, 8 Mayıs 2025'te gerçekleştirilen "Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi Çocuk Katılımı Etkinliği" kapsamında elde edilen çocuk görüşlerini

içermektedir (bk. Görsel 6). Bu sayfalarda çocukların modüllerin içeriklerine ilişkin değerlendirmeleri paylaşılmakta; böylece her modülün, çocukların bakış açısı ve deneyimleriyle ilişkilendirilmesi amaçlanmaktadır.

Görsel 6

Modül İçeriği Çocuk Görüşü Örneği

NOT

3. Modül İçeriği İzlenesi

Modül içeriği izlenesi, modül içeriğinin genel yapısını özetleyen bir bölümdür. Bu kısımda modülün;

- Adı,
- Amacı,
- Öğrenme hedefleri,
- Özet,
- İçindekiler bölümü (modül içeriğine ait) yer almaktadır.

Modül içeriğinin "İçindekiler" bölümü, modül planındaki içindekiler bölümünden

Görsel 7

Modül İçeriği İzlenesi Örneği

MODÜL 1
ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMA
ALANINDA TEMEL KAVRAMLAR
MODÜL İÇERİĞİ

MODÜL İZLENESİ

Modül Adı: Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar

Modülün Amacı:
Bu modülle çocukluk kavramı ve çocuk haklarının tarihsel gelişimi, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin kapsamı, çocuklara hak temelli yaklaşımın ilkeleri ve çocuk koruma alanında yer alan temel kavramlar tartışılarak eğitim alt yapısının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Öğrenme Hedefleri:

- Yasalar kapsamında çocuk tanımını bilir.
- Çocuk haklarının tarihsel gelişim sürecini ve çocuk haklarının temel felsefesini açıklar.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin kapsamını bilir.
- Afet ve acil durumlarda çocuk hakları temelli yaklaşımı açıklar.
- Çocuk koruma kavramını bilir.
- Çocuk koruma süreçlerini sıralar.
- Çocuk koruma alanında çalışma ilkelerini açıklar.
- Çocukların korunması gereken durumları sıralar.

Özet:
Bu modülde çocukların hakları, afet ve acil durumlarda karşılaşılabilecekleri riskler ve bu risklerin en aza indirilmesi amacıyla çocukların korunmasına ilişkin yaklaşımlar konusunda temel kavramlara yer verilmiştir. İlk bölümde çocukluk dönemi yasalarda yer aldığı şekli ile tanımlanmıştır.

MODÜL | 1 31

AFET VE ACIL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ PROJESİ EĞİTİM SETİ

İkinci bölümde çocuk haklarının günümüze kadar nasıl bir gelişim gösterdiği tarihsel ve kavramsal bir bakış açısı ile tartışılmıştır. Ardından günümüzde çocuk hakları konusunda en kapsamlı ve en çok kabul gören yazılı metin olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme incelenmiş, çocuk hakları temelli yaklaşım tartışılmıştır. Üçüncü bölümde çocukların korunması başlığı altında yasal olarak çocuk korumanın temelleri ve çocuk koruma süreçleri incelenmiştir. Çocuk koruma alanında çalışmanın ilkeleri ve özellikle afet ve acil durumlarda risk altında olan çocukların korunması konusunda temel kavramlar işlenmiştir.

İçindekiler:

1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı
2. Çocuk Hakları
 - 2.1. Çocuk Haklarının Gelişimi
 - 2.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
 - 2.2.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Kapsamı
 - 2.3. Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım
 - 2.4. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım
3. Çocukların Korunması
 - 3.1. Çocuk Koruma Süreçleri
 - 3.2. Çocuk Koruma Alanında Çalışmanın İlkeleri
 - 3.3. Çocukların Korunması Gereken Durumlar
 - 3.3.1. Çocuk İhmali ve İstismarı

32 MODÜL İÇERİĞİ

4. Modül Notları

Modül notları, konu içeriklerinin ayrıntılı biçimde ve kaynakçalarla birlikte ele alındığı bölümdür (bk. Görsel 8). Bu bölüm, eğitimcilerin ilgili konularda derinlemesine bilgi edinmelerini ve modül planını uygularken ihtiyaç duyacakları teorik ve uygulamalı bilgilere hızlıca ulaşmalarını sağlar.

Eğitici, modül planlarını takip ederken ilgili kavram, yaklaşım veya örnek olayların dayandığı bilimsel ve pedagojik temellere bu bölümden erişebilirler.

Görsel 8

Modül Notları Örneği

NOT

2.4.3. Sunumlar

El kitabına eşlik eden sunum seti, eğitimcilerin modül planı ve akışlarını takip ederek eğitimleri standart ve etkili biçimde yürütmelerini desteklemek amacıyla hazırlanmıştır.

Her biri ayrı bir modüle ait olmak üzere dokuz PowerPoint sunumu oluşturulmuştur.

Giriş modülü, uygulamalı bir etkinlikten oluştuğu için bu modül için sunum materyali bulunmamaktadır.

- Sunumlar, modül planı ve modül akışıyla birebir uyumlu olacak şekilde yapılandırılmıştır.
- Her slayt, modül planında belirtilen adımlar, süreler ve içerik başlıklarıyla uyumlu olup eğitimcilerin konunun hangi bölümünde hangi slaytı kullanacaklarını açık biçimde göstermektedir. Bu yapı sayesinde eğitim süreci tüm eğitimciler arasında standartlaştırılmış, sistematik ve kolay takip edilebilir hâle getirilmiştir.
- Sunumlarda çocuk hakları, afet yönetimi, psikososyal destek, etik ilkeler ve çocuk katılımı gibi konulara ilişkin kavramsal içerikler, infografikler, tablolar, örnek olaylar ve videolar yer almaktadır.
- Görseller etik ilkelere uygun olarak seçilmiş olup çocukların yüzleri görünür biçimde kullanılmamıştır.
- Bazı modüllerde video bağlantılarına doğrudan slayt üzerinden erişim sağlanmaktadır.
- Tüm sunumlar, eğitimcilere dijital ortamda (bulut bağlantısı aracılığıyla) iletilecek olup yalnızca eğitimciler tarafından kullanılacaktır.

- Katılımcılar eğitim sırasında kendi katılımcı el kitapları üzerinden içeriği takip edeceklerdir.
- Eğitimcilerin, oturum öncesinde ilgili modülün sunumunu kontrol etmeleri ve videoların bağlantılarını önceden test etmeleri önerilmektedir.

2.4.4. Katılımcı El Kitabı

Katılımcı el kitabı; eğitime katılan öğretmenler, okul yöneticileri ve diğer personelin modüllerde ele alınan konuları aktif biçimde takip etmelerini, öğrendiklerini not etmelerini ve kendi uygulamalarıyla ilişkilendirmelerini kolaylaştırmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu el kitabı, eğitimcilerin kullandığı modül planlarıyla eş zamanlı ve uyumlu bir yapıya sahiptir. Her modül, eğitimcinin sunum ve yönlendirmeleriyle uyumlu olacak şekilde yapılandırılmıştır. Ancak eğitimcilerin el kitabından farklı olarak katılımcı el kitabında bilgi aktarımı yerine katılım ve yansıtma odaklı etkinliklere, öz değerlendirme alanlarına ve bireysel düşünme sorularına yer verilmiştir.

Katılımcı el kitabı, öğretmenlerin eğitim sürecinde kendi deneyimlerini, gözlemlerini ve farkındalıklarını kaydetmelerine olanak tanır. Ayrıca modüller arasında öğrenmenin sürekliliğini destekleyen kısa özetler, hatırlatma kutuları ve reflektif sorularla öğrenmenin derinleşmesine katkı sağlar.

Eğitim süresince her katılımcının kendi katılımcı el kitabını aktif biçimde kullanması beklenmektedir. Eğitimciler, katılımcıları modül süresince katılımcı el kitaplarında ilgili bölümleri doldurmaya yönlendirmeli, gerekli açıklamaları yapmalı

ve etkinlikler tamamlandıktan sonra tartışmaların yürütülmesine rehberlik etmelidir.

- Katılımcı el kitabı yalnızca eğitim süreci boyunca değil eğitim sonrasında da öğretmenlerin kendi kurumlarında yapacakları uygulamalarda bir rehber doküman olarak kullanılabilir. Böylece afet ve acil durumlarda çocuk haklarını koruma ve güçlendirme yaklaşımı, eğitimin ötesine taşınarak okul ortamlarında da sürdürülebilir hâle gelir.
- Katılımcı el kitabı dijital formatta temin edilecek ve her katılımcıya eğitim öncesinde erişim bağlantısı sağlanacaktır. Katılımcıların eğitim sırasında bu dokümana bilgisayar, tablet veya basılı kopya üzerinden erişimleri önerilmektedir.

2.5. Eğiticiler İçin Kontrol Çizelgesi

Eğiticiler, el kitabını rehber olarak yürütecekleri eğitime hazırlanırken Tablo 4'te yer alan kontrol çizelgesini incelemeli

ve belirtilen adımları uygulamalıdır. Bu çizelge, eğiticilerin eğitim öncesi hazırlıklarını tamamlamalarına, eğitim sırasında ortaya çıkabilecek aksaklıkları en aza indirmelerine ve öğrenme sürecini daha etkili biçimde yönetmelerine yardımcı olur. Ayrıca eğitim sonrasında geri bildirimlerin değerlendirilmesi, güçlü ve geliştirilmesi gereken yönlerin belirlenmesi ve bir sonraki eğitim için iyileştirme önerilerinin oluşturulması sürecini de destekler.

Kontrol çizelgesi (bk. Tablo 4), yalnızca yapılacak hazırlıkların listesini sunmakla kalmaz, aynı zamanda eğitimi destekleyecek temel beceriler ve hatırlatmalar açısından da bir bilgi notu niteliği taşır. Eğiticiler, eğitim öncesinde ve sonrasında çizelgeyi gözden geçirerek uygulama sürecinde tutarlılığı ve öğrenme hedeflerine ulaşmayı destekleyen bir öz değerlendirme aracı olarak kullanabilirler.

NOT

Tablo 4*Eğiticiler İçin Kontrol Çizelgesi*

EĞİTİME BAŞLAMADAN ÖNCE YAPILACAKLAR	Yapılması gerekenler	Evet	Hayır	Kısmen
	Katılımcılarla ilgili bilgi edinildi, özel gereksinimleri varsa gerekli düzenlemeler yapıldı.			
	Modüllerle ilgili detaylı bilgiye sahip olmak için modül içerikleri ve ekleri okundu.			
	Modül planı ve akışı gözden geçirildi, sunum ve grup etkinlikleri için kısa bir prova yapıldı.			
	Modüllerde kullanılacak materyaller (örneğin el notları, etkinlik ekleri, renkli kalemler) hazırlandı ve çıktıları alındı.			
	Sunumlar kontrol edilip bilgisayar ortamında yansıtılacak biçimde hazırlandı.			
	Katılımcı el kitabı ve eğitim programının dijital ortamda paylaşıldığı doğrulandı.			
	Grup etkinlikleri için uygun alan sağlandı. Katılımcıların grup etkinliklerini gerçekleştirebilecekleri boş alanlar ve koridor gibi ortamların varlığı kontrol edildi, eğer ortam uygun değilse etkinlik sırasında sıraların/sandalyelerin kenara çekilebileceği bir düzenleme yapıldı.			
	Katılımcıların eğiticiyi görebilme ve sesini duyabilme durumu kontrol edildi.			
	Modüllerde yer alan videoların izlenebilmesi için gerekli teknik düzenlemeler yapıldı.			
	Eğitim başlangıç, bitiş ve ara saatleri planlandı (örnek eğitim programında değişiklik yapılması ihtiyacının ortaya çıktığı durumlarda).			

EĞİTİM SIRASINDA YAPILACAKLAR	Katılımcılar selamlandı ve eğitim hakkında genel bilgilendirme yapıldı.		
	Katılımcılarla etkileşim kuruldu, öğrenme sürecine aktif katılımları desteklendi.		
	Kısa bir tanışma etkinliği yapılarak katılımcıların birbirini tanınması sağlandı.		
	Modül akışları planlanan şekilde takip edildi.		
	Grup etkinliklerinin amacı açıklandı, yönergelerin anlaşıldığından emin olundu.		
	Katılımcıların tamamının sürece dâhil edildiğinden emin olundu, herkese konuşma fırsatı tanındı.		
	Katılımcı görüşlerine saygı gösterildi, eleştirel veya yargılayıcı tutumlardan kaçınıldı.		
	Zaman etkin kullanıldı, oturumlar planlanan sürede tamamlandı.		
	Gerçek hikâyeler veya örnek olaylar paylaşılırken kişisel bilgilerin gizliliğine özen gösterildi.		
	Her modül sonunda temel mesajlar özetlendi ve bir sonraki modülün konusu açıklandı.		
EĞİTİM SONRASI NDA YAPILACAKLAR	Katılımcılardan eğitimle ilgili geri bildirim alındı.		
	Eğitim sırasında kullanılan materyaller toplandı, çıktı ve formlar (gerekirse) geri dönüşüme atıldı.		
	Uygulama sürecinde yaşanan güçlü yönler ve geliştirilmesi gereken noktalar not edildi.		
	Eğitimin genel değerlendirmesi yapıldı ve raporlandı.		
	Bir sonraki eğitim için iyileştirme önerileri belirlendi.		

Eğitim Ortamında Davranış ve Etik İlkeler:

Eğitim sürecine başlamadan önce, tüm katılımcılar için anlamlı, güvenli ve destekleyici bir öğrenme ortamı sağlamak amacıyla aşağıdaki ilkelerin dikkate alınması önemlidir:

- Katılımcılar arasında karşılıklı saygı, anlayış ve destek temelli bir iletişim kurulmalıdır. Fikir paylaşımı sırasında yapıcı, kapsayıcı ve saygılı bir dil kullanılmalı; şiddet içeren, küçümseyici veya dışlayıcı ifadelerden kaçınılmalıdır.
- Her birey; kendi kişiliği, ihtiyaçları, ilgi alanları ve özel yaşamıyla değerli ve saygıya layık bir insandır. Eğitim

sürecinde herkesin hak sahibi bir birey olarak tanınması ve buna uygun davranılması esastır.

- Katılımcıların birbirini daha iyi anlayabilmesi için açık, sade ve anlaşılır bir dil tercih edilmelidir. Herkesin görüşlerini ifade etmesine fırsat tanınmalı ve farklı görüşlere saygı gösterilmelidir.
- Sosyal medya veya çevrim içi ortamlarda, diğer katılımcıların kişisel bilgileri veya fotoğrafları önceden onay alınmadan paylaşılmamalıdır. Dijital ortamda da saygılı, güvenli ve sorumlu bir iletişim sürdürülmelidir.

NOT

EĞİTİM REHBERİ

BÖLÜM | 3

YETİŞKİN EĞİTİMİ

Giriş

Yetişkin eğitimi, bireylerin yaşam boyu öğrenme döngüsü içerisinde ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve tutumları kazandırmayı hedefleyen; bu yönüyle çocuk ve gençlere yönelik örgün eğitimden yöntemsel ve felsefi olarak ayrılan bir alandır. Bu alanın temel amacı yalnızca akademik yetkinliklerin artırılmasıyla sınırlı değildir, aksine bireylerin gündelik yaşamlarını zenginleştiren pratik beceriler, iş yaşamında rekabet avantajı sağlayan profesyonel yetkinlikler ve toplumsal katılımı güçlendiren demokratik değerler kazandırmak yetişkin eğitiminin odak noktalarını oluşturur (UNESCO Institute for Lifelong Learning [UIL], 2022).

Yetişkin eğitiminin en temel işlevlerinden biri, bireylerin kişisel gelişim süreçlerini bütüncül bir yaklaşımla desteklemektir. Bu destek, bireylerin kendi öğrenme sorumluluklarını üstlenmelerini, içsel motivasyonla merak ettikleri alanlarda derinleşmelerini ve nihayetinde yaşam kalitelerini artırmalarını teşvik eder. Knowles vd.nin (2015) andragoji modeli, yetişkin öğrenenlerin doğasını problem merkezli ve en önemlisi mevcut yaşam deneyimleriyle bütünleşik bir süreç olarak tanımlar. Bu çerçevede yetişkin eğitimi, katılımcıların bireysel potansiyellerini gerçekleştirmeleri ve kişisel hedeflerine ulaşmaları için bir katalizör görevi görür.

Mesleki bağlamda ise yetişkin eğitimi, bireylerin dinamik iş gücü piyasasının sürekli değişen taleplerine adaptasyonunu ve mesleki yeterliklerinin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlar. Örneğin Chia &

Bi'nin (2021) Singapur'daki *IN.LEARN 2020* girişimi üzerine yürüttükleri çalışma, yetişkin eğitiminin inovatif öğrenme yöntemleri ve dijital teknolojilerle entegre edilmesinin bireylerin mesleki becerilerini güncel tutmadaki kritik rolünü kanıtlar niteliktedir. Bu dijitalleşme eğilimi, özellikle COVID-19 pandemisi sonrası hızlanarak *mikro yeterlikler* (micro-credentials), *dijital rozetler* ve esnek çevrim içi platformların yaygınlaşmasıyla yaşam boyu öğrenmeyi her zamankinden daha erişilebilir ve kişiselleştirilmiş hâle getirmiştir. Benzer şekilde Jeffries (2023) tarafından yapılan araştırma, kurumsal düzeyde sunulan *Çeşitlilik, Eşitlik ve Kapsayıcılık* (Diversity, Equity, and Inclusion-DEI) eğitimlerinde yetişkin öğrenme ilkelerinin uygulanmasının çalışanların yerleşik tutum ve davranışlarını dönüştürmede ne denli etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Bireysel ve mesleki hedeflerin yanı sıra yetişkin eğitimi, bireylerin toplumsal uyumlarını ve sosyal sermayelerini güçlendirmeyi de amaçlar. Özellikle göç ve kültürel çeşitliliğin belirgin olduğu toplumlarda yetişkin eğitimi sosyal bütünleşme ve kültürler arası diyalog için vazgeçilmez bir araç hâline gelmektedir (Grotlüschen vd., 2024). Katılımcılar, bu eğitimler aracılığıyla farklı kültürel perspektifleri anlama, toplumsal yaşamda daha aktif roller üstlenme ve demokratik süreçlere bilinçli katılım gösterme fırsatı bulurlar. UNESCO'nun beşinci Küresel Yetişkin Öğrenme ve Eğitimi Raporu'nda (GRALE 5) (UIL, 2022) belirtildiği gibi yetişkin

eğitimi, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmada kritik bir işlev görmektedir; bilhassa toplumsal eşitsizliklerin azaltılması, yoksullukla mücadele ve sivil katılımın artırılması yönünde somut katkılar sunmaktadır. Bu nedenle yetişkin eğitimi yalnızca bireysel bir kazanım olmanın ötesinde, doğrudan toplumsal fayda üreten bir yatırımdır.

Yetişkin eğitimi aynı zamanda bireylerin demokratik süreçlere etkin katılımını ve hak temelli farkındalıklarını artırma misyonunu üstlenir. Çocuk eğitiminde yurttaşlık bilgisi genellikle teorik bir çerçevede aktarılırken yetişkin eğitiminde katılımcılar, aktif yurttaşlar olarak demokratik karar alma mekanizmalarına katılmaya ve eleştirel bir pozisyon almaya teşvik edilir. Brookfield'ın (2013) da altını çizdiği gibi yetişkin eğitiminin eleştirel düşünmeyi teşvik etme gücü, bireylerin mevcut güç yapılarını ve otoriteyi sorgulamalarına, toplumsal adalet ve eşitlik idealleri için aktif bir rol üstlenmelerine zemin hazırlar. Günümüzün dijital çağında bu eleştirel duruş, özellikle dezenformasyon ve bilgi kirliliğiyle mücadelede hayati bir önem kazanmıştır. Bu bağlamda yetişkin eğitimi, bireylere yalnızca bilgiye erişmeyi değil aynı zamanda karşılaştıkları bilginin güvenilirliğini sorgulama ve doğrulama yetkinliği olan *eleştirel dijital okuryazarlık* becerisini kazandırmayı da temel amaçları arasına almıştır. Bu yönüyle yetişkin eğitimi, demokratik toplumların sürdürülebilirliğinin ve gelişiminin temel dinamiklerinden birini teşkil eder.

Sonuç olarak yetişkin eğitiminin amaçları arasında yalnızca yeni bilgi ve beceriler kazandırmak değil aynı zamanda bireylerin

mevcut değeryargılarını ve dünya görüşlerini dönüştürmek de vardır. Mezirow'un (1991) öncülük ettiği dönüşümcü öğrenme kuramı, yetişkinlerin yeni deneyimler ve eleştirel diyaloglar aracılığıyla yerleşik varsayımlarını sorgulayıp daha kapsayıcı, ayırt edici ve bütünleştirici bakış açıları geliştirmeleri gerektiğini vurgular. Bu fikri daha da ileri taşıyan Baumgartner (2024), yetişkin öğrenmesinin çok boyutlu doğasına işaret ederek bu sürecin bireyleri yalnızca mesleki açıdan değil aynı zamanda bilişsel, duygusal, toplumsal ve kültürel düzeylerde de dönüştürme potansiyeli taşıdığını belirtmektedir. Özellikle 2020 sonrası dönemin getirdiği küresel belirsizlikler, bu çok boyutlu dönüşümün bir parçası olarak bireylerin *psikolojik sağlamlığını* ve *uyum yeteneğini* artırma hedefini de yetişkin eğitiminin merkezine taşımıştır. Yetişkin eğitiminin çokkatmanlı amaçlarının daha net kavranabilmesi için onu çocuk eğitiminden ayıran aşağıdaki temel prensiplerin göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır.

Çocuk eğitimi geleceğe hazırlık niteliğindeyken yetişkin eğitimi mevcut ve acil sorunlara çözüm üretmeye odaklıdır.

Çocuklar öğrenme sürecinde büyük ölçüde öğretmenin rehberliğine ihtiyaç duyarken yetişkinler zengin yaşam deneyimlerini öğrenme için birincil kaynak olarak kullanır.

Çocuklarda motivasyon genellikle not, övgü gibi dışsal faktörlere dayanırken yetişkinlerde içsel merak, kariyer hedefleri ve yaşamdaki gereklilikler gibi içsel motivasyon unsurları baskındır.

Çocuk eğitimi büyük oranda zorunluluk esasına dayanırken yetişkin eğitimi gönüllülük, ihtiyaç ve bilinçli tercih temelinde gerçekleşir.

Çocuk eğitiminde standartlaştırılmış sınavlar ve sonuç odaklı ölçme yöntemleri yaygınken yetişkin eğitiminde süreç odaklı değerlendirme, performansa ve uygulamaya dayalı ölçütler tercih edilir.

3.1. Yetişkin Eğitiminin Temel Dayanakları: Eğitici İçin Bir Pusula

Yetişkin eğitimi alanına adım atan her profesyonel, elinde bir haritadan ziyade bir pusulaya ihtiyaç duyar. Bu pusula, yetişkin öğrenenlerin karmaşık ve çok katmanlı dünyasında yol gösteren temel ilkeler bütünüdür. Söz konusu ilkeler katı kurallar değildir, etkili ve dönüştürücü öğrenme deneyimleri tasarlanmasını sağlayan rehberlerdir. Bu pusulanın temel yönleri (yetişkin eğitiminin vazgeçilmez ilkeleri) ve ilkelerin pratikteki yansımaları aşağıda açıklanmaktadır.

1. Öğrenmeye Hazırbulunuşluk: "Doğru Anın" Önemi

Yetişkin eğitiminin belki de en temel hareket noktası, öğrenmenin zamanlamasıdır. Yetişkinlerin öğrenmeye en açık oldukları an, edinecekleri bilgi veya becerinin yaşamlarındaki bir ihtiyaca doğrudan yanıt verdiğini hissettikleri andır. Knowles vd.nin (2015) andragoji modelinin merkezine yerleştirdiği bu ilke, yetişkinin öğrenme motivasyonunun dışsal zorlamalardan değil hayatın doğal akışından doğduğunu savunur. Örneğin kariyerinde terfi fırsatı beliren bir çalışan için proje yönetimi eğitimi, soyut bir konudan

somut bir gerekliliğe dönüşür. Ancak St. Clair vd.nin (2024) isabetle belirttiği gibi, hazırbulunuşluk yalnızca bilişsel bir "ihtiyaç anı" değildir; aynı zamanda duygusal ve sosyal dinamiklerle de şekillenir. Bir iş kaybı, yeni bir ebeveynlik rolü veya bir sağlık sorunu gibi hayatın dönüm noktaları, bireyi yeni şeyler öğrenmeye iten en güçlü katalizörler olabilir. Bu noktada eğiticinin görevi, programın içeriğini sunmadan önce katılımcıların "neden burada olduklarını" anlamak, onların mevcut yaşam rolleri ve ihtiyaçları ile eğitim arasında anlamlı köprüler kurmaktır.

2. Deneyim: Yetişkinin En Değerli Ders Kitabı

Yetişkinler, eğitim ortamına boş bir levha olarak gelmezler; aksine yanlarında yılların birikimi olan zengin bir deneyim hazinesi getirirler. Baumgartner'a (2024) göre yetişkin eğitimi güçlü kılan, sürecin yeni bilginin mevcut deneyimlerle harmanlandığı ve yeniden şekillendiği dinamik bir alana dönüştürme potansiyelidir. Bu ilke, öğrenmeyi tek yönlü bir bilgi aktarımından çıkarıp çok boyutlu bir keşif sürecine dönüştürür. Pratikte bu, sınıfı bir laboratuvara çevirmek anlamına gelir. Örnek olay analizleri, grup tartışmaları, simülasyonlar ve deneyim paylaşım oturumları bu ilkeyi hayata geçiren en etkili araçlardır. Loeng'in (2020) "deneyimsel öğrenme döngüsü" olarak kavramsallaştırdığı söz konusu süreçte katılımcılar kendi deneyimlerinden yola çıkarak soyut kavramları somutlaştırır ve öğrenmelerini kalıcı hâle getirirler. Eğiticilerin rolü, bu değerli deneyim hazinesini ortaya çıkaracak güvenli ve teşvik edici bir ortamı oluşturmaktır.

3. Problem Odaklılık: Soyut Bilgiden Somut Çözüme

Bir yetişkin için öğrenme genellikle entelektüel bir merakın ötesinde, hayattaki gerçek bir sorunu çözme aracıdır. Bu nedenle öğrenme süreci, konu başlıkları etrafında değil problemler etrafında tasarlandığında çok daha anlamlı hâle gelir. Jeffries'in (2023) kurumsal eğitimler üzerine yaptığı çalışma, problem çözmeye dayalı senaryoların davranış değişikliği yaratmada teorik sunumlardan çok daha etkili olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım, öğrenilen bilginin "raf ömrünü" uzatır çünkü bilgi, doğrudan uygulama alanına bağlanır. Eėitici için bu yaklaşım, içeriği "muasebenin temel ilkeleri" gibi soyut başlıklar etrafında değil, "şirketimizin nakit akışını nasıl iyileştirebiliriz?" gibi somut problem durumları üzerinden yapılandırmak anlamına gelir. Bu bağlamda vaka çalışmaları, rol oynama egzersizleri ve uygulamalı atölyeler, söz konusu ilkenin en etkili biçimde hayata geçirildiği yöntemler arasında yer alır (Clair & Kăpplinger, 2021).

4. İçsel Motivasyon: Öğrenme Ateşini Canlı Tutmak

Çocuklar genellikle notlar, övgüler veya cezalardan kaçınma gibi dışsal faktörlerle motive olurken yetişkinleri harekete geçiren güç büyük ölçüde içsel bir motivasyon olarak ortaya çıkar. Wlodkowski'nin (2008) klasikleşmiş modelinde belirttiği gibi, bir yetişkinin öğrenmeye bağlanması için dört koşul gereklidir: eğitimin sunduklarının değerli olduğuna inanmalı, süreçte kendini yeterli hissetmeli, ortamı güvenli bulmalı ve en önemlisi öğrendiklerinin hayatında anlamlı bir karşılığı olduğunu görmelidir. Jeffries'in (2023) DEI eğitimleriyle ilgili bulguları da ilkeyi desteklemekte; gönüllü katılım ve içsel adanmışlık, öğrenme çıktılarının kalitesini doğrudan artırmaktadır. Bu durumda eğitimcilerin sorumluluğu yalnızca ilgi çekici içerik sunmak değil aynı zamanda katılımcıların öğrenme sürecinde anlam ve değer bulmalarını sağlayacak, başarı hissini tadacakları ve kendilerini güvende hissedecekleri bir atmosfer yaratmaktır.

NOT

3.2. Yetişkin Öğrenenlerin Dünyası: Farklılıkları Kucaklayan Kapsayıcı Bir Yaklaşım

Yetişkin eğitimi ilkelerini anlamak, denklemin yalnızca bir yarısını oluşturur. Diğer yarısı ise bu ilkelerin uygulanacağı öğrenen kitlesi olan yetişkinlerin kendisidir. Yetişkinlerden oluşan bir öğrenme grubu nadiren homojendir; çoğunlukla farklı yaşlardan, kültürlerden, eğitim seviyelerinden ve yaşam deneyimlerinden gelen bireylerin oluşturduğu zengin bir mozaiktir. Bu heterojenlik, bir zorluk değil doğru yönetildiğinde büyük bir zenginlik kaynağıdır. Ancak bu zenginliği ortaya çıkarmanın tek yolu, kapsayıcı bir yaklaşımı benimsemektir. UNESCO'nun GRALE 5 Raporu'nda (UIL, 2022) vurgulandığı gibi kapsayıcılık, yalnızca dezavantajlı grupların erişimini sağlamak değil her bir öğrenenin kendini değerli ve ait hissettiği bir öğrenme kültürünü inşa etmektir.

Yaş ve Gelişimsel Farklılıklar: Genç bir profesyonel ile emekliliğe hazırlanan bir bireyin öğrenme hızı, teknolojiyle ilişkisi ve motivasyon kaynakları doğal olarak farklıdır. Araştırmalar, ileri yaştaki yetişkinlerin öğrenme süreçlerinde daha fazla somut örneğe, tekrara ve deneyimlerini paylaşmaya ihtiyaç duyduklarını göstermektedir (St. Clair & K  pplinger, 2021). E  ticiler, program tasarımında bu farklılıkları gözeterek tek bir tempo veya yöntem dayatmak yerine esnek ve çeşitli öğrenme yolları sunmalıdır.

Sosyoekonomik ve Kültürel   eşitlilik: Bir öğrenenin eğitime ayırabileceği zaman, bütçe ve zihinsel enerji sosyoekonomik koşullarından doğrudan etkilenir. Düşük gelirli yetişkinler için programların maliyeti,

ulaşımı ve zamanlaması kritik engeller olabilir (UIL, 2022). Benzer şekilde, göçmen veya uluslararası koruma altındaki bir öğrenen için dil bariyeri ve kültürel uyum süreci, öğrenmenin önünde ek zorluklar yaratabilir. Kapsayıcı bir eğitici, bu yapısal engellerin farkında olmalı ve tüm katılımcıların eşit şekilde fayda sağlayabileceği koşulları yaratmaya çalışmalıdır (Jeffries, 2023).

    renme Stilleri ve Deneyimsel Farklılıklar: Her bireyin bilgiyi işleme biçimi farklıdır. Kimimiz okuyarak ve dinleyerek (i  şsel/sözel) kimimiz görerek (görsel) kimimiz ise yaparak ve deneyimleyerek (kinestetik) daha iyi öğreniriz. Merriam ve Baumgartner (2020), yetişkinlerin öğrenme tercihlerinin ba  lama göre değişebileceğini savunur. Bu nedenle etkili bir yetişkin eğitimi programı, tek tip bir sunum yerine grup tartışmaları, bireysel okumalar, videolar, uygulamalı atölyeler gibi çeşitli yöntemleri bir arada kullanarak tüm öğrenme stillerine hitap etmelidir.

Motivasyon ve Katılım Farklılıkları: Yetişkinler kariyerlerinde ilerlemek, yeni hobiler edinmek ya da topluma daha fazla katkı sağlamak gibi çok çeşitli amaçlarla eğitimlere katılabilirler. Wlodkowski'nin (2008) motivasyon boyutları, bu çeşitliliği anlamaya yönelik güçlü bir   er  eve sunar. Bu nedenle eğiticinin temel görevi, her bir katılımcının ki  şisel "neden"ini fark etmek ve eğitimin içeriğini bu motivasyon kaynaklarıyla ilişkilendirmektir. Motivasyondaki farklılıklar dikkate alınmadığında ise en iyi tasarlanmış eğitim programı bile istenen etkiyi yaratamayabilir.

Sonuç olarak yetişkin eğitiminde kapsayıcılık bir iyi niyet beyanı veya pedagojik bir tercih değildir, yapısal bir gerekliliktir. Brookfield (2013) ve Cranton'ın (2016) vurguladığı üzere her öğrenenin kimliğini ve deneyimini bir zenginlik olarak kabul eden ve onları öğrenme sürecinin merkezine yerleştiren yaklaşım, yalnızca etik açıdan doğru değil aynı zamanda en etkili öğrenme ortamını da yaratır. Kapsayıcılık, belirli grupları "dâhil etmekten" ibaret değildir; tüm katılımcıların öğrenme deneyimini derinleştiren ve zenginleştiren bir anlayışı ifade eder. Bu nedenle kapsayıcılık, etkili bir yetişkin eğitiminin vazgeçilmez temelini oluşturur.

3.3. Katılımcıların Muhtemel Endişeleri ve Bunlara Yönelik Stratejiler

Yetişkinler, özellikle de kendi alanlarında yetkin profesyoneller olan öğretmenler, öğrenme ortamına bir dizi örtük endişe ile gelirler. Bu endişeleri öngörmek ve yönetmek eğitimin başarısı için kritik öneme sahiptir. Aşağıda, sıkça karşılaşılan endişeler ve eğiticinin bunlara yönelik geliştirebileceği stratejiler sıralanmıştır.

1. Hata Yapma ve Yetersiz Görünme Korkusu

Yetişkin katılımcıların en temel kaygılarından biri, grup önünde hata yapma ve meslektaşları tarafından olumsuz değerlendirilme korkusudur. Kendi alanında uzman olan bir öğretmenin, bilmediği bir konuda "acemi" gibi görünmekten çekinmesi doğaldır. Bu kaygı, katılımcıyı pasif bir dinleyici konumuna itebilir.

Eğiticinin Stratejisi: Eğitimin en başında psikolojik olarak güvenli bir alan inşa etmek esastır. "Burada yanlış cevaplar veya anlamsız

sorular yoktur, yalnızca öğrenme fırsatları vardır." gibi bir çerçeve çizmek bu kaygıyı hafifletir (Brookfield, 2013; Wlodkowski, 2008). Büyük grup tartışmaları yerine önce ikili paylaşımlara veya küçük grup paylaşımlarına yer vermek katılımcıların fikirlerini daha güvenli bir ortamda test etmelerine olanak tanır.

2. Eğitimin İhtiyaçlara Yanıt Vermeyeceği Düşüncesi

Katılımcılar, eğitimin kendi özgün sorunlarına ve mesleki gerçekliklerine hitap etmeyeceğinden endişe duyarlar. Farklı branşlardan veya okul kademelerinden gelen öğretmenlerin oluşturduğu heterojen bir grupta bu kaygı daha da artar. İçeriğin genele hitap etmesi, bireyin "Bu anlatılanlar benim sınıfıma uygun değil." şeklinde düşünerek süreçten kopmasına neden olabilir.

Eğiticinin Stratejisi: Eğitim öncesi yapılan ihtiyaç analizi bu endişeye verilecek en güçlü yanıtıdır (Knowles vd., 2015). Eğitim başında katılımcılardan beklentilerini almak ve bu beklentileri görünür bir yere (örneğin bir panoya) asmak, onların sesinin duyulduğunu gösterir. Eğitici, oturumlar sırasında düzenli olarak bu beklentilere atıfta bulunarak içeriğin katılımcıların ihtiyaçlarıyla ne kadar ilişkili olduğunu gösterebilir.

3. Zaman Kaybı ve Verimsizlik

Yoğun bir iş temposuna sahip olan öğretmenler için zaman son derece değerlidir. Eğitimin pratik bir fayda sağlamayacağı veya zamanlarının boşa harcanacağı endişesi, en yaygın motivasyon kırıcılarından biridir.

Eğitçinin Stratejisi: Her modülün ve etkinliğin amacı, başında net bir şekilde açıklanmalıdır. Bir etkinliğin, öğretmenlerin mesleki bir sorununa nasıl çözüm sağlayacağı veya bir yetkinliklerini nasıl geliştireceği açıkça vurgulandığında zaman kaybı algısı ortadan kalkar (Merriam & Baumgartner, 2020). "Bu 15 dakikalık grup çalışmasının sonunda, derslerinizde hemen kullanabileceğiniz bir kontrol listesi olacak." gibi somut çıktılara odaklanmak bu kaygıyı yönetmenin en etkili yoludur.

4. Dijital Araçlar ve Teknoloji Yetersizliği

Özellikle çevrim içi veya hibrit eğitimlerde teknoloji kullanımı başlı başına bir kaygı kaynağı olabilir. Platformda hata yapma, teknik sorunlar yaşama veya diğer katılımcılara göre yavaş kalma korkusu bireyin kendine olan güvenini sarsabilir.

Eğitçinin Stratejisi: Eğitçinin rolü, teknolojiyi bir engel değil bir kolaylaştırıcı olarak sunmaktır. Kullanılacak araçlar basit ve kullanıcı dostu olmalı, aşamalar hâlinde sunulmalı ve katılımcılara deneme yanılma yapabilecekleri bir alan tanınmalıdır. Teknik sorunlar için hızlı destek sunulması ve teknoloji kullanımının bir "zekâ" göstergesi olmadığının vurgulanması katılımcıları rahatlatır (UIL, 2022).

5. Deneyimlerin Göz Ardı Edilmesi

Yetişkinler, öğrenme ortamına yılların mesleki birikimiyle gelirler. Bu deneyimlerin görmezden gelinerek onlara pasif bir alıcı muamelesi yapılması, kendilerini değersiz hissetmelerine neden olur.

Eğitçinin Stratejisi: Eğitçinin en temel görevlerinden biri, gruptaki kolektif bilgeliği ortaya çıkarmaktır. "Bu konuda

farklı bir deneyimi olan var mı?" veya "Siz kendi okulunuzda bu sorunu nasıl aşıyorsunuz?" gibi sorular katılımcıları öğrenme sürecinin aktif birer öznesi hâline getirir (Baumgartner, 2024; Jeffries, 2023). Bu, öğrenmeyi zenginleştirir ve katılımcılara değer verildiğini hissettirir.

6. Teorinin Pratiğe Aktarılamaması

Öğretmenler için en büyük kaygılardan biri, eğitimde sunulan soyut bilgileri kendi sınıflarının somut gerçekliğine nasıl uyarlayacakları konusudur. Teori ve pratik arasındaki kopukluk, öğrenilenlerin kalıcılığını engelleyen en büyük bariyerdir.

Eğitçinin Stratejisi: Her teorik kavram, mutlaka gerçekçi ve uygulanabilir bir örnekle somutlaştırılmalıdır. Bir pedagojik yaklaşımdan bahsediliyorsa o yaklaşımın kullanıldığı bir ders planı örneği veya sınıf içi bir video kesiti sunulmalıdır. Katılımcıların kendi ders planları üzerinde küçük uyarlamalar yapmaları teori ile pratik arasında köprü kurmalarını sağlar (St. Clair vd., 2024).

7. Grup İçindeki Statü ve Görünürlük

Baskın karakterli veya daha deneyimli katılımcıların gölgesinde kalma korkusu özellikle çekingen bireyler için önemli bir kaygı türüdür. Herkesin eşit katılım gösteremediği bir ortam, öğrenme adaletini zedeler.

Eğitçinin Stratejisi: Katılımı yapılandırmak ve dengelemek eğitçinin sorumluluğundadır. Konuşma sırasını yönetmek, küçük grup çalışmalarında herkese söz hakkı vermek ve roller (yazıcı, sözcü, zaman tutucu vb.) dağıtmak, tüm katılımcıların katkıda bulunmasını teşvik

eder. Her katkının değerli olduğunun altının çizilmesi grup içindeki hiyerarşiyi azaltır (UIL, 2022).

8. Değişime Karşı Direnç ve Eski Alışkanlıkları Bırakma

Yeni bir yaklaşım veya beceri, çoğu zaman profesyonellerin yıllardır kullandığı ve rahat ettiği eski alışkanlıkları sorgulamalarını gerektirir. Bu "öğrenilmişleri terk etme" süreci, birey tarafından mesleki kimliğine yönelik bir tehdit olarak algılanabilir ve direnç yol açabilir.

Eğiticinin Stratejisi: Değişimin bir gecede olmayacağını kabul etmek ve sürece saygı duymak gerekir. Eğitici, yeni yaklaşımın eskisini tamamen "yanlış" kıldığını ima etmek yerine yeni yöntemin mevcut pratiği nasıl "zenginleştirebileceğini" vurgulamalıdır. Katılımcıları, yeni fikri kendi bağlamlarında küçük adımlarla denemeye teşvik etmek bu direnci yönetmede etkilidir. Süreç, Mezirow'un (2000) tanımladığı gibi, eski bakış açılarının sorgulandığı dönüştürücü bir öğrenme anı olarak çerçevelenebilir.

9. Değerlendirme ve Yargılanma

Öğrenme sürecinin sonunda bir "sınav" veya "değerlendirme" olacağı düşüncesi, özellikle profesyonel yetişkinler için ciddi bir kaygı yaratabilir. Performanslarının ölçülecek olması, öğrenme keyfinin önüne geçerek bir baskı unsuru hâline gelebilir.

Eğiticinin Stratejisi: Değerlendirmenin amacının "not vermek" değil, "öğrenmeyi görünür kılmak" olduğu en başından vurgulanmalıdır. Süreç odaklı, biçimlendirici ve yargılayıcı olmayan yöntemler tercih edilmelidir. Öz değerlendirme formları,

akran geri bildirimleri veya bir eylem planı hazırlama gibi farklı değerlendirme araçları, katılımcıların kendi gelişimlerini takip etmelerine olanak tanır ve değerlendirme kaygısını azaltır (Cranton, 2016).

3.4. Yetişkinler Nasıl Öğrenir?

Yetişkinlerin öğrenme biçimleri, çocukların öğrenme süreçlerinden hem yapısal hem de felsefi olarak ayrılır ve bu fark, etkili bir yetişkin eğitiminin temelini oluşturur. Knowles vd.nin (2015) andragoji kuramı, bu farkı özerklik, deneyim, amaç odaklılık ve yaşamla doğrudan bağlantı kurma ihtiyacı gibi temel unsurlar üzerinden açıklar. Eğitici, öğrenme ortamlarını yalnızca bilgi aktarılan mekânlar olarak değil katılımcıların mevcut deneyimlerini gündeme getirdiği ve öğrenmeyi birlikte inşa ettiği dinamik alanlar olarak tasarlamalıdır.

Yetişkin öğrenmesinin merkezinde deneyim yer almaktadır. Merriam ve Baumgartner'ın (2020) belirttiği üzere yetişkinlerin öğrenme süreçleri, sahip oldukları zengin yaşam deneyimleri ve mesleki deneyimlerinin yeni bilgilerle girdiği etkileşimle şekillenmektedir. Örneğin bir grup öğretmenin sınıf içindeki disiplin sorunları, teknoloji kullanımıyla ilgili güçlükleri veya ailelerle iletişimde yaşadığı gerilimler, öğrenme ortamının en değerli ham maddesi hâline gelir. Bu deneyimlerin göz ardı edilmesi durumunda öğrenme soyut bir nitelik kazanır ve katılımcı açısından anlamlılığını yitirir. Bu nedenle eğiticinin temel sorumluluğu, tartışmalar, vaka analizleri ve grup çalışmaları gibi pedagojik yöntemlerle katılımcı deneyimlerini görünür kılacak etkileşimsel bir öğrenme ortamı

kurmadır. Basit bir “Benzer bir durumla karşılaşan oldu mu?” sorusu dahi bilgiyi somutlaştırarak öğrenmeyi derinleştirir. Böylece yetişkin eğitimi, bilginin yalnızca uzmandan katılımcıya aktarıldığı bir süreç olmaktan çıkar; katılımcıların birbirlerinden öğrenmelerine olanak tanıyan zenginleştirilmiş bir etkileşim alanına dönüşür.

Yetişkin öğrenmesinin diğer bir önemli unsuru motivasyondur. Wlodkowski (2008) yetişkin motivasyonunun, öğrenmenin niteliğini, kalıcılığını ve uygulamaya dönüşme düzeyini doğrudan etkilediğini vurgular. Öğretmenlerin bir eğitime katılma nedenleri oldukça çeşitlidir: Kimi içsel bir ilgi ya da mesleki gelişim arzusu taşıırken kimi de sertifika gereklilikleri veya kariyer beklentileri gibi dışsal nedenlerle katılım sağlar. Etkili bir eğitici, bu farklı motivasyon kaynaklarını tanıyarak ve her birini destekleyecek bir öğrenme tasarımı geliştirir. Örneğin teknoloji kullanımı eğitime katılan bir öğretmenin hem öğrenci başarısını artırma isteğiyle (içsel motivasyon) hem de zorunlu bir hizmet içi eğitim gerekliliğini yerine getirme amacıyla (dışsal motivasyon) orada olabileceğini kabul eden bir yaklaşım, içeriği hem ilham verici uygulamalarla hem de resmî beklentilerle uyumlu hâle getirir.

Yetişkinler, öğrendikleri bilginin kendi yaşam gerçeklikleriyle doğrudan ilişkili olmasını beklerler. Brookfield (2013), öğrenmenin “yaşamla ilişkili” olmadığı durumlarda hızla anlamsızlaştığını ve unutulduğunu belirtir. Nitekim öğretmenlere sunulan soyut pedagojik kavramlar, sınıf ortamına aktarılabilirliği açıklanmadığında sıklıkla “Bu yaklaşımı kendi sınıfımda nasıl

kullanabilirim?” kaygısını doğurur. Ancak aynı kuram, bir ders planı örneğine ya da sınıf içi etkinlik taslağına entegre edildiğinde uygulanabilir ve işlevsel bir öğrenme aracına dönüşür. Bu nedenle yetişkin eğitiminde “teori ve pratik” arasındaki denge hayati önem taşır, her kavram somut bir bağlama oturtulmalıdır.

Yetişkin öğrenmesinin bir diğer kritik boyutu eleştirel yansıtma sürecidir. Brookfield (1995), yetişkinlerin özellikle profesyonel bağlamlarda kendi uygulamalarının arka planındaki varsayımları sorguladıklarında daha derin ve dönüşümsel bir öğrenme yaşadıklarını ifade eder. Bu bağlamda eğiticinin rolü, yalnızca bilgi sunmak değil aynı zamanda katılımcıları kendi pedagojik uygulamalarını sorgulamaya teşvik eden yansıtıcı sorular üretmektir. Örneğin “Sınıfınızdaki uygulamalarınızdan hangileri kapsayıcılık ilkesiyle çelişiyor olabilir?” ya da “Bugüne kadar ‘başarı’ tanımınızın dışında kalan öğrenciler kimlerdi?” gibi sorular, öğrenmeyi reçete temelli bir aktarımdan çıkarıp profesyonel öz değerlendirme ve farkındalık geliştirme sürecine dönüştürür.

Amaç odaklı öğrenme de yetişkin eğitiminin temel özelliklerinden biridir. St. Clair vd. (2024), yetişkinlerin öğrenme ortamına genellikle “Bu bilgiyi neden öğrenmeliyim?” ve “Bu bana ne sağlayacak?” sorularıyla geldiklerini belirtir. Bu nedenle eğitim hedeflerinin baştan açık bir biçimde ifade edilmemesi, katılımcıların sürecin yönüne ilişkin belirsizlik yaşamalarına ve motivasyon kaybına yol açabilir. Eğiticilerin her modülün başında öğrenme hedeflerini net bir şekilde tanımlamaları ve süreç

boyunca bu hedeflere ulaşıldığını gösteren geri bildirimlerde bulunmaları işletmeleri öğrenme sürecinin tutarlılığını artırır.

Özerklik, yetişkin öğrenmesinin vazgeçilmez ilkelerinden biridir. St. Clair ve K  pplinger (2021), yetişkinlerin öğrenme süreçlerinde söz sahibi olmak istediklerini, pasif bir bilgi alıcısı rolünü reddettiklerini belirtir. Özellikle öğretmenler gibi meslek yaşamında yüksek düzeyde özerklik ve karar verme sorumluluğu taşıyan gruplar için bu ihtiyaç daha da belirgindir. Bu doğrultuda eğiticinin, katılımcılara etkinlik seçenekleri sunması, tartışma konularının belirlenmesine katkıda bulunmalarına imkân tanınması veya kendi deneyimlerine dayalı kısa sunumlar yapmalarını teşvik etmesi, öğrenme sürecine bağlılığı ve sahiplenme duygusunu güçlendirir.

Mezirow'un (2000) dönüştürücü öğrenme kuramı, yetişkin öğrenmesinin yalnızca bilgi ekleme süreci değil aynı zamanda bireyin perspektifini dönüştüren derin bir bilişsel yeniden yapılandırma olabileceğini ileri sürer. Örneğin bir öğretmenin, eğitim sırasında aslında bazı öğrencilerine yönelik ön yargılarla hareket ettiğini fark etmesi, sadece yeni bir yöntem öğrenmesi anlamına gelmez; aynı zamanda adalet, eşitlik ve öğretmenlik rolüne ilişkin yerleşik varsayımlarını yeniden değerlendirmesini sağlar. Bu, yetişkin eğitiminin en güçlü ve en kalıcı öğrenme biçimidir.

Dijitalleşme ise son yıllarda yetişkin öğrenmesinin doğasını önemli ölçüde dönüştürmüştür. UNESCO (UIL, 2022), çevrim içi öğrenme olanaklarının erişimi genişlettiğini ancak dijital yeterlik

farklılıkları nedeniyle yeni eşitsizlikler ürettiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda eğiticinin görevi, teknolojiyi bir engel veya kaygı kaynağı olmaktan çıkarıp destekleyici bir araç hâline getirmektir. Teknik adımları basitleştirmek, pratik yapma imkânı tanımak ve "hata yapmanın öğrenmenin doğal bir parçası olduğunu" modellemek, teknoloji kaygısı yaşayan katılımcıların sürece dâhil olmasını sağlar.

Son olarak yetişkin öğrenmesi, yalnızca bireysel beceri gelişimiyle sınırlı değildir; aynı zamanda toplumsal katılım, öz yeterlik ve yaşam boyu öğrenme kültürüyle yakından ilişkilidir. UNESCO'nun GRALE 5 raporu (UIL, 2022), yetişkin eğitiminin demokratik yurttaşlığı güçlendirdiğini, bireylerin toplumsal katılımını artırdığını ve sosyal dayanışmayı desteklediğini ortaya koymaktadır. Bu perspektiften bakıldığında öğretmenlere yönelik mesleki gelişim programları, yalnızca pedagojik becerilerin güncellenmesi değil aynı zamanda daha adil, kapsayıcı ve demokratik bir toplumun inşasına yönelik uzun vadeli bir yatırım niteliği taşır.

3.5. Yetişkinler İçin Öğretim Yöntemleri

1. Anlatım

Sunum, yetişkin eğitiminde özellikle kısa sürede temel bilgileri sistematik bir çerçevede aktarmak için sıkça başvurulan bir yöntemdir. Ancak yetişkinlerin pasif dinleyici konumunda uzun süre kalmaları dikkatlerinin dağılmasına ve öğrenmeden kopmalarına neden olabilir. Dolayısıyla etkili bir sunumun tek yönlü bir bilgi aktarımından ziyade etkileşimli bir diyalog olarak tasarlanması gerekir

(Knowles vd., 2015). Örneğin "yetişkin öğrenme ilkeleri" konulu bir sunumda, her ilkenin ardından öğretmenlere yöneltilecek "Bu ilkenin kendi sınıfınızdaki bir yansımasını paylaşabilir misiniz?" gibi bir soru, soyut bilgiyi somut deneyimle buluşturur. Yöntemin güçlü yönü, karmaşık bir konuyu yapılandırılmış biçimde sunmasıyken en büyük riski ise tek başına kullanıldığında katılımı ve motivasyonu düşürmesidir (Brookfield,2013). Bu riski yönetmek için eğiticiler, sunumu 15-20 dakikalık kısa bilgi bloklarına ayırmalı, görsel materyallerle zenginleştirmeli ve katılımcıların sorular yönelterek katkı sunacağı etkileşim anları yaratmalıdır (Merriam & Bierema, 2014).

2. Tartışma

Tartışma, yetişkinlerin kendi deneyimlerini paylaşmalarına, farklı bakış açılarıyla tanışmalarına ve eleştirel düşünme becerilerini harekete geçirmelerine olanak tanıdığı için en değerli öğrenme yöntemlerinden biridir. Brookfield ve Preskill (2005), tartışmayı demokratik bir öğrenme ortamının kalbi olarak tanımlar. Örneğin "Afet ve acil durumlarda çocukları korumak için nelere dikkat edilmelidir?" sorusu etrafında şekillenen bir tartışma katılımcıların hem kendi varsayımlarını sorgulamalarına hem de meslektaşlarının zengin deneyimlerinden öğrenmelerine imkân tanır. Yöntemin en güçlü yanı, öğrenenin sürece aktif katılımını sağlamasıdır. Ancak iyi yönetilmediği takdirde, sohbetin dağılması ya da birkaç baskın katılımcının tartışmaya yön vermesi gibi riskler oluşabilir. Bu nedenle, tartışmanın amacının, çerçevesinin ve temel kurallarının en başta belirlenmesi kritik öneme sahiptir (Wlodkowski, 2008).

3. Örnek Olay

Örnek olay, teori ile pratik arasındaki boşluğu dolduran, problem çözme ve karar verme becerilerini geliştiren son derece etkili bir yöntemdir. Katılımcılara gerçek veya gerçeğe yakın bir problem durumu sunulur ve bu durumu analiz ederek çözüm yolları geliştirmeleri istenir (Merriam & Bierema, 2014). Örneğin "Dijital araçları etkin kullanan öğrencilerle bu süreçte geride kalanlar arasındaki makasın açıldığı bir sınıfta öğretmen nasıl bir kapsayıcı strateji izlemelidir?" şeklinde kurgulanan bir örnek olay öğretmenlerin standart bir çözümden ziyade kendi bağlamlarına uygun, yaratıcı çözümler üretmelerini teşvik eder. Yöntemin başarısı örnek olay kurgusunun kalitesine bağlıdır. Örnek olay ne çözümün hemen belli olacağı kadar basit ne de katılımcıları yıldırarak kadar karmaşık olmalıdır. Eğitimin rolü, analizi derinleştirecek uygun soruları yöneltmek ve grubun kolektif bilgisini etkin bir şekilde harekete geçirmektir (Brookfield, 2013).

4. Rol Oynama/Canlandırma

Rol oynama; özellikle iletişim, empati ve çatışma çözümü gibi sosyal becerilerin geliştirilmesinde etkili olan bir tekniktir. Katılımcılar, belirli bir senaryodaki rolleri üstlenerek bir durumu farklı perspektiflerden deneyimlerler. Örneğin bir öğretmen eğitimi sırasında "öğrenme güçlüğü yaşayan bir öğrencinin velisiyle görüşme" senaryosu canlandırılabilir. Yöntemin güçlü yönü katılımcılara yalnızca ne yapmaları gerektiğini söylemekle kalmayıp o anın duygusal ve ilişkisel dinamiklerini de yaşatmasıdır. Ancak bazı

yetişkinler rol yapmaktan çekinebilir. Bu nedenle eğitici, güvenli bir ortam yaratmalı, katılımın gönüllülük esasına dayandığını vurgulamalı ve senaryoların net ve amacına uygun olduğundan emin olmalıdır (Brookfield, 2013).

5. Küçük Grup Çalışması

Küçük grup çalışması, 3-6 kişilik grupların belirli bir görev üzerinde iş birliği içinde çalışarak ortak bir ürün ortaya koyduğu, katılımı ve etkileşimi en üst düzeye çıkaran bir yöntemdir. Bu yöntem, yetişkinlerin farklı deneyimlerini ve bakış açılarını bir araya getirerek daha zengin ve çok katmanlı çözümler üretilmesini sağlar (INEE, 2022). Özellikle analiz, değerlendirme ve yaratma gibi üst düzey düşünme becerilerini harekete geçirir. Ancak grup içinde herkesin eşit katılımını sağlamak için eğiticinin süreci iyi yapılandırması gerekir. Herkese belirli roller (kolaylaştırıcı, yazıcı, zaman tutucu, sözcü vb.) vermek, bu riski yönetmenin etkili bir yoludur. Brookfield ve Preskill (2005) küçük grupların, yetişkinlerin kendilerini ifade etmeleri için daha güvenli bir alan yarattığını ve öğrenme ortamını demokratikleştirdiğini savunur.

6. Etkinlikler, Oyunlar ve Oyunlaştırma

Oyunlaştırma, oyun dışı bağlamlara oyun elementlerinin (puanlar, rozetler, rekabet vb.) entegre edilerek katılım ve motivasyonun artırılmasını hedefleyen bir yaklaşımdır. "Ciddi oyunlar" ise karmaşık bir öğrenme hedefine ulaşmak için tasarlanmış, kural tabanlı deneyimlerdir. Örneğin "sınıf içi iletişim engelleri" konulu bir eğitimde grupların

kartlar çekerek karşılıklarına çıkan senaryolara en yapıcı çözümü bulmaya çalıştığı bir oyun, konunun hem eğlenceli hem de akılda kalıcı bir şekilde işlenmesini sağlar. Yöntemin başarısı, oyunun mekaniklerinin öğrenme hedefleriyle ne kadar iyi hizalandığına bağlıdır. Amaç sadece eğlenmek değil eğlenirken hedeflenen yetkinliği kazanmaktır (Kapp, 2012).

7. Akran Öğretimi ve Çapraz-Mentorluk

Akran öğretimi, katılımcıların birbirlerine öğrettiği, deneyim ve bilgi farkının öğrenme fırsatına dönüştürüldüğü bir yöntemdir. Çapraz mentorluk ise farklı deneyim seviyelerinde veya uzmanlık alanlarındaki katılımcıların birbirlerine rehberlik etmesidir. Örneğin teknoloji konusunda yetkin bir öğretmenin teknoloji alanında zorlanan bir meslektaşıyla eşleştirilmesi her iki taraf için de bir öğrenme deneyimidir. Bu yöntemler, öğrenmenin yalnızca eğitici den katılımcıya doğru hiyerarşik bir akış olmadığını, yatay ve karşılıklı bir süreç olabileceğini gösterir. Başarısı, katılımcılar arasında yapıcı bir geri bildirim kültürü oluşturulmasına ve sürecin iyi yapılandırılmasına bağlıdır (Topping, 2005).

3.6. Yetişkin Eğitiminde Eğiticinin Rolü

Yetişkin eğitimi, çocuğa yönelik eğitimden farklı olarak eğitici den yalnızca bilgi aktaran bir rol değil; öğrenme sürecini kolaylaştıran, yönlendiren, destekleyen ve katılımcıların deneyimlerinden öğrenmeyi teşvik eden bir rol bekler. Knowles'un andragoji yaklaşımına göre yetişkinler kendi öğrenmelerinde aktif sorumluluk almak, önceki deneyimlerini sürece dâhil etmek

ve eğitim içeriğini günlük yaşamlarında uygulayabilmek isterler (Knowles vd., 2015). Bu nedenle eğitici, klasik anlamda “öğreten” değil, “rehberlik eden ve kolaylaştıran” bir kişi olarak konumlanır.

3.6.1. Yetişkin Eğitimlerinde Bulunması Gereken Özellikler

Yetişkin eğitimcilerinin en temel özelliği, alan bilgisi ile yetişkin eğitimi yeterliliklerini birleştirebilmeleridir. Sadece içerik bilgisine sahip olmak yeterli değildir; öğrenme süreçlerini tasarlama, yetişkin psikolojisini anlama ve farklı öğrenme stillerine uygun yöntemler geliştirme becerisi de kritik öneme sahiptir (Merriam & Bierema, 2014). Bunun yanı sıra eğiticinin empati, sabır ve kapsayıcılık göstermesi, katılımcıların farklı hızlarda öğrenebileceğini kabul etmesi ve bireysel farklılıklara saygı duyması gerekir (Brookfield, 2013). Ayrıca kültürel duyarlılık geliştirmesi önemlidir. Özellikle çok kültürlü sınıflarda katılımcıların geçmiş deneyimleri, değerleri ve öğrenme alışkanlıkları farklılık gösterebilir. INEE (2024) standartlarına göre, kültürel farklılıkların eğitim ortamında bir zenginlik olarak görülmesi kapsayıcı eğitimin en önemli göstergelerindendir. Bir diğer önemli özellik ise sürekli öğrenmeye açıklıktır. Yetişkin eğitimcisi, alanında uzman olsa bile değişen koşullara ve güncel bilgiye açık olmalı; katılımcılardan da öğrenebileceğini kabul etmelidir (Baumgartner, 2024). Bu yaklaşım, eğiticinin hem güvenilirliğini hem de samimiyetini artırır.

3.6.2. İletişim ve Rehberlik Becerileri

Etkili iletişim, yetişkin eğitimcisinin en temellaraçlarından biridir. Wlodkowski (2008),

yetişkinlerde öğrenme motivasyonunun büyük ölçüde eğiticinin kullandığı dil, beden dili ve geri bildirim biçimiyle şekillendiğini belirtir. Eğitimci yalnızca bilgi aktaran değil aynı zamanda aktif dinleyen, açık uçlu sorular yönelten ve katılımcıların görüşlerini değerli kılan bir kolaylaştırıcı olmalıdır. Rehberlik boyutu ise katılımcıların öğrenme hedeflerini belirlemelerine, güçlü yönlerini fark etmelerine ve gelişim alanlarında destek bulmalarına aracılık eder. Örneğin öğretmenlere yönelik bir eğitici eğitiminde, eğiticinin yalnızca yöntem tanıtmakla kalmayarak öğretmenlerin kendi sınıflarında uygulama planı hazırlamalarına rehberlik etmesi bu role somut bir örnektir (Brookfield, 2013).

Geri bildirim de iletişimin temel bir parçasıdır. Yetişkinler, çocuklardan farklı olarak kendi öğrenmelerini değerlendirme eğilimindedirler. Eğiticinin yapıcı, kanıta dayalı ve geliştirici geri bildirim vermesi katılımcıların sürece aktif katılımını pekiştirir (Jeffries, 2023).

3.6.3. Öğrenme Ortamının Yönetimi

Öğrenme ortamı, yetişkin eğitiminin başarısını doğrudan etkiler. Katılımcılar kendilerini güvende hissettikleri, görüşlerinin değer gördüğü ve iş birliğine dayalı bir ortamda öğrenmeye daha açık olurlar. INEE (2024) kılavuzu, yetişkin eğitimi ortamlarında katılımcıların deneyimlerini özgürce paylaşabilecekleri güvenli alanların oluşturulmasını önermektedir.

Eğitici, ortamı yönetirken katılımcıların aktif katılımını kolaylaştıran stratejiler kullanılmalıdır. Örneğin küçük grup çalışmaları, tartışma oturumları ve senaryo

temelli alıştırmalar hem katılımcıların sürece aktif olarak katılmasını sağlar hem de farklı bakış açılarını bir araya getirir (St. Clair vd., 2024). Fiziksel düzenlemeler de önemlidir: yüz yüze oturulabilecek dairesel düzen tartışma ve etkileşimi artırır. Ayrıca öğrenme ortamında teknolojinin kullanımı da eğiticinin sorumlulukları arasındadır. Harmanlanmış öğrenme, mikro modül uygulamaları ve elektronik öğrenme araçları yetişkinlere esneklik sağlar (St. Clair & Kapplinger, 2021). Ancak teknolojinin erişilebilir, amaçla uyumlu ve katılımcıların düzeyine uygun olması gerekir.

3.6.4. Etik Sorumluluklar

Eğiticinin rolü yalnızca pedagojik değildir, aynı zamanda etik sorumluluklar içerir. Etik sorumlulukların başında tarafsızlık gelir. Eğitici farklı görüşlere açık olmalı, tek doğruyu empoze etmekten kaçınmalıdır (Brookfield, 2013). Bunun yanı sıra gizlilik ilkesi önemlidir, katılımcıların paylaştığı kişisel ya da mesleki deneyimler üçüncü kişilerle paylaşılmamalıdır. Adil katılım da etik sorumluluklardan biridir. Eğitici, oturumlarda baskın seslerin yanı sıra sessiz kalan katılımcıları da sürece dâhil edecek yöntemler kullanmalı ve herkesin kendini ifade edebilmesi için fırsatlar yaratmalıdır (INEE, 2024).

3.6.5. Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Yolları

Yetişkin eğiticileri, pratikte çeşitli güçlüklerle karşılaşabilir. Bunların başında motivasyon düşüklüğü gelir. Özellikle zorunlu katılımın olduğu eğitimlerde yetişkinler isteksiz olabilir. Bu durumda eğitici, içsel motivasyonu artıracak stratejiler

(örneğin deneyim paylaşımı) geliştirmelidir (Wlodkowski, 2008). Bir diğer güçlük dirençtir. Katılımcılar yeni bir yöntemi ya da yaklaşımı benimsemekte zorlanabilir. Eğitici bu noktada, katılımcılara önce küçük ölçekli uygulamalar yaptırarak güven inşa edebilir (Merriam & Bierema, 2014). Ayrıca farklı beklentiler ve öğrenme hızları da eğitimde zorluk çıkarabilir. Eğiticinin bireyselleştirilmiş öğrenme stratejileri ve esnek planlama ile bu çeşitliliği yönetmesi gerekir.

1. Eğiticinin Profesyonel Gelişim Süreci

Eğiticinin kendisi de yaşam boyu öğrenen bir birey olarak sürekli gelişim göstermelidir. Brookfield (2013), eğitmenin kendi uygulamalarını eleştirel bir gözle değerlendirmesini, katılımcılardan geri bildirim almasını ve bu doğrultuda kendini geliştirmesini önermektedir. Profesyonel gelişim; konferanslara katılım, güncel literatürü takip etme, akran gözlemi ve mentorluk gibi etkinliklerle desteklenebilir. Ayrıca dijital platformlar aracılığıyla uluslararası topluluklarla etkileşim kurmak eğiticinin mesleki ufkunu genişletir (Baumgartner, 2024).

2. Yetişkin Eğitiminde Sunum Yapma

Anlatım (sunum) yöntemi, yetişkin eğitiminde en yaygın kullanılan öğretim stratejilerinden biridir. Ancak sunumun yalnızca bilgi aktarma odaklı, tek yönlü bir araç olarak kullanılması, yetişkinlerin aktif katılım ve deneyim temelli öğrenme gereksinimleriyle çelişebilmektedir (Brookfield, 2013). Yetişkin öğrenenler sürece katılabilirler, deneyimlerini paylaşabilirler ve edindikleri bilgiyi kendi yaşam bağlamlarına aktarabilirler

sunumları daha anlamlı ve değerli bulurlar (Knowles vd., 2015). Bu nedenle yetişkinlere yönelik sunumlar, klasik “anlatma” anlayışının ötesine geçerek etkileşimli, katılımcı ve deneyim merkezli biçimde tasarlanmalıdır.

Etkili bir sunumun temel boyutlarından biri amacın netliğidir. Eğitici, oturumun başında öğrenme hedeflerini ve beklenen çıktıları açıkça ifade etmeli; katılımcılara bu hedeflerin mesleki ya da kişisel yaşamlarında nasıl işlevsel olabileceğini göstermelidir (Wlodkowski, 2008). Örneğin “Bu oturumun sonunda kapsayıcı dil ilkelerini tanıyacak ve sınıf içi yönergelerinizi daha kapsayıcı hâle getirebileceksiniz.” gibi açıklamalar, sürecin katılımcılar tarafından anlamlandırılmasına yardımcı olur.

Yetişkin odaklı bir sunumda öğrenen merkezlilik esastır. Eğitici, yalnızca uzmanlığını aktaran bir anlatıcı değil katılımcı deneyimlerini harekete geçiren bir kolaylaştırıcı rolü üstlenmelidir. Jeffries (2023), yetişkin eğitimlerinde katılımcı deneyimlerinin sunuma dâhil edilmesinin öğrenmenin kalıcılığını önemli ölçüde artırdığını göstermektedir. Bu bağlamda, kapsayıcı sınıf yönetimi üzerine bir sunumda eğiticinin kendi örnekleri yerine katılımcıları sınıf deneyimlerini paylaşmaya davet etmesi hem etkileşimi hem de öğrenme derinliğini artırır.

Sunumların etkisini belirleyen bir diğer unsur görsel materyal kullanımının niteliğidir. Araştırmalar, görsel desteğin dikkat düzeyini yükselttiğini ve bilginin daha kalıcı olmasını sağladığını ortaya koymaktadır (Mayer, 2009). Bu nedenle slaytların sade, açık, gereksiz metin yükünden

arındırılmış ve öğrenme hedefiyle uyumlu görseller içermesi önemlidir. INEE (2024), yetişkin eğitimlerinde kullanılan görsel ve işitsel materyallerin kültürel bağlama uygun olmasını vurgulayarak görsellerin kapsayıcı olması gerektiğini belirtir.

Sunum sürecinin merkezinde katılımcı etkileşimi yer almalıdır. Soru-cevaplar, küçük grup tartışmaları, ikili paylaşım etkinlikleri, anlık oylamalar (Mentimeter, Kahoot vb.) gibi yöntemler, sunumu tek yönlü bilgi aktarımı olmaktan çıkararak aktif öğrenmeyi destekler. Wlodkowski (2008), yetişkinlerin dikkat süresinin 15–20 dakika ile sınırlı olduğunu belirterek, bu aralıklar içinde etkileşim sağlayacak kısa aktivitelerin kullanılmasını önermektedir.

Eğiticinin sunum becerileri de öğrenmenin niteliğini doğrudan etkiler. Etkili bir sunum; uygun ses tonu, vurgu, beden dili, göz teması ve başarılı zaman yönetimi gibi iletişim unsurlarını gerektirir. Merriam ve Bierema (2014), yetişkin eğitimcisinin “otantik iletişim” kurmasının önemini vurgulayarak içeriğin yanı sıra eğiticinin samimiyet ve güven vermesinin de sürecin niteliğini güçlendirdiğini belirtir.

Öte yandan sunum yönteminin sınırlılıkları da bulunmaktadır. Katılımcıların pasifleşme riski, farklı öğrenme stillerine yeterince hitap etmeme ve soyut bilgilerin hemen uygulanamaması bu sınırlılıklar arasındadır (Brookfield, 2013). Dolayısıyla sunumlar; tartışma, küçük grup çalışmaları, problem temelli öğrenme veya uygulamalı etkinlikler gibi yöntemlerle mutlaka desteklenmelidir. Örneğin öğretmenlere yönelik bir “dijital araçlar” eğitiminde, yalnızca

araçların özelliklerini anlatmak yerine kısa bir gösterim yapılmalı ve öğretmenlere kendi sınıflarında kullanabilecekleri bir örnek uygulama yaptırılmalıdır. Böylece sunum, öğrenmenin başlangıç noktası olmakla kalmayıp deneyimle bütünleşen bir sürece dönüşür.

Sonuç olarak yetişkin eğitiminde sunum yapmak yalnızca bilgi aktarma eylemi değil; öğrenmeyi yapılandırma, katılımcı deneyimlerini harekete geçirme ve etkileşimli öğrenme fırsatları yaratma sürecidir. Eğiticinin, hazırlık aşamasından uygulamaya kadar her adımda bu yaklaşımı benimsemesi sunum yöntemini güçlü ve etkili bir öğrenme aracına dönüştürür.

3. Zor Katılımcılarla Başa Çıkma

Yetişkin eğitiminde “zor katılımcı” kavramı, oturumun akışını sekteye uğratan, diğerlerinin söz hakkını sınırlayan, konudan sapmaya yol açan ya da açıkça karşı koyma veya geri çekilme davranışlarıyla öğrenme iklimini zayıflatan katılımcıları tanımlamak için kullanılan işlevsel bir sınıflamadır. Bu sınıflamanın amacı kişiyi “etiketlemek”

değildir, aksine eğiticinin pedagojik ve iletişimsel müdahalelerini kanıta dayalı biçimde planlamasını kolaylaştırmaktır.

Nitel kılavuzlarda zor katılımcı, “eğiticiyi zorlayan, engelleyen ya da kızdıran davranışlar sergileyen; bu yönüyle hem kendinin hem de başkalarının öğrenmesini sekteye uğratma potansiyeli taşıyan kişi” olarak tanımlanır (Silberman, 1998). Bu davranış kümesi çoğu zaman “direnç” (resistance) olgusuyla kesişir: Yetişkinler içeriğin yararlılığına ikna olmadıklarında, öğrenmekimliklerinin tehdit altında olduğunu hissettiklerinde ya da sınıf normlarını adaletsiz algıladıklarında hem pasif hem aktif direnç gösterebilirler (Brookfield, 1995). Öte yandan araştırmalar, psikolojik güvenliğin yüksek olduğu ortamlarda hataların cezalandırılmadığı, soru sormanın teşvik edildiği ve geri bildirimin yargılayıcı olmayan bir biçimde sunulduğu durumlarda hem öğrenme davranışlarının hem de ekip veriminin belirgin şekilde arttığını göstermektedir (Edmondson, 2023; Patil vd., 2023). Zor katılımcı profillerine dair bilgiler Tablo 5’te açıklanmaktadır.

NOT

Tablo 5*Zor Katılımcı Profilleri*

Zor Katılımcı Profili	Açıklama
Sürekli Konuşan ve Baskın Katılımcı	Tartışmalara başkalarının söz hakkını kısıtlayacak derecede aktiftir. Kendi deneyimlerini sürekli anlatarak grubun akışını bozabilir. Genelde iyi niyetlidir ancak dengeyi bozar.
Sessiz veya Çekingen Katılımcı	Konuşmaktan kaçınır, kendini geri çeker, çoğunlukla fark edilmez. Katılım göstermediği için öğrenme sürecinden yeterince yararlanamaz. Çekingenlik kişilikten veya öz güven eksikliğinden kaynaklanabilir.
Konudan Sapan Katılımcı	İlgisiz konular açar, uzun anekdotlarla tartışmayı dağıtır. Söyledikleri değerli olabilir ancak grubun odaklanmasını zorlaştırır.
Negatif ve İtirazcı Katılımcı	Eğiticiyi sık sık eleştirir, sürekli “ama...” diyerek karşı argüman üretir. Grup içinde olumsuz hava yaratır ve dirençli bir profil sergiler.
Bilgiç (Her Şeyi Bilen) Katılımcı	Kendini uzman gibi gösterir, eğiticiyi ve diğerlerini küçümseyebilir. Sürekli teori veya bilgi aktararak tartışmaları kendi etrafında toplar.
İlgisiz veya Pasif Katılımcı	Eğitime odaklanmaz, telefonla ilgilenir veya sessiz kalır. Katılım göstermediği için hem kendi öğrenmesi sınırlı kalır hem de diğerleri üzerinde olumsuz etki bırakır.
Mizahı Abartan Katılımcı	Sürekli espri yapar, alaycı davranır. Başta eğlenceli görünse de bir süre sonra ciddiyeti bozarak öğrenme sürecini sekteye uğratır.
Şikâyetçi Katılımcı	Eğitim süresi, içerik veya mekânla ilgili sürekli memnuniyetsizlik dile getirir. Bu durum grup motivasyonunu olumsuz etkiler.
Sessiz Direnç Gösteren Katılımcı	Açıkça itiraz etmez fakat beden diliyle veya pasif agresif tavırlarla direnç gösterir. İlgisizliği, göz devirmesi veya kollarını kavuşturmasıyla ortamda huzursuzluk yaratır.
Tartışmaları Kişiselleştiren Katılımcı	Görüşleri kişiler üzerinden algılar, fikirleri kişiselleştirir. Grup içinde gerginlik yaratır ve güven ortamını zedeler.

Örnek Senaryolar ve Çözüm Stratejileri

1. Örnek Olay: Sürekli Konuşan ve Baskın Katılımcı

Bir öğretmen eğitiminde katılımcılardan biri sürekli kendi sınıf deneyimlerini anlatır. Eğitici bir konuyu tartışmaya açtığında hemen araya girer ve 10 dakika boyunca yalnızca kendi deneyimlerinden bahseder. Diğer katılımcılar söz alamaz ve dikkatleri dağınık olur.

Çözüm Stratejileri:

- Katılımcıya teşekkür edilerek sözü nazikçe kesebilir, “Bu çok değerli bir katkı, diğer katılımcıların da görüşlerini duymak isterim.” gibi bir ifade aktarılabilir.
- Konuşma süresini sınırlamak için “zaman kartları” ya da “iki dakikalık paylaşım” kuralı getirilebilir.
- Daha sonra birebir konuşularak katkılarının önemli olduğu fakat grubun eşit katılımına dikkat edilmesi gerektiği açıklanabilir.
- Bu katılımcıya kolaylaştırıcı bir görev verilebilir (örneğin küçük grupta moderatörlük yapmak). Böylece enerjisi daha yapıcı bir şekilde kanallenebilir (Brookfield, 2013; Knowles vd., 2015).

2. Örnek Olay: Negatif ve İtirazcı Katılımcı

Bir eğitim sırasında katılımcılardan biri sürekli eleştirel bir tavır sergiler. Eğitici her yeni kavramı sunduğunda “Ama bizim okulda bu işe yaramaz.” veya “Bu yöntem teoride var, pratikte olmaz.” gibi itirazlarla araya girer. Grup içinde olumsuz bir atmosfer oluşur.

Çözüm Stratejileri:

- Katılımcının eleştirileri tamamen reddedilmek yerine yapıcı bir tartışmaya dönüştürülebilir, “Bu kaygınızı anlıyorum, acaba başka çözüm önerisi olan var mı?” gibi bir ifade aktarılabilir.
- Negatif enerjinin olumluya dönüşmesi için küçük grup tartışmalarında katılımcı, “farklı bakış açısı getirme” göreviyle destekleyici bir role yönlendirilebilir.
- Ben merkezli itirazlar grup odaklı hâle getirilebilir, “Sizin okulunuzda bu zor olabilir, peki farklı bağlamlarda nasıl uygulanabilir sizce?” gibi bir ifade aktarılabilir.
- Eğitim sonunda birebir görüşme yapılarak bu tutumun grup dinamiğini olumsuz etkilediği nazik bir şekilde ifade edilebilir (Brookfield, 2013; Wlodkowski, 2008).

3. Örnek Olay: Sessiz veya Çekingen Katılımcı

Bir atölye çalışmasında katılımcılardan biri hiç konuşmaz. Grup etkinliklerinde kenarda kalır ve göz teması kurmaktan kaçınır. Eğitici, katılımcının aslında notlar aldığını ancak paylaşım yapmadığını fark eder.

Çözüm Stratejileri:

- Doğrudan “Sen de bir şey söyler misin?” demek yerine küçük grup tartışmalarına yönlendirilerek daha güvenli bir ortam sunulmalıdır.
- Katılımcıya basit ve kısa cevap gerektiren sorular sorularak katılım teşvik edilebilir.

- “Think–Pair–Share” gibi bireysel düşünme+eşli paylaşım+sınıf paylaşımı yöntemiyle güvenli adımlarla sürece dâhil edilmesi sağlanabilir.
- Çekingen katılımcının yazılı notları veya küçük grupta yaptığı katkılar görünür kılınarak katılımcı, topluluk önünde konuşmaya teşvik edebilir.
- Süreç boyunca olumlu pekiştirmeler yapılarak ve teşekkür edilerek özgüvenin artırılması önemlidir (Brookfield, 2013; Merriam & Bierema, 2014).

Eğitici İçin Zor Katılımcılarla Çalışırken Kullanılabilecek Kontrol Listesi

Grup kurallarını katılımcılarla birlikte oluşturun.

Eğitim başladığında kuralları eğitici olarak tek başınıza dikte etmek yerine katılımcıların da katkıda bulunduğu bir “öğrenme sözleşmesi” hazırlayın. Örneğin “söz kesmemek, zamanında başlamak, her görüşe saygı duymak” gibi temel ilkeler katılımcılar tarafından dile getirildiğinde sahiplenme duygusu artar (Brookfield, 2013).

Sessiz kalan katılımcıları sürece dâhil edin.

Bazı katılımcılar çekingen olabilir veya grupta kendini ifade etmekte zorlanabilir. Onlara küçük sorumluluklar verin (örneğin not tutma, sunumun özetini yapma) ya da daha küçük gruplarda konuşma fırsatı tanıyın. Böylece kendilerini daha öz güvenli hisseder ve yavaş yavaş söz almaya başlarlar (Wlodkowski & Ginsberg, 2017).

Baskın olan katılımcıları nazikçe sınırlandırın.

Çok konuşan kişiler katkılarını değerli kılmak ister ancak grup dengesini bozabilirler. Onların katkısını onayladıktan sonra sözü başka kişilere yönlendirin: “Bu konuda farklı bir bakış açısını duymak isterim.” gibi yargısız ifadeler etkili olur (Silberman, 1998).

Konudan sapmaları “otopark” listesine alın.

Katılımcının açtığı konu önemli olabilir ancak zamanı etkili kullanmak için tahtada veya flipchartta “otopark” köşesi açın. Konuyu oraya not edin ve “Bu noktayı mola sırasında ya da gün sonunda ele alacağız.” ifadesini aktararak ana akışı koruyun (Northwest Center for Public Health Practice [NWCPHP], 2012).

Tartışmaları kişiselleştirmeyin, fikre odaklanın.

Zor katılımcılar bazen doğrudan eğiticiye ya da diğer katılımcılara karşı meydan okuyabilir. Bu durumda kişiye değil dile getirilen fikre yanıt verin. “Bu konu farklı açılardan değerlendirilebilir, hadi beraber tartışalım!” gibi cümleler ortamı sakinleştirir (Brookfield, 2013).

Psikolojik güvenliği koruyun.

Katılımcıların hata yapma hakkı olduğunu hatırlatın. “Burada yanlış cevap yok, sadece farklı görüşler var.” gibi ifadeler öğrenme ortamını güvenli kılar. Araştırmalar böyle bir ortamda katılımın ve öğrenmenin arttığını göstermektedir (Edmondson, 2023; Patil vd., 2023).

Bire bir görüşmeler yapmaktan çekinmeyin.

Grup ortamında çözülmeyen bir gerginlik varsa mola sırasında ya da oturumdan sonra katılımcıyla bire bir görüşün. “Sizin katkınızı önemsiyorum ancak grubun akışını birlikte nasıl daha dengeli kılabiliriz?” gibi cümlelerle hem takdir hem çözüm önerisi sunabilirsiniz.

Zamanı dikkatle yönetin.

Uzun oturumlarda zor katılımcıların etkisi daha da artabilir. Her bölüm için net süreler belirleyin ve tartışmalar uzadığında kibarca konuyu toparlayın. Örneğin “Bu başlığa 5 dakika daha ayırabiliriz, sonra diğer konumuza geçmemiz gerekecek.” şeklinde bir ifade yapıcıdır (Wlodkowski & Ginsberg, 2017).

Enerji ve dikkat yönetimini ihmal etmeyin.

Öğle sonrası ya da uzun oturumlarda dikkat azalabilir. Bu noktada ısınma etkinlikleri ve buz kırıcı oyunlarla enerjiyi tazeleyin. Grup

içinde yeniden canlanma sağlandığında “zor” davranışların azaldığı görülür (NWCPHP, 2012).

Yargısız ve kapsayıcı dil kullanın.

Katılımcıların farklı deneyim, yaş ve meslek gruplarından geldiğini unutmayın. “Siz yanlış biliyorsunuz.” yerine “Bu konuda farklı yorumlar var.” gibi cümlelerle daha kapsayıcı bir iklim oluşturun (INEE, 2024).

Akran desteğini teşvik edin.

Her soruya yalnızca eğitici cevap vermek zorunda değildir. Bazen “Bu noktada kim farklı bir deneyim paylaşmak ister?” sorusu grubu güçlendirir ve zor katılımcının yükünü dağıtır.

Kendi tutumunuzu gözden geçirin.

Eğitcinin sabrı, ses tonu ve beden dili de zor katılımcılarla başa çıkmada belirleyicidir. Kızgın ya da küçümseyici bir ifade, sorunu daha da büyütebilir. Bu nedenle kendi farkındalığınızı koruyun (Brookfield, 2013)

NOT

KAYNAKÇA

- Baumgartner, L. M. (2024). Adult learning: A multifaceted endeavor. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 2024(181), 9–22. <https://doi.org/10.1002/ace.20550>
- Brookfield, S. (1995). Adult learning: An overview. *International Encyclopedia of Education*, 10(3), 375–380. https://positiveacorn.com/wp-content/uploads/2022/11/Adult_Learning.pdf
- Brookfield, S. D. (2013). *Powerful techniques for teaching adults*. Jossey-Bass.
- Brookfield, S. D., & Preskill, S. (2005). *Discussion as a way of teaching: Tools and techniques for democratic classrooms* (2nd ed.). Jossey-Bass.
- Chia, A., & Bi, X. (2021). Promoting innovative learning in training and adult education: A Singapore story. *Studies in Continuing Education*, 43(2), 196–207.
- Clair, R. S., & K  pplinger, B. (2021). Made in Germany, matured abroad: Andragogy as token in global adult education. In G. K. Zarifis & E. M. O. Berg (Eds.), *Learning in flux: Proceedings of the 10th ESREA Triennial Research Conference* (pp. 482–490). ESREA; University of Macedonia Press.
- Clark, M. C., & Rossiter, M. (2006). Narrative learning in adulthood. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 2006(111), 61–70. <https://doi.org/10.1002/ace.222>
- Cranton, P. (2016). *Understanding and promoting transformative learning: A guide for educators of adults* (3rd ed.). Stylus Publishing.
- Dale, E. (1969). *Audiovisual methods in teaching* (3rd ed.). Dryden Press.
- Edmondson, A. C. (2023). *Right kind of wrong: The science of failing well*. Simon and Schuster.
- Garrison, D. R. (1997). Self-directed learning: Toward a comprehensive model. *Adult Education Quarterly*, 48(1), 18–33.
- Grotl  schen, A., Belzer, A., Ertner, M., et al. (2024). The role of adult learning and education in the Sustainable Development Goals. *International Review of Education*, 70, 205–221. <https://doi.org/10.1007/s11159-024-10066-w>
- Inter-Agency Network for Education in Emergencies. (2022). *INEE Minimum standards trainer’s guide: Training of Trainers (ToT)*. INEE.
- Jeffries, M. (2023). Adult learning principles in corporate diversity, equity, and inclusion training. *Human Resource Development Quarterly*, 34(3), 345–365. <https://doi.org/10.1002/hrdq.21493>
- Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2009). An educational psychology success story: Social interdependence theory and cooperative learning. *Educational Researcher*, 38(5), 365–379.

- Kapp, K. M. (2012). *The gamification of learning and instruction: Game-based methods and strategies for training and education*. Pfeiffer.
- Karge, B. D., Phillips, K. M., Jessee, T., & McCabe, M. (2011). Effective strategies for engaging adult learners. *Journal of College Teaching & Learning*, 8(12), 53–56. <https://doi.org/10.19030/tlc.v8i12.6621>
- Knowles, M. S., Holton, E. F., & Swanson, R. A. (2015). *The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development* (8th ed.). Routledge.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.
- Loeng, S. (2020). Self-directed learning: A core concept in adult education. *Education Research International*, 2020, Article 3816132. <https://doi.org/10.1155/2020/3816132>
- Mayer, K. U. (2009). New directions in life course research. *Annual Review of Sociology*, 35(1), 413–433. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.34.040507.134619>
- Merriam, S. B., & Baumgartner, L. M. (2020). *Learning in adulthood: A comprehensive guide* (4th ed.). Jossey-Bass.
- Merriam, S. B., & Bierema, L. L. (2014). *Adult learning: Linking theory and practice*. Jossey-Bass.
- Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. Jossey-Bass.
- Mezirow, J. (2000). *Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in progress*. Jossey-Bass.
- Northwest Center for Public Health Practice (NWCPHP). (2012). *Training and facilitation toolkit*. University of Washington, School of Public Health. <https://www.nwcphp.org/training>
- Patil, A., Bhalerao, S., & Jha, R. (2023). Lifelong learning frameworks for digital literacy in adult education. *Journal of Continuing Higher Education*, 71(2), 115–130.
- Rudolph, J. W., Simon, R., Dufresne, R. L., & Raemer, D. B. (2008). There's no such thing as "nonjudgmental" debriefing: A theory and method for debriefing with good judgment. In K. Henriksen, J. B. Battles, M. A. Keyes, & M. L. Grady (Eds.), *Advances in Patient Safety: New Directions and Alternative Approaches* (Vol. 4). Agency for Healthcare Research and Quality (US).
- Rutherford-Hemming, T. (2012). Simulation methodology in nursing education and adult learning theory. *Adult Learning*, 23(3), 129–137. <https://doi.org/10.1177/1045159512452848>
- Silberman, M. (1998). *Active training: A handbook of techniques, designs, case examples, and tips* (2nd ed.). Jossey-Bass/Pfeiffer.

- St. Clair, R., & K  pplinger, B. (2021). The new imperative for andragogy: Lifelong learning for a mediatized world. *Adult Education Quarterly*, 71(4), 359–375. <https://doi.org/10.1177/07417136211029221>
- St. Clair, R., Thomas, E., & Merrill, B. (Eds.). (2024). *The Routledge handbook of adult and continuing education*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003189953>
- Topping, K. J. (2005). Trends in peer learning. *Educational Psychology*, 25(6), 631–645.
- UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2022). *Fifth Global Report on Adult Learning and Education (GRALE 5)*. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381766>
- Wlodkowski, R. J. (2008). *Enhancing adult motivation to learn: A comprehensive guide for teaching all adults* (3rd ed.). Jossey-Bass.
- Wlodkowski, R. J., & Ginsberg, M. B. (2017). *Enhancing adult motivation to learn: A comprehensive guide for teaching all adults*. John Wiley & Sons.

NOT

NOT

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

MODÜL | GİRİŞ

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMAYA GİRİŞ

Doç. Dr. Kâmil KURTUL

"Afet ya da acil bir durum olduğunda bazen yaşama, gelişme ve özel hayatımızın gizliliği gibi haklarımız unutulabiliyor. Ancak biz çocukların hakları her durumda korunmalı. Barınma, beslenme, eğitim, sağlık hizmeti alma ve güvende olma gibi ihtiyaçlarımız için önceden planlar yapılmalı."

Çocuk Görüşü*

***Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitim Projesi
Çocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)**

GİRİŞ

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMAYA GİRİŞ MODÜL PLANI

MODÜL İZLENCESİ

1. Modül Adı: Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Çocuk Korumaya Giriş

2. Süresi: 60 dk.

3. Öğrenme Hedefleri:

- Toplumdaki birey ve kurumların çocuk koruma konusunda sorumluluk üstlenmeleri gerektiğine dair farkındalık kazanır.
- Çocukların yetişkinlerden farklı olduğunu, kendilerine has ihtiyaçları bulunduğunu, çocuklara özel olarak düzenlenmiş haklar olduğunu öğrenir.
- Çocuk koruma sorumluluğunun yalnızca belirli kişi ya da belirli kurumlara değil herkese ait olduğunu öğrenir.
- Çocukların maruz kalabileceği temel ihmal ve istismar türlerini açıklar.
- Çocukların ne tür risk ve tehditlere karşı korunmaları gerektiğini öğrenir.

4. İçindekiler

1. Balon Oyununda Dikkat Edilmesi Gerekenler
2. Katılımcıları Gruplara Ayırma ve Etkinlik Yönergesi Verme
3. Oyunun Başlaması: Benim Balonlarım Vardı
4. Geri Bildirim Alınması
5. Gerçek Hayatla Bağlantı
6. Önleme
7. Kim Ne Yapacak?
8. Çocuğu Neden Koruyalım?
9. Neye Karşı Koruma
10. Kapanış

5. Öğretim Yöntem ve Teknikleri: Rol oynama, tartışma, anlatım, grup etkinliği

6. Eğitim Ortamı: U düzeni yerleşim biçimi ve katılımcıların gruplara ayrılıp bir arada bulunabileceği iç veya dış geniş bir mekân

7. Modül Materyalleri:

- Katılımcı sayısının dörtte biri kadar balon ile katılımcıların bacaklarına bağlamalarını sağlayacak uzunluk ve nitelikte ip
- Yeteri kadar sayıda ayaklı yazı tahtası (flipchart), farklı renklerde tahta kalem

10. Ek Okuma Listesi:

Birleşmiş Milletler. (1995). Çocuk haklarına dair sözleşme. Resmî Gazete, Sayı 22138.

<https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>

Türkiye Cumhuriyeti. (2005). Çocuk koruma kanunu No. 5395. Resmî Gazete, Sayı 25876

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>

UNICEF (2012). İnsani yardım çalışmalarında çocuk korumaya yönelik asgari standartlar

<https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/insani-yardim-çalışmalarında-çocuk-korumaya-yönelik-asgari-standartlar>

 Modül Akışı	 Konu Başlığı	 Öğretim Yöntem ve Tekniği	 Süre	 Uygulama Adımları ve Eğitici İpuçları	 Materyaller ve Eğitim Ortamı
GİRİŞ	1. Balon Oyununda Dikkat Edilmesi Gerekenler	Grup Etkinliği		• Çocuk hakları ve çocuk koruma konularına etkileşimli bir başlangıç için yapılandırılan modül, grup etkinliği ile yürütülür. Bu nedenle aşağıdaki notlar dikkate alınır. • <i>Öğrenmeye izin verme:</i> Bu etkinlik, bilişsel olduğu kadar duygusal farkındalığı da hedeflediğinden katılımcılara duygularını paylaşımları için yeterli süre verilmesi önemlidir. Tartışmalar ve paylaşılan duygular çoğaldıkça öğrenme de artacaktır. • <i>İçselleştirme:</i> Etkinlik, katılımcıların eğitim boyunca karşılaştıkları özellikle karmaşık özellik taşıyan entelektüel bilgiyi içselleştirmeleri için iyi bir fırsat oluşturacaktır.	• Katılımcı sayısının dörtte biri kadar şişirilmiş balon ve yeter miktarda ip • Yeter sayıda ayaklı tahta, farklı renklerde tahta kalem Öğrenme Ortamı Düzeni: Balon Oyunu için sandalyeleri kaldırınız. Sandalyeleri yeniden yerleştirmeye çalışmak duygusal tepkilerin zayıflamasına neden olabileceği için katılımcıların, tartışmaları yere oturarak yapmalarını sağlayınız.

GELİŞTİRME	2. Katılımcıları Gruplara Ayırma ve Etkinlik Yönergesi Verme		5 dk.	- Bir oyun oynanacağı söylenerek katılımcılar dört gruba ayrılır. Her grup dışarı çıkarılır ve yönergeler verilirken diğer grupların duymamasına dikkat edilir. - Grupların aşağıdaki yönergeleri takip etmesi sağlanır. - Grup: <i>"Bu sizin balonunuz. Balonu bacağınıza bağlayıp salonda herhangi bir yere oturunuz (Bu gruptakilere başka yönerge verilmez)."</i> - Grup: <i>"Salonda bacağına balon bağlamış kişiler göreceksiniz. Onlardan birinin yanında ayakta durun. O kişi sizin sorumluluğunuzda ama konuşmak yok."</i> - Grup: <i>"Salondaki tüm balonları olabildiğince hızlı şekilde patlatmanızı istiyorum. Bunun için istediğiniz her şeyi yapabilirsiniz."</i> - Grup: <i>"Birazdan salonda bazı olaylar olacak. Sizden, olanları izlemenizi ve neler olup bittiğini not etmenizi istiyorum."</i>	
	3. Oyunun Başlaması: Benim Balonlarım Vardı		5 dk.	Eğitici, bir düdük çalarak ya da "Oyun başladı." diyerek oyunu başlatır. Balonların patlatılmasının ardından bütün katılımcılar mevcut pozisyonlarını korur ve "Geri Bildirim" aşamasına geçilir.	

4. Geri Bildirim Alınması		7 dk.	- Eğitici sırasıyla 1, 2 ve 3. grup üyelerine nasıl hissettiklerini; 4. gruba ise neler gözlemlediklerini sorar. - Olası yanıt örnekleri: - Grup: "Korktuk.", "Ne olup bittiğini anlayamadık.", "Kendimizi mağdur ve çaresiz hissettik." - Grup: "Neler olup bittiğini bilmediğimiz ve çabalarımız işe yaramadığı için üzüldük ve sinirlendik.", "Hazırlanmaya vakit bulamadık.", "Yanında durduğumuz kimseyi koruyamadık çünkü saldırganlar bir plana göre davranıyor gibiydi.", "Korumaya çalıştığım kişi benden uzaklaştı.", "Koruyabileceğimi düşünmüştüm ama yapamadım." - Grup: "Çocuk oyuncağı gibiydi.", "Bütün balonları kolayca patlattık.", "Denetim bizdeydi." - Grup: "Tam bir kaos söz konusuydu.", "2. grup neden organize değildi?", "Neden kimse müdahale etmedi?"	
5. Gerçek Hayatla Bağlantı		5 dk.	- Katılımcılardan, oyundaki dört grubun çocuk koruma bağlamında kimi temsil ettiğini bulmaları istenir. Eğitici tarafından gerekli yönlendirmeler yapılır. - Yanıtlar aşağıdaki gibi olmalıdır. - Grup: Korumamız altında bulunan çocuklar. - Grup: Çocukları korumak için çaba gösteren yetişkinler, kurum ve kuruluşlar, çocuk korumaya ilişkin yasalar. - Grup: Doğa ya da insan kaynaklı afet ya da acil durumlar. - Grup: Yaşananları izleyip hiçbir şey yapmayan yetişkinler ve kamuoyu.	

	6. Önleme		10 dk.	- Balonların patlatılmasını önlemek için yapılması gerekenler katılımcılarla tartışılır. - Grup: Neler olup bittiğini anlamaları gerekir, saldırganları durdurmak için belirli bir stratejiye ve beceriye ihtiyaçları vardır. - Grup: Neler olup bittiğinin farkında olmaları gerekliliğinin yanı sıra tek tek bireyler olarak değil bir grup olarak çocukları korumaları ve 3. grubun taktiklerini bilmeleri gereklidir. - Grup: Başlangıçta sandıkları kadar rahat hareket edemeyeceklerini bilmeleri gerekir. - Grup: Kendilerinin de seyirci kalmak yerine çocukları korumaya katkı sağlayabileceklerini anlamaları gerekir.	
	7. Kim Ne Yapacak?		5 dk.	Katılımcılardan bu oyunu çocuk koruma bağlamında değerlendirmeleri istenir. Çocukların korunması için söz konusu grupların neler yapmaları gerektiği üzerine düşünmeleri ve görüşlerini ayaklı tahtaya not etmeleri söylenir. <i>Çocuklar:</i> Kendilerini korumalarını sağlayacak becerilere, onları dinleyecek yetişkinlere, ayrıca yetişkinlerle iletişim kurma olanağına ihtiyaçları vardır. <i>Koruyucular/Koruyucu Çevre:</i> Katılımcıların etkili olabilmeleri için birlikte çalışmaları gerekir. Örneğin çocuk korumayı hedefleyen kurum ve kuruluşlara, çocuklarla iletişim kurmaya; yasaların ne olduğunu ve nasıl uygulanması gerektiğini, ihmal ve istismarın ne olduğunu, çocuklar açısından risk faktörlerinin neler olduğunu ve onlara zarar verebilecek ya da onları istismar edebilecek kişilerin nasıl insanlar olduklarını bilmeye ve öğrenmeye ihtiyaçları vardır.	

		<i>Risk ve Tehditler (Doğal ya da insan kaynaklı afetler, çocukların haklarını gözetmeyen ya da onlara zarar veren yetişkinler):</i> Özellikle çocuğa zarar veren ve haklarını gözetmeyen yetişkinlerin; davranışlarının kabul edilemez olduğunu, bu davranışların önlenmesi için yardım alabileceklerini, çocuklarla olan etkileşimleri konusunda sorumluluğun kendilerinde olduğunu ve çocukların sahipsiz olmadığını bilmeleri gerekir. <i>İzleyiciler/Kamuoyu:</i> Afet ve acil durumlarda çocukların nasıl korunabileceğini, çocuk ihmali ve istismarının ne anlama geldiğini, çocukları nasıl koruyabilecekleri konusunda neler yapabileceklerini bilmeleri; çocukları ve ailelerini destekleyen yasa, kurum ve kuruluşların varlığından haberdar olmaları gerekir.
8. Çocuğu Neden Koruyalım?	10 dk.	• Katılımcılardan çocukların korunmasını gerektiren nedenleri düşünmeleri ve ayaklı tahtaya not etmeleri istenir. • Olası gerekçeler üç başlık altında toplanabilir. <i>Çocuk Hakları Temelli Gerekçeler:</i> Korunma hakkı yasalarla net bir biçimde belirlenmiştir, hayatta kalma ve topluma katılım haklarıyla doğrudan ilişkilidir. <i>Ahlaki Gerekçeler:</i> İnsani krizlerden etkilenenlerin neredeyse yarısını çocuklar oluşturduğu için görmezden gelinmesi mümkün değildir. Kurum, kuruluş ve insani yardım örgütleri kamuoyuna kendilerini tanıtırken sıklıkla çocuklar üzerinden mesaj verirler. Dolayısıyla çocukların ihtiyaçlarını gidermeye çalışmak hem yasal hem de ahlaki bir tutumdur. <i>İnanca/Dine Dayalı Gerekçeler:</i> Bütün büyük inanç sistemleri çocukların korunmasını ve onlara saygı gösterilmesini gerektiren bir anlayışa sahiptir.

	9. Neye Karşı Koruma?		10 dk.	- Katılımcılardan, çocukların normal zamanlarda hangi risk ve tehditlerle karşılaştıklarını, afet ve acil durumlarda hangi haklarının tehdit altında olabileceğini grupları içerisinde tartışmaları istenir. - Çocukların afet ve acil durumlarda temel haklar (örneğin barınma, beslenme, sağlık, eğitim) dâhil olmak üzere pek çok hakka erişme konusunda sorun yaşayabilecekleri vurgulanır. - Katılımcılardan, belirledikleri risk ve tehditleri ayaklı tahtaya yazmaları istenir. - Bunların aşağıdaki dört ana başlık (istismar türü) altında yer alabileceği açıklanır: a. Fiziksel İstismar b. Duygusal İstismar c. Cinsel İstismar d. İhmal - Bu kavramların sonraki modüllerde detaylı bir biçimde ele alınacağı belirtilir.	
ÖZET VE KAPANIŞ	10. Kapanış	Soru-Cevap	3 dk.	- Katılımcıların genel görüşleri alınır. - Oturumun temel noktaları özetlenir.	

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

MODÜL | 1

ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMA
ALANINDA TEMEL KAVRAMLAR

MODÜL PLANI

Prof. Dr. Betül ULUKOL

"Biz çocuklar, afetlerde sadece korunmak değil haklarımızı öğrenip kendimizi korumayı da bilmek istiyoruz. Düşüncelerimizi rahatça söyleyebilmek, sesimizin duyulması ve bize değer verilmesi bizim için çok önemli çünkü bu da bir hakkımız."

Çocuk Görüşü*

***Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi
Çocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)**

MODÜL 1

ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMA ALANINDA TEMEL KAVRAMLAR MODÜL PLANI

MODÜL İZLENCESİ

1. Modül Adı: Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar

2. Süresi: 90 dk.

3. Öğrenme Hedefleri:

- Yasalar kapsamında çocuk kavramını tanımlar.
- Çocuk haklarının tarihsel gelişim sürecini ve çocuk haklarının temel felsefesini açıklar.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin kapsamını bilir.
- Afet ve acil durumlarda çocuk hakları temelli yaklaşımı açıklar.
- Çocuk koruma kavramının bileşenlerini bilir.
- Çocuk koruma süreçlerini sıralar.
- Çocuk koruma alanında çalışma ilkelerini açıklar.
- Çocukların korunması gereken durumları sıralar.

4. İçindekiler

1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı
2. Çocuk Hakları
 - 2.1. Çocuk Haklarının Gelişimi
 - 2.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
 - 2.3. Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım
3. Çocukların Korunması
 - 3.1. Çocuk Koruma Süreçleri
 - 3.2. Çocuk Koruma Alanında Çalışmanın İlkeleri
 - 3.3. Çocukların Korunması Gereken Durumlar

5. Öğretim Yöntem ve Teknikleri: Sunum, soru-cevap, örnek olay, beyin fırtınası, grup etkinliği

6. Eğitim Ortamı: U düzeni yerleşim biçimi

7. Modül Materyalleri: A4 kâğıtlar, ayaklı yazı tahtası/beyaz tahta, tahta kalemi, el notları, yapışkanlı küçük not kâğıtları

8. Etkinlik: “Haklar ve Roller”

9. El Notları: “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Özeti”

10. Ek Okuma Listesi:

UNICEF Türkiye. (t.y.). Çocuk haklarına dair sözleşme. <https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>

UNICEF. (2014, Nisan). *Acil durumlarda çocuklara yönelik temel görevler* [Broşür]. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/acil-durumlarda-%C3%A7ocuklara-y%C3%B6nelik-temel-g%C3%B6revler>

Ulukol, B., & Koçtürk, N. (Eds.). (2024). Çocuk ihmal ve istismarı: Temel bilgiler (2. basım). Nobel Akademik Yayıncılık.

NOT

Modül Akışı	Konu Başlığı	Öğretim Yöntem ve Tekniği	Süre	Uygulama Adımları ve Eğitici İpuçları	Materyaller ve Eğitim Ortamı
DİKKAT ÇEKME/ GÜDÜLEME	Giriş	Anlatım	5 dk.	Katılımcılar selamlanır ve “Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Çocuk Korumaya Giriş” modülünde ele alınanlar kısaca hatırlatılır.	
		Grup Etkinliği	15 dk.	- Katılımcılara çocuk hakları konusunda empati geliştirmeyi ve farklı perspektiflerden düşünmeyi destekleyecek “Haklar ve Roller Etkinliği”nin yapılacağı belirtilir. <i>Haklar ve Roller Etkinliği</i>’nin yönergeleri takip edilir ve uygulanır.	“Haklar ve Roller” etkinliğinde kullanılacak materyaller - Kalem ve kâğıt
		Tartışma: Soru-cevap	10 dk.	- Katılımcıların paylaşımlarının tamamlanmasının ardından grup genelinde söz konusu durumlar ve roller tartışılır, çocuk haklarının korunması ve desteklenmesi için neler yapılabileceği üzerinde durulur. - Modülün içeriği, amacı ve kapsamı sunulur (Slayt 2-3). - Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Özeti (el notu) işaret edilerek (Slayt 4) “Bu oturum, söz konusu maddeler dikkate alınarak ve sizlerle birlikte bu maddeleri incelemek üzere hazırlanmıştır.” ifadesi aktarılır. Not: Katılımcıların maddeleri incelemeleri için birkaç dakika verilir.	El Notu: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Özeti

GELİŞTİRME	1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı	Sunum	5 dk.	• “Çocuk” tanımı yapılır. Çocukların büyüme ve gelişmelerinin dış faktörlerden nasıl etkilenebileceği vurgulanır (Slayt 5). Not: Çocuk Koruma Kanunu’nda yer alan “daha erken yaşta ergin olsa bile...” ifadesi açıklanır.(Slayt 6). Bu, Kanun’un Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin tanıdığı sınırın üzerinde bir koruma sağladığını gösteren olumlu bir düzenlemedir.
	2.1. Çocuk Haklarının Gelişimi	Sunum	5 dk.	• Çocuğun ve çocukluğun tarihte nasıl algılandığı, çocuk hakları farkındalığının nasıl başladığı anlatılır (Slayt 7-11). • Çocuk haklarının tarihsel gelişim sürecinin açıklanmasının ardından Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme konusuna giriş yapılır (Slayt 12-19). Not: Cenevre Beyannamesi’nden Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye kadar geçen süreç açıklanır. Ardından Cenevre Beyannamesi’nin, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin ve daha sonra hazırlanmış ihtiyari protokollerin Türkiye tarafından imzalanması ve kabul edilmesi süreci açıklanır.
	2.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	Tartışma: Soru-cevap	15 dk.	• Katılımcılara “Sizce Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’yi bugüne kadar BM’ye bağlı kaç ülke onaylamıştır?” sorusu yöneltilir. • Ardından 19. slayt yansıtılarak sözleşmenin yalnızca Amerika Birleşik Devletleri tarafından onaylanmamış durumda olduğu söylenir. • Katılımcılara slaytta yer alan harita işaret edilerek ve “Bu harita aslında dünyanın neredeyse tamamında çocuk haklarının tanındığı ve saygı duyulduğu gibi bir görüntü veriyor. Bu konuda sizin düşünceleriniz nedir?” denilerek kısa bir tartışma açılır.

			• Katılımcılarla BMÇHS'nin neleri kapsadığı konusunda bir çalışma yapılır (Slayt 20). • BMÇHS özetinin yer aldığı dokümanın tekrar incelenmesi istenir (el notu ya da 21. slayt). • 22. slaytta yer alan metnin okunmasının ardından bir önceki slaytta sözleşmeyi inceleyen katılımcılara şemsiye hakların neler olabileceği sorulur ve bu konuda tartışılır. • Şemsiye haklar detaylı olarak açıklanır (Slayt 23). • Sözleşmede yer alan maddelerin belirli başlıklar altında ele alınacağı, tüm maddelerin tek tek tartışılmayacağı ancak bu başlıklar kapsamında hangi tür hakların yer aldığına ilişkin genel bir bilgilendirme yapılacağı belirtilir (Slayt 24-32). • İlgili slaytlar sunulurken katılımcılara bu maddeler hakkındaki düşünceleri sorulur. Not: 30. slaytta eğitim hakkına ilişkin daha detaylı bilgi vermek istenirse bunlara slayt notlarından ulaşılabilir.	El Notu: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
2.3. Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım	Örnek olay çalışması	10 dk.	Tüm haklar özetlendikten sonra 3 adet örnek olay uygulaması yapılır (Slayt 33-36). • "Samet'in İş Yaşamı" adlı örnek olay okunur ve aynı slaytta yer alan 2 soru katılımcılara yöneltilir (Slayt 33). Katılımcılardan yanlarında bulunan arkadaşları ile sorular hakkında tartışmaları istenir ve yanıtlamaları için 2 dk. zaman verilir. Not: Beklenen yanıtlar slayt notunda yer almaktadır. • "Hayırsever Vatandaşın Yardımları" adlı örnek olay okunur ve aynı slaytta yer alan 2 soru katılımcılara yöneltilir. Katılımcılardan yanlarında bulunan arkadaşları ile sorular hakkında tartışmaları istenir ve yanıtlamaları için 2 dk. zaman verilir.	

				Not: Beklenen yanıtlar slayt notunda yer almaktadır. - Çocuk hakları temelli yaklaşımın ne olduğunu ve çocuklarla çalışırken neden önemli olduğu açıklanır (Slayt 35-36). Bir sonraki slaytta özellikle bu konuya dikkat çekilerek bir olay çözümlemesi daha yapılacağı ifade edilir. “Çocuklar İçin Destek Projesi” adlı örnek olay okunur ve aynı slaytta yer alan 2 soru katılımcılara yöneltilir (Slayt 37). Katılımcılardan yanlarında bulunan arkadaşları ile sorular hakkında tartışmaları istenir ve yanıtlamaları için 2 dk. zaman verilir. Not: Beklenen yanıtlar slayt notunda yer almaktadır.	
	3. Çocukların Korunması 3.1. Çocuk Koruma Süreçleri	Sunum Tartışma: Soru-cevap	20 dk.	- Türkiye’de çocuk koruma süreçleri açıklanır. Tedbir kararlarının uygulanmasında hangi kurumların sorumlu ve yetkili olduğu tartışılır (Slayt 38-44). - Katılımcılara kendi deneyimleri sorularak tartışmaya katılmaları sağlanır. - Çocuk koruma alanında çalışmanın ilkeleri özetlenir ve korunma gereksinimi olan ya da risk altında olduğu bilinen çocuklar için hedeflerin neler olduğunu anlatılır (Slayt 45-46). - Çocukların korunması gereken durumlar bölümü sunulur (Slayt 47-48).	

	3.2. Çocuk Koruma Alanında Çalışmanın İlkeleri 3.3. Çocukların Korunması Gereken Durumlar			- Afet ve acil durumlarda korunma gereksiniminin özellikle hangi durumlarda ortaya çıkabileceğine ilişkin sorular yöneltilir (Slayt 49). Yanıtlar alındıktan sonra 50. slayttaki ifadelerle tekrarlanır. - Çocukların son derece kırılgan oldukları durumlarda istismar ve ihmal riskinin arttığı belirtilerek çocuk istismarı ve ihmali kavramlarına ilişkin kısa tanımlar yapılır. - Bu sunum ile afet ve acil durumlarda çocuk koruma konusuna yalnızca giriş yapıldığı, "Modül 4 Çocuk Korumada Çocuk Hakları Temelli Risk Yönetimi ve İhtiyaç Tespiti"nde konunun daha detaylı inceleneceği bilgisi verilir.	
ÖZET VE KAPANIŞ		Tartışma Soru-cevap	5 dk.	- İçindekiler bölümü dikkate alınarak genel bir özet yapılır. Özette vurgulanacak konular son slaytta yer almaktadır. - Katılımcılardan, modül kapsamında dikkatlerini çeken konulardan kısaca bahsetmeleri istenir. - Varsa soruları cevaplanır, modül ile ilgili görüşleri alındıktan sonra katılım ve katkıları için teşekkür edilerek modül sonlandırılır.	

ETKİNLİK

Haklar ve Roller

Amaç:

- Etkinlik sonunda katılımcıların, çocuk hakları konusunda empati geliştirmeleri ve farklı perspektiflerden düşünmeleri hedeflenmektedir.

Süre:

15 dk.

Materyal:

- Çeşitli rollerin yazılı olduğu kartlar (öğretmen, anne, baba, çocuk)
- Çocuk haklarıyla ilgili durum kartları (eğitim hakkı, sağlık hakkı, katılım hakkı, şiddetten korunma hakkı)
- Kalem ve kâğıt

Açıklama

Bu etkinlikte katılımcılar, farklı roller üstlenerek çocuk haklarını çeşitli bakış açılarından değerlendirme fırsatı bulurlar. Her katılımcı kendisine verilen role göre, çocuk haklarıyla ilgili belirli bir durumu tartışır ve o rolün bakış açısından çözüm önerileri geliştirir. Bu süreç, katılımcıların hem çocukların yaşadığı durumlara empati kurmasını hem de yetişkinlerin çocuk haklarını koruma sorumluluğunu anlamasını destekler.

NOT: Haklar ve Roller etkinliği için dört farklı durum tanımlanmıştır. Sunum sırasında bu durumlardan birini seçebilirsiniz.

Uygulama

1. Uygulama için seçilen durum kartı katılımcıların bulunduğu masalara birer tane olmak üzere dağıtılır.
2. Roller listesinde yer alan "Öğretmen", "Anne", "Baba" ve "Çocuk" kelimelerinin yazılı olduğu kâğıtlar, her bir masada en az bir tane "anne", "baba", "öğretmen" ve "çocuk" rolü olacak şekilde çıktısı alınarak dağıtılır.
3. Katılımcılardan, kendilerine verilen rol ve durum kartlarına göre nasıl hareket edeceklerini ve çocuk haklarını nasıl koruyacaklarını düşünmeleri istenir. Ardından her katılımcı kendi rolü ve durumu hakkında düşüncelerini grup ile paylaşır.
4. Gruplarda aynı rolde birden çok kişinin bulunması sorun oluşturmaz. Hatta aynı rolde farklı görüşlerin ifade edilmesi adına daha iyi olur.

DURUM KARTLARI

11 yaşındaki Eren, çocuk hakları konusunda çok duyarlı bir ailenin üyesidir. Ebeveynleri Eren’le ilgili verilecek kararlarda her zaman onun fikrini alır ve onun isteği doğrultusunda karar verir. Eren’in ders notları son yıla kadar düzenli bir şekilde ilerlerken son yılda belirgin bir düşüş göstermeye başlar.

Aile üyeleri Eren’le konuştuklarında Eren okula gitmek istemediğini ve bir süre sporda kendini geliştirmek istediğini ifade eder. Ailesi, Eren’in bu düşüncesine saygı duyarak okul kaydını bir yıl süreyle dondurur.

Görkem, 4 yaşından itibaren yeteneklerinin ortaya çıkabilmesi amacıyla ailesi tarafından önce bale, ardından ritmik jimnastik derslerine yönlendirilmiş ancak bu alanlarda yetenekli olmadığı ifade edildiğinden müzik dersi almaya başlamıştır.

Bugün 12 yaşında olan Görkem 4 farklı enstrüman çalmakta ve konservatuvar sınavlarına hazırlanmaktadır.

Öğretmenler, çocuklar arasında akran zorbalığı vakalarının belirgin biçimde arttığına ilişkin gözlemlerini okul yönetimiyle paylaşırlar. Bu durum üzerine okul genelinde bir farkındalık etkinliği düzenlenmesine karar verilir.

Etkinliği yürütmekle görevlendirilen öğretmenler, öncelikle temel sorun alanlarını belirleyerek etkinlik programını hazırlarlar. Çocukların katılım hakkı gözetilerek onların da yer aldığı bir oturum planlanır. Çocuklara yöneltilecek soruların listesi ile beklenen yanıtlar hakkında bilgi verilir ve etkinlik sonunda bu yanıtların sunulması istenir.

Çocukların verdikleri bazı yanıtların akran zorbalığıyla doğrudan ilişkili olmadığı görülür. Bu nedenle sonuç raporu bu yanıtlar çıkarılarak hazırlanır.

Ahmet Bey, 13 yaşındaki kızı Demet'in öğretmeni tarafından okula çağrılır. Okula gittiğinde kızının çantasında bir arkadaşına ait oldukça pahalı bir kolyenin bulunduğunu öğrenir. Öğretmen, konunun Ahmet Bey tarafından çözülmesi gerektiğini açık bir şekilde ifade eder.

Ahmet Bey durum karşısında büyük bir hayal kırıklığı yaşar ve yoğun bir öfke hisseder. Çocuğu eve getirdiğinde fiziksel şiddet uygulamayacağını belirtir ancak Demet'in bir hafta boyunca okula gitmesine izin vermeyeceğini ve birlikte vakit geçirdiği arkadaşlarıyla artık görüşmesine müsaade etmeyeceğini söyler. Bu davranışların kaynağının arkadaş çevresi olduğunu dile getirerek öfkeyle bağırır.

NOT

El Notu: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Özeti

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME

ÖZET

1 | Çocuğun tanımı

18 yaşını doldurmuş herkes Sözleşme'de belirtilen tüm haklara sahiptir.

2 | Ayrımcılık yapmama

Sözleşme, etnik kökeni, toplumsal cinsiyeti, dini, sakatlık durumu, düşüncesi veya söylemleri, ailevi durumları her ne olursa olsun tüm çocukları için geçerlidir.

3 | Çocuğun yüksek yararı

Çocuklara yönelik tüm eylemlerde çocuğun yüksek yararı birinci öncelik olmalıdır.

4 | Hakların korunması

Devletler tüm çocukların haklarını korumak için mümkün olan en azami çabayı göstermelidir.

5 | Ana-babaların yol gösterme görevi

Devletler, çocuğun sahip olduğu hakları doğru şekilde kullanabilmesini sağlamak için, ana-babaları, çocuğu yol gösterme ve onu yönlendirme konusundaki hak ve ödevlerine saygı gösterirler.

6 | Yaşama ve gelişme

Her çocuk yaşama hakkına sahiptir. Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan en azami çabayı gösterirler.

7 | Nüfus kaydı, isim, vatandaşlık, bakım

Her çocuk bir isim ve vatandaşlık ile nüfus kütüğüne kaydedilme ve mümkün olduğu ölçüde ana-babası tarafından bakıma hakkına sahiptir.

8 | Kimliğin korunması

Devletler, çocuğun kimliğini korumak ve ona saygı göstermek; ismi, uyruğu ve aile bağlarının hukuka uygun şekilde değiştirilmesini engellemelidir. Çocuğun, kimliğinin uluslararası bağlamdan hukuka uygun olarak yoknessin sağlanması halinde Devletler, çocuğun kimliğine yeniden kavuşturulup gerekli yardım ve korumanın sağlanması amacıyla ivedilikle harekete geçerler.

9 | Aileden ayrı düşünme

Çocuğun yüksek yararına olan haller (örneğin, istismar ya da ihmal) dışında çocuk ana-babasından ayrılmamalıdır. Ana-babaların sorumluluklarına ilişkin kararlarda çocuğun görüşü sunulmalıdır. Zarar görebilecek haller dışında, çocuk her iki ebeveyni ile kişisel ilişkisini sürdürebilme hakkına sahiptir.

10 | Aile bütünlüğü

Çocuk veya ana-babası tarafından, ailenin birleşmesi amacıyla yapılan ülkeye girme başvurusu, kendisine başvuru yapılan Taraf Devletçe ailemli, insani ve ivedi bir tutumla ele alınır. Ana-babası ayrı devletlerde oturan bir çocuk hem ana hem de babası ile doğrudan görüşme hakkına sahiptir.

11 | Kaçırma ve insan ticareti

Devletler, çocukların yasadışı yollarla ülke dışına çıkarılması ve geri dönmelerinin engellenmesi halleriyle mücadele için önlemler alır.

12 | Çocuğun görüşlerine saygı

Her çocuk kendisini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve görüşlerinin dikkate alınması hakkına sahiptir.

13 | İfade özgürlüğü

Her çocuk, görüşlerini özgürce ifade etme ve hukuka uygun olduğu sürece her türlü bilgiyi araştırma ve elde etme hakkına sahiptir.

14 | Düşünce, inanç ve din özgürlüğü

Her çocuk düşünce ve inanç özgürlüğüne ve başkalarının haklarını engellemediği sürece dini ve inançlarına yerine getirme hakkına sahiptir. Devletler, ana-babaların bu hakların kullanılmasını konusunda çocuğu yol gösterme hakkına saygı gösterirler.

15 | Dernek kurma hakkı

Her çocuk, başkalarının haklarını engellemediği sürece- diğer çocuk ve gençlerle bir araya gelme, grup ve kuruluşlara katılma hakkına sahiptir.

16 | Mahremiyet hakkı

Her çocuk mahremiyet hakkına sahiptir. Hukuk düzeni çocuğun özel, aile ve ev yaşamını güvence altına alır.

17 | Kitle iletişim araçları vasıtasıyla bilgiye erişme

Her çocuk kitle iletişim araçları vasıtasıyla güvenilir bilgiye erişme hakkına sahiptir. Televizyon, radyo, gazete ve diğer iletişim araçları çocukların anlayabileceği bilgiler sunmalıdır. Devletler, çocukların, kendilerine zarar verebilecek içeriklerinden korunmasına yardımcı olmalıdır.

18 | Ana-babaların ödevleri; devlet yardımı

Her iki ebeveyn de çocuğun yetiştirilmesinden sorumludur ve her zaman çocuğun yüksek yararına dikkate alarak hareket etmelidir. Özellikle çocuğun ana-babasının çalışması halinde, devletler çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada gerekli hizmetleri sağlayarak ana-babaya destek sunmalıdır.

19 | Çocuğun her türlü şiddetle karşı korunması

Devletler, çocuğun ana-babası ya da bakımı üstlenen herhangi bir kişinin her türlü şiddet veya istismara, ihmal ya da kötü muamelesine karşı korunması için gereken bütün önlemleri alır.

20 | Ailesinden yoksun olan çocuklar

Bir çocuğun ailesi tarafından bakılmasının mümkün olmadığı hallerde, Devletler çocuğun dini, kültürü ve diline saygı gösteren kişiler tarafından gereken şekilde bakılmasını sağlamalıdır.

21 | Evlat edinme

Bir çocuk evlat edinilirse en önemli öncelik, çocuğun yüksek yararı olmalıdır. Çocuğun doğduğu ülke veya başka bir ülkede evlat edinilmediği fark etmeksizin çocuğu aynı kuruma ve standartlar uygulanır.

22 | Mülteci çocuklar

Devletler, mülteci sayılan veya mülteci statüsü kazanmaya çalışan bir çocuğun, diğer tüm çocuklarla eşit haklardan faydalanmasını sağlamalıdır. Devletler, mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için yürürlükte olan yasalara destek olmalıdır. Bunun mümkün olmadığı hallerde, çocuk koruma altına alınmalıdır.

23 | Engelli çocuklar

Engelli çocuklar, saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştirme ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmasını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşam sürme hakkına sahiptir. Devletler, engelli çocuklara ücretsiz bakım ve yardım sunmak için gereken "azami çabayı gösterirler."

24 | Sağlık ve sağlık hizmetleri

Her çocuk mümkün olan en iyi sağlık düzeyine kavuşma hakkına sahiptir. Devletler, çocuğun sağlıklı kalmasını sağlamak amacıyla kaliteli sağlık hizmetleri, temiz su, besleyici gıda ve temiz bir çevre sunmalıdır. Bu konuda zengin devletler yoksul devletlere yardımcı olmalıdır.

25 | Bakım hizmetlerinin takibi

Evinde başka bir yere (bakımevi, hastane veya cezaevine) yerleştirilen çocuk, gördüğü tedavi ve yerleştirilmesine bağlı diğer tüm şartların belli aralıklarla gözden geçirilmesi hakkına sahiptir.

26 | Sosyal güvenlik

Devletler ihtiyaç sahibi ailelerin çocuklarına daha çok mali kaynak ayırmalıdır.

27 | Yeterli yaşam standardı

Her çocuğun bedensel, toplumsal ve zihinsel gelişim ihtiyaçlarını karşılayan yeterli bir hayat seviyesine sahip olma hakkı vardır.

28 | Eğitim hakkı

Her çocuk eğitim hakkına sahiptir. İlköğretim parasız olmalıdır. Her çocuk ortaöğretim hizmetlerine erişebilir. Okullardaki disiplin uygulamaları çocukların insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde olmalıdır. Bu konuda zengin ülkeler yoksul ülkelere yardımcı olmalıdır.

29 | Eğitimin amaçları

Eğitimin amacı çocuğun kişiliğinin, becerilerinin ve yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi olmalıdır. Eğitim, çocuğu insan haklarına, ana-babasına, kendi kültürü ile diğer kültürlerle ve çevreye saygı duymaya teşvik etmelidir.

30 | Azınlık gruplara mensup çocuklar

Her çocuk, yaşadığı ülkedeki insanların çoğunluğu tarafından paylaşılmaya bile ailesinin dili, gelenekleri ve dini hakkında bilgi edinme ve bunları ıcr etme hakkına sahiptir.

31 | Boş zaman, oyun zamanı ve kültür

Her çocuk dinlenme, oynama ve eğlence kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılma hakkına sahiptir.

32 | Çocuk işçiliği

Devletler, çocukları kendileri için tehlikeli olabilecek veya sağlığını veya eğitimine zarar verebilecek işlerde çalıştırmaktan korumalıdır.

33 | Uyuşturucu madde kullanımı

Devletler, çocukları uyuşturucu maddelerin yasadışı kullanımına karşı korumalıdır.

34 | Cinsel istismar

Devletler, çocukları cinsel istismara ve suistimale karşı korumalıdır.

35 | Kaçırma

Devletler, çocukların kaçırılmasını veya para karşılığı satılmasını engellemelidir.

36 | Diğer istismar çeşitleri

Devletler, çocukları diğer tüm istismar çeşitlerine karşı korumalıdır.

37 | Özgürlüğünden yoksun bırakma

Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zulmüne muamele veya cezayı atı tutulamaz. Bir çocuğun tutulması veya hapsedilmesi ancak bir önlem olarak düşünülmüş, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır. Cezai infaz kurumlarında bulunan çocuklar yetkinlerle aynı yerde tutulmalı ve aileleriyle irtibatlarını sürdürebilmelidir.

38 | Savaş ve silahlı çatışmalar: bkz. "İhtiyari Protokoller"

Devletler savaşın etkilenen çocukların korunması ve bakım altına alınması için mümkün olan en azami çabayı gösterirler. Devletler 15 yaşından küçük çocukların savaşta katılmasına veya silah altına alınmasına izin vermemelidir.

39 | Çocuk mağdurların rehabilitasyonu

İhtimal, sınırlı ya da istismar, işkence ya da silahlı çatışma mağduru olan çocukların sağlığını yeniden kazanması ve onuru ve öz saygısını yeniden kazanması için özel yardım sunulmalıdır.

40 | Çocuk adaleti

Kanunları ihlal ettiği iddia edilen veya kabul edilen bir çocuğu, insana yakışır ve saygın bir şekilde muamele edilmelidir. Çocukların avukatından destek alma ve yasa veya içinde bulunduğu durumu dikkate alan adil bir yargılamaya tabi tutulma hakkı vardır. Çocuğun mahremiyet hakkına daima saygı gösterilmelidir.

41 | Daha ileri düzeydeki ulusal standartların uygulanması

Belirli bir ülkenin mevzuatı çocuklara Sözleşme maddelerinden daha iyi koruma sağlıyorsa, söz konusu mevzuat aynen uygulanmaya devam etmelidir.

42 | Haklara ilişkin bilgilendirme

Devletler, çocuklar ve yetişkinleri Sözleşme hakkında bilgilendirmelidir. Sözleşme toplamda 54 maddeden oluşmaktadır. Ağzıyla yer alan maddede de dahil olmak üzere 43 ile 54. maddeler, çocukların sahip oldukları haklardan faydalanmalarını sağlamak amacıyla yetkinler ve devletlerin işi içerisinde yürütmeleri faaliyetleri açıklamaktadır.

45 |

UNICEF, çocuk hakları konusunda uzman tavsiyesi ve yardımcı sunabilir.

© UNICEF/Türkiye 2017/Reh

İhtiyari Protokoller

2000 yılında BM Genel Kurulu, Sözleşme'yi geliştirmek amacıyla iki ihtiyari protokol kabul etmiştir. Protokollerden biri devletler tarafından yazgı ile kabul edilmiştir. 15 yaşından küçük çocukların ve silahlı çatışmalarda görev alan 18 yaşından küçüklerin silahlı çatışmalara doğrudan katılmasını önlemesi amaçlanmıştır.

Diğer ihtiyari protokole ise çocuklara yönelik cinsel sınırlı ve istismarın sona erdirilmesi için devletlerin alması gereken tedbirler ayrıntılı şekilde açıklanmaktadır. Protokol aynı zamanda, çocukların zorla çalıştırma, yasadışı evlat edinme ve organ bağışı gibi cinsel olmayan amaçlarla satılmasını önlemesine yönelik koruyucu tedbirler içermektedir.

BM Genel Kurulu tarafından 2011 yılında kabul edilen bireysel başvuru usulüne ilişkin ek İhtiyari protokol ise çocuklara ve gerekli koşullar sağlanmadıkça diğer kişilere, çocuk hakkı ihlallerine ilişkin olarak Çocuk Hakları Komitesine başvuru hakkı tanımaktadır.

© UNICEF/Türkiye 2017/Engel

NOT

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

MODÜL | 1

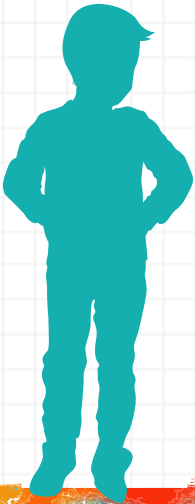
ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMA
ALANINDA TEMEL KAVRAMLAR

MODÜL İÇERİĞİ

Prof. Dr. Betül ULUKOL

"Afet ve acil durumlar; bedenimizi, zihnimizi ve duygularımızı etkiler. Bu durumlarda biz çocuklar; güvenli bir yerde kalma, yeterli beslenme, okula devam etme, sağlık hizmeti alma ve korunma gibi temel haklarımıza ulaşmak için en fazla desteğe ihtiyaç duyan gruplardan biriyiz."

Çocuk Görüşü*

***Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi
Çocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)**

MODÜL 1

ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMA ALANINDA TEMEL KAVRAMLAR

MODÜL İÇERİĞİ

MODÜL İZLENESİ

Modül Adı: Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar

Modülün Amacı:

Bu modül ile katılımcıların çocukluk kavramının ve çocuk haklarının tarihsel gelişiminin, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (BMÇHS) kapsamının, hak temelli yaklaşımın ilkelerinin ve çocuk koruma alanındaki temel kavramların tartışılarak bu konulardaki bilgi altyapılarının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Öğrenme Hedefleri:

- Yasalar kapsamında çocuk tanımını bilir.
- Çocuk haklarının tarihsel gelişim sürecini ve çocuk haklarının temel felsefesini açıklar.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin kapsamını bilir.
- Afet ve acil durumlarda çocuk hakları temelli yaklaşımı açıklar.
- Çocuk koruma kavramını bilir.
- Çocuk koruma süreçlerini sıralar.
- Çocuk koruma alanında çalışma ilkelerini açıklar.
- Çocukların korunması gereken durumları sıralar.

Özet:

Bu modülde çocukların hakları, afet ve acil durumlarda karşılaşılabilecekleri riskler ve bu risklerin en aza indirilmesi amacıyla çocukların korunmasına ilişkin yaklaşımlar konusunda temel kavramlara yer verilmiştir. İlk bölümde çocukluk dönemi yasalarda yer aldığı şekli ile tanımlanmıştır.

İkinci bölümde çocuk haklarının günümüze kadar nasıl bir gelişim gösterdiği tarihsel ve kavramsal bir bakış açısı ile tartışılmıştır. Ardından günümüzde çocuk hakları konusunda en kapsamlı ve en çok kabul gören yazılı metin olan BMÇHS incelenmiş, çocuk hakları temelli yaklaşım tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde çocukların korunması başlığı altında yasal olarak çocuk korumanın temelleri ve çocuk koruma süreçleri incelenmiştir. Çocuk koruma alanında çalışmanın ilkeleri ve özellikle afet ve acil durumlarda risk altında olan çocukların korunması konusunda temel kavramlar işlenmiştir.

İçindekiler:

1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı
2. Çocuk Hakları
 - 2.1. Çocuk Haklarının Gelişimi
 - 2.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
 - 2.2.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Kapsamı
 - 2.3. Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım
 - 2.4. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım
3. Çocukların Korunması
 - 3.1. Çocuk Koruma Süreçleri
 - 3.2. Çocuk Koruma Alanında Çalışmanın İlkeleri
 - 3.3. Çocukların Korunması Gereken Durumlar
 - 3.3.1. Çocuk İhmali ve İstismarı

NOT

MODÜL NOTLARI

Giriş

Çocuk, gereksinim ve haklarının karşılanması bakımından aile, toplum ve devletin çeşitli sorumluluklar üstlendiği bir bireydir. Sağlığının, büyüme ve gelişiminin desteklenmesi, potansiyelini gerçekleştirebileceği olanakların sağlanması ve olumsuzluklara karşı korunması gibi pratik ihtiyaçlarının yanı sıra birey olmaktan kaynaklanan kişiliğine, onuruna ve haysiyetine saygı gibi hakları da bulunmaktadır. Bu haklar hiçbir ayırım gözetilmeden tüm çocuklara sağlanmalıdır. Hakların karşılanmasında güçlüklerin yaşanabileceği ortam ve durumlarda, hak temelli yaklaşımın uygulanması her zamankinden daha fazla dikkat ve özen gerektirir. Afet ve acil durumlar çocukların hak kayıpları ile karşılaşma riskinin en yüksek olduğu durumlardandır. Özellikle çocukların bakımı ve korunmasından sorumlu olan yapıların hasar aldığı ortamlarda çocukların tüm haklarının karşılanmasında sorunlar yaşanacaktır. Doğaları gereği kırılgan yapıdaki çocuklar bu özel koşullarda herkesten çok daha fazla ve farklı şekillerde etkilenirler.

Çocukların fiziksel ve psikososyal olarak etkilendiği, zarar gördüğü ya da zarar görme potansiyeli taşıdığı durumlarda korunma gereksinimi doğar. Korunma ihtiyacı çocukların en temel haklarıdır ve bu hak, başta Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'yla da güvence altına alınmıştır.

1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı

Çocukluk, tarihsel süreç boyunca farklı biçimlerde kavranmış ve tanımlanmıştır. Çocuk kavramı, *bir toplumda yetişkinlerle aynı ölçüde tam bir ekonomik ve hukuksal statü kazanmamış birisi* anlamında kullanılır (Gökçearslan-Çifci, 2012). Türkiye’de, 2004 yılında kabul edilen 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 6. maddesinin b bendinde “Çocuk deyiminden; henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi anlaşılır.” ifadesi yer almaktadır (Türk Ceza Kanunu, 2004). 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 3. maddesinin 1. fıkrasının a bendinde de çocuk, on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmaktadır. Çocuk Koruma Kanunu, çocuk hakları ve çocuk hukukunun temelini oluşturan BMÇHS’nin 1. maddesinde de çocuk kavramı tanımlanmıştır. Bu maddeye göre on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır (Birleşmiş Milletler [BM], 1989).

Çocukluk ise yaşamın biyolojik, duygusal ve sosyal olarak büyüme, gelişme ve öğrenme ile karakterize olan bir dönemidir. Anne karnında başlayan büyüme ve gelişme süreci doğumdan itibaren büyük bir hızla devam eder. Bir çocuğun büyüme ve gelişmesini temelde biyolojik özellikleri (genetik özellikleri, cinsiyeti, fiziksel, duygusal, bilişsel durumu ve hormonal sistemi) belirlese de beslenmesi, geçirdiği hastalıklar, içinde yaşadığı biyolojik, fiziksel, kimyasal ve sosyal çevre, sosyoekonomik faktörler ve stres (şiddet, korku, olumsuz deneyimler) en az biyolojik özellikleri kadar önemlidir (Kliegman vd., 2016).

2. Çocuk Hakları

Çocuk haklarına ilişkin algılar, çocukluğun nasıl inşa edildiğine ve çocukların inisiyatif kullanma becerisine bağlıdır (Durmaz, 2021). Çocukluk döneminin sınırları ve tanımı her ne kadar yasalarla belirlenmiş olsa da çocuğun kim olduğuna ilişkin sorunun yanıtı, henüz yetkinlik veya erginliğe ulaşmamış “bir birey olduğu” çerçevesinde şekillenir. Bu bakış açısına modern dönemde çocuğun ve çocukluğun kendine özgü özellikleriyle ilgili yapılan çalışmalarla ulaşılmıştır. Bu çalışmalar, çocuğu anlamak ve anlamlandırmak açısından temel bir düşünce oluşturmuş; çocuğun gereksinimleri ve haklarının yanı sıra yükümlülükleri de olan bir birey olduğu gerçeğini pekiştirmiştir.

Çocukluğun tarihi ile ilgili çalışmalar çocukluk kavramındaki gelişme ile birlikte çocuk hakları kavramının da ortaya çıktığını ve geliştiğini göstermektedir. Çocuklar uzun yıllar boyunca yetişkinlerin gözetiminde pasif bireyler olarak görülmüş ve haklarından ziyade ihtiyaçlarına odaklanılmıştır ancak Sanayi Devrimi sonrası dönemde çocuk işçiliğinin artması çocukların korunması ve haklarının savunulması gerekliliğini gündeme getirmiştir.

2.1. Çocuk Haklarının Gelişimi

Tarihin farklı dönemlerinde ve farklı kültürlerde çocuğa atfedilen değer ve çocukluk kavramı değişkenlik göstermiştir (Aybar, 2022; Gökçearsan-Çifci, 2012; Qvortrup, 2009; Ulukol, 2019). İlk çağlarda çocukların köle olarak alınıp satılabildiği, politik tutsak ya da ailenin borçları karşılığında bir güvence aracı olarak

kullanıldığı, ana ve babanın çocuklarını öldürme hakkına sahip olduğu bilinmektedir. Orta Çağ'da çocukların günahkâr ve sefil varlıklar olarak görülmeye başlandığı, iyi birer insan olabilmeleri için eğiticiler ve ana-babaları tarafından sıkı disiplin ve cezalar uygulandığı, altı yaşından küçük çocukların ailenin üyesi sayılmadığı ifade edilmektedir. Çocukların öldürülmesi, Avrupa'da 1800'lere kadar en çok işlenen suçların başında gelmektedir (Öztürk, 2017; Sari & Büyükünâl, 1991).

Çocuğa bakış açısının değişmesi Aydınlanma Çağı ile başlar (Durmaz, 2021; Gökçearsan-Çifci, 2012). 17. yüzyılın başlarından itibaren eğitimin yaygınlaşması ile birlikte çocukluk kavramındaki değişim sonucunda yetişkinlerle çocukların dünyası birbirinden ayrılmıştır. Çocuklar masum ve zayıf varlıklar olarak görülmüş, fiziksel sağlıkları endişe konusu olmuş, eğitim gereksinimleri dile getirilmeye başlanmıştır. 19. yüzyılda sanayileşme, nüfus hareketleri ve kentleşme gibi gelişmeler çocukluğu önceki dönemlerden farklı bir boyuta taşımıştır (Qvortrup, 2009). Özellikle sanayi devriminin etkilerinin en çok görüldüğü Avrupa ülkelerinde 6-12 yaş arası çocuklar dokuma ve pamuk fabrikalarında uzun saatler boyu işçi olarak çalıştırılmaya başlanmıştır. Ucuz iş gücü olarak kabul edilmelerinin yanı sıra vücut yapılarının bazı işler için uygun görülmesi çok riskli ortamlarda çalıştırılmalarına neden olmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru, çocuk işçiliğinin çocukların sağlığını olumsuz etkilediğine ve onları eğitim ortamlarından uzaklaştırdığına dair farkındalık oluşmaya

başlamış; çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi, okula devam zorunluluğu gibi bazı kurallar getirilmiştir. Toplumda çocuk haklarına ilişkin hassasiyet bu dönemde gelişmeye başlamıştır (Ulukol, 2019).

Günümüzde çocuk haklarına ilişkin en kapsamlı metin 1989 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş olan BMÇHS'dir. Bu sözleşmeye kadar geçen süreçte yapılan çalışmalar ve atılan adımlar aşağıda özetlenmiştir (UNICEF, 2024).

- Çocuk hakları konusunda ilk adımlardan biri I. Dünya Savaşı sonrasında, 1920'de Milletler Cemiyeti tarafından çocukların korunması amacıyla bir komite kurulmasıdır. Milletler Cemiyeti 1924 yılında Çocukları Kurtarın Fonu'nun (Save the Children Fund) kurucusu Eglantyne Jebb tarafından hazırlanan Cenevre Beyannamesi'ni (The Declaration of Geneva) kabul etmiştir. Beş maddelik bu metin çocukların; gelişimleri için gereken maddi ve manevi araçların karşılanması, ihtiyaç hâlinde özel yardım alabilmeleri, yardım için öncelikli olmaları, ekonomik gereksinimlerinin karşılanması ve sömürüden korunmaları, sosyal bilinç aşılayacak şekilde yetiştirilmeleri haklarını ifade etmektedir.
- Beyanname, Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1928 yılında imzalanmıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti de sözleşmenin tarafı olduğunu kabul etmiştir (Çakır, 2020).
- 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 25. maddesinde annelere ve çocuklara "özel bakım ve yardım" ve "sosyal koruma" hakkı tanıyan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni kabul etmiştir (BM, 1948).
- 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, diğer hakların yanı sıra çocukların eğitim, oyun, destekleyici çevre ve sağlık hizmetleri haklarını tanıyan Çocuk Hakları Bildirgesi'ni kabul etmiştir (BM, 1959).
- 1973 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü kişinin sağlığına, güvenliğine veya ahlakına zarar verebilecek işlerde çalışması için asgari yaş sınırını 18 yaş olarak belirleyen 138 sayılı Sözleşme'yi kabul etmiştir.
- 1974 yılında "Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışmalarda Kadın ve Çocukların Korunmasına İlişkin Bildirge" yayımlanmıştır (BM, 1974).
- 1985 yılında çocuk adalet sisteminin yönetiminde asgari standartlara ilişkin ilkeler belirlenmiştir.
- 1989 yılında BM Genel Kurulu tarafından Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kabul edilmiş ve taraf devletlerin imzasına açılmıştır.
- 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 25. maddesinde annelere ve çocuklara "özel bakım ve yardım" ve

DİKKAT

Cenevre Beyannamesi'nde Yer Alan Bazı Maddeler

- Çocuğa hem maddi hem de manevi olarak normal gelişimi için gerekli araçlar verilmelidir.
- Aç olan çocuk yedirilmeli, hasta çocuğa bakılmalı, geri kalmış çocuğa yardım edilmeli, kusurlu çocuğa sahip çıkılmalı, yetim ve kimsesizlere barınma imkânı sağlanmalı ve yardım edilmelidir.
- Çocuk, zor zamanlarında yardım alan ilk kişi olmalıdır.
- Çocuk her türlü sömürüye karşı korunmalıdır.

2.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

BMÇHS çocukların haklarının her düzeyde korunması için asgari standartları belirler ve garanti eder (BM, 1989). Sözleşme; tüm medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel insan haklarını içeren ve çocuğun potansiyelinin özgürlük, onur ve adalet ortamında tam olarak gelişmesini sağlamayı amaçlayan yasal olarak bağlayıcı ilk uluslararası belgedir. BM üye devletlerin mutabakatı ile kabul edilen sözleşmeyi onaylayan ülkeler uluslararası hukuka tabidir. Sözleşme, Türkiye Cumhuriyeti tarafından 1990 yılında imzalanmış; 1995 yılında parlamento tarafından onaylanarak "Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme" adı ile (BM, 1995) T.C. Anayasası'nın 90. maddesi uyarınca iç hukuk normuna dönüşmüştür.

2.2.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Kapsamı

BMÇHS, günümüzde çocuk haklarının korunması ve savunulması açısından en kapsamlı ve dünya ülkeleri tarafından en kapsayıcı şekilde kabul edilmiş hukuki bir metindir. Sözleşme, çocukların özel ilgiye ve çocuk olmalarından kaynaklanan özel

haklara ihtiyacı olduğunu; ırk, cinsiyet ve diğer her türlü ayrımcılık karşıtı bir tavırla, çocuğun refah içerisinde büyüebilmesi için aile ve topluma düşen sorumlulukların üstlenilmesi gerektiğini ifade eder. Sözleşmeye göre çocuğun doğum öncesi ve sonrasında beden ve zihnen özel korunma hakkı ve yasal güvencesi olduğu kabul edilir. Bu güvence taraf devletlerin sorumluluğundadır (BM, 1989).

Sözleşmenin ön söz kısmında BM'nin temel ilkeleri ve insan hakları alanında yapılmış anlaşmaların ilgili hükümlerine atıf yapılmaktadır. Savunmasız olmalarından dolayı çocukların özel ilgi ve korumaya ihtiyaç duyduklarına değinildikten sonra, ailenin çocuğun bakımı ve güvenliği açısından taşıdığı temel sorumluluğa dikkat çekilmektedir. Giriş bölümünde öne çıkarılan olgulardan bir diğeri, çocuğun doğumdan önce ve sonra gerek yasal gerek diğer alanlarda korunması gerektiği, içinde bulunduğu toplumun kültürel değerlerine saygı duyulması ihtiyacı ve çocuk haklarının güvence altına alınabilmesi için uluslararası iş birliğinin taşıdığı önemdir.

Sözleşmede 3 başlık altında toplam 54 madde yer almaktadır:

1. **Bölüm:** 1-41. maddeler çocuk haklarını kapsayan konuları içerir.
2. **Bölüm:** 42-45. maddeler izleme ve uygulama ile ilgilidir.
3. **Bölüm:** 46-54. maddeler sözleşmenin yürürlüğe girişi ile ilgili düzenlemeleri içerir.

Sözleşmenin her bir maddesi, çocukların farklı alanlardaki haklarını vurgulamakta; olası hak ihlallerine dikkat çekerek taraf devletlerin sorumluluklarını ortaya koymaktadır. BMÇHS, çocukların sahip olduğu temel hakları tanımlarken aynı zamanda “şemsiye haklar” olarak adlandırılan bazı hakları ön plana çıkarır (bk. Şekil 1.1). Bu haklar, sözleşmenin temel ilkelerine dayandığı gibi, çocukların yaşamlarını sürdürebilmeleri için kritik öneme sahip alanları da kapsamaktadır.

Şekil 1.1*Şemsiye Haklar*

Çocuk hakları açısından vazgeçilmez nitelikteki bu maddeler, sözleşmenin diğer maddelerinde yer alan konulara kapsayıcılık kazandırmakta ve çocuk haklarının temel felsefesini yansıtmaktadır. Bu bağlamda, dört temel maddenin kapsamı aşağıda açıklanmıştır:

- Çocuklar Arasında Ayrım Yapılmaması (Madde 2): Sözleşmedeki maddelerden bütün çocuklar istisnasız olarak faydalanacaktır. Her türlü ayrımcılığın önlenmesi ve çocukların haklarını kullanmalarının teşvik edilmesi, taraf devletlerin temel sorumlulukları arasındadır.
- Çocuğun Üstün Yararı (Madde 3): Çocuğa ilişkin bütün eylemler çocuğun üstün yararı gözetilerek yerine getirilecektir. Ailesi ya da diğer sorumlular çocuğa bakamayacak olurlarsa devlet gerekli bakımı sağlayacaktır.
- Yaşama ve Gelişme (Madde 6): Her çocuk yaşama hakkına sahiptir, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabanın gösterilmesi gerekir. Devlet çocuğun hayatta kalmasını ve gelişmesini sağlamaktan sorumludur.

- Çocuğun Görüşünün Alınması/Katılım (Madde 12): Çocuk, kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve bunların göz önüne alınmasını isteme hakkına sahiptir.

Sözleşmenin çocuk haklarını kapsayan ilk bölümünde yer alan maddeler; “Sivil Haklar ve Özgürlükler”, “Aile Çevresi ve Alternatif Bakım”, “Temel Sağlık ve Refah”, “Eğitim, Boş Vakti Değerlendirme ve Kültürel Etkinlikler” ve “Özel Koruma Gerektiren Durumlar” olmak üzere 5 başlık altında gruplandırılabilir.

Sivil Haklar ve Özgürlükler

- Sözleşmedeki maddelerden bütün çocukların istisnasız olarak faydalanması, ayırım yapılmaması,
- Çocuğa ilişkin bütün eylemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi,
- İsim ve vatandaşlık kazanması,
- Kimliğinin korunması,
- Görüşünü serbestçe ifade etmesi,
- Doğru bilgiye ulaşmasının teşvik edilmesi ve zararlı bilgiye karşı korunması,
- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü,
- Dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüğü,
- Özel hayatın korunması,
- Her türlü sömürüye karşı korunması,
- İnsanlık dışı ve alçaltıcı muamele ve cezalara maruz kalmaması,
- Çocukların kaçırılmalarının, satılmalarının ya da cinsel istismara konu olmalarının önlenmesi şeklinde özetlenebilir.

Aile Çevresi ve Alternatif Bakım

- Ebeveyn rehberliği ve çocuğun kapasite gelişimi,
- Anne-babanın sorumluluklarını yerine getirmeleri,
- Ebeveynden ayırmaya ilişkin kurallara uyulması,
- Ailenin yeniden birleşmesi,
- Evlat edinilmeye ilişkin kurallara uyulması (çocuğun yüksek yararı gözetilerek ve yalnızca yetkili makamlarca karar alınması),
- Çocuğun yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılmasına karşı önlem alınması,
- Çocuğun, anne-babası ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişiden kaynaklanabilecek her türlü kötü muameleden korunması,
- Aile çevresinden yoksun çocuklara özel koruma sağlanması,
- Devlet tarafından bakım, koruma ya da tedavi amacıyla bir yere yerleştirilen çocuklar için şartların uygunluğu açısından düzenli olarak kontrolün sağlanması şeklinde özetlenebilir.

Temel Sağlık ve Refah

- Çocuğun yaşaması ve gelişmesi,
- Olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşması ve tıbbi bakım alması,
- Sosyal sigorta dâhil sosyal güvenlikten yararlanması,
- Bedensel, zihinsel, sosyal -duygusal , ahlaki gelişimini sağlayacak yeterli hayat seviyesine erişmesi,

- Sağlığını tehdit eden, eğitimi ve gelişimi riske sokan işlerde çalıştırılmasına karşı korunması,
- Kanunen satışı yasak maddelerin kullanımına karşı korunması,
- Her türlü sömürüye ve cinsel istismara karşı korunması,
- Özel gereksinimi olan çocukların, hayatlarını onurlu ve eksiksiz yaşamalarını ve toplumla mümkün olduğunca bütünleşmelerini sağlayacak özel bakım ve kapsayıcı eğitim almaları şeklinde özetlenebilir.

Eğitim, Boş Vakti Değerlendirme ve Kültürel Etkinlikler

- Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması,
- Zorunlu eğitimin ücretsiz olması,
- Yükseköğretimin herkese açık olması,
- Eğitimin mesleki rehberliği içerecek nitelikte olması,
- Eğitimin çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yetilerinin mümkün olduğunca geliştirilmesini hedefleyecek şekilde olması,
- Eğitimin çocukların kişiliğini, yeteneklerini, zihinsel ve bedensel yetilerini en üst düzeyde geliştirmeyi hedefleyen ve rehberlik hizmetlerini kapsayacak şekilde düzenlenmesi,
- Eğitimin cinsiyet, etnik köken, dinî inanç gibi farklılıklar gözetilmeksizin; çocukların dostluk, hoşgörü, kültürel saygı, ayrımcılık karşıtlığı, doğa sevgisi ve toplumsal sorumluluk bilincini geliştirecek şekilde düzenlenmesi,
- Çocuğun kendi kültürünün, bulunduğu ülkedekinden farklı olması durumunda gelişim ve eğitim hakkının her aşamasında buna gereken özenin gösterilmesi,
- Çocuğun dinlenme ve boş zaman değerlendirme etkinliklerine katılması şeklinde özetlenebilir.

Özel Koruma Gerektiren Durumlar

- Uluslararası koruma altında bulunan ya da bu statüyü kazanmaya çalışan çocukların korunması,
- Çocuğun sağlığını tehdit eden, eğitimi ve gelişimi riske sokan işlerde çalıştırılmasına karşı korunması,
- Tüm çocukların çatışmalardan ve savaşlardan korunması,
- Her türlü ihmal, sömürü, suistimal, işkence; zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da savaş mağduru olan çocukların sağlıklarına yeniden kavuşmaları ve toplumla yeniden bütünleşebilmelerinin sağlanması,
- Suçlu duruma düşen çocukların, taşıdıkları saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymalarını pekiştirecek nitelikte muamele görmeleri ve savunmalarını gerçekleştirmek üzere yasal ve diğer her türlü desteği almaları şeklinde özetlenebilir.

Sözleşmenin 4. maddesinde taraf devletlerin yukarıda ifade edilen tüm hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alacakları ifade edilmektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, devletlerin eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak gerekirse uluslararası iş birliği çerçevesinde gerekli önlemleri alacağı vurgulanmaktadır.

BMÇHS'nin taraf devletler tarafından uygulanmasının izlenmesi ve değerlendirilmesi için Cenevre'de bir çocuk

hakları komitesi kurulmuştur. Taraf devletler sözleşme uyarınca yaptıkları düzenlemeleri ve uygulamalarını komiteye sunar; komite bu raporları ülkelerin temsilcileri, sivil toplum kuruluşları ve çocuk temsilciler ile değerlendirip ülke raporunu taraf devlete iletir. BMÇHS çerçevesinde sivil toplum kuruluşları ve diğer kuruluşlar da süreci takip etmeli, taraf devletin komisyona sunduğu rapor haricinde kendi alternatif raporlarını komisyona sunabilmelidir.

ÖRNEK OLAY

Samet'in İş Yaşamı

Depremi ardından 12 yaşındaki Samet annesi, babası ve 3 kardeşi ile birlikte konteyner kentte yaşamaktadır. Diğer 3 kardeşi gibi okulu bırakmış ve sanayide çalışmaya başlamıştır.

- **Samet'in göz ardı edilen temel hakları nelerdir?**
- **Samet haklarına ulaşamadığında ortaya çıkabilecek sorunlar nelerdir?**

ÖRNEK OLAY

Hayırsever Vatandaşın Yardımları

2 yaşındaki kardeşi ve annesi ile birlikte yaşayan 7 yaşındaki Ayla'nın sel felaketi sonrasında evi yıkılmış, ailesi ekonomik desteğe ihtiyaç duyar hâle gelmiştir. Hayırsever bir vatandaş bu bölgede yemek dağıtmaktadır. 2 yaşındaki çocuğuna bakmak zorunda olan anne yemek alması için Ayla'yı yemek dağıtılan yere göndermektedir.

- **Ayla'nın göz ardı edilen temel hakları nelerdir?**
- **Ayla haklarına ulaşamadığında ortaya çıkabilecek sorunlar nelerdir?**

NOT

2.3. Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım

Çocuk hakları temelli yaklaşım, çocukları sadece korunması gereken bireyler olarak değil aynı zamanda hak sahibi insanlar olarak görür. Hakların en temeli hak sahibi olma hakkıdır düşüncesinden hareketle çocukların da doğuştan gelen, ahlaki ve yasal kurallara dayanan hakları olduğu ifade edilir (Freeman, 2007, akt. Tobin, 2013). Bütün çocukların hak sahibi bireyler olduğunu kabul ederek çocuğun yaşama, gelişme, korunma, katılım ve ayrımcılığın önlenmesi haklarının hayatın bütün alanlarında benimsenmesi ve yaşanmasını amaçlar (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB], 2023). Bu haklar toplum ya da yetişkinler tarafından verilmez, çocuklar insan oldukları için bu haklara sahiptir.

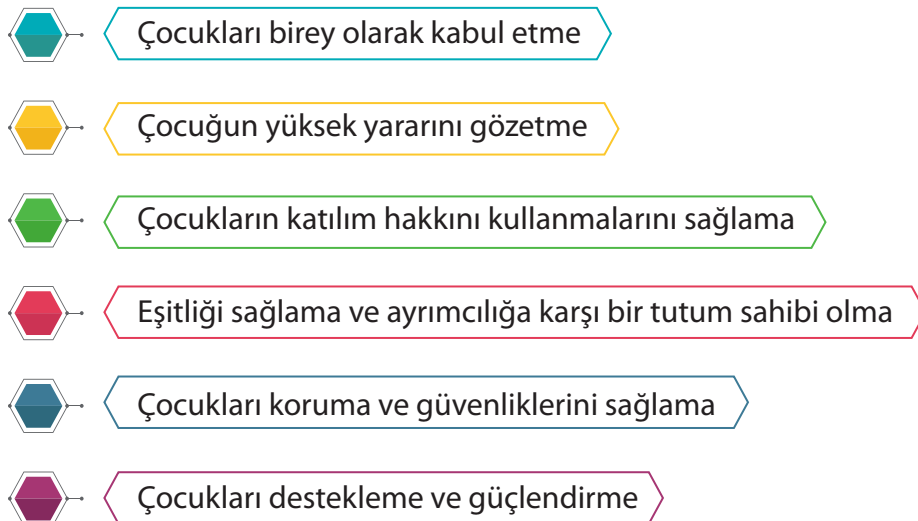
Çocuk haklarının uygulamaya dönük (pratik) ve felsefi olmak üzere çeşitli işlevleri vardır. Uygulamaya dönük açıdan bakıldığında çocuğun sağlığı, refahı, eğitimi ve gelişiminin desteklenmesi ile ilgili alanlar ön plana çıkar. Bu konular hak savunucuları tarafından çok daha rahat izlenebilir ve uygulanması teşvik edilebilir (Reynaert,

2012, akt. Tobin, 2013). Felsefi açıdan ise çocuklara ne kadar söz hakkı verileceği ya da ne ölçüde korunmaları gerektiği gibi konular öne çıkar (Fairhall & Woods, 2021). Aslında bu iki durum birbiriyle çelişmez. Çocuklar hem kendileriyle ilgili konularda görüş bildirebilmeli hem de risklerden korunmalıdır.

Humanium'un (2024) da belirttiği gibi, çocuk hakları yaklaşımı sadece onların bakımıyla sınırlı kalmamalı, aynı zamanda çocukların güçlenmesini ve karar süreçlerine katılımını da desteklemelidir. Bu nedenle çocuk hakları temelli yaklaşım; çocuklara saygı duyan, onları dinleyen, haklarını koruyan ve onları destekleyen kapsayıcı bir bakış açısı sunar. Çocuklarla çalışırken hak temelli yaklaşım, onların yalnızca korunması ve ihtiyaçlarının karşılanmasıyla sınırlı kalmayan, aynı zamanda birey olarak hak sahibi olduklarını kabul eden bir anlayışa dayanır. Bu yaklaşım; çocukların görüşlerini dikkate almayı, onlara eşitlikçi bir şekilde davranmayı, haklarını savunmayı ve onları güçlendirmeyi hedefler (bk. Şekil 1.2).

Şekil 1.2

Çocuk Hakları Temelli Yaklaşımın Genel İlkeleri

2.4. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım

Hak temelli yaklaşım; çocuğun tüm yaşamı boyunca tanınmasını, görüşlerinin önemsenmesini, yaşamın her alanında etkin katılımının sağlanması haklarının korunmasını hedefler. Afet ve acil durumlarda çocuklar haklarına erişim konusunda zorluk yaşayabilirler. Fiziksel, duygusal, sosyal ve ekonomik açıdan bağımlılıkları, bakım ihtiyaçları ve yetişkinlere oranla daha savunmasız durumda olmaları sebebi ile afetlerde yüksek risk altındadırlar. Bu dönemde yakın çevrelerinde kayıp, ailelerinden uzak kalma ve sağlık sorunları ile karşılaşma risklerinin yanı sıra yaşam koşullarındaki değişiklikler çocukların kırılganlığını ve savunmasızlığını artırabilir.

Bu nedenle hak temelli bir yaklaşımla hareket etmek, çocukların onurunu korumak ve birey olarak değer görmelerini sağlamak hayati önem taşır. Bu yaklaşım, çocukların hem fiziksel hem de psikososyal olarak güvenliğini sağlamayı ve onlara destek sağlarken haklarına saygı göstermeyi öncelikli hâle getirir (UNICEF, 2014). Afet ve olağanüstü durumlarda çocukların yaşam, barınma, gıda, eğitim ve sağlık gibi temel haklarının korunması önceliklidir. Bu haklar, kriz durumlarında kesintisiz bir şekilde sağlanmalı ve çocukların bu süreçten en az zararla çıkması hedeflenmelidir. “Modül 4 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Temelli Risk Yönetimi” ve “Modül 2 Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Korunması ve Dezavantajlı Çocuklar” modüllerinde tüm süreçler ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

ÖRNEK OLAY

Çocuklar İçin Destek Projesi

Deprem bölgesinde yaşayan çocuklar için psikososyal destek vermeyi planlayan “x” derneği konteyner kentte yaşayan çocuklar için bir etkinlik düzenler. Bu etkinliği dernek sayfasında ve sosyal medya hesaplarında fotoğraflarla ve etkinliğin adresleriyle birlikte yayımlar.

- *Bu durumda çocukların göz ardı edilen temel hakları nelerdir?*
- *Çocuklar haklarına ulaşamadıklarında ortaya çıkabilecek sorunlar nelerdir?*

3. Çocukların Korunması

Çocukların sağlıklı bir şekilde büyüüp gelişmeleri için erişkin bireylere göre daha kapsamlı gereksinimleri ve bu gereksinimlerin karşılanması için de hakları vardır. BMÇHS bu gereksinimler dikkate alınarak oldukça kapsamlı bir metin olarak hazırlanmıştır. Bazı durumlarda çocuklar sağlık ve iyilik hâllerinin devam edebilmesi için daha kapsamlı müdahalelere gereksinim duyarlar. Bu müdahaleler; fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini tehlikeye atabilecek her türlü duruma karşı çocukları korumayı içerir.

BMÇHS'nin 18. maddesi *"Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce anne-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilelere düşer."* ifadesi ile çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinde ana sorumluluğun, ailelerinde olduğunu kabul eder. Bu maddenin devamında devletin sorumlulukları vurgulanır: *"Bu sözleşmede belirtilen hakların güvence altına alınması ve geliştirilmesi için taraf devletler, çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada anne-baba ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapar ve çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlarlar."* (BM, 1995). BMÇHS'de uluslararası koruma altında, savaşımlardan etkilenmiş, her türlü istismar ve ihmale uğramış, çalıştırılan ve suça sürüklenmiş çocukların sağlık, esenlik ve iyi olma hâlleri açısından daha fazla risk altında oldukları bilinci ile özel haklar tanımlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti yasalarında çocukların korunma gereksinimlerine ilişkin kapsamlı maddeler yer almaktadır. Türkiye

Cumhuriyeti Anayasası'nda çocukların korunmasına ilişkin en önemli madde 41. maddedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). "Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları" başlığı altında düzenlenen bu maddede devletin yükümlülükleri *"Devlet, çocukları her türlü istismar ve şiddete karşı koruyucu tedbirler almakla yükümlüdür."* şeklinde ifade edilmiştir. Aynı maddede yer alan *"Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir."* ifadesi, çocukların fiziksel, duygusal ve sosyal açıdan korunmasını sağlamak için önemli bir anayasal dayanak oluşturur.

Türkiye'de korunma gereksinimi olan çocuklar, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile tanımlanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti, 1983).

Sosyal Hizmetler Kanunu'na (Türkiye Cumhuriyeti, 1983) göre korunma ihtiyacı olan çocuklar 3. maddenin b bendinde;

"Korunmaya ihtiyacı olan çocuk; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. *Ana veya babasız, ana ve babasız,*
2. *Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,*
3. *Ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen,*
4. *Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk."* şeklinde tanımlanmaktadır.

Çocuk Koruma Kanunu'nun kapsamı 2. maddede, *"Bu Kanun, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler ile suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin usul ve esaslarına, çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri kapsar."* şeklinde ifade edilmektedir.

Kanun kapsamında korunma gereksinimi olan çocukların tanımı 3. maddenin a bendinde ifade edilmiştir. Buna göre Kanun,

"1-Korunma ihtiyacı olan çocuk: Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu,

2- Suça sürüklenen çocuk: Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu" koruma kapsamında kabul etmektedir. Görüldüğü üzere Çocuk Koruma Kanunu yalnızca mağdur çocuğun değil suça sürüklenen çocuğun da korunma gereksinimi olduğunu vurgulamaktadır.

Çocuk Koruma Kanunu'nda korunma gereksinimi olan çocuklar için ilkeler de belirlenmiştir. Bu ilkeler aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

- a. Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,
- b. Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,
- c. Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutulmaması,
- d. Çocuk ve ailesinin bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması,
- e. Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği içinde çalışmaları,
- f. İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi,
- g. Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi,
- h. Kararların alınmasında ve uygulanmasında çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi,
- i. Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması,
- j. Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,
- k. Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları,
- l. Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması ilkeleri gözetilir.

3.1. Çocuk Koruma Süreçleri

Çocuk koruma alanında yapılan çalışmalar bir sistem yaklaşımı ile yürütülmelidir. Sistem parçadan bütüne doğru bir işleyişle çocuklar için koruyucu çevrenin oluşmasını destekler. Bu sayede sorunu bütünsel bir bakış açısı ile görmek mümkün olur.

Çocuk koruma sistemi çocukların karşılaştığı riskleri önlemek, azaltmak ve bunlara yanıt vermek amacıyla çeşitli resmî ve resmî olmayan aktörler tarafından üstlenilen işlevleri içerir. Bu kapsamda birbiriyle ilişkili ve çok sektörlü altı bileşen sistemi oluşturur. Sistemin yapısında; yasal çerçeve ve politika çerçevesi, bilgi ve veriler, eş güdüm, insani ve mali kapasiteler, önleme ve müdahale faaliyetleri ile savunuculuk ve farkındalık artırma çalışmaları yer alır.

Çocukların korunmasından öncelikle devletler sorumludur. Bu nedenle kendi yetki alanları altındaki tüm çocuklara erişim sağlayacak şekilde uluslararası yükümlülöklere uygun olarak çocuk koruma sistemleri kurmalı ve uygulamalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde çocukların korunma ihtiyacının belirlenmesi ve korunma süreçleri ile ilgili işlemler konusunda 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çocuk koruma alanındaki en temel yasal düzenlemelerdir.

Sosyal Hizmetler Kanunu korunma ihtiyacı olan çocuğı ve bu çocuklar için hizmet verecek sosyal hizmet kuruluşlarını tanımlar, bu kuruluşların görevlerine ve işleyişine ilişkin hükümler barındırır. Ayrıca yapılacak müdahaleler için ilkeleri belirler. Kanun'un Genel Esaslar başlıklı 4.

maddesinin k bendinde *"Korunmaya ihtiyacı olan çocukların Türk örf, âdet, inanç ve millî ahlakına sahip, kendisine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce ve Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun olarak yetiştirilmeleri, bir iş veya meslek sahibi yapılmaları, koruma kararı kalktıktan sonra da toplum içinde izlenmeleri ve imkânlar ölçüsünde desteklenmeleri esastır."* ifadesi yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti, 1983).

Korunma ihtiyacı olan çocuklara ilişkin izlenecek yol, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda (Türkiye Cumhuriyeti, 2005) belirlenmiştir. Kanun'un 22. maddesine göre koruma kararı, yetkili ve görevli mahkeme tarafından alınmakta; bu karara esas teşkil edecek belgeler ise sosyal hizmet kurumlarınca hazırlanarak mahkemeye sunulmaktadır. Koruma kararının süresi ve kararın kaldırılması ile ilgili hükümler de ilgili maddede yer almaktadır. Ülkemizde çocukların korunması ile ilgili işlemler ve uygulamalar Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının (ASHB) sorumluluğundadır.

Çocuk Koruma Kanunu'nda, "Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler" başlığı altında; bu tedbirlerin neler olduğı, tedbir kararlarının alınma ve uygulanma usulleri, yetkinin kimde bulunduğı, acil koruma kararlarının alınma koşulları ile bakım ve barınma kararlarının nasıl yerine getirileceğine ilişkin hükümler düzenlenmiştir.

Korunma ihtiyacı olan çocuklar için Çocuk Koruma Kanunu'nda 5 farklı tedbir yer almaktadır. Kanun'un Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler başlığı altındaki 5. maddesinin 1 numaralı bendi;

“(1) Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Bunlardan;

- a. *Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda, çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,*
- b. *Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına, iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait iş yerlerine yerleştirilmesine,*
- c. *Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,*
- d. *Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için*

gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,

- e. *Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik tedbirdir.”* şeklindedir.

Çocuk Koruma Kanunu kapsamında bakım ve barınma tedbiri ASHB tarafından, danışmanlık tedbiri ASHB, MEB ve yerel yönetimler tarafından, eğitim tedbiri MEB ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından, sağlık tedbiri Sağlık Bakanlığı tarafından yerine getirilmektedir. Bakanlıklar tarafından yürütülen çalışmalar Şekil 1.3'te şematik olarak özetlenmiştir (ASHB, 2023).

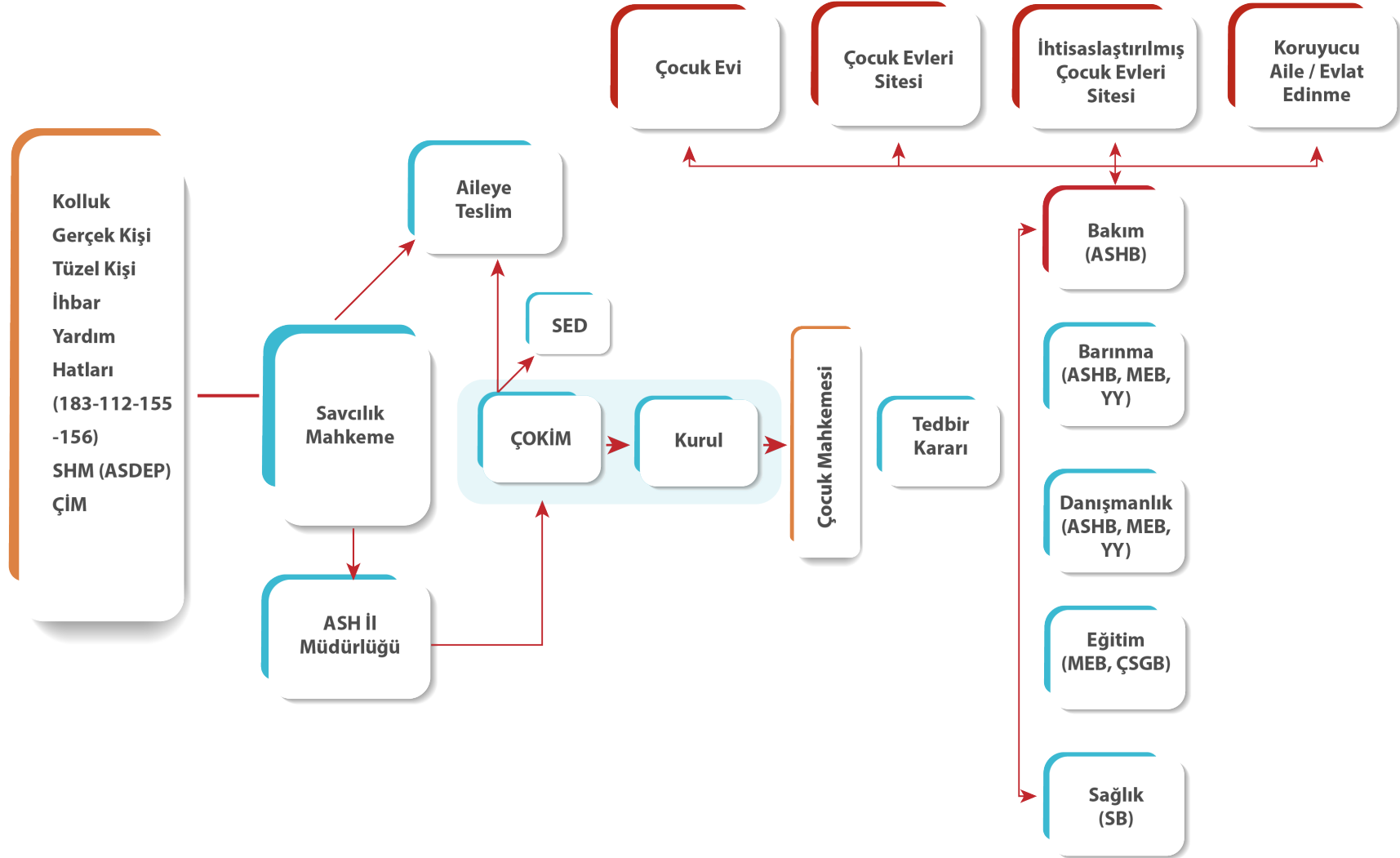
Çocuk Koruma Kanunu gereği haklarında bakım tedbiri alınan çocuklar ASHB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet veren çocuk evi, çocuk evleri sitesi ve ihtisaslaştırılmış çocuk evleri sitesinden hizmet almaktadırlar.

NOT

Şekil 1.3

Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin İş Akışı

3.2. Çocuk Koruma Alanında Çalışmanın İlkeleri

Çocuk koruma alanında çalışmanın temelinde, çocuğun yüksek yararını gözetmek ve hak temelli bir yaklaşım yer alır (Centers for Disease Control and Prevention [CDC], 2024; Save the Children, 2019). Şemsiye haklar ve diğer ilgili maddeler aracılığıyla BMÇHS, risk altındaki çocukların korunma gereksinimlerini ortaya koyar ve bu alanda çalışanlara, çocukların güvenliğini sağlama ile istismar, ihmal ve şiddetten koruma sorumluluğu yükler. Her çocuğa eşit yaklaşım sağlanması, ayrımcılığın önlenmesi ve çocukların yaşlarına uygun bilgilendirme ve destekle güçlendirilmesi büyük önem taşır. Ayrıca çocukların görüşlerini ifade etmelerine olanak tanımak ve kendilerini etkileyen kararlara katılmalarını teşvik etmek, onların öz güvenlerini artırırken aynı zamanda haklarını kullanmalarını destekleyen önemli bir unsurdur. Bu ilkeler, çocukların refahını en üst düzeyde tutmayı hedefler. Aşağıda, çocukların korunma gereksiniminin söz konusu olduğu durumlarda gözetilmesi gereken temel ilkeler maddeler hâlinde özetlenmiştir:

- Çocuğun yüksek yararı ve refahının en önemli husus olduğu bilinciyle hareket edilmelidir. Değerlendirme de dâhil olmak üzere çocuğu korumak için yapılan eylemler, kendi içinde istismar edici olmamalı veya çocuk için gereksiz bir yük ya da sorun oluşturmamalıdır.
- Çocuk katılımı sağlanmalıdır. Hayatlarını etkileyebilecek her türlü konu ve karara müdahil olmaları yaşları ve anlayışları dikkate alınarak sağlanmalıdır.

Çocuklara, kendi durumlarını ve kendilerini korumalarını destekleyecek yolları anlamaları için fırsat verilmelidir. Çocuklar, verilen hizmetler kapsamında haklarının farkında olmalı ve bu hakları kullanabilecekleri uygun ortam sağlandığında onlardan etkin şekilde yararlanabilmelidirler.

- Özellikle savunmasız çocukların sağlığı, refahı ve güvenliği hususlarında hangi düzeyde kimin sorumlu olduğu konusunda belirsizlik yaşanmamalı; hesap verebilirlik sağlanmalıdır.
- Afet durumlarında risklerin artması, çocukların ihmal ve istismara daha açık hâle gelmesine yol açabilir. Bu ortamda çocuklar yaşadıklarını paylaşmaktan çekinebilir, yetkililer ise ihmal ve istismarı fark edemeyebilir. Bu nedenle hem çocukların gizliliği korunmalı hem de onların özgürce konuşabilecekleri olanaklar sağlanmalıdır. Böylece önleyici ve koruyucu bir ortam oluşturulabilir.

Çocukların korunması konusu yasalarla ve devletin ilgili kurumlarınca garanti altına alınsa da tüm toplumu ilgilendirir. Bu kapsamda çocukların esenliği ve iyi olma hâllerinin devamı için riskler de dikkate alınarak güvenli ortamlar oluşturulmalı, çocukların güvenliği konusunda toplumsal bir farkındalık ve sorumluluk geliştirilmelidir. Söz konusu çocuk koruma yaklaşımı; kız ve erkek çocukların şiddetten ve istismardan uzak olduğu, eğitim ve sağlık gibi temel haklarının sağlandığı, keyfi sebeplerle ailelerinden ayrılmalarının önlendiği, kanunlar, hizmetler, müdahaleler ve uygulamalar sayesinde çocukların

kırılganlığının en aza indiği, bilinen risk faktörlerinin ortadan kalktığı ve çocukların zorluklar karşısında güçlendiği koruyucu bir çevre oluşturmayı amaçlamalıdır (Clark vd., 2020).

Çocuk haklarını temel alan bu yaklaşım, hak kayıplarını önleme konusuna dikkat çekmekte, çocukların korunmasına yönelik ulusal kapasiteyi güçlendirerek yardımların etkinliğini artırmaktadır. Korunma gereksinimi olan ya da risk altında olduğu bilinen bu çocuklar için 6 temel hedef söz konusudur:

1. Çocuklar yaşadıkları, eğitim gördükleri ve oynadıkları alanlarda güven içerisinde olmalıdır.
2. Koruma programlarına çocukların katılımı sağlanmalıdır.
3. Çocukların çocuk dostu uygulamalara erişimleri sağlanmalıdır.
4. Çocuklar resmî kayıt altına alınmalıdır.
5. Özel gereksinimli çocuklara destek verilmelidir.
6. Çocukların yüksek yararını sağlayacak kalıcı çözümler bulunmalıdır.

Afet ve acil durum koşullarında çocuk

koruma alanında hizmet veren resmî kurumlar (kolluk kuvvetleri, sosyal hizmetler, eğitim birimleri vb.), aileler, akrabalar, sivil toplum kuruluşları ve çocukları koruyan resmi kurumlar ile çocukların korunmasında rol oynayacak mekanizmalar arasında bir kopukluk ortaya çıkabilir. Afet ve acil durumda tüm kurum ve kuruluşların iş birliği çocuk koruma alanında birçok sistemi güçlendirecektir. Bu bütünsel yaklaşım çocuk koruma konusunda ailelerin kapasitesini güçlendireceği gibi toplumun farkındalığını da artıracak, becerilerini geliştirecek ve çocuklar için daha güvenli bir çevrenin inşasını sağlayacaktır (United Nations Refugee Agency [UNHCR], 2024).

3.3. Çocukların Korunması Gereken Durumlar

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda belirtildiği üzere korunma gereksinimi olan çocuklar; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimleri risk altında bulunan, kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismara uğrayan ya da suç mağduru olan çocukları kapsamaktadır. Bu bağlamda hangi durumların çocukların korunması konusunda risk oluşturacağını, hangi nedenle çocukların tehlike altında olabileceğini veya özel desteğe ihtiyaç duyabileceğini incelemek gerekir. Ayrıca ihmal ve istismarı bilmek, risk faktörlerinin farkına varmak çocuk korumada önleme ve erken müdahale etme açısından önemlidir.

UNUTMAYALIM

Çocuğun yüksek yararı ve refahı en önemli husustur.

Değerlendirme de dâhil olmak üzere çocuğu korumak için yapılan eylemler çocuğun yüksek yararını gözetmelidir.

3.3.1. Çocuk İhmali ve İstismarı

Çocuk ihmali ve istismarı anne, baba veya bakım vermekle sorumlu kişi ve kurumlar tarafından çocuğun hayatına, sağlığına, gelişimine, becerilerine, güven ve sorumluluk duygusuna zarar veren her türlü eylem ve eylemsizlik olarak değerlendirilir. İhmal ve istismar sadece beden sağlığını değil aynı zamanda ruh sağlığını da olumsuz etkilemekte, şiddet şiddeti doğurmakta ve istismara uğrayan çocukların bir kısmı bu döngünün parçası olmaktadır (Yıldırım & Ulukol, 2021). Çocuk ihmali ve istismarı, Dünya Sağlık Örgütü tarafından fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve ihmal başlıkları altında ele alınmaktadır. Aşağıda bu başlıklara ilişkin tanımlar verilmektedir (World Health Organisation [WHO], 2024; Durmaz vd., 2018; Sağlık Bakanlığı, 2023; UNICEF, 2017).

Fiziksel İstismar: Çocuğun sağlığına, yaşamına, gelişimine veya onuruna zarar veren ya da zarar verebilme olasılığı yüksek, kasıtlı fiziksel güç kullanılması sonucunda fiziksel zarar görmesi ya da buna müsaade edilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Cinsel İstismar: Çocuğun tam olarak anlayamadığı, onay vermesinin mümkün olamayacağı, gelişimsel olarak hazır olmadığı ya da toplumun yasalarına, sosyal normlarına aykırı olacak şekilde bir cinsel etkinliğe dâhil edilmesidir. Cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı, reşit olmayanla cinsel ilişki ve cinsel taciz suçları Türk Ceza Kanunu'nun 102, 103, 104 ve 105. maddelerinde düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanunu (2004) cinsel saldırıyı cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığının ihlal edilmesi olarak tanımlamaktadır. Çocuğun cinsel istismarı

suçu ise on beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış ile diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar olarak tanımlanmaktadır.

Duygusal İstismar: Ebeveyn ya da çocuğa bakan kişinin davranışları ya da sözleriyle çocuğun ruh sağlığını bozacak etkide bulunması ve çocuğun bu nedenle büyüme, gelişme ve ruh sağlığı açısından genetik kapasitesine ulaşmasının engellenmesidir. Bu durum bir süreç içinde pek çok defa tekrarlanabileceği gibi tek bir seferde de gerçekleşebilir. Duygusal istismar, çocuğun tüm yaşamı boyunca beden ve ruh sağlığını olumsuz etkileyebilecek unsurlar içermesi ve yaygınlığı nedeniyle önemli bir sağlık sorunudur. Aşağılama, azarlama, dışlama ve tehdit edici davranışlar ile çocuğu uygun olmayan davranışlara teşvik etme, çocuğun duygusal etkileşim gereksinimini hiçe sayma veya çocukla iletişimde pozitif duygulanım göstermeme, çocuğu izole etme gibi davranışları içerir.

İhmal: Çocuğa bakmakla yükümlü kimselerin çocuğun beslenme, giyinme, barınma, eğitim, sağlık, diş sağlığı ve sevgi gibi temel gereksinimlerini karşılamada ihmal göstermesi; çocuğun beden ve ruh sağlığının veya bedensel, duygusal, sosyal ya da ahlaki gelişiminin engellenmesi durumudur. Çocukların sahip olmaları gereken koşulların erişkinler tarafından karşılanmaması ile ihmal ortaya çıkabilir. Bunlar kötü barınma koşulları, okula

gidememe, ekonomik gereksinimlerinin karşılanamaması, güvenli ve her zaman ulaşabilecekleri güçlü bir yetişkin desteğinin olmaması gibi durumlardır. İhmal; fiziksel ve cinsel istismara göre çok daha göreceli ve soyut bir kavram olması nedeniyle tanı alması zor bir durumdur. İhmal ve istismarı ayırt eden en temel nokta ihmalin pasif, istismarın ise aktif bir davranış şekli olmasıdır.

Çocuk İstismarında Başlıca Risk Faktörleri (Paslı, 2017; Sağlık Bakanlığı, 2023; Turhan vd. 2006; Topçu & Ulukol, 2019)

Çocuk ile ilgili risk faktörleri:

- Özel gereksinimli çocuklar,
- Mizaç vb. nedenlerle ailenin beklentilerini karşılayamayan çocuklar,
- Hiperaktivitesi, tehlikeli davranış sorunları olan çocuklar,
- Sık ve uzun süre ağlayan çocuklar.

Anne-baba ya da bakım veren ile ilgili risk faktörleri:

- Genç ebeveyn,
- Yalnız yaşayan ebeveyn,
- Eğitim eksikliği (çocuk gelişimi hakkında bilgisizlik, bilinçsizlik),
- Ailede madde bağımlılığı /kullanımının varlığı,
- Çocukken istismara uğramış olma durumu,
- Fiziksel veya psikiyatrik bir hastalık varlığı,
- Dürtü ve öfke kontrolünün yetersizliği,
- Aile içi iletişim sorunları,
- Ekonomik sorunlar,

- İşsizlik,
- Aile içi şiddet varlığı,
- Sosyal destek sistemlerinin yetersizliği.

Toplumla ilgili risk faktörleri:

- Çocuğu koruyan yasaların yetersizliği,
- Çocuğa yeterli değerin verilmemesi,
- Kız-erkek çocuk ayrımcılığı ve toplumsal eşitsizlik,
- Şiddetin kabul edilir olması, hoş görüyle karşılanması, organize şiddetin varlığı (savaş, terör, yüksek suç oranları),
- Kontrolsüz internet ve kültürel normlar,
- Yoksulluk.

Afet ve acil durumlar, çocukların fiziksel ve psikolojik olarak ciddi tehditlerle karşı karşıya kaldığı özel durumlardır. Bu tür durumlarda çocuklar fiziksel ve psikolojik olarak savunmasız kalırlar ve kırılganlıkları artar, hastalıkların ve fiziksel yetersizliklerin yanı sıra derin ve aşılması zor psikolojik etkiler oluşabilir. Çocuklar güvende hissetmek ve psikolojik olarak iyileşmek için duygusal desteğe ve stabil bir ortama ihtiyaç duyarlar. Olağanüstü durumlarda hayatta kalabilmek ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için genellikle yetişkinlere bağımlıdırlar. Ailelerinden veya bakıcılarından ayrıldıklarında büyük bir risk altına girerler. Bu koşullarda yiyecek ve su kaynaklarına erişim sınırlı olduğunda yetersiz beslenme sıkça görülür. Temiz su, hijyen ve sağlık hizmetlerine erişim eksikliği nedeniyle hastalıklar hızla yayılabilir. Kaotik durumlar, özellikle korumasız çocukları insan ticareti ve cinsel istismar gibi suçlara karşı savunmasız hâle getirir.

KAYNAKÇA

- AFAD. (2021). *Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *Türkiye'deki çocuk koruma hizmetleri ve kalite sistemine ilişkin mevcut durum raporu*. https://oznecocuk.com/wp-content/uploads/2023/10/Faaliyet-2.1_Turkiyedeki-Cocuk-Koruma-Hizmetleri-ve-Kalite-Sistemine-Iliskin-Mevcut-Durum-Raporu.pdf
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *Türkiye'de ve dünyada dezavantajlılık: Sosyal içermeye eğitim programı*. <https://www.aile.gov.tr/media/127522/turkiyede-dezavantajlilik1.pdf>
- Aybar, F. A. T. (2022). Felsefede çocuk ve çocukluk kavramı. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 463–480.
- Bee, H., & Boyd, D. (2011). *Çocuk gelişimi psikolojisi* (N. Kocabaşoğlu, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Berk, L. E. (2013). *Infants, children, and adolescents* (7th ed.). Pearson Education.
- Birleşmiş Milletler. (1948). *Universal declaration of human rights* (Resolution A/RES/217[III]). <https://www.refworld.org/legal/resolution/unga/1948/en/11563>
- Birleşmiş Milletler. (1959). *Declaration of the rights of the child*. Birleşmiş Milletler. <https://web.archive.org/web/20130926070812/http://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/resources/child.asp>
- Birleşmiş Milletler. (1974). *Declaration on the protection of women and children in emergency and armed conflict* (Genel Kurul Kararı 3318 [XXIX]). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-protection-women-and-children-emergency-and-armed-conflict>
- Birleşmiş Milletler. (1989). *Convention on the rights of the child*. Treaty Series, 1577, 3. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/crc.pdf>
- Birleşmiş Milletler. (1995). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. Resmî Gazete, Sayı 22138. <https://resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>
- Centers for Disease Control and Prevention. (2024). *Caring for children in a disaster*. <https://www.cdc.gov/childrenindisasters/children-disaster-help.html>
- Clark, H., Coll-Seck, A. M., Banerjee, A., Peterson, S., Dalglish, S. L., Ameratunga, S., ... Costello, A. (2020). A future for the world's children? A WHO–UNICEF–Lancet Commission. *The Lancet*, 395(10224), 605–658.
- Çakır, G. (2020). Atatürk dönemi'nde Türkiye'de aile hukuku ve çocuk hakları. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(01), 349–368.

- Durmaz, N. (2021). Çocuk istismarı ve ihmalinin tarihçesi. *Türkiye Klinikleri Forensic Medicine–Special Topics*, 7(1), 1–6.
- Durmaz, N., Ataş, E., & Ulukol, B. (2018). Adolesan dönemi ve istismar. In Ü. Aydoğan (Ed.), *Adölesan sağlığı ve sorunları-I*. 9(5), ss. 52–60. Türkiye Klinikleri.
- Fairhall, N., & Woods, K. (2021). Children's views on children's rights: A systematic literature review. *The International Journal of Children's Rights*, 29(4), 835–871.
- Gökçearslan Çifci, E. (2012). Çocukluk tarihi. In Y. Özkan (Ed.), *Atatürk Üniversitesi insan davranışı ve sosyal çevre I ders kitabı* (1. baskı, ss. 58–85). Açıköğretim Yayınları.
- Humanium. (2024). *Rights of the child: The meaning of the child and the rights of children*. <https://www.humanium.org/en/child-rights/>
- Kliegman, R. M., & Ruggeri, B. E. (2016). *The team-based approach to undiagnosed and rare. undiagnosed and rare diseases in children*, An Issue of Pediatric Clinics of North America, 64(1), 17-26.
- Öztürk, H. K. (2017). Çocukluğun tarihsel gelişimi üzerine düşünceler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 253–276.
- Qvortrup, J. (2009). The development of childhood. In *Structural, historical, and comparative perspectives* (ss. 1–26). Emerald Group Publishing.
- Paslı, F. (2017). Cinsel istismara uğrayan çocukların ekolojik sistem yaklaşımı açısından incelenmesi. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 39-53.
- Sari, N., & Büyükünol, S. N. C. (1991). A study of the history of child abuse. *Pediatric Surgery International*, 6, 401–406.
- Save the Children. (2019). *Alliance for child protection in humanitarian action: Minimum standards for child protection in humanitarian action*. Practical Action Publishers. https://alliancecpha.org/sites/default/files/technical/attachments/cpms_2019_final_en.pdf
- Sağlık Bakanlığı. (2023). *İhmal ve istismar*. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/ihmal-istismar.html>
- The World Bank. (2004). *Who are the vulnerable children? Helping orphans and vulnerable children in Africa: Tips for practitioners* (27–29 October, Washington).
- Tobin, J. (2013). Justifying children's rights. *The International Journal of Children's Rights*, 21(3), 395–441.
- Topçu, S., & Ulukol, B. (2019). Çocuk ihmali ve istismarı için bir risk faktörü: Devlet koruması altında yetişen anneler. *Akdeniz Tıp Dergisi*, 5(1), 41-46.
- Turhan, E., Sangün, Ö., & İnandı, T. (2006). Birinci basamakta çocuk istismarı ve önlenmesi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* 15(9), 153-157.

- Türkiye Cumhuriyeti. (1982). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası* No. 2709. Resmî Gazete, Sayı, 17863 (Mükerrer), 09.11.1982. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti. (1983). *Sosyal Hizmetler Kanunu* No. 2828. Resmî Gazete, Sayı 18059, 27.05.1983. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti. (2001). *Türk Medeni Kanunu* No. 4721. Resmî Gazete, Sayı 24607, 08.12.2001. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti. (2004). *Türk Ceza Kanunu* No. 5237. Resmî Gazete, Sayı 25611, 12.10.2004. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatN5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Türkiye Cumhuriyeti. (2005). *Çocuk Koruma Kanunu* No. 5395. Resmî Gazete, Sayı 25876, 03.07.2005. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf>
- Türk Dil Kurumu. (2015). *Türkçe sözlük* (Genişletilmiş baskı). Türk Dil Kurumu.
- Ulukol, B. (2019). Çocukluğun ve çocuğa yönelik şiddetin tarihçesi. In B. Ulukol (Ed.), *Çocuk istismarı ve ihmali* (s. 3–7). Punto.
- United Nations Refugee Agency. (2024). *Community-based protection*. <https://emergency.unhcr.org/protection/protection-mechanisms/community-based-protection-cbp#2>
- UNICEF. (2014). *Acil durumlarda çocuklara yönelik temel görevler*. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/acil-durumlarda-%C3%A7ocuklara-y%C3%B6nelik-temel-g%C3%B6revler>
- UNICEF. (2017). Birleşmiş Milletler çocuk haklarına dair sözleşme ve ihtiyari protokoller, usûl kuralları ile çocuk hakları komitesi genel yorumları.
- UNICEF. (2017). *A familiar face: Violence in the lives of children and adolescents*. UNICEF.
- UNICEF. (2021). Child protection strategy (2021-2030). <https://www.unicef.org/media/104416/file/Child-Protection-Strategy-2021.pdf>
- UNICEF. (2024). *History of child rights*. <https://www.unicef.org/child-rights-convention/history-child-rights>
- World Health Organisation. (2024). *Child maltreatment*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
- Yıldırım, D., & Ulukol, B. (2021). İstismara ve ihmale uğrayan bebeğin tanısı ve yönetimi. *Türkiye Klinikleri Social Pediatrics–Special Topics*, 2(3), 97–103. <https://cocuk.tihk.gov.tr/kategori/pages/sozlesmeler>

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

MODÜL | 2

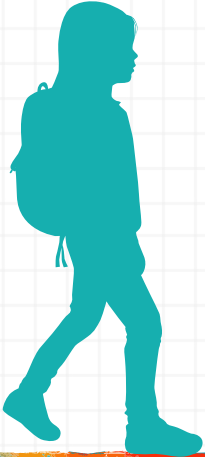
AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUKLARIN
KORUNMASI VE DEZAVANTAJLI ÇOCUKLAR

MODÜL PLANI

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ
Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR

"Okulda bir afet ya da acil durum yaşandığında herkesin ihtiyacına göre önlem alınmalı. Yaşı, cinsiyeti ve özel gereksinim durumu ne olursa olsun, hiçbir çocuk ayrımcılığa uğramamalı. Ülkesinden ve evinden uzakta yaşamak zorunda kalan arkadaşlarımız da unutulmamalı. Bizim öğretmenlerimiz herkesin güvende olması için elinden geleni yapıyor. Biz de özel yardıma ihtiyacı olan arkadaşlarımıza destek olmaya çalışıyoruz çünkü biz bir ekibiz ve hepimiz eşitiz."

Çocuk Görüşü*

***Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi
Çocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)**

MODÜL 2

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUKLARIN KORUNMASI VE DEZAVANTAJLI ÇOCUKLAR MODÜL PLANI

MODÜL İZLENCESİ

1. Modül Adı: Afet ve Acil durumlarda Çocukların Koruması ve Dezavantajlı Çocuklar

2. Süresi: 90 dk.

3. Öğrenme Hedefleri:

- Afet ve acil durumlarda çocukların korunmasında hak temelli yaklaşımı bilir ve benimser.
- Afet ve acil durumlarda çocukların karşılaşılabileceği riskleri bilir.
- Afet ve acil durumlarda çocuk korumaya ilişkin temel kavramları bilir.
- Afet ve acil durum koşullarında dezavantajlı konumda olan çocuklar hakkında bilgi sahibi olur.
- Afet ve acil durumlar öncesinde, sırasında ve sonrasında çocuğun korunması için yapılması gerekenlere dair öneriler geliştirip değerlendirir.

4. İçindekiler

1. Afet ve Acil Durum Tanımı
2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuklar İçin Hak Temelli ve Toplum Temelli Yaklaşımlar
 - 2.1. Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Mahrum Kalabileceği Haklar
 - 2.2. Afet ve Acil Durumlarda Toplum Temelli Yaklaşım
3. Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Karşılaşılabileceği Riskler
4. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Koruma
5. Afet ve Acil Durum Öncesinde, Sırasında ve Sonrasında Çocuğun Korunması İçin Yapılması Gerekenler
6. Afet ve Acil Durumlarda Dezavantajlı Çocuklar

5. Öğretim Yöntem ve Teknikleri: Sunum, soru-cevap, örnek olay, beyin fırtınası, grup etkinliği

6. Eğitim Ortamı: U düzeni yerleşim biçimi

7. Modül Materyalleri: A4 kâğıt, ayaklı yazı tahtası/beyaz tahta, tahta kalem, el notları, ip yumağı, videonun izlenebilmesi ve duyulması için gerekli materyaller

8. Etkinlik: “Samira”

9. El Notları: -

10. Ek Okuma Listesi:

BM (1989) Çocuk haklarına dair sözleşme

<https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>

UNICEF (2014). Acil durumlarda çocuklara yönelik temel görevler.

<https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/acil-durumlarda-%C3%A7ocuklara-y%C3%B6nelik-temel-g%C3%B6revler>

NOT

Modül Akışı	Konu Başlığı	Öğretim Yöntem ve Tekniği	Süre	Uygulama Adımları ve Eğitici İpuçları	Materyaller ve Eğitim Ortamı
DİKKAT ÇEKME/ GÜDÜLEME	Giriş	Anlatım	5 dk.	- Katılımcılar selamlanır ve “Modül 1 Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar”dan kısaca bahsedilir. - Modülün içeriği ve amacı tanıtılır (Slayt 2-3). - Modül içeriğinin Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) maddeleri ile ilişkisinden bahsedilir (Slayt 4). - Slayt 5 ve 6 ile konuya giriş yapılır.	
GELİŞTİRME	1. Afet ve Acil Durum Tanımı	Anlatım Örnek Olay Tartışma: Soru-Cevap	5 dk.	- Afet ve acil durumun tanımı yapılır, söz konusu tanımların “Modül 3 Afet ve Acil Durum Yönetimi ve Türkiye Afet Müdahale Sistemi”nde de ele alınacağı hatırlatılır (Slayt 7). - Örnek olay yansıtılır ve okunur (Slayt 8). Daha önce “Modül 1 Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar”da verilen BMÇHS ile ilgili el notuna yeniden bakılması istenir ve slaytta da yer alan aşağıdaki sorular yöneltilir. - Bu örnekte verilen afet ve acil durumlar ile bunları farkları nelerdir? - Elif afetten/acil durumdan nasıl etkilenmiş olabilir? - Elif hangi haklarına ulaşmakta zorlanabilir (bk. Modül 1 El Notu: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme)? - Katılımcılardan aşağıdaki cevapların gelmesi beklenir: <i>Yaşanan deprem afettir. Kendi imkânları ile söndürdükleri yangın ise acil bir durumdur. Elif; yaşama, gelişme, sağlık hizmetlerine ulaşım, eğitim, travma sonrası iyileşme haklarına erişmekte zorlanabilir.</i>	El Notu: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuklar İçin Hak Temelli ve Toplum Temelli Yaklaşımlar 2.1. Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Mahrum Kalabileceği Haklar 2.2. Afet ve Acil Durumlarda Toplum Temelli Yaklaşım	Anlatım Tartışma: Soru-cevap	10 dk.	- Katılımcılara hak temelli yaklaşımın çocukların yalnızca korunması değil aynı zamanda tüm haklarına etkin biçimde erişimlerinin sağlanması hedefiyle hareket ettiğinden bahsedilir (Slayt 9-10). - Afet ve acil durumlarda çocukların mahrum kalabileceği hak ve risklerin neler olabileceği sorulur (Slayt 11). Not: Slayt 12’de çeşitli hak örnekleri yer almaktadır. Afet ve acil durumlarda risk altına girebilecek haklara yönelik olarak bu slaytın notlarının incelenmesi önerilir. Notlarda, haklarla ilgili diğer modüllere de yönlendirmeler bulunmaktadır. - Çocukların karşılaşılabileceği riskleri azaltmak ve haklara erişimlerini artırmak için neler yapılabileceği sorulur ve ardından 13. slayt açılarak cevaplar tartışılır. - Afet ve acil durumlarda toplum temelli yaklaşım ile ilgili açıklamalar yapılır (Slayt 14-16).	
--	---	---------------	---	--

3. Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Karşılaşabileceği Riskler	Sunum Soru-cevap	10 dk.	Katılımcılara, “Afet ve acil durumlar, toplumun her kesimini etkileyebilmekle birlikte çocuklar bu tür olaylara karşı en savunmasız gruplardan birini oluştururlar. Gelişim süreçlerinin henüz tamamlanmamış olması, birçok açıdan onları afetlerin doğrudan ve dolaylı etkilerine karşı daha duyarlı hâle getirir. Çocuklar birçok alanda farklı risklerle karşılaşır.” ifadeleri aktarılır ve sunuma geçilir. (Slayt 17-19).	
4. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Koruma	Sunum	10 dk.	- Ardından, afet ve acil durumlarda çocuk korumanın öneminden ve bu anlarda çocuğun zarar görebileceği durumların fark edilmesinin zorluğundan bahsedilir (Slayt 20). - Fiziksel, duygusal, cinsel istismar ve ihmal kavramlarının genel tanımı yapılır. Afet ve acil durumlarda bu tür istismar ve ihmal biçimlerinin nasıl ortaya çıkabileceği, hangi risklerin arttığı ve çocuklarda görülebilecek olası belirti ve davranış değişiklikleri örneklerle açıklanır (Slayt 21-25).	

	Video izleme	10 dk.	- İhmal ve istismarın farkedilebilmesi için UNICEF tarafından hazırlanan “Samira” adlı video https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=M3Qyi7dSQSQ bağlantısından açılarak izletilir. - Katılımcılara videoyu izledikten sonra neler düşündükleri sorulur. Not: Videonun sesi ve alt yazıların okunurluğu kontrol edilir.	Video, ses için hoparlör
	Grup Etkinliği	15 dk.	- Katılımcılara, afet ve acil durumlarda çocukların karşılaşılabilecekleri risklerin ve hak ihlallerinin fark edilmesine yönelik bir etkinlik uygulanacağı ve iki hikâye aktarılacağı açıklanır (Slayt 26–30). “Samira” etkinliğinin yönergeleri, hikayeler için uygulama adımları takip edilerek etkinlik uygulanır. - Etkinlikte yer alan hikâyelerin tamamen kurgu olduğu özellikle belirtilir. - Katılımcılara, hikâyelere başlamadan önce kısa bir hikâye okunacağı bilgisi verilir. - Hikâye okunurken Samira’yı simgeleyen ip yumağının bir ucu yumağı tutan kişide kalacak şekilde, hikâyede adı geçen kişi veya kurumları temsil eden katılımcılara atılacağı belirtilir. - Hikâye boyunca yumağın her atılışında yeni bir kişi/kurum temsilcisi ipi tutar ve böylece ilişkileri gösteren bir ağ oluşur. - Hikâye tamamlandıktan sonra, oluşan ağ üzerinden çocuk koruma sisteminin birbirine bağlı yapısı, afet ve acil durumlarda kopabilecek bağlantılar ve bu bağlantıların çocuk üzerindeki etkileri tartışılır. - Yönergede dar alan sorularla tartışma ve değerlendirme yapılır.	“Samira” etkinliğinin ekleri Rol sayısı kadar sandalye 1 adet ip yumağı Her bir rolün yazılı olduğu rol kartları

5. Afet ve Acil Durum Öncesinde, Sırasında ve Sonrasında Çocuğun Korunması İçin Yapılması Gerekenler	Sunum	10 dk.	• Katılımcılara afet ve acil durumlarda çocuğun korunması için verilmesi gereken temel mesajlardan bahsedilir (Slayt 31). • Afet ve acil durumda ailelerin, öğretmenlerin ve çocukla temas eden diğer kişilerin çocukları korumak için uygulaması gereken temel yaklaşımlar olduğu vurgusu yapılır. • Afet ve acil durum sırasında çocuk koruma alanında yapılacak ilk müdahaleler anlatılır (Slayt 32-33). • Daha sonra, afet ve acil durumlarda çocukların ailelerinden ayrı düşmesini önlemek için afet öncesinde, sırasında ve sonrasında dikkat edilmesi gerekenler anlatılır (Slayt 34-35) • Ardından, afet ve acil durum sonrasında yapılması gerekenlerden bahsedilir (Slayt 36).	
---	-------	--------	---	--

	6. Afet ve Acil Durumlarda Dezavantajlı Çocuklar	Sunum	10 dk.	• Katılımcılara, “Afet ve acil durumlardan toplumun tüm bireyleri etkilenmekle birlikte çocuklar, özel gereksinimli bireyler, uluslararası koruma altında bulunanlar, kronik hastalığı olan kişiler ve düşük gelirli ailelerden gelen bireyler gibi dezavantajlı gruplar; bu süreçlerde hayatta kalma, korunma, sağlık, eğitim ve temel hizmetlere erişim açısından daha yüksek risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle, bu grupların özel koruma ve destek gereksinimleri bulunmaktadır.” İfadeleri aktarılır (Slayt 37). • Ardından, aşağıda belirtilen risk altındaki dezavantajlı çocuk gruplarının afet ve acil durumlarda ortaya çıkabilecek özel ihtiyaçları ve dikkat edilmesi gereken hususlar paylaşılır (Slayt 38-40): • Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklar • Düşük Gelirli Ailelerden Gelen Çocuklar • Çalıştırılan Çocuklar • Göçmen ve Uluslararası Koruma Altında Bulunan Çocuklar • Küçük Yaşta Çocuklar • Suça Sürüklenen Çocuklar	
ÖZET VE KAPANIŞ		Sunum Soru-cevap	5 dk.	• İçindekiler bölümü dikkate alınarak genel bir özet yapılır. • Katılımcılardan, modül boyunca dikkatlerini çeken konular hakkında kısaca paylaşım yapmaları istenir. • Katılımları ile katkıları için teşekkür edilerek oturum kapatılır.	

ETKİNLİK

Samira

Amaç:

Etkinlik sonunda katılımcıların;

- Afet ve acil durumlarda çocukların karşılaşılabilecekleri riskleri ve hak ihlallerini bilmeleri,
- Çocuk koruma sisteminin önemini kavramaları,
- Kurumlarla iş birliği ve koordinasyonun çocukların güvenliği ve haklarının korunmasındaki önemini kavramaları beklenmektedir.

Süre:

15 dk.

Materyal:

- 17 adet sandalye
- 1 adet ip yumağı
- Her bir rolün yazılı olduğu rol kartları (Katılımcıların rolleri görebileceği büyüklükte çıktısı alınır.)

Çıktısı Alınacak Rol kartları

- Samira
- Anne
- Sınıf öğretmeni
- Çadır kent yöneticisi
- Rehber öğretmen
- Okul müdürü
- Jandarma
- Savcı
- Çocuk polisi
- Hâkim
- Aile hekimi
- Uzman hekim
- Psikolog
- Çocuk gelişimci
- Avukat
- Aile görüşmecisi
- Hemşire

Hazırlık

- Bu etkinlikte iki farklı hikâye yer almaktadır. Katılımcıların hikâyeler okunurken hangi hikâyenin yanlış ve doğru müdahaleleri içerdiğini bilmemesi gerekir. Katılımcılar etkinlikte yer alan sorularla yönlendirilir.
- Birinci hikâye çocuğun haklarını ihlal eden, ihmal ve bilgi eksikliği içeren yanlış müdahale zinciri örnekleri içermektedir.
- İkinci hikâye ise çocuk haklarına dayalı mevzuatta yer alan iş akışlarıyla bütüncül müdahaleleri içermektedir.
- Etkinlikte yer alan rolleri temsil eden katılımcılara rol kartları dağıtılır. Kartlarda yer alacak kişi ve kurum isimleri, hikâye metni içinde mavi renk ile belirtilmiştir.
- Yönerge metninin çıktısı alınarak eğitcinin elinde hazır bulundurulur, aynı zamanda sunuda da yansıtılır.
- Katılımcılara, afet ve acil durumlarda çocukların karşılaşılabilecekleri riskler ve bunlara nasıl müdahale edileceği ile ilgili iki hikâye aktarılacağı açıklanır. Etkinlik başlamadan önce veya uygulama sırasında, etkinlikte yer almak istemeyen katılımcıların diledikleri anda etkinlikten ayrılacakları belirtilir.
- Etkinlikte yer alan hikâyelerin tamamen kurgu olduğu vurgulanır.
- Birinci hikâye için uygulama adımları izlenir.
- Birinci hikâye bittikten ve ilgili tartışmalar yapıldıktan sonra ikinci hikâyeye geçilir ve ikinci hikâye için uygulama adımları izlenir.

Birinci Hikâye İçin Uygulama Adımları

1. Birinci hikâye için daha önce hazırlanmış ve çıktısı alınmış rolleri temsil eden 17 katılımcı sandalyelere daire oluşturacak şekilde oturur.
2. Rol kartları karışık şekilde katılımcılara dağıtılır.
3. Geri kalan katılımcılar, sandalyelerin etrafında konumlanarak etkinliği izler.
4. İp yumağı hazırlanır ve hikâye okunurken ip yumağının bir ucu yumağı tutan kişide kalacak şekilde, hikâyede adı geçen kişi veya kurumları temsil eden katılımcılara atılacağı belirtilir.
5. Samira'yı temsil eden katılımcıya yumak verilir ve hikâyede ondan sonra gelen rolü duyduğunda ipin ucunu tutarak rolü temsil eden katılımcıya yumağı atması söylenir.
6. Etkinlik ekinde yer alan birinci hikâye anlaşılır bir şekilde okunur. Mavi renkle yazılan roller okunurken yumağın atılması için beklenir ve takip edilir. Yumak atıldıktan sonra okumaya devam edilir.
7. Hikâye boyunca yumağın her atılışında yeni bir kişi/kurum temsilcisi ipi tutar ve böylece ilişkileri gösteren bir ağ oluşur.

8. Hikâye tamamlandıktan sonra katılımcılarla birlikte aşağıdaki sorular tartışılır.

- Samira'nın yaşadıklarını dinledikten sonra sizde hangi duygu ve düşünceler oluştu?
- Samira'nın karşılaştığı temel riskler nelerdi?
- Bu süreçte herhangi bir çocuk hakkı ihlali yaşandı mı?
- Sürece dâhil olan kişi ve kurumları nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Kurumlar arasında iş birliği ve koordinasyon sizce etkili miydi?
- Gözleminize göre süreç nasıl yönetildi?
- Koordinasyonda hangi unsurlar eksik kaldı?

İkinci Hikâye İçin Uygulama Adımları

- 1.** İkinci hikâye için yeni bir düzenleme yapılacağı bildirilir.
- 2.** Birinci hikâyedeki rol kartları toplanır.
- 3.** Aşağıdaki sıra takip edilerek katılımcılara roller yeniden dağıtılır. Bu dağıtım yapılırken hikâyedeki rol sıralamasına çok dikkat edilir ve rollerin birbirini hikâyedekine göre peşi sıra takip etmesi sağlanır.

1. Samira
2. Sınıf öğretmeni
3. Rehber öğretmen
4. Okul müdürü
5. Anne
6. Savcı
7. Çocuk polisi
8. Psikolog
9. Çocuk gelişimci
10. Aile görüşmecisi
11. Hemşire
12. Uzman hekim
13. Avukat
14. Hâkim

- 4.** İp yumağı hazırlanır ve hikâye okunurken ip yumağının bir ucu yumağı tutan kişide kalacak şekilde, hikâyede adı geçen kişi veya kurumları temsil eden katılımcılara birinci hikâyedeki gibi atılacağı belirtilir.
- 5.** Samira'yı temsil eden katılımcıya yumak verilir ve hikâyede ondan sonra gelen rolü duyduğunda ipin ucunu tutarak rolü temsil eden katılımcıya yumağı atması söylenir.

6. Etkinlik ekinde yer alan ikinci hikâye anlaşılır bir şekilde okunur. Mavi renkle yazılan roller okunurken yumağın atılması için beklenir ve takip edilir. Yumak atıldıktan sonra okumaya devam edilir.
7. Hikâye boyunca yumağın her atılışında yeni bir kişi/kurum temsilcisi ipi tutar ve böylece ilişkileri gösteren bir ağ oluşur.
8. Hikâye tamamlandıktan sonra katılımcılarla birlikte aşağıdaki sorular tartışılır. İkinci hikâyenin çocuk haklarını gözeten ve mevzuata uygun bir iş akışı içerdiği bilgisi paylaşılır.
 - Samira'nın yaşadıklarını dinledikten sonra sizde hangi duygu ve düşünceler oluştu?
 - Hikâyede ipin oluşturduğu ağlar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
 - Bu süreçte herhangi bir çocuk hakkı ihlali yaşandı mı?
 - Sürece dâhil olan kişi ve kurumları nasıl değerlendiriyorsunuz?
 - Kurumlar arasında iş birliği ve koordinasyon sizce etkili miydi?
 - Gözlemlerinize göre süreç nasıl yönetildi?
9. Tartışmaların ardından katılımcılara önemli bir bilgi paylaşılacağı söylenir ve aşağıdaki bilgi notu okunur.

Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM) nedir ve neden önemlidir?

- Çocukların adli süreçte ikincil travmaya uğramaması için uzmanların görev aldığı merkezlerdir.
- Çocuğun ifadesi sadece bu ortamda, bir defaya mahsus alınır.

Bildirim Zorunluluğu nedir?

- 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve Türk Ceza Kanunu'na göre; çocuğun istismar, ihmal veya herhangi bir riskle karşılaştığını öğrenen herkesin (özellikle kamu görevlilerinin) bu durumu ilgili makamlara bildirme yükümlülüğü vardır.
- Bildirmemek hukuki ve etik bir ihaldir.

BİRİNCİ HİKÂYE

Samira 10 yaşında bir kız çocuğudur. Yaşadığı şehirde sel felaketi olmuş, evi tamamen sular altında kalmıştır. Annesi ile birlikte bir çadır kente yerleştirilmiş ve her şeyini kaybetmiştir: odasını, kitaplarını, okulunu...

Samira, çadır kentteki geçici okula devam etmektedir. Sınıfta genellikle sessizdir. Tahtaya kalktığında gözlerini kaçırmakta, teneffüslerde yalnız kalmayı tercih etmektedir. Bir gün ders ortasında aniden ağlamaya başlar ve sırasına kapanır. **Sınıf öğretmeni** hemen yanına gelir, neden ağladığını sorar. Samira cevap vermez. Öğretmen, Samira'nın davranışlarını bir süre gözlemler ve içine kapanık, ürkek tavrını fark eder.

Sınıf öğretmeni bir gün dersten sonra Samira ile konuşmak ister ve onu yanına çağırır. Samira, öğretmenine utangaç bir şekilde kimseye anlatamayacağı bir şey yaşadığını söyler. Çadır kentte yanında kimsenin olmadığı bir anda, tanıdığı bir yetişkinin ona rahatsız edici bir şekilde dokunduğunu, o kişiye "Hayır!" diyemediğini ağlayarak anlatır. Öğretmen duydukları karşısında çok şaşırır. **Rehber öğretmene** gider ve birlikte **okul müdürüne** giderler. Okul müdürü olayın, okul sınırları dışında gerçekleştiğini söyleyerek çadırkent yöneticisine bildirilmesi gerektiğini belirtir. **Sınıf öğretmeni**, olanları **çadır kent yöneticisine** hemen anlatmak için Samira ile birlikte çadır kent yöneticisinin yanına gider.

Çadır kent yöneticisi, Samira'nın olayı anlatmasını ister. Samira'nın anlatımı sırasında "Kim?", "Ne zaman?", "Vücudunun neresine dokundu?", "Nasıl" gibi sorular sorar. Daha sonra Samira'nın **annesini** çağırır ve çocuktan duyduklarını büyük bir panik içinde ona anlatır.

Anne, bunları ilk defa duyduğunu, çok şaşırdığını ve ne yapması gerektiğini bilmediğini söyler. **Çadır kent yöneticisi** de anneye, çocuğun yaşadığı bu durumdan çadır kentteki diğer insanların da olumsuz etkilenebileceğini söyler ve hemen **jandarmayı** bilgilendirir.

Jandarma, çadır kentte daha önce buna benzer olaylar yaşandığını, Samira'nın hikâyesinin detaylarının ilde bulunan **çocuk polisini** ilgilendirdiğini söyler ve Samira'yı alıp çocuk polisine gider.

Polis, Samira'nın ifadesini aldıktan sonra **savcıyı** bilgilendirir. Savcı, Samira'yı ifadesini almak üzere Çocuk İzlem Merkezine yönlendirir ve süreci başlatır. Samira, tanımadığı insanlara yaşadıklarını anlatmaktan ve ona inanmayan bakışlardan duyduğu üzüntüden çok yorgun düşmüştür. Bir an önce bu durumun sona ermesini istemektedir. Çocuk İzlem Merkezinde de **psikolog, çocuk gelişimci, Baro'dan görevlendirilen avukat, aile görüşmecisi, hemşire** ve **uzman bir hekim** eşliğinde yaşadıklarını tekrar anlatır.

Çadır kent yöneticisi, kampında böyle bir haberin duyulmasından çok huzursuz olur; bu nedenle Samira'yı ve ailesini başka bir çadır kente göndermek ister. Çadır kent yöneticisi bunu Samira'nın **annesine** söyler. Anne, çocuğu ile ilgili somut adım atılmadığından şikâyet edip **savcıya** gider. Savcı durumun adli bir sürece tabi olduğunu ve gerekli adımların **hâkimin** kararının ardından atılacağını belirtir.

Bu sırada **anne**, çocuğunun yaşadıklarından çok etkilendiğini görerek Samira'yı yeniden **aile hekimine** götürür. Aile hekimi, çocuktan şikâyetlerini anlatmasını ister. Çocuğun sel felaketinden dolayı ailenin ilgisini çekmek için böyle bir olay yaşadığını söylemiş olabileceğini ifade eder ve anneye çocuğun okula devam etmesini önerir. Anne ikna olmuş bir şekilde Samira'yı okula gönderir.

Samira'nın okula geldiğini öğrenen **çadır kent yöneticisi** ona kendisini iyi hissedinceye kadar başka bir şehre taşınmalarının iyi olacağını tavsiye eder.

NOT

İKİNCİ HİKÂYE

Samira, annesiyle birlikte yaşadıkları şehirde meydana gelen sel felaketinden etkilenmiştir. Evleri kullanılamaz hâle geldiği için Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) koordinasyonunda bir çadır kente yerleştirilmişlerdir. Samira, bu çadır kentte Millî Eğitim Bakanlığı tarafından geçici olarak kurulan eğitim alanında öğrenimine devam etmektedir.

Bir gün Samira sınıfta ağlamaya başlar. **Sınıf öğretmeni** bunu fark eder ancak doğrudan soru sormaz, Samira'yı birkaç gün gözlemler. Bu süreçte Samira'nın içine kapanık, ürkek ve tedirgin davrandığı dikkatini çeker. Sınıf öğretmeni, bir gün dersten sonra Samira ile konuşmak ister ve onu yanına çağırır. Samira, öğretmenine utangaç bir şekilde, kimseye söyleyemediği bir şey yaşadığını ifade eder. Çadır kentte yanında kimsenin olmadığı bir anda, tanıdığı bir yetişkinin rahatsız edici bir biçimde kendisine dokunduğunu ve o kişiye "Hayır!" diyemediğini ağlayarak anlatır.

Öğretmen, durumu derhâl **rehber öğretmene** bildirir. Rehber öğretmen, Samira'yı odasına çağırır ve onu yeniden travmatize etmeden dikkatle dinler. Detay istemez, Samira'ya güvende olduğu hissini verir. Öğretmenler; Samira'nın beyanını esas alır, doğruluğunu sorgulamaz ve bildirimde bulunmak için kanıt gerekmediğini bilir. Ardından olayı okul idaresine bildirirler.

Okul müdürü, çocuğun güvenliği için mevzuat doğrultusunda derhâl harekete geçer. Kolluk kuvvetlerinin çocuk birimlerine bildirimde bulunur ve böylece Cumhuriyet Savcılığı sürece dâhil olur. Ayrıca gizlilik ilkelerine riayet edilerek okulun bağlı bulunduğu ilçe millî eğitim müdürlüğüne yazılı bildirimde bulunulur. Süreç hakkında **anne**ye de uygun şekilde bilgilendirme yapılır.

Savcının talimatı üzerine Samira, ifadesinin alınması için Çocuk İzlem Merkezine yönlendirilir. **Çocuk polisi**, olayı Çocuk İzlem Merkezi üzerinden takip eder.

Bağımsız ve şifreli bir girişten merkeze kabul edilen çocuğun mahremiyeti ve bilgilerinin gizliliği esas alınır. Çocuk, bekleme süresinde özel olarak düzenlenmiş oyun ve etkinlik alanlarında zaman geçirirken kendisine, görüşmenin nasıl ve kimlerle yapılacağı hakkında Çocuk İzlem Merkezi görevlileri tarafından bilgi verilir.

Samira'nın beyanı; alanında uzman bir **psikolog, çocuk gelişimci, aile görüşmecisi, hemşire, uzman hekim** ve **avukat** eşliğinde, aynalı bir odada ses ve görüntü kaydıyla alınır. Çocuk, merkezde görevli doktorlar tarafından muayene edilir. Aileye gerekli bilgi ve destek sağlanır. Görüşme sonunda hazırlanan tutanak, mahkemede kullanılmak üzere ilgili mercilere iletilir. Çocuğun yeniden olayı

anlatmasının ve etkilenmesinin önüne geçilir. Mahkeme süreci devam eder. Samira'nın uzun süreli tedavi, rehabilitasyon ve izlem planı için uygun kurumlara yönlendirilmesi sağlanır.

Hâkim, süreç devam ederken Samira'nın desteklenmesi amacıyla koruyucu ve önleyici bir tedbir olarak danışmanlık ve sağlık tedbiri kararı verir. Samira, görevlendirilen ve çocuk ruh sağlığı alanında ihtisas yapmış bir uzman hekim ile düzenli görüşmeler yapar. Ayrıca mahkeme, Samira'nın okulundaki rehber öğretmeni danışman olarak görevlendirir. Rehber öğretmen her hafta Samira ile, iki haftada bir de annesiyle görüşerek onları psikososyal açıdan destekler.

Samira, aldığı destek sayesinde güvenli bir ortamda eğitimine devam eder.

NOT

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

MODÜL | 2

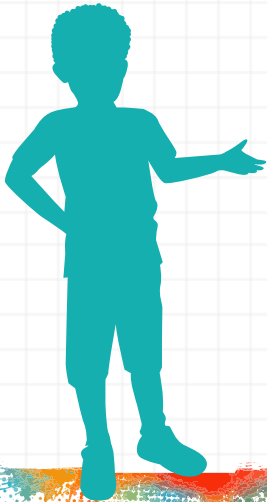
AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUKLARIN
KORUNMASI VE DEZAVANTAJLI ÇOCUKLAR

MODÜL İÇERİĞİ

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ
Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR

“Özel gereksinimi olan arkadaşlarımızın olağanüstü durumlarda mağdur olmaması ve temel haklarından mahrum kalmaması için onları tanıyan, neye ihtiyaç duyduklarını bilen öğretmenlerin varlığı çok önemli.”

Çocuk Görüşü*

***Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi
Çocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)**

MODÜL 2

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUKLARIN KORUNMASI VE DEZAVANTAJLI ÇOCUKLAR MODÜL İÇERİĞİ

MODÜL İZLENESİ

Modül Adı: Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Korunması ve Dezavantajlı Çocuklar

Modülün Amacı:

Bu modül ile afet ve acil durumlarda çocuk korumaya ilişkin hak temelli yaklaşımın gözden geçirilmesi, temel kavramların tartışılması ve çocukların karşılaşılabilecekleri risklerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca dezavantajlı konumdaki çocukların tanımlanması, afet öncesinde, sırasında ve sonrasında korunmalarına yönelik yapılması gerekenlerin belirlenmesi ve katılımcılarla birlikte çözüm önerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Öğrenme Hedefleri:

- Afet ve acil durumlarda çocukların korunmasında hak temelli yaklaşımı bilir ve benimser.
- Afet ve acil durumlarda çocukların karşılaşılabileceği riskleri bilir.
- Afet ve acil durumlarda çocuk korumaya ilişkin temel kavramları bilir.
- Afet ve acil durum koşullarında dezavantajlı konumda olan çocuklar hakkında bilgi sahibi olur.
- Afet ve acil durumlar öncesinde, sırasında ve sonrasında çocuğun korunması için yapılması gerekenlere dair öneriler geliştirip değerlendirir.

Özet:

Afet ve acil durumlar, doğa (deprem, sel, çığ vb.) veya insan kaynaklı (savaş, salgın, göç vb.) krizlerdir. Toplumun tüm kesimlerini etkileyen bu olaylar yalnızca fiziksel altyapıyı değil bireylerin yaşamlarını, haklarını ve refahını da tehdit eder. Afet ve acil durumlar çocuklar için ciddi riskler taşır. Böyle dönemlerde çocuklar haklarından mahrum

kalabilir; ihmal, istismar, şiddet ve sömürü gibi durumların görülme olasılığı artar. Bu nedenle çocuk koruma, yalnızca fiziksel güvenliğin sağlanmasını değil aynı zamanda temel ihtiyaçların karşılanması, psikososyal desteğin sunulması ve hak ihlallerinin önlenmesi hususlarını içeren çok boyutlu bir müdahale sürecini ifade etmektedir. Afet ve acil durumlar çocukların hak temelli yaşam düzenini bozan, kısa ve uzun vadeli etkiler doğuran olağanüstü hâllerdir. Her yıl milyonlarca çocuk; doğal afetler, savaşlar, göçler veya insani krizler nedeniyle temel haklarından mahrum kalmaktadır. Bu nedenle, çocuklara sunulan hizmetler onların hak sahibi olduğu anlayışıyla planlanmalı ve toplum temelli bakış açısı öne çıkmalıdır.

Afet ve acil durumlar toplumun her kesimini etkiler ancak çocuklar bu tür olaylara karşı en savunmasız gruplardan birini oluştururlar. Gelişim süreçlerini henüz tamamlamamış olmaları, birçok açıdan onları afetlerin doğrudan ve dolaylı etkilerine karşı daha duyarlı hâle getirir. Bu bağlamda, çocukların karşılaştığı riskler çok boyutlu olduğundan kapsamlı bir şekilde ele alınmalıdır. Afet ve acil durumlarda çocuklarla çalışan, onlarla doğrudan ya da dolaylı biçimde temas geçen kurum ve kuruluşlarda görev alan kişiler için ihmal ve istismar biçimleri açıkça tanımlanmalıdır. Özellikle öğretmenler afet ve acil durum sırasında ve sonrasında çocukların karşılaşılabileceği riskleri bilmelidir. Çocuk koruma için afetten önce, afet sırasında ve sonrasında yapılan müdahaleler önemlidir çünkü afet ve acil durumlarda risk altındaki çocuklar zor şartlardan daha fazla etkilenebilmektedir.

İçindekiler:

- 1. Afet ve Acil Durum Tanımı**
- 2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuklar İçin Hak Temelli ve Toplum Temelli Yaklaşımlar**
 - 2.1. Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Mahrum Kalabileceği Haklar**
 - 2.2. Afet ve Acil Durumlarda Toplum Temelli Yaklaşım**
- 3. Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Karşılaşılabileceği Riskler**
 - 3.1. Ölüm, Yaralanma, Hastalık ve Sakatlanmalar**
 - 3.2. Çevresel/Fiziksel Bozulmalar ve Değişiklikler**
 - 3.3. Ekonomik Kayıplar**
 - 3.4. Sosyal Destek Kayıpları**
 - 3.5. Kamu Hizmetlerindeki Aksamalar**
 - 3.6. Ruh Sağlığı Sorunları**
 - 3.7. Eğitime Erişimde Zorluklar**
 - 3.8. Okula Uyum, Devamsızlık ve Okul Terkleri**
- 4. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Koruma**

5. Afet ve Acil Durum Öncesinde, Sırasında ve Sonrasında Çocuğun Korunması İçin Yapılması Gerekenler

5.1. Afet ve Acil Durumlarda Çocuğun Korunması İçin Verilmesi Gereken Temel Mesajlar

5.2. Afet ve Acil Durum Sırasında Çocuk Koruma Alanında Yapılacak İlk Müdahaleler

5.3. Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Ailelerinden Ayrı Düşmelerini Önlemek İçin Afet Öncesinde, Sırasında ve Sonrasında Dikkat Edilmesi Gerekenler

5.4. Afet ve Acil Durum Sonrasında Yapılması Gerekenler

6. Afet ve Acil Durumlarda Dezavantajlı Çocuklar

6.1. Özel Gereksinimli Çocuklar

6.2. Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklar

6.3. Düşük Gelirli Ailelerden Gelen Çocuklar

6.4. Çalıştırılan Çocuklar

6.5. Göçmen ve Uluslararası Koruma Altında Bulunan Çocuklar

6.6. Küçük Yaştaki Çocuklar

6.7. Suça Sürüklenen Çocuklar

NOT

NOT

MODÜL NOTLARI

Giriş

Afet ve acil durumlar toplumsal yapıyı derinden etkileyen, insan kaynaklarını tahrip eden ve kamu hizmetlerine olan gereksinimi önemli ölçüde artıran durumlardır. Afetlerin altyapıya, eğitim ve sağlık sistemlerine, üretim merkezlerine verdiği zararlar kalkınma kaynaklarının yeniden yapılanmaya yönlendirilmesine neden olmakta ve bu durum uzun vadeli sosyoekonomik dengesizlikler yaratmaktadır. Böyle kriz anlarında özellikle çocuklar, kadınlar, yaşlılar, özel gereksinimli bireyler, göçmenler ve yoksullar gibi kırılgan gruplar çok daha ciddi risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar (Karataş, 2000). Afetlerin neden olduğu ölüm, yaralanma ve sakatlıklar yalnızca bireyleri değil onların aile çevresini ve genel toplumu da uzun vadeli sonuçlarıyla etkileyerek fiziksel, psikolojik ve sosyal müdahale gereksinimlerini artırmaktadır.

Afet ve acil durumlarda çocuklar, haklarından mahrum kalabilmektedirler. Bu dönemlerde ihmal, istismar, sömürü ve şiddet gibi risklerin ortaya çıkma olasılığı artmaktadır. Dolayısıyla çocukların korunması süreci yalnızca fiziksel güvenliğin sağlanmasıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda temel insani yardımların ulaştırılması, psikososyal destek hizmetlerinin sunulması ve hak ihlallerinin önlenmesine yönelik çok boyutlu müdahale stratejilerini de içermelidir. (UNICEF, 2019).

Çocuğun korunmasına yönelik sorumluluk, kamu kurumlarından sivil toplum kuruluşlarına, yerel yönetimlerden

uluslararası örgütlere kadar geniş bir aktör yelpazesine dağılmıştır. Etkin bir koruma sistemi, bu aktörler arasında koordinasyon ve iş birliği ile mümkündür. Bu noktada afetlere yönelik müdahale planlarında çocukların yüksek risk grubunda yer aldığı gerçeği göz önünde bulundurularak çocuk koruma politikaları özel bir hassasiyetle yapılandırılmalıdır.

Sonuç olarak afet ve acil durumların yıkıcı etkileri yalnızca fiziksel kayıplarla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda toplumsal iyilik hâlini ve özellikle çocukların gelişimini tehdit eden çok katmanlı krizlere neden olmaktadır. Bu nedenle afet yönetimi politikalarında çocukların korunmasına öncelik verilmesi ve bu bağlamda bütüncül, hak temelli ve sürdürülebilir yaklaşımlar geliştirilmesi gereklidir.

1. Afet ve Acil Durum Tanımı

Afet ve acil durumlar; deprem, sel, heyelan ve çığ gibi doğa olaylarından ya da savaş, göç ve salgın hastalıklar gibi insan kaynaklı süreçlerden doğabilen, toplumun tüm kesimlerini etkileyen olağanüstü durumlardır. Bu tür olaylar, yalnızca fiziksel altyapıyı tahrip etmekle kalmayıp aynı zamanda bireylerin yaşamlarını, haklarını ve refah düzeylerini doğrudan tehdit etmektedir. Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü afet ve acil durumu aşağıdaki gibi açıklamaktadır (AFAD, 2021):

Afet: Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye

uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olaylardır.

Afet, bir olayın kendisi değil o olayın doğurduğu sonuçtur.

Acil Durum: Büyük fakat genellikle yerel imkânlarla baş edilebilen çapta, toplumun tamamının veya belli kesimlerinin normal hayat ve faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren olayların oluşturduğu kriz hâlidir.

ÖRNEK OLAY

Elif ve Ailesinin Mücadelesi

Elif, 9 yaşındadır ve ailesiyle birlikte bir sahil kasabasında yaşamaktadır. Bir gün sabah saatlerinde bölgede çok şiddetli bir deprem meydana gelir. Deprem, Elif'in yaşadığı mahallede bazı evlerin yıkılmasına, yolların kapanmasına ve elektriklerin kesilmesine yol açar. Okulu da hasar görür ve eğitime ara verilir. Konteyner kentler kurulur. Aradan birkaç hafta geçer. Elif, ailesiyle birlikte geçici bir konut alanında kalmaya devam etmektedir. Bir akşam, kaldıkları konteynerin yakınında bir soba devrilir ve yangın çıkar. Alevler kısa sürede büyür ancak itfaiye ekipleri hemen müdahale eder. Elif ve ailesi kısa süreli bir panik yaşar ama herhangi bir zarar görmeden kurtulurlar.

1. Bu örnekte verilen afet ve acil durumlar ile bunların farkları nelerdir?
2. Elif afetten/acil durumdan nasıl etkilenmiş olabilir?
3. Elif hangi haklarına ulaşmakta zorlanabilir?

2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuklar İçin Hak Temelli ve Toplum Temelli Yaklaşımlar

Hak temelli yaklaşım çocukların yalnızca korunması değil aynı zamanda tüm haklarına etkin biçimde erişiminin sağlanması hedefiyle hareket eder. Bu yaklaşımın tarihsel arka planı, temel insan haklarının uluslararası belgelerle güvence altına alınmaya başlandığı İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme dayanmaktadır. 1945 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Şartı ve hemen ardından 1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, insan hakları kavramının küresel ölçekte kurumsallaşmasının temel dayanaklarıdır

(BM, 1948). Bu belgelerle şekillenen hak temelli bakış açısı tüm bireylerin, özellikle kırılgan grupların (örneğin çocuklar, kadınlar, özel gereksinimli bireyler ve uluslararası koruma altında bulunanlar) onurlu ve güvenli bir yaşam sürdürebilmesini esas almaktadır (Universal Declaration of Human Rights, 2024). İnsan haklarına dayalı bu yaklaşım; evrensellik, bölünmezlik, katılım, eşitlik, ayrımcılık yapmama ve hesap verebilirlik ilkeleri üzerine inşa edilmektedir (UNICEF, 2006). Çocuk hakları ve çocuk hakları temelli yaklaşım "Modül 1 Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar"da detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. "Modül 2 Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Korunması

ve Dezavantajlı Çocuklar”da ise afet ve acil durumlarda çocuk hakları odağında söz konusu kavramlar değerlendirilmektedir.

Çocuk hakları temelli anlayış afet ve acil durumlara da doğrudan yansıtılmalıdır. Afetler; çocukların sağlık, eğitim, barınma, güvenlik gibi temel haklarını tehdit eden çok boyutlu krizlerdir. Çocuk haklarının korunmasında temel çerçeveyi belirleyen en önemli belge 1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’dir (BMÇHS) (BM, 1989).

Afet ve acil durumlar, çocukların hem fiziksel hem de psikolojik açıdan ciddi tehditlerle karşı karşıya kaldığı özel durumlardır. Bu tür durumlarda çocuklar, fiziksel olarak savunmasız hâle gelirken aynı zamanda kırılganlıkları artar; hastalık, sakatlık ve aşılması güç psikolojik etkilerle karşılaşabilirler (UNICEF, 2006). Çocuklar, kendilerini güvende hissedebilmek ve psikolojik olarak iyileşebilmek için duygusal desteğe ve istikrarlı bir çevreye ihtiyaç duyarlar (Dünya Sağlık Örgütü World Health Organization WHO, 2005).

Olağanüstü durumlar sırasında çocukların hayatta kalabilmesi ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi büyük ölçüde yetişkinlere bağımlıdır (Save the Children, 2010). Ancak bu koşullarda yiyecek ve suya erişim sınırlı olduğunda yetersiz beslenme sıkça görülebilmektedir. Aynı şekilde temiz suya, hijyen olanaklarına ve sağlık hizmetlerine erişimin olmaması hastalıkların hızla yayılmasına neden olabilmektedir (UNICEF, 2006). Ayrıca böyle ortamlarda özellikle korumasız çocuklar insan ticareti, sömürü ve cinsel istismar gibi

ciddi risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar (Save the Children, 2010). Eğitimden uzak kalmaları, çocukların uzun vadeli sosyal ve ekonomik fırsatlarına erişimlerini de olumsuz etkilemektedir. Örneğin COVID-19 salgını gibi kriz dönemlerinde çocukların eğitim hayatı sekteye uğramış, akademik kayıpların yanı sıra psikososyal etkiler de gözlemlenmiştir (Talu & Gençtanırım Kurt, 2022).

Aynı şekilde 2007 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin 11. maddesi doğal afetler, savaşlar ve insani krizler gibi yüksek riskli durumlarda özel gereksinimli bireylerin korunmasına yönelik önlemler alınmasını bir yükümlülük olarak tanımlamaktadır (United Nations General Assembly, 2006). Bu madde, afetler sırasında özel gereksinimli bireylerin güvenliğinin sağlanması için devletlerin gerekli tüm tedbirleri uluslararası hukuk çerçevesinde yerine getirmesini şart koşmaktadır. Bu uluslararası düzenlemeler Türkiye’deki ulusal mevzuatla da desteklenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 5. maddesi, devletin çocukların refahını sağlamasını, sosyal engelleri ortadan kaldırmasını ve onların maddi ve manevi gelişimi için gerekli şartları hazırlamasını zorunlu kılmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Çocuk Koruma Kanunu (Türkiye Cumhuriyeti, 2005) ise korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenmiş çocuklara yönelik hizmetleri yasal çerçeveye oturtarak hak temelli uygulamaları güçlendirmektedir.

Sonuç olarak afet ve acil durumlarda çocukların korunması yalnızca insani bir sorumluluk değil aynı zamanda ulusal

ve uluslararası hukuk çerçevesinde bir yükümlülük olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, hak temelli yaklaşımın tüm afet yönetim politikalarının temel ilkesi hâline getirilmesi çocukların hem bugününün hem de geleceğinin güvence altına alınması açısından önemlidir.

2.1. Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Mahrum Kalabileceği Haklar

Afet ve acil durumlar, çocukların hak temelli yaşam düzenini bozan, kısa ve uzun vadeli etkiler doğuran olağanüstü hâllerdir. Her yıl milyonlarca çocuk; doğal afetler, savaşlar, göçler veya insani krizler nedeniyle temel haklarından mahrum

kalmaktadır (UNICEF, 2024). Afetler ve acil durumlar insan haklarının geçici olarak askıya alındığı, kaynakların hızla tükendiği ve toplumun en kırılgan kesimlerinin en çok zarar gördüğü süreçlerdir. Çocuklar; yaşları, gelişim düzeyleri ve bağımlılık durumları nedeniyle bu durumdan en çok etkilenen grupların başında gelmektedir (Peek, 2008). Afet ve acil durumlarda çocukların BMÇHS kapsamında hangi haklardan mahrum kalabileceklerine ve nedenlerine Tablo 2.1’de yer verilmiştir (BM, 1989; Peek, 2008; Save the Children, 2010; UNICEF, 2024).

Tüm bu bilgiler ışığında, afet ve acil durumlarda çocuk hakları temelli yaklaşımın öne çıkan ilkeleri Şekil 2.1’de sunulmaktadır.

Tablo 2.1

Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Mahrum Olabileceği Haklar ve Karşılaşabileceği Riskler

Risk Hak Alanı	Afet ve Acil Durumlardaki Riskler	BMÇHS Madde No.
Yaşama ve Gelişme Hakkı	Ölüm, yaralanma, açlık, barınaksızlık, aşırı kalabalık yerleşim alanları, beslenme ve sağlık hizmetlerine erişimde güçlük gibi durumlar yaşama ve gelişme hakkına erişimi engelleyebilir.	Madde 6
Sağlık Hakkı	Afet ve acil durumlardan sonra altyapının çökmesi nedeniyle temiz suya ulaşamaması, ortaya çıkan hijyen eksikliği, salgın hastalıklar, yetersiz beslenme ve sağlık hizmetlerine erişilememesi nedeniyle de ilaçlara ve tedaviye erişim sorunları sağlık hakkına erişimi engelleyebilir.	Madde 24
Eğitim Hakkı	Okul binalarının yıkılmış olması, öğretmen göçü, çocukların başka illere göç etmesi, eğitime ara verilmesi, öğrenme kayıpları, okul terki gibi nedenler eğitim hakkına erişimi engelleyebilir. Eğitim hakkı, hak temelli yaklaşımın bir parçası olarak ele alınmalı; afet ve acil durumlarda dahi çocukların eğitime erişimi çadır, konteyner gibi alanlarda olsa dahi sağlanmalıdır. Öğrencilerin takibi, geçici öğrenme merkezleri veya uzaktan eğitim gibi çözümler bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu konu “Modül 6 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı ve Çocuk Dostu Mekânlar”da detaylı olarak ele alınmaktadır.	Madde 28

Risk Hak Alanı	Afet ve Acil Durumlardaki Riskler	BMÇHS Madde No.
Korunma Hakkı	Afet ve acil durumlardan önce de risk altında olan çocuklar ile afet/acil durum nedeniyle risk altında olan, ailelerinden ayrı kalan ya da afet/acil durum nedeniyle ailelerinin etkili ebeveynlik yapamadığı çocuklar; ihmal, istismar, insan ticareti, çocuk işçiliği gibi nedenlerle korunma hakkına erişemeyebilirler.	Madde 19, 20, 32, 33, 34, 35, 36
Ayrımcılığın Önlenmesi ve Eşitlik	Afet ve acil durumlarda çocuklar arasında cinsiyet, dil veya din temelinde ayrımcılık yapılmamalıdır. Her çocuğa eşit şekilde yardım sağlanmalı ve özel ihtiyaçları olan çocuklar için özel düzenlemeler yapılmalıdır (örneğin özel gereksinimli çocuklar için erişilebilirliğin sağlanması, kronik hastalığı olan çocuklar için uygun tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin aksatılmaması).	Madde 2, 23, 30
Katılım Hakkı	Çocukların görüşlerinin afet ve acil durumlarda, öncesinde ve sonrasında dikkate alınmaması katılım hakkına erişimi engelleyebilir.	Madde 12
Kimlik ve Vatandaşlık Hakkı	Kayıt sistemlerinin çökmesi ya da belgelerin kaybolması çocukların kimliksiz kalmalarına neden olabilir. Bu durum, temel hizmetlere erişimlerini de engelleyebilir.	Madde 7,8
Aile Birliğinin Korunması	Afet sırasında ebeveynlerin kaybı ya da ailelerin dağılması, çocukların bakım ve destek sistemlerini zayıflatabilir.	Madde 9
İfade ve Bilgiye Erişim Hakkı	Afet ve acil durumlar sırasında çocuklar doğru bilgiye ulaşmakta zorlanırlar, bu da onların korku ve belirsizlik yaşamalarına yol açabilir.	Madde 13, 17
Boş Zamanı Değerlendirme Hakkı	Afetten etkilenen ortamlarda oyun alanları yok olur, çocuklar boş zaman etkinliklerinden mahrum kalabilir. Oysa oyun, iyileşme sürecinin önemli bir parçasıdır.	Madde 31
Psikososyal Destek	Olağanüstü durumlar, çocuklarda ciddi duygusal etkiler yaratabilir. Hak temelli yaklaşım, çocukların psikososyal destek almasını ve yaşadıkları travmaların etkilerinin azaltılmasını hedefler. Çocukların afet ve acil durumlara karşı dayanıklılığını artırmak hem mevcut afet ve acil durumların çocuklar üzerindeki etkilerini azaltır hem de gelecekte benzer durumlarla başa çıkmalarını kolaylaştırır. Bu konu “Modül 7 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik Travma, Yas ve Çocuklar” ile “Modül 8 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik İlk Yardım” modüllerinde kapsamlı şekilde ele alınmaktadır.	Madde 6, 19, 39

Şekil 2.1

Çocuk Hakları Temelli Yaklaşımın Genel İlkeleri

2.2. Afet ve Acil Durumlarda Toplum Temelli Yaklaşım

Afet ve acil durumlar, çocuklar için fiziksel, psikolojik ve sosyal bakımdan ciddi tehditler oluşturur. Bu süreçlerde devlet destekli hizmetler sınırlı hâle geldiğinde toplum temelli yaklaşımlar, çocukların korunması ve desteklenmesi açısından hayati önem taşır. Toplumun kendi kaynaklarını ve sosyal ağlarını kullanarak geliştirdiği stratejiler hem hızlı müdahale hem de uzun vadeli dayanıklılık açısından etkili bir çözüm sunar (Fothergill & Peek, 2006). Toplum temelli çocuk koruma mekanizması, çocuk koruma hedeflerine yönelik olarak koordineli bir şekilde çalışan topluluk düzeyindeki bir ağ veya bireylerden oluşan bir gruptur. Bu mekanizmalar, çocuk korumada rolü olan topluluk üyelerinden (öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları, sağlık personeli, ebeveynler, yaşlılar,

akrabalar, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları, diğer gönüllüler) oluşabilir. Afet ve acil durum koşullarında çocuk koruma alanında hizmet veren resmî kurumlar (kolluk kuvvetleri, sosyal hizmetler, eğitim birimleri vb.) ile gayriresmî destek ağları (akrabalık ilişkileri, sivil toplum kuruluşları ve geleneksel koruma yapıları) arasında bir kopukluk ortaya çıkabilir. Bu iki düzeyin iş birliği yapması çocuk koruma alanında toplum temelli mekanizmaların yanı sıra ulusal sistemi de güçlendirmektedir. Toplum temelli çocuk koruma yaklaşımı çocuk koruma konusunda ailelerin kapasitesini güçlendireceği gibi toplumun farkındalığını da artıracak, becerilerini geliştirecek ve çocuklar için daha güvenli bir çevrenin inşasını sağlayacaktır (United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR], 2024).

UNUTMAYALIM

Toplum temelli çocuk koruma mekanizması, çocuk koruma hedeflerine yönelik olarak koordineli bir şekilde çalışan topluluk düzeyindeki bir ağ veya bireylerden oluşan gruptur. Toplum temelli yaklaşımın başarısı toplulukların aktif katılımı, çocuk odaklılık ve sürdürülebilir iş birliğiyle mümkündür.

Aşağıda afet ve acil durumlarda toplum temelli çocuk koruma için yapılması gerekenler sıralanmaktadır (Fothergill & Peek 2006; Peek, 2008; Plan International, t.y.; Save the Children, 2010, UNHCR, 2024).

- Toplum temelli çocuk koruma kapsamında çalışan grup üyelerinin tüm girişimlerinde çocuğun yüksek yararı ilkesini anlamaları ve uygulamaları sağlanmalıdır.
- Çocuk dostu mekânlar gibi toplum temelli güvenli alanlar oluşturulmalıdır. Bunlar çocukların oyun oynayabileceği, eğitim desteği alabileceği ve psikososyal destek görebileceği alanlar olarak hizmet etmelidir. Bu konu "Modül 6 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı ve Çocuk Dostu Mekânlar"da detaylı olarak ele alınmaktadır.
- Toplum gönüllüleri eğitilmeli; öğretmenler, sağlık çalışanları, din görevlileri, çocuk koruma alanında görev yapan personel ile afet ve acil durumlarda doğrudan veya dolaylı biçimde çocuklarla temas eden kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerine çocuk koruma, çocuk hakları, psikolojik ilk yardım ve afet bilinci konularında eğitimler verilmelidir. Tüm proje dokümanları, bu eğitimlerin uygulanmasını desteklemelidir.
- Paydaşlara, hangi tür vakaların sevk edilmesi gerektiği, gizlilik ilkeleri ve veri paylaşım protokollerinin nasıl sürdürüleceği konularında eğitim verilerek grupların kendi sorumluluk ve sınırlarını doğru biçimde anlamaları sağlanmalıdır.
- Çocuklar, afet riskini azaltma çalışmalarına (örneğin tatbikatlar, tehlike analizleri, ilk yardım eğitimleri) aktif biçimde dâhil edilmeli ve katılımları teşvik edilmelidir.
- Çocukların da katılabileceği karar alma mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- Çocukların ve ailelerin uygun sosyal hizmetlere yönlendirilebilmesi için var olan kaynaklar belirlenmeli ve bu kaynaklar yalnızca görevliler ve gönüllüler değil çocuklar ve aileler tarafından da bilinmelidir.
- Kayıt ve takip sistemleri geliştirilmeli; yalnız kalan, ailesinden ayrılan veya risk altındaki çocukların tespiti için toplum temelli veri toplama sistemleri kurulmalıdır.
- Afet sonrasında toplumun yeniden toparlanma sürecinde okullar ve sağlık kurumları odak noktası olarak desteklenmeli, bu merkezlerde gönüllü çalışmalar organize edilmelidir.

- Toplum temelli programların etkililiğini izleyebilmek için, çocukların görüşlerinin düzenli olarak alındığı geri bildirim mekanizmaları oluşturulmalıdır.

3. Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Karşılaşabileceği Riskler

Afet ve acil durumlar, toplumun her kesimini etkileyebilmekle birlikte çocuklar bu tür olaylara karşı en savunmasız gruplardan birini oluştururlar. Gelişim süreçlerini henüz tamamlamamış olmaları, birçok açıdan onları afetlerin doğrudan ve dolaylı etkilerine karşı daha duyarlı hâle getirir (Peek, 2008). Bu bağlamda çocukların karşılaştığı riskler çok boyutludur ve kapsamlı bir şekilde ele alınmalıdır. Aşağıda çocukların afet ve acil durumlarda karşılaşabileceği risklerden bazıları verilmiştir.

3.1. Ölüm, Yaralanma, Hastalık ve Sakatlanmalar

Afet anında çocuklar bedensel yaralanma ya da ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar. Ayrıca aile üyelerini, arkadaşlarını, okul arkadaşlarını, akrabalarını ve sosyal çevrelerinden diğer kişileri kaybedebilirler. Can kayıplarının ve yaralanmaların yanı sıra hastalıklar ile kısa veya uzun süreli sakatlıklarla da karşılaşabilirler.

3.2. Çevresel/Fiziksel Bozulmalar ve Değişiklikler

Afetler, çocukların yaşadığı fiziki çevreyi bütünüyle değiştirebilir. Evlerin, mahallelerin, okulların ve sokakların yıkılması ya da zarar görmesi çocukların güvenlik hissini ortadan kaldırır. En güvenli

buldukları yerlerin bir anda travmanın kaynağına hâline gelmesi, çocukların mekâna bağlı aidiyet duygularını zedeler ve ruh sağlığı sorunlarını tetikler (Fothergill & Peek, 2006).

3.3. Ekonomik Kayıplar

Afetler sonucunda ailelerin iş yerleri, gelir kaynakları ve malları zarar görebilir. Bu ekonomik yıkım çocukların beslenme, barınma ve eğitime erişim gibi temel haklarını doğrudan etkiler. Özellikle düşük gelirli ailelerde yoksulluk daha da derinleşerek çocukların yaşam kalitesinde ciddi düşüslere neden olur. Tüm dezavantajlı durumlarda olduğu gibi ekonomik kayıplarda da çocuklar daha çok etkilenir (UNICEF, 2023)

3.4. Sosyal Destek Kayıpları

Çocukların yakın çevrelerinde yaşadıkları kayıplar, aynı zamanda sosyal destek ağlarının zayıflamasına neden olur. Sosyal desteğin azalması travmanın etkisini artıran en önemli faktörlerden biridir. Yalnızlaşma ve sosyal izolasyon özellikle küçük yaş gruplarında uzun süreli psikolojik sorunlara yol açabilir (Aral, 2023).

Bu konular, “Modül 7: Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik Travma, Yas ve Çocuklar” bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

3.5. Kamu Hizmetlerindeki Aksamalar

Afet dönemlerinde sağlık, eğitim, barınma ve koruma gibi temel kamu hizmetlerinde ciddi aksamalar yaşanabilir. Enerji, ulaşım (kara, deniz, hava ve demir yolu), su yönetimi, haberleşme, finans, tarım, gıda, kültür ve turizm gibi kritik altyapı

sektörlerinin zarar görmesi (AFAD, 2014) çocukların sağlık, gıda ve eğitim hakkına erişimini engelleyebilir.

Ayrıca hizmet sağlayıcıların da afetten etkilenmiş bireyler hâline gelmesi, yardım süreçlerinde gecikmelere neden olabilir. Bu durum, çocukların temel yaşam haklarını doğrudan tehlikeye atar (Sphere, 2018).

3.6. Ruh Sağlığı Sorunları

Türü ne olursa olsun, afetlerin yol açtığı yıkımlar travmatik bir durumdur. Bu travma her birey için farklı etkiler yaratsa da çocuklar en kırılgan grubu oluşturur. Fiziksel yaralanmaların ve kayıpların yanı sıra afetlerden etkilenen çocuklarda travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, kaygı bozuklukları, uyum sorunları ve bağımlılık gibi ruh sağlığı problemleri görülebilir (Aral, 2023; La Greca vd., 2002). Çocukların bilişsel ve duygusal gelişimleri tam olarak olgunlaşmadığından, yaşadıkları olayları anlamlandırmakta zorlanabilirler. Yakınlarını, evlerini, oyuncaklarını veya oyun alanlarını kaybeden çocuklar yas sürecine benzer tepkiler gösterebilir (Ürer, 2017).

Araştırmalar, afetlerin ardından ortaya çıkabilecek travma sonrası stres bozukluğuna, depresyona ve kaygı bozukluklarına eşlik edebilecek tepkilerden biri olarak bağımlılığı da konu almaktadır. Bağımlılık kişinin; kullandığı bir madde, alkol, nesne veya yaptığı bir davranış (eylem) üzerinde kontrolünü kaybetmesidir. Kontrolsüzce kullanılan her madde ya da gerçekleştirilen her davranış bağımlılık oluşturma riski taşır (Yeşilay, 2019). Afet sonrası dönemde çocukların uyku düzeni, sosyal medya kullanımı ve madde

kötüye kullanımı arasındaki ilişkiler de incelenmektedir (Demirci, 2024).

Bu temalar “Modül 7 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik Travma, Yas ve Çocuklar”da ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

3.7. Eğitime Erişimde Zorluklar

Afet ve acil durumlarda çocukların eğitime erişimi kısıtlanmakta, eğitim hizmetlerinin niteliği zarar görmekte, eğitim çalışanlarının risk altındaki çocukları destekleme olanakları azalmaktadır. Bu nedenle eğitim kurumlarının afet yönetiminde hem önleyici hem de iyileştirici bir rol üstlenmesi gerekir. Eğitim kurumu bu özellikleriyle çocuk koruma sisteminin güçlendirilmesinde kritik bir rol üstlenebilir (Bayar vd., 2024). Eğitime erişim zorluğu uzun vadede okula uyum sorunları, öğrenme eksiklikleri, okul terki gibi risklere neden olabilir.

3.8. Okula Uyum, Devamsızlık ve Okul Terkleri

Afet ve acil durum sonrası travmatik deneyimler, çocukların eğitimden ve sosyal yaşamdan uzaklaşmalarına neden olabilir. Okul devamsızlığı, giderek okuldan tümüyle kopma, okulda başarısızlık, sosyal çevreden soyutlanma gibi durumlarla karşılaşabilirler. Okula uyum sorunu kadar okula devamsızlık ve okul terkleri de önemli bir eğitim sorunudur. Okula devamsızlık çoğu zaman okul terklerinin habercisi durumundadır.

Zamanında müdahale edilmediğinde bu süreç, öğrencilerin eğitimden tamamen kopmasına yol açarak yalnızca bireyi değil toplumsal yapıyı da olumsuz etkilemektedir (Karataş vd., 2014).

4. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Koruma

Yukarıdaki bölümde açıklanan afet ve acil durumlara bağlı riskler, çocukların korunma ihtiyaçlarını artırmaktadır. Bu koşullar, çocukların ihmal edilmesine ve çok çeşitli nedenlerle zarar görmesine neden olabilir. Afet ortamlarında çocukların fiziksel, psikolojik ve duygusal gelişimini olumsuz etkileyen bu zararların fark edilmesi genellikle güçtür (Save the Children, 2010; UNICEF, 2022).

UNUTMAYALIM

- Her çocuğun şiddet, ihmal, istismar ve sömürüden korunma hakkı vardır.
- Bir çocuğun sağlığını, yaşamını veya gelişimini tehlikeye atan, çocukta başka bir şekilde fiziksel veya duygusal zarara neden olan her türlü fiziksel veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal ya da sömürü çocuğa karşı şiddettir.
- Çocukların ihmal, istismar ve sömürüye karşı "Hayır!" diyebilmeyi öğrenme hakkı vardır.

Afet ve acil durumlarda çocuklarla çalışan, onlarla doğrudan ya da dolaylı biçimde temasageçen kurum ve kuruluşlarda görev alan kişiler için ihmal ve istismar biçimleri açıkça tanımlanmalıdır. Özellikle öğretmenler afet/acil durum sırasında ve sonrasında çocukların karşılaşabileceği riskleri bilmelidir (Save the Children, 2010). İhmal ve istismar kavramları "Modül 1 Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel

Kavramlar"da ele alınmaktadır. Bu bölümde ise afet ve acil durumlarda çocuğun ihmal ve istismara nasıl maruz kalabileceği, nelere dikkat edilmesi gerektiği ve bu durum fark edildiğinde hangi adımların izleneceği konuları üzerinde durulacaktır. İhmal ve istismar kavramlarının afet ve acil durumlardaki görünümüleri Tablo 2.2'de özetlenmiştir. (Durmaz vd., 2018; WHO, 2006, UNICEF, 2022).

NOT

Tablo 2.2

Afet ve Acil Durumlarda Çocuk İhmali ve İstismarı

Genel Tanım	Afet ve Acil Durumlarda Görünümü ve Artan Riskler	Olası Belirtiler
Fiziksel İstismar: Çocuğun sağlığına, yaşamına, gelişimine veya onuruna zarar veren ya da zarar verebilme olasılığı yüksek, kasıtlı fiziksel güç kullanılması sonucunda çocuğun fiziksel zarar görmesidir.	- Afet sonrasında yaşanan travmalar ve stres sonucunda kaynaklara ulaşamama nedeniyle çocuklar, öfke boşaltma aracı olarak hedef hâline gelebilir. - Kalabalık barınma alanları, aile bireylerinin işlevsizleşmesi, barınma alanlarındaki mahremiyetin azalması, riski artırabilir. - Afet ve acil durum nedeniyle ebeveynlerin ruh sağlığı sorunları yaşaması çocuklara yönelik şiddeti artırabilir.	- Vücutta çürükler, el veya parmak izi gibi görünen çürük, yanık, sigara yanığı, burkulma, kırık, çıkık, ısırma, kesik izleri, - Çocuğun açıklayamadığı veya ikna edici açıklama getiremediği yaralanmalar, - Hiç tedavi görmemiş veya uygun tedavi görmemiş yaralanmalar, - Kaza ile açıklanamayan yaralanmalar, - Çocuğun üzgün, içine kapanık veya depresif olma, - Uyku güclüğü çekme, - Agresif veya rahatsız edici davranışlarda bulunma, - Belli yetişkinlere karşı korku belirtisi gösterme.

NOT

Duygusal İstismar:

Çocuğun tüm yaşamı boyunca beden ve ruh sağlığını olumsuz etkileyebilecek aşağılama, azarlama, dışlama, tehdit edici davranışlar, çocuğu uygun olmayan davranışlara teşvik etme, çocuğun duygusal etkileşim gereksinimini hiçe sayma veya çocukla iletişimde pozitif duygulanım göstermeme, çocuğu izole etme gibi davranışları içerir.

- Afet ortamında ebeveynler, bakım verenler ya da diğer yetişkinler çocuklara karşı ilgisiz, tehditkâr ya da umursamaz olabilir.
- Afet ve acil durumun oluşturduğu karmaşa içerisinde çocuğun duygusal ihtiyaçları çoğu zaman göz ardı edilebilir.
- Çocuğun yaşadığı korku küçümsenebilir, yaşadıklarını ve hissettiklerini anlatmasına izin verilmeyebilir.
- Fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimde gecikme,
- Yüksek anksiyete (kaygı),
- Konuşmada gecikme veya ani konuşma bozukluğu,
- Düşük öz güven,
- Acılı durumlara uygun olmayan duygusal tepkiler verme,
- Pasif veya agresif davranışlarda uç belirtiler,
- Madde kullanım bozukluğu.

Cinsel İstismar: Çocuğun tam olarak anlayamadığı, onay vermesinin mümkün olamayacağı, gelişimsel olarak hazır olmadığı ya da toplumun yasalarına, sosyal normlarına aykırı olacak şekilde bir cinsel etkinliğe dâhil edilmesidir.

- Güvenli barınma alanlarının olmaması riski artırabilir.
- Aileden ayrı düşebilir ve korunmasız kalabilir.
- Geçici barınma alanlarında yetişkinlerle yalnız kaldığı için istismara uğrayabilir.
- Tuvalet, su ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak için barındığı yerin dışında güvensiz bir yere gitmek zorunda kalabilir.
- Güvendiği yetişkinleri kaybetmiş olabilir.
- Afet ve acil durumlar nedeniyle çocuk koruma sisteminde aksamalar yaşanıyor olabilir.
- Çocuğun genel davranışlarında ciddi bir değişim,
- Alışılmadık şekilde sessiz ve içe kapanık veya alışılmadık şekilde agresif olma,
- Belli yetişkin(ler)e karşı beklenmedik korku veya güvensizlik belirtileri gösterme,
- Açık/belirgin cinsel davranış veya dil kullanımı (özellikle çocuğun yaşı ve gelişimine uygun olmayan),
- Belli bir yetişkinden özel ilgi aldığını tarifleme veya bir yetişkin ya da gençle yeni bir "gizli" arkadaşlıktan bahsetme.

İhmal: Çocuğa bakmakla yükümlü kimseler tarafından çocuğun beslenme, giyinme, barınma, eğitim, sağlık, dış sağlığı ve sevgi gibi temel gereksinimlerinin karşılanması konusunda ihmal göstermesi; çocuğun beden ve ruh sağlığının veya bedensel, duygusal, sosyal ya da ahlaki gelişiminin engellenmesidir.

- Acil ve afet durum nedeniyle gıda, su, hijyen, barınma gibi temel ihtiyaçlara ulaşamayabilir.
- Eğitim, sağlık gibi hizmetlere erişimde zorluk yaşayabilir.
- Sosyal destek sistemlerinde aksamalar meydana gelebilir.
- Kişisel hijyen yetersizliği (günlerce yıkanamaması vb.) ortaya çıkabilir.
- Koşullar nedeniyle hasta olabilir.
- Hava durumuna veya mevsime uygun giyinmeme (tekrar eden soğuk algınlığı, bronşit, güneş yanığı vb. belirtilerle beraber),
- Zayıf kişisel hijyen,
- Uygun olmayan şekilde denetim sağlanması veya uygun davranışlar sergilemeyen bir bakım veren tarafından bakılması,
- Tedavi edilmeyen sağlık sorunları,
- Zayıf sosyal ilişkiler,
- Düşük öz güven.

NOT

5. Afet ve Acil Durum Öncesinde, Sırasında ve Sonrasında Çocuğun Korunması İçin Yapılması Gerekenler

Bu bölümde afet ve acil durumlarda çocuğun korunması için çocuğa, aileye ve çocuğu koruması gereken öğretmenlere ve diğer profesyonellere verilmesi gereken temel mesajlar ile afet ve acil durum öncesinde, sırasında ve sonrasında çocukları korumak için yapılması gerekenler ele alınacaktır.

5.1. Afet ve Acil Durumlarda Çocuğun Korunması İçin Verilmesi Gereken Temel Mesajlar

Afet ve acil durumlar ailelerin, öğretmenlerin ve çocukla temas eden diğer kişilerin çocukları korumak için uygulaması gereken temel yaklaşımlar vardır. UNICEF (2022), bu yaklaşımları tüm afet ve acil durumlarda uygulanabilecek şekilde tanımlamıştır. Çocuk koruma sisteminin aksadığı durumlar çocuğun yakın çevresi tarafından yeniden tesis edilmesi için önemli temel mesajlar içermektedir. Öğretmenler afet öncesinde, sırasında ve sonrasında aşağıdaki mesajları bilmeli; çocukları koruyacak velilere ve çocuğun yakın çevresine aktarmalıdır. Kendisi de bu konuda destek olmalıdır.

1. Çocukları güvende tutmak için küçük yaştaki çocuklar veya özel gereksinimli çocukların barınaklarda/çadır alanlarında yalnız bırakılmadığından emin olunuz.
2. Çocuklar zor bir durumdan sonra daha fazla ilgi ve bakıma ihtiyaç duyarlar. Çocukları güvende tutarak, dinleyerek,

nazıkçe konuşarak, güven vererek ve oynayarak onlara yardımcı olabilirsiniz.

3. Çocukların endişelerini ve umutlarını paylaşabilecekleri, arkadaşlarıyla oyun oynayabilecekleri ve aile işlerine yardım gibi günlük faaliyetlere katılabilecekleri fırsatlar oluşturunuz. Bu tür etkinliklerin eğitim ortamlarında veya afet ve acil durum sürecinde de devam etmesini sağlayınız.
4. Çocuklar, ergenlik çağındaki kız ve erkek çocuklar veya diğer aile üyeleri travma yaşıyorsa ve sürekli korkma veya endişelenme, konuşmama, çabuk sinirlenme, uyku bozuklukları gibi belirtiler gösteriyorsa onları dinleyiniz, onlarla konuşunuz, onlara güven veriniz ve duygusal destek sağlayınız.
5. Başkalarıyla sosyalleşmeleri için onları teşvik ediniz ve çocukların akranlarıyla oynamasına ve vakit geçirmesine izin veriniz. İhtiyaçları göz ardı edilebileceğinden bunun özel gereksinimi olan çocuklara da uygulandığından emin olunuz.
6. Tüm refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukları 183 yardım hattına, kolluk kuvvetlerine veya Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına (ASHB) yönlendiriniz.
7. Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukları yabancıların veya onlara bakma yetkisi olmayan kişilerin yanına bırakmayınız. Bu konuda dikkatli olunuz, velilerini ve çevrenizi uyarınız.
8. Çevrenizdeki ergen kız çocuklarının farklı ihtiyaçlarına dikkat ediniz. Ergen kızlar; şiddet, istismar, okul terki ve

çocuk yaşta evlilik risklerine karşı daha savunmasız durumda olabilirler. Onları dinleyiniz ve kendilerini etkileyen tüm konularda seslerini duyurunuz.

9. Sanitasyon ve banyo tesislerini kullanırken çocukların kendilerini güvende hissettiklerinden, kız çocuklarının regl sağlığı ve hijyen hakkında rahatça konuşabildiklerinden ve gerekli malzemelere ulaşabildiklerinden emin olunuz.

5.2. Afet ve Acil Durum Sırasında Çocuk Koruma Alanında Yapılacak İlk Müdahaleler

Afet ve acil durumlarda çocuk koruma alanında yapılacak çalışmalar iki boyutta değerlendirilebilir. Bunlar, afet bölgesinde yapılacak çalışmalar ve afetten sonra (çocuk göç ettiyse) göç edilen bölgede çocuk için yapılacak çalışmalar olarak ele alınabilir (ASHB & UNICEF, 2022).

- Bir çocuğu yalnız bulduğunuzda yakın bir tehlike söz konusu değilse çocuğu bulunduğu yerden uzaklaştırmadan önce onu veya ailesini tanıyan birinin olup olmadığını sormayı unutmayınız. Çocukla birlikte bulunan nesneleri ve belgeleri yanından ayırmayınız, giysilerini çıkarmayınız. Çocuğun bakımı için ne yapılacağına karar verilmesi için derhal uygun hizmet sağlayıcıyla (ASHB, AFAD, Kızılay, kolluk kuvvetleri) iletişime geçiniz.
- Afet bölgesinde oluşturulan her birim (çadır, konteyner, farklı geçici barınma yerleri) çocuk güvenliği açısından değerlendirilmelidir.
- Geçici barınma koşullarında ailelerin barınma, beslenme, giyecek veya nakdi yardım gibi hak ve hizmetlerden yararlanma süreçlerinde çocuklarını güvenle emanet edebilecekleri kişi ya da yerlerin bulunmaması, çocuklar açısından çeşitli riskli durumların ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu süreçte ASHB psikososyal destek ekiplerince ailelerin desteklenmesine ve çocukların yaşadıkları travmayı atlatmalarına destek olacak güvenli alanların uzun vadede oluşturulmasına ihtiyaç duyulacaktır.
- MEB, ASHB, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve diğer kurum ve kuruluşların personellerinin katkılarıyla çocuk dostu alanlar oluşturulmalıdır.
- Çocuk ve gençler için mümkün olduğunca U düzeni yerleşim biçiminde güvenli alanlar oluşturulmalı, bu alanlara giriş ve çıkış kontrollü olmalıdır.
- Çocukla çalışma konusunda eğitim almış kamu personeli ve/veya gönüllüler ile akredite edilmiş STK'lerin bu alanda eğitim almış gönüllüleri değerlendirilebilir.
- Yapılacak çalışmalarda 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (Türkiye Cumhuriyeti, 2016) hükümleri uyarınca çocukların kimlik bilgileri ve özel hayatlarının gizliliğine riayet edilmesi bildirilmelidir.
- Etkinlik alanlarına gelen çocukların kayıtları tutulmalı, çocuğa bakım veren kişi ile yakınlık durumunun kontrolü sağlanmalıdır.
- Aileler için son derece güç olan bu durum özellikle ebeveyn kaybı yaşamış

çocuk ve gençler için kolay olmayacaktır. Afetten önce her şeye (örneğin özel oda, her türlü sosyal imkân) sahip olan çocuklar için her şeyini kaybetmiş olmak ve çadırda, konteynerde kısıtlı imkânlar dâhilinde yaşamaya çalışmak hayatı güçleştirecektir. Yaşanan bu yoksunluk ile başa çıkmak konusunda desteğe ihtiyaçları olacaktır.

5.3. Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Ailelerinden Ayrı Düşmelerini Önlemek İçin Afet Öncesinde, Sırasında ve Sonrasında Dikkat Edilmesi Gerekenler

Daha önce de bahsedildiği gibi çocukların ihmal, istismar, sömürü, aileden ayrı düşme gibi durumlardan korunmayı öğrenme hakkı vardır. Aşağıda bir öğretmen olarak afet ve acil durum öncesinde ve sonrasında çocuklara ve velilere öğretilmesi gereken bazı önleyici tedbirler bulunmaktadır. Bu tedbirler çocuğun aileden ayrı düşmesi riskini azaltacaktır (ASHB & UNICEF 2022; UNICEF, 2022).

- Çocuklara ismini, evinin adresini ve her iki ebeveynin/bakım verenin ismini ve telefon numaralarını öğretiniz.
- Küçük yaşta çocuklar için ailelere; tam adını, anne-babalarının adını ve telefon numaralarını, asıl adresini ve planlanan taşınma adresi de dâhil olmak üzere tüm iletişim bilgilerini içeren bir kimlik etiketi hazırlamaları gerektiğini söyleyiniz. Bu etiketi giysilerine ilâştirebilir ya da kolye veya bileklik olarak takabilirsiniz. Sudan ve aşınmadan korumak için bir kılıfın veya küçük bir plastik torbanın içine yerleştiriniz.

- Tüm aile bireyleriyle ayrı düşülmesi durumunda buluşulacak bir veya birkaç buluşma noktası belirlemeleri gerektiğini söyleyiniz.
- Kalabalıkta ailelerini nasıl bir arada tutmaları gerektiğini planlamalarını söyleyiniz.
- Velilere, küçük çocuklarını mümkünse araba veya çocuk taşıma çantasıyla taşımalarını söyleyiniz. Böylece elleri serbest kalır ve diğer çocuklara da yardımcı olabilirler. Ayrıca büyük çocukların küçük kardeşleriyle el ele tutuşmaları ve birbirlerinden ayrılmamaları gerektiği konusunda uyarılmaları gerektiğini velilere hatırlatınız.
- Ayrıca çocuklarına sahip çıkmaları gerektiğini, herhangi bir ulaşım aracına binmeden önce yanlarında olduklarından emin olmaları gerektiğini hatırlatınız.
- Ayrılırken aile olarak birlikte hareket etmelerini, kesinlikle gerekmiyorsa çocukların önden gitmesine izin vermemeleri gerektiğini söyleyiniz.
- Büyük olanlar da dâhil olmak üzere çocuklarına eğer onlardan ayrı düşecek olurlarsa derhal uygun bir hizmet sağlayıcısından (ASHB, AFAD, Kızılay, Göç İdaresi Başkanlığı, kolluk kuvvetleri) yardım istemeleri gerektiğini öğretmelerini söyleyiniz. Öğretmen olarak sizler de okulda bunu öğretiniz. Onların bu kuruluşların isimlerini ve logolarını öğrenmelerine yardımcı olunuz.

- Ebeveynlere, çocuklarına bakmayı teklif eden veya iş teklif eden tanımadıkları kişilere karşı dikkatli olmaları gerektiğini söyleyiniz.

5.4. Afet ve Acil Durum Sonrasında Yapılması Gerekenler

Afet ve acil durum sonrasında birçok kamu hizmeti aksayabilir. Nüfus hızlı bir şekilde yer değiştirebilir.

- Afet sonrasında ciddi şekilde aksayan kamu hizmetlerinden biri de eğitimidir. Bu durum özel gereksinimli çocuklar için daha büyük bir risk oluşturmaktadır. Eğitim ortamlarının hızla yeniden yapılandırılması ve fiziksel olarak zarar görmüş okulların yerine geçici eğitim alanlarının kurulması önemlidir (UNESCO, 2011). Eğitime erişim yalnızca çocuğun öğrenim sürecine devamını değil aynı zamanda kriz sonrası yeniden normalleşme sürecini de destekler. Bu nedenle, çocukların eğitimine devam edebilmesi için gerekli olan kırtasiye, kitap ve defter gibi malzemelerin sağlanması da öncelikli konular arasında yer almalıdır.
- Afet ve acil durumlar sırasında aile bireylerini kaybeden ya da onlardan ayrı düşen çocukların güvenliğinin sağlanması bu çocukların tespiti ve kayıt altına alınmasıyla başlar. Sonraki aşamada çocukların güvenli ortamlara yerleştirilmesi ve aile birleşim süreçlerinin etkili mekanizmalarla yürütülmesi gereklidir (Save the Children, 2013).
- Özel gereksinimli çocuklar için afet koşulları çok daha zorlayıcıdır. Bu

çocukların bilgiye, hizmetlere, çevresel olanaklara ve teknolojiye erişimi daha fazla engellenebilir. Dolayısıyla afet yönetimi süreçlerinin özel gereksinimli bireyler için kapsayıcı ve ayırım gözetmeyen bir yaklaşımla yürütülmesi büyük önem arz etmektedir (ASHB, 2023). Yeniden inşa edilen eğitim ortamları da bu çocukların erişimine uygun hâle getirilmelidir.

- Afet sonrası sağlık hizmetlerinin aksamaması adına özellikle kronik hastalığı veya özel gereksinimi olan çocukların sağlık kontrollerine ve ilaçlarına düzenli erişiminin sağlanması gerekir. Ruh sağlığı hizmetleri de bu grubun ihtiyaç duyduğu kritik alanlardan biridir (WHO, 2006).
- Yoksulluk, afet sonrasında çocuklar açısından riskleri artıran başlıca faktörlerden biridir. Düşük gelirli ailelerin ve çocuklarının yaşadığı yoksunluklar, sosyal koruma programları ile giderilmeli; aynı ve nakdî yardımlar özellikle gıda, barınma ve tıbbi malzeme temininde öncelikli olarak dezavantajlı gruplara yönlendirilmelidir.
- Ebeveyn bakımından yoksun çocuklar için alternatif bakım modelleri (koruyucu aile, kurum bakımı vb.) geliştirilmelidir. Göçmen ve uluslararası koruma altında bulunan çocuklara yönelik hizmetlerde ise kültürel duyarlılıklar gözetilmeli, dil ve iletişim engellerinin kaldırılması adına destek programları oluşturulmalıdır.
- Afet ve acil durumlarda çocuklarla çalışacak personelin (örneğin öğretmenler, sağlık çalışanları, sosyal hizmet uzmanları) afet koşullarında

görev yapabilecek şekilde özel eğitimlerle desteklenmesi gerekir. Aynı şekilde gönüllüler ve diğer yardımcı personel de çocuklarla duyarlı ve etkili iletişim kurabilmeleri konusunda bilgilendirilmelidir (UNHCR, 2018). Son olarak afet koşullarında hizmet sunan kurumlar arasında bilgi paylaşımına dayalı etkili bir iş birliği sağlanmalı, çocuklara yönelik yardım çalışmalarının etkinliği düzenli olarak izlenmeli ve geri bildirimler doğrultusunda sürekli iyileştirmeye gidilmelidir.

6. Afet ve Acil Durumlarda Dezavantajlı Çocuklar

Afet ve acil durumlarda toplumun tüm bireyleri etkilenmekle birlikte çocuklar, özel gereksinimliler, uluslararası koruma altında bulunanlar, kronik hastalığı olan bireyler ve düşük gelirli ailelerden gelen kişiler gibi dezavantajlı gruplar; bu süreçlerde hayatta kalma, korunma, sağlık ve eğitim hizmetleri ile temel hizmetlere erişim açısından daha yüksek risklerle karşı karşıya kalmakta ve özel koruma gereksinimleri doğmaktadır (UNHCR, 2018). Aşağıda bazı dezavantajlı gruplar ile afet ve acil durumlarda dikkat edilmesi gerekenler özetlenmektedir.

6.1. Özel Gereksinimli Çocuklar

Afet ve acil durumlar karşısında özel gereksinimli çocukların gerek fiziksel gerekse sosyal açıdan diğer çocuklara kıyasla daha yüksek düzeyde risk altında oldukları görülmektedir. Bu bireyler ve onların yakın çevreleri, toplumsal ve teknolojik gelişmelere erişimde yapısal ve çevresel engeller nedeniyle dezavantajlı konumda yer almakta; aynı zamanda sahip oldukları

farklılıklar nedeniyle özellikle deprem, sel gibi doğa kaynaklı afetler ile insan kaynaklı krizler karşısında korunma, tahliye ve hizmetlere erişim açısından daha karmaşık ihtiyaçlar barındırmaktadır. Bu durum, özel gereksinimli çocukların afet yönetimi süreçlerinde öncelikli olarak ele alınmasını ve kapsayıcı politikalarla desteklenmesini gerekli kılmaktadır. Özel gereksinimli çocuklar mevcut hizmetler ve bunların nasıl sunulduğu hakkında her zaman bilgilendirilmeli, yardımcı cihazı (işitme cihazı, ortopedik cihazlar vb.) her zaman yakınlarında olmalı, hizmetlere ulaşmak için yardıma ihtiyaç duyup duymadıkları sorulmalıdır. Özel gereksinimli çocuklar için afet öncesinde, sırasında ve sonrasında bazı aşamalar izlenmelidir (AFAD, 2021; Kurt, 2023).

1. *Risk belirleme ve zarar azaltma:* Afet ve acil durumlara özel hazırlık (çevresel erişilebilirlik denetimi, ev içi tehlike analizi).
2. *Acil durum planı:* Kişisel destek ağı oluşturulması (özel gereksinimli çocukların kendi başına ya da destekle yapabilecekleri).
3. *Afet çantası hazırlama:* Temel ve portatif çantalar, engele özel malzemeler sağlanması (yedek batarya, baston, ek ilaç vb.).
4. *Tahliye planlaması:* Çıkışların erişilebilirliği ve engel türüne göre alternatif yollar belirlenmesi.
5. *Tatbikatlar:* Zihinsel yetersizliği olan bireyler, otizm spektrum bozukluğu (OSB) bulunanlar ve benzeri özel gereksinime sahip

çocuklar için tatbikat senaryoları ile performans değerlendirme listelerinin oluşturulması.

6. *İyileştirme:* Afetten sonra özel gereksinimli çocukların ihtiyaçlarının karşılanması, psikososyal destek sunulması.

6.2. Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklar

Ailesinden ayrı düşmüş çocuklar, afet ve acil durumlar sırasında veya sonrasında ebeveynlerini kaybeden ya da onlardan ayrılan ve bir yetişkinin sürekli koruması veya gözetimi altında bulunmayan çocuklardır. Bu durum, çocukların ebeveynlerinden biri veya her ikisinin hayatta olmasına rağmen fiziksel ayrılık yaşanması sonucu ortaya çıkabileceği gibi, ebeveynlerin hayatını kaybetmesiyle de gerçekleşebilmektedir. Özellikle göçmen ve uluslararası koruma altında bulunan çocuklar arasında refakatsiz kalma oranı oldukça yüksektir. Bu çocuklar göç sürecinde istem dışı olarak ailelerinden ayrılmış ya da belirli koşullar altında ailelerinin bilgisi dâhilinde yalnız kalmış olabilirler. Ailesinden ayrı düşmüş ya da refakatsiz çocuklar eğitim sürecinde ciddi dezavantajlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Eğitim kurumlarına kayıt, devamlılık ve uygun materyallere erişim konularında problem yaşayabilmektedirler. Ayrıca yaşadıkları travmatik deneyimlerin etkisiyle ruhsal destek ve sağlık hizmetlerine erişim ihtiyacı artarken bu hizmetlere ulaşım da ciddi sınırlılıklar ortaya çıkmaktadır (Karataş, 2014; Tunç, 2022).

6.3. Düşük Gelirli Ailelerden Gelen Çocuklar

Afet ve acil durumlar, düşük sosyoekonomik düzeye sahip ailelerde yetişen çocuklar için var olan kırılganlıkları derinleştirerek yaşamlarını tehdit eden riskleri önemli ölçüde artırmaktadır. Artan riskin ana nedenleri arasında çocukların temel ihtiyaçlara erişimlerinin kısıtlı olması yer almaktadır. Afet ve kriz ortamlarında bozulan altyapılar nedeniyle hijyen koşulları daha da kötüleşmekte, temiz içme suyu teminindeki güçlükler başta çocuklar olmak üzere toplumun kırılgan kesimlerinde bulaşıcı hastalıkların hızla yayılmasına zemin hazırlamaktadır. Düşük gelirli ailelerin çoğu afetlere karşı dayanıksız olan yapı stoklarında; sağlıksız, kaçak ya da plansız konutlarda yaşamaktadır. Bu tür yapıların afetlerde yıkılma veya ağır hasar görme olasılığı daha yüksek olup çocukları barınma, sağlık ve güvenlik açısından yüksek risk altına sokmaktadır. Böyle ortamlarda yaşamak zorunda kalan aile bireyleri ve çocuklar şiddet, istismar ve sömürü gibi ikincil travmalara açık hâle gelmektedirler. Afet sonrası toparlanma süreçleri, sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerde daha yavaş ve sınırlı gerçekleşmektedir. Yetersiz maddi kaynaklar, düşük eğitim düzeyi ve zayıf sosyal destek ağları afet sonrası desteğe ulaşım konusunda düşük gelirli ailelerin yaşadığı temel engeller arasında yer almaktadır (Arı Kovancı, 2024; Çakmak vd., 2018; Sağlam-Sener & Arlıoğlu, 2022).

Sonuç olarak düşük gelirli ailelerde yetişen çocuklar afet ve acil durum koşullarında yaşamda kalma, korunma ve iyileşme açısından çok daha dezavantajlı bir konumdadır. Bu çocukların hem fiziksel hem de ruhsal sağlıklarının korunması, temel gereksinimlerinin karşılanması ve eşit hizmetlere erişimlerinin sağlanması için özel politika ve uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

6.4. Çalıştırılan Çocuklar

BM'nin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları içinde yer alan "Hedef 8.7" ile çocuk işçiliğinin ve modern köleliğin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir (UN, 2015). BMÇHS'de çocukların ekonomik sömürüye karşı korunması açıkça vurgulanmaktadır (BM, 1989). Türkiye'de bu uluslararası normlara uyumlu düzenlemeler mevcuttur. Anayasa'nın 50. maddesi ve 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. maddesi, çocukların yaşlarına ve gelişimlerine uygun olmayan işlerde çalıştırılmalarını yasaklamaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982; Türkiye Cumhuriyeti, 2003). Afet ve acil durumlar ise çocuk işçiliği riskini artırmakta; çocukları eğitim, sağlık ve barınma gibi temel haklardan mahrum bırakmaktadır. Kriz dönemlerinde çocuklar çalışmaya zorlanmakta; bu durum fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir (Erim, 2023). Dolayısıyla afet ve acil durum koşullarında çocuk işçiliğinin yaygınlaşması hem insan hakları hem de kalkınma açısından çok boyutlu bir sorun oluşturmaktadır. Çocukların korunması için yalnızca mevzuat yeterli olmamakta; afet riskine duyarlı sosyal koruma sistemlerinin güçlendirilmesi, kriz

dönemlerinde hedefli yardımların artırılması ve çocuklara yönelik bütüncül koruma politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

6.5. Göçmen ve Uluslararası Koruma Altında Bulunan Çocuklar

Afet ve acil durumlar; savaş, doğal afetler, salgın hastalıklar, iklim krizleri ve çevresel bozulmalar gibi nedenlerle ortaya çıkan, özellikle çocuklar üzerinde derin etkiler bırakan durumlardır. Bu tür olaylar; yerinden edilme, zorunlu göç ve uluslararası koruma altına alınma gibi sonuçlar doğurarak çocukların yaşamlarını çok yönlü biçimde tehdit etmektedir. Çocukluk döneminin gelişimsel açıdan en kritik dönem olduğu dikkate alındığında afet ve acil durumların çocukların fiziksel, zihinsel ve psikososyal gelişimlerini ciddi biçimde zedelediği görülmektedir (Duruel, 2023; Karataş vd., 2020).

Afet ve acil durumlarda çocukların karşılaştıkları riskler arasında çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik, insan ticareti, cinsel istismar ve eğitimden kopuş yer almaktadır. Özellikle refakatsiz göçmen çocuklar bu risklerin en yüksek olduğu grubu oluşturmaktadır. Dil yetersizliği, yalnızca iletişim açısından değil bilgiye erişim, eğitim hizmetlerinden yararlanma ve kamu desteklerine ulaşım bakımından da önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır. Göç edilen ülkedeki dil, çocuklar için bir tür kültürel ve sosyal sermaye niteliğindedir bu sermayeden yoksun kalmak onları afet durumlarında daha da kırılgan hâle getirmektedir. Ayrıca göçmen çocuklar ve aileleri çoğu zaman kendi kültürel bağlarından ve geleneksel destek ağlarından

uzak yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum, afet gibi kriz dönemlerinde toplumsal dayanışma imkânlarından yoksun kalma ve sosyal dışlanma riskini artırmaktadır. Sonuç olarak afet ve acil durumlarda göçmen ve uluslararası koruma altında bulunan çocukların korunması yalnızca insani bir yükümlülük değil aynı zamanda çocuk haklarının evrensel teminatı açısından bir zorunluluktur. Bu çocuklara yönelik kapsayıcı sosyal politika ve hizmet modellerinin, kriz yönetimi süreçlerine entegre edilmesi gerekmektedir (Arı Kovancı, 2024; Karataş vd. 2020).

6.6. Küçük Yaştaki Çocuklar

Küçük yaştaki çocuklar ve bebekler, afet ve acil durum koşullarında fiziksel ve gelişimsel özellikleri, yetişkinlere olan bağımlılıkları ve özel gereksinimleri nedeniyle daha büyük çocuklara ve yetişkinlere kıyasla çok daha yüksek zarar görme ve örselenme riski altındadırlar. Fiziksel açıdan daha savunmasız konumda bulunan bu çocuklar, bağışıklık sistemlerinin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle çevresel olumsuz etkenlere karşı daha yüksek düzeyde risk altındadır ve iletişim becerileri sınırlıdır. Bakım ve korunmaları, diğer çocuklara kıyasla yetişkinlerin varlığına daha fazla bağımlıdır. Örneğin bakımları için daha özel hijyen koşullarına, çocuk bezine; beslenmeleri için anne sütüne, özel hazırlanmış mamalar ve yiyeceklere; düzenli uykuya ve bunun için uygun ortamlara gereksinim duyarlar. Afet ve acil durumların karmaşa ortamı küçük yaştaki çocukları ve

bebekleri daha savunmasız hâle getirir. Böyle ortamlarda çocuklar daha fazla zarar görme riski altındadırlar. Tüm bu sebeplerle afet yönetimi, planlaması ve uygulamalarında bu çocukların varlığı ve özel gereksinimleri göz önünde bulundurulmalıdır (Akça & Özdemir, 2023; Aral, 2023).

6.7. Suça Sürüklenen Çocuklar

Suçta sürüklenen çocuk” kavramı, çocukların iradeleriyle suç işlemediklerini, aksine çoğunlukla dışsal etkenler ve çevresel faktörler nedeniyle suça yönlendirildiklerini ifade eder. Bir başka ifadeyle çocuğu suça iten nedenlere odaklanmak, henüz gelişmekte olan çocuğun çevrenin etkisine daha fazla açık olduğu kabulüne dayanır. Ayrıca bir çocuğun suça yönelmesi toplumun onu koruyamadığı anlamına da gelir. Suçta sürüklenen çocuklar bağlamında, çocuğu destekleyen ve çevresel koşulları iyileştiren bir anlayışla, yoksulluk, çocuk işçiliği, aile içi şiddet, akran zorbalığı ve göç gibi pek çok yapısal ve çevresel etmen üzerine odaklanmak gerekmektedir (Karataş vd., 2020).

Son olarak afet ve acil durum koşulları suç işlenmesini kolaylaştıran bir zemin oluşturmaktadır. Bu koşullar altında çocuklar, bazı durumlarda suçların mağduru olurken bazı durumlarda ise tanığı ya da faili konumuna düşebilmektedir. Savaşlar, çatışmalar, kitlesel göçler, doğal afetler gibi zorlayıcı koşullar altında çocuklara yönelen istismar, şiddet, sömürü ve kötü muamele gibi suçlara sıklıkla rastlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- AFAD. (2014). *Kritik altyapıların korunması yol haritası belgesi (2014–2023)*. AFAD.
- AFAD. (2021). *Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB). (2023a). *Psikososyal destek çalışmalarında afet döneminde çocuklara yaklaşım rehberi*. https://www.aile.tr/media/131751/psd_rehber_20230315_poz_baski_web-1.pdf
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB). (2023b). *2023-2028 Türkiye çocuk hakları strateji belgesi ve eylem planı*. <https://www.aile.gov.tr/media/132816/turkiye-c-ocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-2023-2028-dijital.pdf>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) & UNICEF (2022). *Çocuk koruma alanında çalışan meslek elemanları için değerlendirme çerçevesi rehberi eğitimci eğitimi el notları*.
- Akça, K., & Özdemir, A. (2023). Afetlerde bebek beslenmesi ve bakımı. *Yüksek İhtisas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 57–62.
- Aral, N. (2023). Depremi çocuklara etkileri. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 6(11), 93-105.
- Arı Kovancı, Y. (2024). Afet ve kırılgan gruplar. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 13–30. <https://doi.org/10.53586/susbid.1474653>
- Bayar, A., Çalışkan, G., & Bayar, A. (2024). Deprem afeti sonrasında okullarda karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları. *Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 84-100.
- Birleşmiş Milletler. (1948). *Universal declaration of human rights* (Resolution A/RES/217[III]). <https://www.refworld.org/legal/resolution/unga/1948/en/11563>
- Birleşmiş Milletler. (1989). *Çocuk haklarına dair sözleşme*. <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
- Çakmak, Z., Ocaktan, E., & Akdur, R. (2018). Doğal afetler, eşitsizlikler ve sağlık sonuçları. In A. Akın (Ed.), *Eşitsizlikler ve sağlık sonuçları* (ss. 88–94). Türkiye Klinikleri.
- Demirci, Ş. (2024). *Doğal afetlerden sonra çocuklarda görülen uyku yoksunluğu, sosyal medya bağımlılığı ve ilişkili faktörler* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Balıkesir Üniversitesi.
- Durmaz, N., Ataş, E., & Ulukol, B. (2018). Adolesan dönemi ve istismar. In Ü. Aydoğan (Ed.), *Adölesan sağlığı ve sorunları I*, 9(5), 52–60. Türkiye Klinikleri.
- Duruel, M. (2023). Afetlerde göçmen olmak: 6 Şubat depremi Hatay örneği. *Mukaddime*, 14(2), 227–255. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.1381750>

- Fothergill, A., & Peek, L. (2006). Surviving catastrophe: A study of children in Hurricane Katrina. In *Learning from catastrophe: Quick response research in the wake of Hurricane Katrina* (pp. 97–130).
- Karataş, K., Gencer, Ç., Çalış, N., & Ege, A. (2014). Öğrenci sorunlarının okul sosyal hizmeti bağlamında değerlendirilmesi. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları
- Karataş, K. (2000). Türkiye’de afet politikası üzerine kısa bir değerlendirme. B. Tufan, A. Aktaş & V. Duyan (Ed.), *Travma tedavisi uzman eğitimi* (ss. 96–104). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.
- Karataş, K., Erükçü Akbaş, G., & Gülhan Orhan, M. (2020). Ankara’da çocuk suçluluğu: Emniyet çocuk şubeye gelen olgular üzerinden bir değerlendirme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(1), 137–156.
- Karataş, K. (2014). Afet ve acil durumlarda çocuk hakları ve koruma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 47(2), 83–98.
- Karataş, K., Aslan, H., Öztürk, A. B., & Albayrak, H. (2020). Cinsel istismara maruz kalan Türk vatandaşı ve mülteci çocukların durumu. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(4), 107–132. <https://doi.org/10.18037/ausbd.845746>
- Kurt, Y. (2023). Engelli Bireyler İçin Afet ve Acil Durum Planlama Rehberi. T.C. İstanbul Valiliği İstanbul Proje Koordinasyon Birimi-İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi (İSMEP). <https://www.ipkb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/AFET-ENGELLI-BIREYLER-REHBER.pdf>
- La Greca, A. M., Silverman, W. K., Vernberg, E. M., & Roberts, M. C. (2002). Introduction. In A. M. La Greca, W. K. Silverman, E. M. Vernberg, & M. C. Roberts (Eds.), *Helping children cope with disasters and terrorism* (pp. 3–8). American Psychological Association.
- Universal Declaration of Human Rights. (2024). *United nations human rights treaty bodies: View the ratification status by country or by treaty*. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?Treaty=CRC&Lang=en
- Peek, L. (2008). Children and disasters: Understanding vulnerability, developing capacities, and promoting resilience – An introduction. *Children, Youth and Environments*, 18(1), 1–29.
- Plan International. (n.d.). *Education in emergencies*. <https://plan-international.org/emergencies/education-in-emergencies>

- Sağlam Şener, T., & Arlıoğlu, H. (2022). Sosyal afet olarak göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *Hastane Öncesi Dergisi*, 7(1), 95-107. <https://doi.org/10.54409/hod.1069786>
- Saruc, S., & Hüsnünur, A. (2021). Türkiye’de suça sürüklenen çocuklar olgusunun genel görünümü. In K. Karataş (Ed.), *Çocuklar, adalet, haklar ve eleştirel sosyal hizmet* (ss. 193–205). Nika Yayınevi.
- Save the Children. (2010). *Child protection in emergencies: Priorities, principles and practices*. Save the Children UK.
- Save the Children. (2013). *Child friendly spaces in emergencies: A handbook of Save the Children staff*. <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/2923.pdf>
- Sphere Project. (2018). *Sphere el kitabı: İnsani yardım sözleşmesi ve insani müdahale için asgari standartlar*. <https://www.spherestandards.org/wp-content/uploads/Sphere-Handbook-2018-Turkish.pdf>
- Talu, E., & Gençtanırım Kurt, D. (2022). COVID-19 salgınının çocuklar üzerindeki akademik ve psikososyal etkileri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 172–189.
- Tunç, B. (2022). Göç ve afetlerde çocuk koruma: Refakatsiz çocukların durumu. *Sosyal Politika ve Çocuk Koruma Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 45–60.
- Türkiye Cumhuriyeti. (1982). 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Resmî Gazete, Sayı 17863 (Mükerrer), 7 Kasım 1982. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti. (2003). 4857 sayılı İş Kanunu. Resmî Gazete, Sayı 25134, 10.06.2003. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4857.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti. (2005). 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu. Resmî Gazete, Sayı 25876, 15 Temmuz 2005. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti. (2016). Kişisel Verilerin Korunması Kanunu No. 6698. Resmî Gazete, Sayı 29677, 07.04.2016. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6698.pdf>
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. <https://sdgs.un.org/goals>
- UNESCO (2011). *The hidden crisis: Armed conflict and education* (EFA Global Monitoring Report 2011, p. 3). Paris: UNESCO.
- United Nations General Assembly. (2006). *Convention on the rights of persons with disabilities* (Resolution A/RES/61/106, Article 11). Birleşmiş Milletler. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-11-situations-of-risk-and-humanitarian-emergencies.html>

- UNHCR. (2018). *Guidelines on assessing and determining the best interests of the child*. <https://www.unhcr.org/media/unhcr-guidelines-determining-best-interests-child>
- UNHCR [The UN Refugee Agency]. (2024). *Community-based protection (CBP)*. <https://emergency.unhcr.org/protection/protection-mechanisms/community-based-protection-cbp#2>
- UNICEF. (2006). *Child protection information sheet: Child protection in emergencies*. United Nations Children's Fund.
- UNICEF. (2019). *Child protection in emergencies*. <https://www.unicef.org/ukraine/en/reports/what-child-protection-emergencies>
- UNICEF. (2022). *Türkiye'de depremde etkilenen kırılğan durumdaki çocuklu ailelere yönelik insani yardım programı faydalanıcıları için temel mesajlar*. [https://www.unicef.org/turkiye/media/16406/file/Önce Çocuklar Tamamlayıcı Bileşen ÇK.pdf](https://www.unicef.org/turkiye/media/16406/file/Önce_Cocuklar_Tamamlayıcı_Bileşen_ÇK.pdf)
- UNICEF. (2023). *Children displaced in a changing climate: preparing for a future already underway*. [https://www.unicef.org/media/145951/file/Climate%20displacement%20report%20\(English\).pdf](https://www.unicef.org/media/145951/file/Climate%20displacement%20report%20(English).pdf)
- UNICEF. (2024). *Türkiye consolidated emergency report 2023*. <https://open.unicef.org/sites/transparency/files/2024-05/T%C3%BCrkiye%20Earthquake%20Response%20CER%202023.pdf>
- Ürer, E. (2017). Çocuklarda ölüm ve yas üzerine bir inceleme. *Dini Araştırmalar*, 20(52), 131–140.
- Yeşilay (2019). *101 soruda bağımlılık*. <https://www.yesilay.org.tr/tr/yesilay-yayinlari/101-soruda-bagimlilik>
- World Health Organization (WHO). (2005). *Mental health and psychosocial well-being among children in emergencies*. Geneva: WHO.
- World Health Organization (WHO). (2006). *Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence*. <https://www.who.int/publications/i/item/preventing-child-maltreatment-a-guide-to-taking-action-and-generating-evidence>

NOT

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

MODÜL | 3

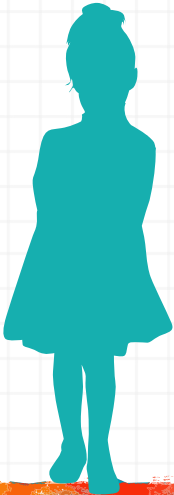
AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ VE TÜRKİYE AFET MÜDAHALE SİSTEMİ

MODÜL PLANI

Doç. Dr. Kâmil KURTUL

"Afet anında ne yapacağımızı gerçekten öğrenmek istiyorsak sadece deprem değil yangın, sel ve diğer afet türleri için de habersiz tatbikatlar yapılmalı. Yangın merdivenlerinin her zaman ulaşılabilir ve kullanılabilir durumda olması çok önemli. Ayrıca öğretmenlerimizin ve okul yöneticilerimizin bu konularda eğitim alması, gerekli ekipmanların temin edilmesi gerekir. Öğrenciler olarak biz, afetlerle ilgili bilgilendirme çalışmaları ile tatbikatların daha sık yapılmasını istiyoruz."

Çocuk Görüşü*

***Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi
Çocuk Katılımı (8 Mayıs 2025)**

MODÜL 3

AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ VE TÜRKİYE AFET MÜDAHALE SİSTEMİ MODÜL PLANI

MODÜL İZLENESİ

1. Modül Adı: Afet ve Acil Durum Yönetimi ve Türkiye Afet Müdahale Sistemi

2. Süresi: 90 dk.

3. Öğrenme Hedefleri:

- Afet ve acil durumların tanımını yapar.
- Türkiye’de yaşanabilecek olası afetleri, geçmişteki etkilerini ve bunlara yönelik alınan önlemleri açıklar.
- TAMP’a ilişkin temel kurguyu tanımlar.
- TAMP kapsamında yer alan başlıca aktörleri tanımlar.
- TAMP kapsamında öngörülen ulusal ve yerel düzey müdahale planları özelinde MEB çalışanlarının üstleneceği rol ve sorumlulukları öğrenir.
- Mevcut ve olası acil durumlar ile afet risklerine karşı dayanıklılık ve sivil hazırlığın anlamını açıklar.
- TAMP kapsamında, ilgili uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşlarıyla kurulacak iş birliğinin niteliklerini tanımlar.

4. İçindekiler

1. Afet ve Acil Durum Nedir?

1.1. Afet ve Acil Durum Yönetimi

1.2. Afet ve Acil Durum Yönetim Sisteminin Bileşenleri

1.2.1. Risk Değerlendirme ve Analiz

1.2.2. Risk Azaltma

1.2.3. Hazırlık

1.2.4. Müdahale

1.2.5. İyileştirme ve Yeniden Yapılanma

2. Türkiye'nin Afet Profili**3. Ulusal Afet ve Acil Durum Müdahale Yapılanması****3.1. Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)****3.1.1. Amaç ve Kapsam****3.1.2. Temel İlkeler ve Yaklaşım****3.1.3. Organizasyon Yapısı****3.1.4. Müdahale Süreçleri ve Aşamaları****3.1.5. Müdahale Seviyeleri****3.2. Ulusal ve Yerel Düzey Müdahale ve Koordinasyon Yapıları****3.3. Rol ve Sorumluluklar****3.3.1. Ana ve Destek Çözüm Ortaklarının Sorumlulukları ve Görevleri****3.3.1.1. Ana Çözüm Ortaklarının Sorumlulukları ve Görevleri****3.3.1.2. Destek Çözüm Ortaklarının Sorumlulukları ve Görevleri****3.4. Bir Destek Çözüm Ortağı Olarak Millî Eğitim Bakanlığının Rol ve Sorumlulukları****4. Olay Yeri Yönetimi****5. Öğretim Yöntem ve Teknikleri:** Rol oynama, tartışma, anlatım, soru-cevap, grup etkinliği**6. Eğitim Ortamı:** U düzeni yerleşim biçimi**7. Modül Materyalleri:** İki ucu birbirine bağlı 4-5 metre uzunluğunda kalın bir ip ve gözleri bağlamak için fular, kaşkol, şal vb. aksesuarlar**8. Etkinlik: "İpten Kare Yapma"****9. El Notları: -****10. Ek Okuma Listesi:**

Türkiye afet müdahale planı (TAMP)

https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf

MEB Afet ve acil durum yönetimi eylem planı

https://dhgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_01/04121233_evrak88811059594616074921.pdf

 Modül Akışı	 Konu Başlığı	 Öğretim Yöntem ve Tekniği	 Süre	 Uygulama Adımları ve Eğitici İpuçları	 Materyaller ve Eğitim Ortamı
DİKKAT ÇEKME/ GÜDÜLEME	Giriş	Grup Etkinliği Tartışma: Soru-cevap	25 dk.	- Katılımcılar selamlanır ve bir önceki oturumda ele alınan konular kısaca hatırlatılır. - Afet ve acil durumlarda farklı kurum ve kuruluşlar arasında gerçekleştirilmesi beklenen en önemli olgu durumundaki eş güdüm (koordinasyon) konusuna ilişkin tematik bir etkinlik yapılacağı belirtilir. - Modül Akış Planı'nın sonunda yer alan "İpten Kare Yapma" adlı etkinliğin yönergeleri takip edilir. Not: Bu etkinlikte, "Katılımcıların birbirlerini dinlemesi ve bir plan uyarınca hareket etmeleri başarıya ulaşmada önemli bir role sahiptir." bilgisi paylaşılır. - Buradan yola çıkılarak katılımcılarla afet ve acil durum müdahalesinde birlikte hareket etme, iletişim kurma ve planlı hareket etmenin önemi üzerine bir tartışma yapılır. Etkinlik ekinde de yer alan aşağıdaki sorular yöneltir. - Bu etkinliği gözleriniz kapalı bir şekilde yaparken neler hissettiniz? - Sizi en çok neler zorladı? - İpten kare bir şekil oluşturmaya çalışırken nasıl bir yöntem izlediniz? - Bu görevi daha başarılı şekilde yapmak için başka neler yapmanız gerekirdi? - Sorulara verilen cevaplar dinlendikten sonra aşağıdaki noktalara vurgu yapılarak etkinlik sonlandırılır ve sunuma geçilir. - Afet ve acil durumlarda farklı paydaşlar arasında etkili koordinasyonun hayati önemi vurgulanır.	"İpten Kare Yapma" adlı etkinliğin materyalleri - İki ucu bağlı 4-5 metre uzunluğunda kalın bir ip ve gözleri bağlamak için fular, kaşkol, şal vb. aksesuarlar

				• Zorlayıcı koşullar altında iletişim kurmanın ve iş birliği yapmanın önemi üzerinde durulur. • Ortak bir hedefe ulaşmada planlama, sabır ve etkin dinlemenin rolüne değinilir. • Belirsizlik ortamında liderliğin ve ekip içinde rol paylaşımının değerine vurgu yapılır.	
GELİŞTİRME	1. Afet ve Acil Durum Nedir? 1.1. Afet ve Acil Durum Yönetimi 1.2. Afet ve Acil Durum Yönetim Sisteminin Bileşenleri 1.2.1. Risk Değerlendirme ve Analiz 1.2.2. Risk Azaltma 1.2.3. Hazırlık 1.2.4. Müdahale 1.2.5. İyileştirme ve Yeniden Yapılanma	Anlatım Soru- cevap Katılımcıların deneyim paylaşımı	15 dk.	• Modülün içeriği tanıtılır (Slayt 2). • Afet ve acil durum tanımları yapılır. Slayt notları bölümünde bulunan doğal afetler, karmaşık acil durum ve kronik acil durum hakkındaki bilgilere değinilir (Slayt 3-4). • Afet ve Acil Durumların Etkileri slaytı yansıtılır (Slayt 5). • Afet ve Acil Durum Yönetimi slaytının notlar bölümünde yer alan afet yönetimi kavramının tanımı yapılır (Slayt 6). Not: Katılımcılara “Afet ve acil durum yönetimi, doğal veya insan kaynaklı afet ya da acil durumların olumsuz etkilerini en aza indirmek ve afet sonrasında hızlı ve etkili bir şekilde iyileşme sağlamak amacıyla oluşturulan plan, süreç ve stratejilerin bütünüdür.” ifadesi aktarıldıktan sonra notlardan yararlanılarak konu detaylandırılır. • 7 ve 8. slaytlar aracılığıyla yasal zemin aktarılır (Slayt 7-8). Not: Katılımcılar afet mevzuatının tanımını bilmiyorlarsa “Afetlerle ilgili yürürlükte olan yasa, tüzük yönetmelik vb.nin tümüdür.” ifadesi aktarılabilir. • Afet ve Acil Durum Yönetim Sisteminin Bileşenleri konulu 9. slayt sunulur. Slayt notlarında yer alan ifadeler açıklanarak konu detaylandırılır. • Slayt 10’da yer alan afete müdahale döngüsü sunulur. Katılımcılara afet sonrası ihtiyaç değerlendirme, ihtiyaç analizi, yardım çağırısı ve ihtiyaçların karşılanması (yardım operasyonu) aşamalarından bahsedilir.	

2. Türkiye Afet Profili	Anlatım Soru- cevap Katılımcıların deneyim paylaşımı	15 dk.	11. slaytta yer alan Türkiye Afet Profili üzerinden, ülkede görülen başlıca afet ve acil durum riskleri tartışılır. - Sunum sırasında, 11. slaytın notlar bölümünde yer alan bilgilerden yararlanılır ve bunlara ek olarak aşağıdaki ifadeler aktarılır. <i>“Türkiye sahip olduğu jeolojik yapı, iklim özellikleri ve bulunduğu coğrafi konumu nedeniyle tarihî devirlerden bu yana çok sayıda ve türde afete maruz kalmaktadır.”</i> <i>“Türkiye, doğal afetler kadar insan kaynaklı acil durumlar ve afetlerle de karşı karşıya kalmaktadır (Slayt 12-13).”</i>	
3. Ulusal Afet ve Acil Durum Müdahale Yapılanması (TAMP)	Anlatım Soru-cevap	25 dk.	- Türkiye’de yaşanabilecek olası afet ve acil durumlara etkin ve koordineli bir şekilde müdahale edilmesini amaçlayan Türkiye Afet Müdahale Planı aşağıdaki başlıklar üzerinden incelenir. Millî Eğitim Bakanlığı ve çalışanlarının bu kapsamda üstlenmesi öngörülen görevlerin neler olduğu; nasıl, ne zaman ve kimlerle uygulanacağı hususları somutlaştırılır (Slayt 14). - Katılımcılara, “TAMP’ta etki derecesine göre müdahale seviyeleri belirlenmiştir. S1 yerel imkânların yeterli olduğu seviye iken, S2 bir ilde meydana gelen afet ve acil durumun büyüklüğü göz önüne alınarak o ilin imkânlarının yetersiz kaldığı durumlarda destek illerin takviyesine ihtiyaç duyulan, S3 ulusal düzeyde desteğe ihtiyaç duyulan, S4 uluslararası desteğe ihtiyaç duyulan seviyedir.” ifadeleri aktarılır (Slayt 15). - Ulusal ve Yerel Düzeyde Müdahale slaytına geçilir (Slayt 16). - Koordinasyon başkanlığı ve birimleri tanıtılır (Slayt 17-18). - TAMP’ta afetin ve varsa ikincil afetlerin etki alanının birden fazla ili kapsayacak büyüklükte olabileceği durumlara yönelik her il için destek iller planlaması yapıldığı bilgi aktarılır.	El Notu: MEB Eylem Planı

				• Sorumluluklar ve sorumlu makamlar slaytına geçilir. (Slayt 19). • Süreç içerisinde destek çözüm ortağı olarak MEB'in görevleri anlatılırken slayt notlarından da yararlanılır (Slayt 21-23). • Millî Eğitim Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Eylem Planı'ndan (2023-2030) bahsedilir (Slayt 24). • Olay yeri yönetimi ve grup üyeleri açıklanır (Slayt 25). Ekip üyeleri ile ilgili tanımlar slayt notları aracılığıyla gözden geçirilir.	
ÖZET VE KAPANIŞ		Anlatım Soru-cevap	10 dk.	• Modülde ele alınan konuları yeniden gözden geçirme fırsatı sunan afet yönetim sisteminin FÜTZ analizi (Fırsatlar, Üstünlükler, Tehditler, Zayıflıklar) yapılır ve üzerinde tartışılarak öneriler alınır. (Slayt 26-31). • Modülün genel özeti ve kapanışı yapıldıktan sonra bir sonraki modülün konusu ifade edilir. • Katılımcıların soruları yanıtlanır, katılımları için teşekkür edilerek modül tamamlanır.	

ETKİNLİK

İpten Kare Yapma

Amaç: Etkinlik sonunda katılımcıların;

- Afet ve acil durumlarda farklı paydaşlar arasında etkili koordinasyonun hayati önemini,
- Zorlayıcı koşullar altında iletişim kurmanın ve iş birliği yapmanın önemini,
- Ortak bir hedefe ulaşmada planlama, sabır ve dinlemenin rolünü bilmeleri,
- Belirsizlik ortamında liderliğin ve ekip içinde rol paylaşımının değerini deneyimleyerek fark etmeleri beklenmektedir.

Süre:

25 dk.

Materyal:

- İki ucu birbirine bağlı 4-5 metre uzunluğunda kalın bir ip ve gözleri bağlamak için fular, kaşkol, şal vb. aksesuarlar

Açıklama

“Sizlerden bu ipi kullanarak gözleriniz kapalıyken bir kare yapmanızı istiyorum. Beş kişisiniz ancak bir kare oluşturacaksınız. Kare yapmaya çalışırken elinizi ipten ayırmanız yasak. Birbirinizle konuşabilirsiniz ancak diğer katılımcılarla iletişim kuramazsınız ve onlar size dışarıdan fikir verip yönlendirme yapamazlar.” ifadeleri aktarılır.

- Katılımcılara iki ucu birbirine bağlı ip gösterilerek tematik bir etkinlik yapılacağı söylenir.
- Gönüllü beş katılımcı salonun ortasına davet edilir.
- Ucu bağlı ip yere koyulur.
- Salonun ortasına davet edilen beş katılımcıdan yerdeki ipin içine geçmeleri istenir.
- Aşağıdaki yönerge aktarılır.

Uygulama

Etkinlik uygulanırken aşağıdaki adımlar izlenir.

- Katılımcıların gözleri bağlanır. Bunun için fular, kaşkol vb. aksesuarlar kullanılabilir.
- Katılımcılara beş kişiyle ipten bir kare yapmaları için süre verilir.
- Katılımcıların “Tamamladık.” ifadesini aktarmalarının ardından gözlerindeki bağı açtırarak “Geri Bildirim” aşamasına geçilir.

Geri Bildirim ve Değerlendirme:

Bu etkinlikte katılımcıların birbirlerini dinlemeleri ve bir plan uyarınca hareket etmeleri başarıya ulaşmada önemli bir role sahiptir. Buradan yola çıkılarak katılımcılarla afet ve acil durum müdahalesinde birlikte hareket etme, iletişim kurma ve planlı hareket etmenin önemi üzerine aşağıdaki soruları da kapsayacak şekilde bir tartışma yapılır.

Değerlendirme Soruları:

Katılımcılara aşağıdaki sorular yöneltilir.

- Bu etkinliği gözleriniz kapalı bir şekilde yaparken neler hissettiniz?
- Sizi en çok neler zorladı?
- İpten kare bir şekil oluşturmaya çalışırken nasıl bir yöntem izlediniz?
- Bu görevi daha başarılı şekilde yapmak için başka neler yapmanız gerekirdi?
- Afet ve acil durumlar açısından düşünüldüğünde koordinasyon ve ekip çalışmasının avantajları neler olabilir?

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

MODÜL | 3

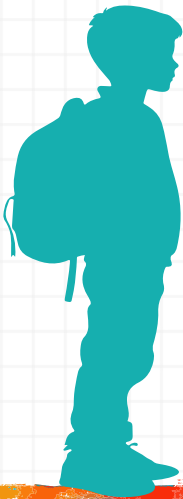
AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ VE
TÜRKİYE AFET MÜDAHALE SİSTEMİ

MODÜL İÇERİĞİ

Doç. Dr. Kâmil KURTUL

"Afet olduğunda öğretmenlerimiz panik yapmadan bize güven veren bir şekilde ne yapacağımızı söyler. Hepimizi korumak için sakın ve kararlı davranırlar."

ocuk Görüşü*

***Afet ve Acil Durumlarda ocuk Hakları ve EĞitimi Projesi
ocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)**

MODÜL 3

AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ VE TÜRKİYE AFET MÜDAHALE SİSTEMİ

MODÜL İÇERİĞİ

MODÜL İZLENESİ

Modül Adı: Afet ve Acil Durum Yönetimi ve Türkiye Afet Müdahale Sistemi

Modülün Amacı:

Bu modül ile katılımcıların Türkiye Ulusal Afet Müdahale Planı'nın (TAMP) yapısı ile bu planın tamamlayıcısı olan ulusal ve uluslararası kriz müdahale bileşenlerini tanımaları, MEB personelinin afet ve acil durumlarda üstleneceği rol ve sorumluluklara ilişkin temel bilgi ve farkındalık kazanmaları amaçlanmaktadır.

Öğrenme Hedefleri:

- Afet ve acil durumların tanımını yapar.
- Türkiye'de yaşanabilecek olası afetleri, etkilerini ve bunlara yönelik alınan önlemleri açıklar.
- TAMP'a ilişkin temel kurguyu tanımlar.
- TAMP kapsamında yer alan başlıca aktörleri tanımlar.
- TAMP kapsamında öngörülen ulusal ve yerel düzey müdahale planları özelinde MEB çalışanlarının üstleneceği rol ve sorumlulukları öğrenir.
- Mevcut ve olası acil durumlar ile afet risklerine karşı dayanıklılık ve sivil hazırlığın anlamını açıklar.
- TAMP kapsamında, ilgili uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşlarıyla kurulacak iş birliğinin niteliklerini tanımlar.

Özet:

Türkiye; jeolojik, meteorolojik, topoğrafik yapısı ve stratejik konumu nedeniyle sıklıkla doğa ya da insan kaynaklı afet ve acil durumlara maruz kalan bir coğrafyada konumlanmıştır. Bu coğrafya; ülkemizi başta depremler olmak üzere heyelan, su baskını, orman yangını ve toplu nüfus hareketi gibi farklı türden afetlerle karşı karşıya bırakmaktadır.

Afet ve acil durum yönetimi; söz konusu olguların önlenmesi ve zararlarının azaltılabilmesi için bunlar gerçekleşmeden önce ve gerçekleşikten sonra yapılması gereken teknik, yönetsel ve yasal çalışmaları belirleyen ve uygulamaya aktaran, bir olayla karşılaşıldığında etkili bir uygulama yapabilmeyi sağlayan ve her olaydan elde edilen deneyimlerin ışığında mevcut sistemi geliştiren bir yönetim yaklaşımı ve uzmanlık alanıdır.

TAMP; Türkiye’de yaşanabilecek her tür ve ölçekteki afet ve acil durumlara müdahalede görev alacak bakanlık, kurum ve kuruluşlar, özel kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarını ve gerçek kişileri kapsar (AFAD, 2022a). Etkin müdahale için entegre planlama yaklaşımı ve modüler yapısıyla afet sırasında operasyon risklerini en aza indirecek farklı hizmet gruplarının görev aldığı bir sistemdir.

Bu modülde, TAMP uyarınca ulusal ve yerel düzeyde öngörülen afet müdahale planlamasının temel değişkenleri ele alınacak; MEB ve çalışanlarının üstlenmesi beklenen rol ve sorumluluklar ile farklı kurum ve kuruluşlarla iş birliğinin, çocuk haklarını merkeze alarak hangi ölçütler doğrultusunda ve nasıl gerçekleştirileceği somutlaştırılacaktır. Ayrıca MEB’in afet ve acil durumlar öncesinde, sırasında ve sonrasında yürüteceği iş ve işlemlerin yer aldığı Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği’ne ve MEB Afet ve Acil Durum Yönetimi Eylem Planı’na yer verilecektir.

İçindekiler:

1. Afet ve Acil Durum Nedir?
 - 1.1. Afet ve Acil Durum Yönetimi
 - 1.2. Afet ve Acil Durum Yönetim Sisteminin Bileşenleri
 - 1.2.1. Risk Değerlendirme ve Analiz
 - 1.2.2. Risk Azaltma
 - 1.2.3. Hazırlık
 - 1.2.4. Müdahale
 - 1.2.5. İyileştirme ve Yeniden Yapılanma
2. Türkiye’nin Afet Profili
 - 2.1. Deprem Riski
 - 2.2. Sel ve Taşkın Riski
 - 2.3. Heyelan Riski
 - 2.4. Orman Yangınları
 - 2.5. Kuraklık Riski
 - 2.6. Çığ Riski
 - 2.7. Göç ve Uluslararası/Geçici Koruma Kapsamındaki Kişiler
 - 2.8. Çevresel Kirlilik ve Ekolojik Tahribat

- 2.9. Endüstriyel Kazalar ve Kimyasal Sızıntılar**
- 3. Ulusal Afet ve Acil Durum Müdahale Yapılanması**
 - 3.1. Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)**
 - 3.1.1. Amaç ve Kapsam**
 - 3.1.2. Temel İlkeler ve Yaklaşım**
 - 3.1.3. Organizasyon Yapısı**
 - 3.1.4. Müdahale Süreçleri ve Aşamaları**
 - 3.1.5. Müdahale Seviyeleri**
 - 3.2. Ulusal ve Yerel Düzey Müdahale ve Koordinasyon Yapıları**
 - 3.3. Rol ve Sorumluluklar**
 - 3.3.1. Ana ve Destek Çözüm Ortaklarının Sorumlulukları ve Görevleri**
 - 3.3.1.1. Ana Çözüm Ortaklarının Sorumlulukları ve Görevleri**
 - 3.3.1.2. Destek Çözüm Ortaklarının Sorumlulukları ve Görevleri**
 - 3.4. Bir Destek Çözüm Ortağı Olarak Millî Eğitim Bakanlığının Rol ve Sorumlulukları**
- 4. Olay Yeri Yönetimi**

NOT

NOT

MODÜL NOTLARI

Giriş

Çocuk haklarıyla birlikte çocukların korunmasına ilişkin riskler; afet ve acil durumdan etkilenen çocuk sayısı, konuların kapsamı, acil durum yaşanmadan önce var olan sorunlar, ülkenin bunlara müdahale edebilme kapasitesi ve acil durumun niteliğine göre önemli ölçüde değişkenlik gösterir. Afet ve acil durumlar neticesinde her ülkede ve ortamda bazı çocuklar fiziksel ve duygusal açıdan istismar ve ihmal başta olmak üzere birçok riskle karşı karşıya kalır ve haklarına erişimleyebilir. Bu bölümde, ülke afet profili çerçevesinde çocukları ve haklarını tehdit eden, zarar görebilirliklerini artıran afet ve acil durumlar ele alınacaktır. Ardından TAMP uyarınca ulusal ve yerel düzeyde öngörülen afet müdahale planlamasının temel değişkenleri incelenecek, MEB ve çalışanlarının üstlenmesi beklenen rol ve sorumluluklar tartışılacaktır. Ayrıca farklı kurum ve kuruluşlarla gerçekleştirilecek iş birliğinin, çocuk haklarını merkeze alan ölçütler doğrultusunda nasıl yapılandırılacağı somut örneklerle ortaya konulacaktır.

Modülde, afet ve acil durum müdahalesinde birlikte ve planlı hareket etmenin öneminin yanı sıra etkili iletişim kurmanın önemi de vurgulanmıştır. Bu çerçevede, farklı kurum ve kuruluşlar arasında sağlanması gereken en temel unsur olan eş güdüm (koordinasyon) üzerinde özellikle durulmuştur.

1. Afet ve Acil Durum Nedir?

Acil durumlar; doğal afetler, karmaşık acil durumlar ve kronik acil durumlar olarak sınıflandırılmaktadır.

- **Doğal afetler**, yerel müdahale kapasitesine zarar veren ve bir bölgenin toplumsal ve ekonomik gelişimini önemli ölçüde etkileyen doğal tehlikelerin ortaya çıkardığı olaylar dizisinin sonucudur (Kurumlararası Daimi Komite [Inter-Agency Standing Committee-IASC], 2011). Doğal afetler (örneğin kasırga, kuraklık, deprem, sel), çok hızlı bir şekilde meydana gelerek çok sayıda insanın evsiz kalmasına ve temel hizmetlerin sekteye uğramasına neden olur. Kısa dönemli acil ihtiyaçların ortaya çıkmasına yol açarken aynı zamanda yarattığı yıkım nedeniyle zarar gören toplulukların sosyal, ekonomik ve siyasi gelişimlerini de engeller (örneğin 2004'te Endonezya'da meydana gelen tsunami ve Pakistan depremi) (IASC, 2011). Doğal afetler dışında insan eliyle oluşturulan afetler de vardır. İnsan eliyle oluşturulan afetler; politik faktörlerin ve insan faktörünün etkin olduğu savaşlar, iç çatışmalar, terör eylemleri, büyük göçler, endüstriyel kazalar gibi olaylar ve bunların doğurduğu sonuçların tümü olarak tanımlanır (AFAD, 2022b).
- **Karmaşık acil durum**, iç veya dış çatışma sonucu mevcut düzenin büyük oranda sarsılmasıyla ortaya çıkan insani bir krizdir ve bir kurumun kapasitesini aşan uluslararası müdahale gerektirir (IASC,

2011). Karmaşık acil durumlar; genellikle geri kalmışlığın, şiddetin, siyasi ve sosyal çöküşün bir arada bulunduğu durumlardır. Bunlar çok sayıda insanı etkilerken var olan istikrarsızlık ve insan hakları ihlallerine bağlı olarak daha da kötüleşen sorunlara yol açar [örneğin Ruanda (2004), Irak (2006)] (IASC, 2011).

- **Kronik (süreğen) acil durumlar**, acil durum olarak bilinen doğal veya insan kökenli durumlardır ancak uzun vadeli karmaşık durumlar şeklinde de değerlendirilebilir. Böylesi durumlar akut veya ani kriz şeklinde değil kronik olarak nitelendirilir ve krizden etkilenen kişilerin çok zor şartlar altında yaşamasını beraberinde getirir. Kronik ve karmaşık yapıdaki koşulların, hızla karmaşık acil durumlara dönüşme eğilimi vardır. Bu durumlarda şiddet, baskı ve ihtiyaçlar doruk noktaya ulaşabilir (örneğin işgal altındaki Filistin toprakları, Suriye, Zimbabve, Haiti, Somali, Güney Sudan, Sri Lanka).

Afet ve acil durumlar, birbirini izleyen farklı aşamalardan oluşur. Bu süreç, ani müdahaleyi gerektiren akut aşamadan başlayarak görece daha istikrarlı dönemlere doğru ilerler. Bu seyir içinde şiddetli kriz durumlarını da kapsamı nedeniyle acil bir durumun sınıflandırılması bağlama göre değişiklik gösterebilir. Örneğin doğal afet olarak başlayan bir durum, karmaşık veya kronik bir acil duruma dönüşebilir. Bir bölgede acil durum ilan edilmesi, insani yardımları başlatabilir ancak bu, insanların yardıma ihtiyaç duydukları anlamına gelmeyebilir. Çocuklar böylesi koşullarda

konteyner gibi alanlarda (geçici yaşam ortamlarında yaşamak da dâhil olmak üzere) bir süre belirsizlik ve korku içinde kalabilirler.

Çocuk koruma çalışanlarının, müdahalede bulundukları acil durumun hangi aşamada olduğunu, mevcut koruma hususlarını ve daha önce yaşanmış olan doğal afetlerin, çatışmaların veya savaşın etkilerini toplumların sosyal, ekonomik ve siyasi durumları bağlamında ele almaları gerekir.

1.1. Afet ve Acil Durum Yönetimi

Afet ve acil durum yönetimi, doğal veya insan kaynaklı afet ya da acil durumların olumsuz etkilerini en aza indirmek ve afet sonrasında hızlı ve etkili bir şekilde iyileşme sağlamak amacıyla oluşturulan plan, süreç ve stratejilerin bütünüdür. Söz konusu yönetim, sadece afet/acil durum anında değil bunların öncesi ve sonrasında da çeşitli aşamalar ve bileşenlerden oluşan bir süreçtir. Bu sistem, toplumun afet ve acil durumlara karşı hazırlıklı olmasını, hızlı ve etkili müdahale edilmesini ve bir an önce normal hayata dönülmesini sağlamayı hedefler.

1.2. Afet ve Acil Durum Yönetim Sisteminin Bileşenleri

Aşağıdaki bölümde afet ve acil durum yönetim sisteminin bileşenleri ele alınmıştır (AFAD, 2020; 2022b).

1.2.1. Risk Değerlendirme ve Analiz

Afet yönetim sürecinin ilk ve en kritik bileşeni, olası afet risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesidir. Bu aşamada coğrafi, sosyoekonomik ve demografik veriler kullanılarak hangi bölgelerin ne tür afetlere karşı risk altında olduğu tespit edilir.

- Risk Haritaları: Tehlikelere maruz kalabilecek alt ve üstyapılar, yerleşim yerleri, nüfus yoğunluğu, iş ve hizmet sürekliliği, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar ile doğal kaynaklar gibi unsurlara ait olası kayıpların gösterildiği haritalardır. Bu haritalar, tehlike haritaları ve afet riski değerlendirmeleriyle birlikte oluşturularak afetlerin olası etkileri ve meydana gelme sıklıkları belirlenir.
- Risk Analizi ve Önceliklendirme: Afetlerin potansiyel etkileri analiz edilir ve yönetilmesi gereken riskler önceliklendirilir.

1.2.2. Risk Azaltma

Risk değerlendirmesi sonrasında belirlenen tehlikeleri ve riskleri azaltmak amacıyla alınan önlemler ve stratejiler bu aşamada uygulanır. Amaç, afetin oluşumunu engellemek veya etkilerini en aza indirmektir.

- Yapısal Önlemler: Depreme dayanıklı binaların inşası, barajlar, sel setleri ve yangın koruma sistemleri gibi fiziksel yapıların oluşturulması.
- Yapısal Olmayan Önlemler: Eğitim programları, farkındalık kampanyaları, afet yönetim planları ve yasaların düzenlenmesi.

1.2.3. Hazırlık

Afet durumunda hızlı ve etkili müdahale sağlanabilmesi için yürütülen planlama, eğitim, tatbikat ve koordinasyon çalışmalarını kapsar. Bu aşama, yalnızca toplumun değil aynı zamanda ilgili kurum ve kuruluşların da afetlere karşı bilinçli ve hazırlıklı olmasını amaçlar.

- Acil Durum Planları: Afet anında gerçekleştirilecek eylemleri belirten acil durum planlarının oluşturulması ve güncellenmesi.
- Eğitim ve Tatbikatlar: Toplumun ve kurtarma ekiplerinin afetlere karşı bilinçlendirilmesi ve düzenli aralıklarla tatbikatların yapılması.
- Erken Uyarı Sistemleri: Deprem, sel ve yangın gibi afetlerin önceden tespit edilebilmesi için erken uyarı sistemlerinin kurulması ve test edilmesi.

1.2.4. Müdahale

Afet anında ve hemen sonrasında gerçekleştirilen acil müdahale faaliyetlerini kapsar. Amaç, can kaybını ve hasarı en aza indirerek afetin etkilerini kontrol altına almaktır.

- Acil Kurtarma Operasyonları: Arama kurtarma ekiplerinin devreye girmesi ve etkilenen bölgelerde acil kurtarma operasyonlarının gerçekleştirilmesi.
- İlk Yardım ve Sağlık Hizmetleri: Yaralıların tedavi edilmesi, sağlık ekiplerinin acil müdahalede bulunması ve sağlık hizmetlerinin kesintisiz devam etmesi.
- Lojistik ve Kaynak Yönetimi: Gıda, su, barınma ve tıbbi malzeme gibi temel ihtiyaçların hızla tedarik edilmesi ve dağıtılması.

1.2.5. İyileştirme ve Yeniden Yapılanma

Afet sonrasında etkilenen bölgelerin ve toplumun yeniden normale dönmesini sağlamak ve yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla yürütülen uzun vadeli çalışmaları kapsar.

- Kısa Vadeli İyileştirme: Acil barınma, geçici sağlık hizmetleri, temel altyapının yeniden kurulması ve psikososyal destek gibi acil ihtiyaçların karşılanması.
- Uzun Vadeli Yeniden Yapılanma: Kalıcı konutların inşası, ekonominin yeniden canlandırılması, altyapının yeniden inşası ve toplumun afet öncesi düzeye dönmesi için yapılan çalışmalar.
- Psikososyal Destek ve Toplumsal Rehabilitasyon: Afetlerden etkilenen bireylerin psikososyal açıdan desteklenmesi ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi.

2. Türkiye'nin Afet Profili

Türkiye sahip olduğu jeolojik yapı, iklim özellikleri ve bulunduğu coğrafi konum nedeniyle tarihî devirlerden bu yana çok sayıda ve türde afete maruz kalmaktadır. Başta depremler olmak üzere heyelanlar, su baskınları, kaya ve çığ düşmeleri ile kuraklık da önemli tehlikeler arasında yer almaktadır. Ormanların ve doğal bitki örtüsünün tahribi ile buna bağlı olarak gelişen şiddetli erozyon afet tehlikesi ve risklerini daha da artırmaktadır.

Konunun kapsamlı biçimde ele alınabilmesi amacıyla her afet türü özelinde Türkiye'nin mevcut durumu, afetlerin yol açabileceği potansiyel riskler ve bu risklere karşı alınabilecek önlemler bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak incelenmektedir (AFAD, 2018).

2.1. Deprem Riski

Genel Durum

Türkiye, dünyanın en aktif tektonik bölgelerinden biri olan Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır. Doğu Anadolu fayı, Kuzey Anadolu fayı, Ege Bölgesi'ndeki graben sistemleri ve diğer aktif fay hatları ülkeyi deprem açısından oldukça riskli bir konuma taşımaktadır. Türkiye topraklarının %92'si, aktif deprem kuşakları üzerinde bulunmaktadır.

Risk Altındaki Başlıca Bölgeler

Türkiye'de deprem riskinin yoğunlaştığı başlıca bölgeler aşağıda özetlenmiştir.

- Marmara Bölgesi: İstanbul, Bursa ve Sakarya gibi şehirler yüksek deprem riski taşımaktadır. Özellikle Türkiye'nin en kalabalık kenti ve ekonomi merkezi olan İstanbul, deprem riski en yüksek yerleşim alanı olarak öne çıkmaktadır.
- Doğu Anadolu Bölgesi: Erzincan, Van, Elazığ gibi iller Doğu Anadolu fay hattı boyunca uzanmakta olup bu illerde sık sık büyük depremler yaşanmaktadır.
- Ege Bölgesi: Ege graben sisteminin etkisi altındaki İzmir ve çevresinde sık sık depremler yaşanmaktadır. 2020 yılında İzmir'de meydana gelen deprem pek çok vatandaşın hayatını kaybetmesine ve yapısal hasara neden olmuştur.

Geçmiş Afetler ve Etkileri

Türkiye'de öne çıkan bazı büyük afetler ve etkileri aşağıda özetlenmiştir.

- 1999 Marmara Depremi: Yaklaşık 17.000 kişinin yaşamını yitirdiği bu deprem, geniş çaplı yapısal hasara yol açmış ve Türkiye'nin afet yönetim sisteminde köklü reformların gerçekleştirilmesine neden olmuştur.
- 2023 Kahramanmaraş Depremleri: Şubat ayında meydana gelen 7.7 ve 7.6 büyüklüğündeki depremler 11 ilde yıkıcı etki yaratmış, 50.000'den fazla can kaybına ve geniş çaplı yıkıma neden olmuştur.

Önlemler ve Hazırlıklar

AFAD; erken uyarı sistemlerinin kurulması, acil müdahale kapasitesinin geliştirilmesi, sivil toplumun bilinçlendirilmesi ve yapıların depreme dayanıklı hâle getirilmesi yönünde çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedir.

- Yapı Denetim Kanunu: Deprem riski yüksek bölgelerde inşa edilen binalarda katı denetim ve kontrol uygulamaları zorunludur.
- Deprem Simülasyon ve Eğitim Merkezi: Toplumun bilinçlendirilmesi ve hazırlıklı olunması adına deprem eğitimleri ve tatbikatlar düzenlenmektedir.

2.2. Sel ve Taşkın Riski

Genel Durum

Türkiye'nin iklim ve topoğrafik özellikleri ani yağış ve taşkın riskini artırmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde yoğun yağışların etkisiyle sıklıkla sel ve taşkınlar yaşanmaktadır.

Risk Altındaki Bölgeler

- Karadeniz Bölgesi: Rize, Artvin, Trabzon ve Giresun gibi iller, yıl boyunca yoğun

yağışa maruz kaldığından sel ve taşkın açısından yüksek risk altındadır. Bölgenin dağlık yapısı, sel ve heyelan tehlikelerinin iç içe geçmesine yol açmaktadır.

- İç Anadolu ve Marmara Bölgeleri: Düzensiz şehirleşme ve altyapı eksiklikleri ani yağışlarda taşkınlara neden olabilmektedir.

Geçmiş Afetler ve Etkileri

- 2021 Batı Karadeniz Sel Felaketi: Kastamonu, Bartın ve Sinop'ta meydana gelen sellerde 80'den fazla kişi hayatını kaybetmiş; binlerce ev ve iş yeri zarar görmüştür.

Önlemler ve Hazırlıklar

- Taşkın Kontrol Yapıları: Su baskınlarını önlemek amacıyla barajlar, göletler ve su kanalları inşa edilmektedir.
- Erken Uyarı Sistemleri: Meteoroloji Genel Müdürlüğü tarafından sel risk haritaları hazırlanmış ve erken uyarı sistemleri geliştirilmiştir.
- Doğal Taşkın Yataklarının Korunması: Nehir yatakları çevresinde yapılaşmanın engellenmesi ve taşkın alanlarının korunmasına yönelik düzenlemeler yapılmaktadır.

2.3. Heyelan Riski

Genel Durum

Özellikle Karadeniz Bölgesi'nde, dağlık ve eğimli arazilerde sıkça heyelan görülmektedir. Yoğun yağışlar, kar erimeleri ve insan etkisiyle tetiklenen heyelanlar büyük maddi kayıplara ve can kayıplarına neden olabilmektedir.

Risk Altındaki Bölgeler

- Doğu Karadeniz Bölgesi: Rize, Trabzon ve Artvin illeri yüksek heyelan riski altındadır.
- Doğu Anadolu Bölgesi: Erzurum, Bingöl ve Tunceli gibi dağlık alanlar heyelan açısından tehlike arz etmektedir.

Geçmiş Afetler ve Etkileri

- 2019 Trabzon Heyelanı: Araklı ilçesinde meydana gelen heyelan 8 kişinin hayatını kaybetmesine yol açmış, çok sayıda ev ve araç hasar görmüştür.

Önlemler ve Hazırlıklar

- Erozyon ve Heyelan Önleme Çalışmaları: Ağaçlandırma çalışmaları ve toprak stabilizasyonu için mühendislik çözümleri uygulanmaktadır.
- Yol ve Altyapı Düzenlemeleri: Tehlike arz eden bölgelerde yol yapım ve bakım çalışmaları kapsamında güvenlik önlemleri alınmaktadır.

2.4. Orman Yangınları**Genel Durum**

Akdeniz iklimine sahip bölgeler, yaz aylarında artan sıcaklıklar ve azalan nem oranları nedeniyle orman yangınlarına son derece yatkındır. İnsan faaliyetleri ve iklim değişikliği, yangın riskini daha da artırmaktadır.

Risk Altındaki Bölgeler

- Akdeniz ve Ege Bölgeleri: Antalya, Muğla, İzmir ve Mersin orman yangınlarının en sık yaşandığı iller arasında yer alır.

- Marmara Bölgesi: Sıcaklıkların yükseldiği ve kuraklığın yoğunlaştığı yaz aylarında, bölgede orman yangınları riski belirgin şekilde artış göstermektedir.

Geçmiş Afetler ve Etkileri

- 2021 Orman Yangınları: Manavgat, Marmaris ve Bodrum başta olmak üzere Akdeniz ve Ege Bölgelerinde çıkan yangınlar binlerce hektar orman alanının yok olmasına ve can kayıplarına neden olmuştur.
- 2025 Orman Yangınları: Antalya, Karabük, Bursa, Mersin illeri başta olmak üzere çıkan yangınlar binlerce hektar orman alanının yok olmasına neden olmuştur (AFAD, 2025).

Önlemler ve Hazırlıklar

- Yangınla Mücadele Ekipleri ve Teknolojileri: Yangın söndürme uçakları, helikopterler ve yer ekipleri aracılığıyla yangınlara hızlı müdahale edilmektedir.
- Yangın Gözetleme Kuleleri ve Erken Uyarı Sistemleri: Orman bölgelerinde yangın riski izlenmekte ve hızlı müdahale için erken uyarı sistemleri kullanılmaktadır.
- Toplumsal Farkındalık Kampanyaları: Orman yangınlarının önlenmesi ve halkın bilinçlendirilmesi amacıyla çeşitli eğitimler ve bilgilendirme kampanyaları düzenlenmektedir.

2.5. Kuraklık Riski**Genel Durum**

İklim değişikliği ve su kaynaklarının yanlış kullanımı Türkiye'de kuraklık riskini artırmaktadır. Özellikle tarımsal üretim yapan bölgelerde su kıtlığı ekonomik kayıplara yol açmaktadır.

Risk Altındaki Bölgeler

- Güneydoğu Anadolu Bölgesi: Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır gibi iller düşük yağış miktarları nedeniyle kuraklıktan etkilenmektedir.
- İç Anadolu Bölgesi: Konya ve çevresi, tarımsal sulama ihtiyaçları nedeniyle su stresi altındadır.

Geçmiş Afetler ve Etkileri

- 2020 Kuraklık Krizi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan kuraklık tarımsal verimde ciddi düşüşlere neden olmuştur.

Önlemler ve Hazırlıklar

- Suyun Verimli Kullanımı ve Tasarruf Tedbirleri: Tarımda damla sulama gibi su tasarrufu sağlayan yöntemler teşvik edilmektedir.
- Baraj ve Gölet İnşaatları: Su depolama kapasitesini artırmak için yeni baraj ve göletler inşa edilmektedir.
- Kuraklık Eylem Planları: Bölgesel ve ulusal düzeyde kuraklıkla mücadele stratejileri ve eylem planları geliştirilmektedir.

2.6. Çığ Riski**Genel Durum**

Doğu Anadolu Bölgesi'nin yüksek dağlık alanları, kış aylarında yoğun kar yağışı ve kar erimeleri nedeniyle çığ riskine açıktır. Çığlar, ani bir şekilde meydana gelir ve büyük çaplı kayıplara neden olabilir.

Risk Altındaki Bölgeler

- Van, Hakkâri, Erzurum ve Bitlis: Bu iller, çığ riski yüksek olan dağlık bölgelerdir. Özellikle yoğun kar yağışı alan kış aylarında bu bölgelerde çığ riski artmaktadır.

Geçmiş Afetler ve Etkileri

- 2020 Van Çığ Felaketi: Bahçesaray ilçesinde meydana gelen iki ayrı çığ olayında 41 kişi hayatını kaybetmiştir.

Önlemler ve Hazırlıklar

- Çığ Tahmin ve Uyarı Sistemleri: Riskli bölgelerde çığ tahmin ve uyarı sistemleri kullanılmaktadır.
- Yol ve Altyapı Düzenlemeleri: Çığ tehlikesi olan bölgelerde yolların ve altyapının korunması için çığ bariyerleri ve diğer mühendislik çözümleri uygulanmaktadır.

2.7. Göç ve Uluslararası/Geçici Koruma Kapsamındaki Kişiler**Genel Durum**

Türkiye, doğal afetlerin yanı sıra insan kaynaklı acil durum ve afetlerle de karşı karşıya kalmaktadır. Bu tür olaylar, doğrudan insan faaliyetlerinden kaynaklanabilmekte ya da insan faktörü nedeniyle etkileri ağırlaşabilmektedir. Türkiye'nin coğrafi, politik, sosyal ve ekonomik yapısı, çeşitli insan kaynaklı afet ve acil durum risklerini artırmaktadır. Ülkemiz, coğrafi konumu nedeniyle göç yolları üzerinde bulunmakta ve komşu ülkelerdeki çatışmaların etkisiyle büyük göç hareketlerine ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle Suriye'de yaşanan silahlı çatışmalar sonucunda, geçen yıllar içerisinde ülkemizde 3.559.041 kişinin geçici koruma statüsü ile yaşadığı bildirilmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, t.y.).

Risk Altındaki Bölgeler

- Güneydoğu Anadolu Bölgesi: Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis gibi iller geçici koruma altındaki nüfusun yoğun olarak bulunduğu illerdir.

- Büyükşehirler: İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerde de önemli ölçüde göç hareketliliği görülmektedir.

Geçmiş Olaylar ve Etkileri

- 2011'den Günümüze Suriye'den Gelen Göç: Türkiye, geçici koruma altında bulunan 3.559.041 Suriye uyruklu kişiye ev sahipliği yapmaktadır.

Önlemler ve Hazırlıklar

- Geçici Barınma Alanları: Geçici barınma merkezleri göçmenlere ve geçici koruma statüsündeki kişilere temel barınma ve sağlık hizmetleri sunmaktadır.
- Sosyal Uyum ve Eğitim Programları: Geçici koruma altında bulunan kişilerin topluma entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla çeşitli sosyal uyum çalışmaları ve dil eğitimi programları yürütülmektedir.
- Uluslararası İş Birliği ve Yardım: Türkiye, göç yönetimi alanında uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmakta ve çeşitli destek programları yürütmektedir.

2.8 Çevresel Kirlilik ve Ekolojik Tahribat

Genel Durum

Türkiye'de çevresel kirlilik; büyük ölçüde sanayi faaliyetleri, kontrolsüz atık yönetimi, yoğun tarım uygulamaları ve hızlı kentleşme gibi insan faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Hava, su ve toprak kirliliği hem çevre hem de halk sağlığı için ciddi tehditler oluşturmaktadır.

Risk Altındaki Bölgeler

- Marmara Denizi: Çevresel kirlilikten en çok etkilenen bölgelerden biridir. Yoğun sanayi atıkları ve kentsel atık su

deşarjları nedeniyle denizde müsilaj (deniz salyası) oluşumu gözlenmiştir.

- Çukurova Bölgesi: Yoğun tarımsal faaliyetlerin yapıldığı bu bölgede kullanılan pestisitler ve gübreler su kaynaklarının kirlenmesine yol açmaktadır.

Geçmiş Olaylar ve Etkileri

- 2021 Marmara Denizi Müsilaj Krizi: Marmara Denizi'nde yoğun müsilaj oluşumu, deniz ekosistemini ciddi şekilde etkilemiş ve deniz yaşamını tehdit etmiştir.
- Bursa Nilüfer Çayı Kirliliği: Endüstriyel atıkların su kaynaklarına kontrolsüz bir şekilde deşarj edilmesi bölgede ciddi bir su kirliliğine neden olmuştur.

Önlemler ve Hazırlıklar

- Çevre Koruma Kanunları ve Yönetmelikleri: Hava, su ve toprak kirliliğinin önlenmesi için çevre koruma mevzuatı yürürlüğe konulmuştur.
- Atık Yönetim Sistemleri: Belediyeler ve özel sektör tarafından geri dönüşüm ve atık yönetim sistemleri geliştirilmektedir.
- Çevresel Farkındalık Kampanyaları: Toplumda çevre bilincini artırmak için çeşitli eğitim ve kampanyalar düzenlenmektedir.

2.9. Endüstriyel Kazalar ve Kimyasal Sızıntılar

Genel Durum

Türkiye, hızla büyüyen sanayi sektörleri ve genişleyen endüstriyel altyapısı nedeniyle çeşitli endüstriyel kazalar ve kimyasal sızıntılar açısından hassas bir konumdadır.

Endüstriyel kazalar genellikle tehlikeli maddelerin depolanması, taşınması veya kullanımı sırasında meydana gelir. Ayrıca güvenlik standartlarına uyulmaması veya teknik aksaklıklar da bu tür kazalara neden olabilir.

Risk Altındaki Bölgeler

- Marmara Bölgesi: Türkiye'nin sanayi merkezi konumundaki İstanbul, Kocaeli ve Bursa gibi iller, yoğun endüstriyel faaliyetleri nedeniyle kimyasal kazalar ve patlamalar açısından yüksek risk taşımaktadır.
- Ege ve Akdeniz Bölgeleri: İzmir ve Mersin gibi liman şehirleri, kimyasal madde depolama ve taşımacılığından kaynaklanan risklerle karşı karşıyadır.

Geçmiş Olaylar ve Etkileri

- 2008 Tuzla Tersaneler Bölgesi Patlaması: İstanbul'un Tuzla ilçesinde tersanelerde meydana gelen patlamalarda birçok işçi hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştır. Bu olay, iş güvenliği standartlarının eksikliğini gündeme getirmiştir.
- 2020 Hendek Havai Fişek Fabrikası Patlaması: Sakarya'nın Hendek ilçesinde bir havai fişek fabrikasında meydana gelen patlamada 7 kişi ölmüş, 127 kişi yaralanmıştır. Olay, tehlikeli maddelerin uygun koşullarda depolanmasının önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

Önlemler ve Hazırlıklar

- İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatı: Endüstriyel kazaların önlenmesi amacıyla iş sağlığı ve güvenliği standartları güncellenmiş ve denetimler sıklaştırılmıştır (İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 2012).

- Acil Durum Müdahale Planları: Kimyasal ve endüstriyel kazalara karşı acil durum müdahale ekipleri eğitilmekte ve tatbikatlar düzenlenmektedir.
- Tehlikeli Madde Yönetimi: Kimyasal maddelerin güvenli depolanması, taşınması ve bertaraf edilmesine yönelik düzenlemeler ve denetimler yapılmaktadır.

3. Ulusal Afet ve Acil Durum Müdahale Yapılanması

3.1. Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)

Türkiye Afet Müdahale Planı, Türkiye'de olası afet ve acil durumlarda etkin, hızlı ve koordineli bir müdahale sağlamak amacıyla AFAD tarafından hazırlanmış ulusal plandır. TAMP, ülke genelinde meydana gelebilecek tüm afet ve acil durumlara yönelik müdahale stratejilerini, organizasyon yapısını ve planlama esaslarını kapsamaktadır (TAMP, 2022a). Aşağıda, TAMP kapsamında yer alan temel unsurlar özetlenmiştir.

3.1.1. Amaç ve Kapsam

TAMP; afet ve acil durumlarda kamu kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve diğer paydaşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Planın temel amacı, afetlerin etkilerini en aza indirmek, can ve mal kaybını azaltmak ve afet sonrasında normal yaşama dönüşü hızlandırmaktır.

3.1.2. Temel İlkeler ve Yaklaşım

TAMP, aşağıdaki temel ilkeler ve yaklaşımlara doğrultusunda yapılandırılmıştır:

- Koordinasyon ve İş Birliği: Farklı kurumlar arasında sağlanan etkili iş birliği ve koordinasyon, müdahale sürecinin en temel unsurlarından biridir.
- Kapsamlı Müdahale: Plan, tüm afet türlerini (deprem, sel, yangın, salgın hastalıklar vb.) kapsar ve çok yönlü bir müdahale yaklaşımı sunar.
- Esneklik ve Uyarlanabilirlik: Plan, değişen koşullara ve afetin niteliğine göre uyarlanabilir. Bu, çeşitli senaryolara karşı hazır olmayı ve hızlı tepki vermeyi kolaylaştırır.
- Yerel Katılım ve Yönetim: Yerel yönetimlerin ve halkın afet müdahalesine katılımını teşvik eder, yerel kapasitelerin geliştirilmesini hedefler.

3.1.3. Organizasyon Yapısı

TAMP, ulusal ve yerel düzeylerde uygulanacak organizasyon yapılarını öngörür. Bu yapılar şunları içerir:

- Ulusal Düzeyde Koordinasyon: AFAD, Türkiye genelinde afet ve acil durum yönetiminden sorumlu ana kurumdur. AFAD, TAMP kapsamında ulusal düzeydeki tüm müdahale faaliyetlerini koordine eder.
- İl Düzeyinde Koordinasyon: Her ilde, İl Afet ve Acil Durum Müdahale Planı (İl TAMP) hazırlanır ve uygulanır. İl AFAD müdürlükleri yerel düzeyde afet müdahalesini koordine eder.
- Sektörel Çalışma (Hizmet) Grupları: TAMP, afet ve acil durumlara yanıt vermek için çeşitli sektörlerden (sağlık,

ulaşım, iletişim, enerji, güvenlik vb.) uzmanların bir araya geldiği sektörel çalışma gruplarını içerir. Bu gruplar özel alanlarda müdahale ve iyileştirme faaliyetlerini yönetir.

3.1.4. Müdahale Süreçleri ve Aşamaları

TAMP, afetlere karşı dört ana aşamada müdahale etmeyi planlar:

1. Hazırlık Aşaması: Afet öncesinde hazırlık çalışmalarının yapılmasını içerir. Eğitimler, tatbikatlar, kaynakların temini ve afet senaryolarının oluşturulması bu aşamanın temel faaliyetleridir.
2. Müdahale Aşaması: Afet gerçekleştiğinde acil müdahale ve kurtarma çalışmalarının yapılmasını kapsar. Bu aşamada arama kurtarma ekiplerinin sahaya sevk edilmesi, sağlık hizmetlerinin sunulması ve acil barınma gibi faaliyetler yürütülür.
3. İlk Yardım ve Acil Durum Hizmetleri Aşaması: Afet sonrası ilk yardım, sağlık hizmetleri ve barınma gibi acil ihtiyaçların karşılanması sağlanır.
4. İyileştirme ve Yeniden Yapılanma Aşaması: Afet sonrası normal yaşama dönüş ve etkilenen bölgelerin yeniden yapılanması sürecini içerir. Bu aşamada hasar tespit çalışmaları, psikososyal destek, geçici ve kalıcı konutların sağlanması gibi faaliyetler yürütülür.

Buna göre, afet ve acil durum hizmetlerinin düzenlenmesi, koordinasyonu, denetimi ve eğitim faaliyetlerinden AFAD sorumludur. Hizmet grubu planlarında ilgili bakanlıklar asli sorumlu olup bu alanda

görev verilen kurum ve kuruluşlar, özel sektör ve sivil toplum örgütleri de sürece katkı sağlamaktadır. İl afet müdahale planlarının hazırlanması ve uygulanmasından illerde valiler, ilçelerde ise kaymakamlar sorumludur. Bakanlıklar ile bağlı kurum ve kuruluşlarda ise planların hazırlanması ve uygulanmasından üst yöneticiler sorumlu tutulmaktadır.

Plan uyarınca afetler seviye ve etki derecelerine ayrılmış, ulusal afet ve acil durum müdahale çalışmalarının dört

seviyede yürütülmesi öngörülmüştür (AFAD, 2022a).

3.1.5. Müdahale Seviyeleri

Başkanlık AFAD Merkezi, afet ve acil durum sonrasında il AFAD Merkezinden aldığı ilk ve tamamlayıcı bilgiler doğrultusunda yardım taleplerini olayın türü ve ölçeğine göre değerlendirerek olay seviyesini belirler ve ilan eder. Tablo 3.1’de, ilk sütunda gösterilen olay seviyeleri koordinasyonun ve organizasyonun düzeyini belirler.

Tablo 3.1

Seviye Etki Derece Tablosu

Seviye	Etki	Olay Türü ve Ölçeğine Göre Destek Durumu
S1	Yerel imkânlar yeterlidir.	İl AFAD Merkezi
S2	Destek illerin takviyesine ihtiyaç vardır.	İl AFAD Merkezi + 1. grup destek iller
S3	Ulusal desteğe ihtiyaç vardır.	1 ve 2. grup destek iller + Ulusal kapasite
S4	Uluslararası desteğe ihtiyaç vardır.	1 ve 2. grup destek iller + Ulusal kapasite + Uluslararası destek

NOT

S1, olay seviyesi “1” olarak belirlendiğinde ilgili İl AFAD Merkezi faaliyete geçer. Başkanlık AFAD Merkezi gelişmeleri takip eder ve değerlendirir. Olay seviyesi belirlenir ancak ilan edilmez. Gerekli görülen hâllerde Başkanlık AFAD Merkezi, ihtiyaç duyulan çalışma grubunun ana çözüm ortağı bakanlık, kurum, kuruluş ve Türk Kızılay’ın kapasitesini yönlendirir.

S2, olay seviyesi “2” olarak belirlendiğinde sadece ilgililerine duyurulur. Olay türü ve ölçeğine göre sırasıyla İl AFAD Merkezi ve 1.grup destek illeri afet bölgesine talimat beklemeksizin hareket eder. İhtiyaç hâlinde mülki idare amiri onayı ile destek illerdeki mevcut hizmetler aksamayacak şekilde tüm kapasite kullanılabilir. Farklı idari yapılanmaya sahip ana çözüm ortakları, illerde bulunan idari yapılanmalarına göre bu planlamayı yapar ve talimat beklemeksizin hareket eder. Gerekli görülen hâllerde Başkanlık AFAD Merkezi, ihtiyaç duyulan çalışma gruplarının ana çözüm ortaklarını ve Türk Kızılay’ın kapasitesini yönlendirir.

S3, olay seviyesi “3” olarak belirlendiğinde olay seviyesi ilan edilir, Afet ve Acil Durum Koordinasyon Kurulu toplanır. Başkanlık AFAD Merkezi, çalışma gruplarının ana çözüm ortağı temsilcilerini Başkanlık AFAD Merkezine çağırır. Olay türü ve ölçeğine göre, 1 ve 2. grup destek illeri afet bölgesine talimat beklemeksizin hareket eder ve 2. grup destek iller gerektiğinde yönetimi devralır. Farklı idari yapılanmaya sahip ana çözüm ortakları, illerde bulunan idari yapılanmalarına göre bu planlamayı yapar ve talimat beklemeksizin hareket eder.

S4, olay seviyesi “4” kararı verildiğinde ise tüm ulusal kapasite müdahaleye katılır ve gerektiğinde uluslararası yardım çağrısında bulunulur.

Olay sonrası afet bölgesinden ve ulusal çalışma gruplarından devam eden bilgi akışı doğrultusunda Başkanlık AFAD Merkezi tarafından seviye değişikliği yapılabilir ve yapılan değişiklik ilan edilir. Karar verilen seviye bildiriminden sonra, hâlihazırda harekete geçmiş olan ulusal çalışma grupları bildirimine göre pozisyonlarını alarak afet alanına yönlendirilir. Yönlendirmeye ilişkin detaylar Başkanlık AFAD Merkezi tarafından belirlenir ve yönlendirilen çalışma grupları müdahale planları doğrultusunda çalışmalarına devam eder (AFAD, 2020).

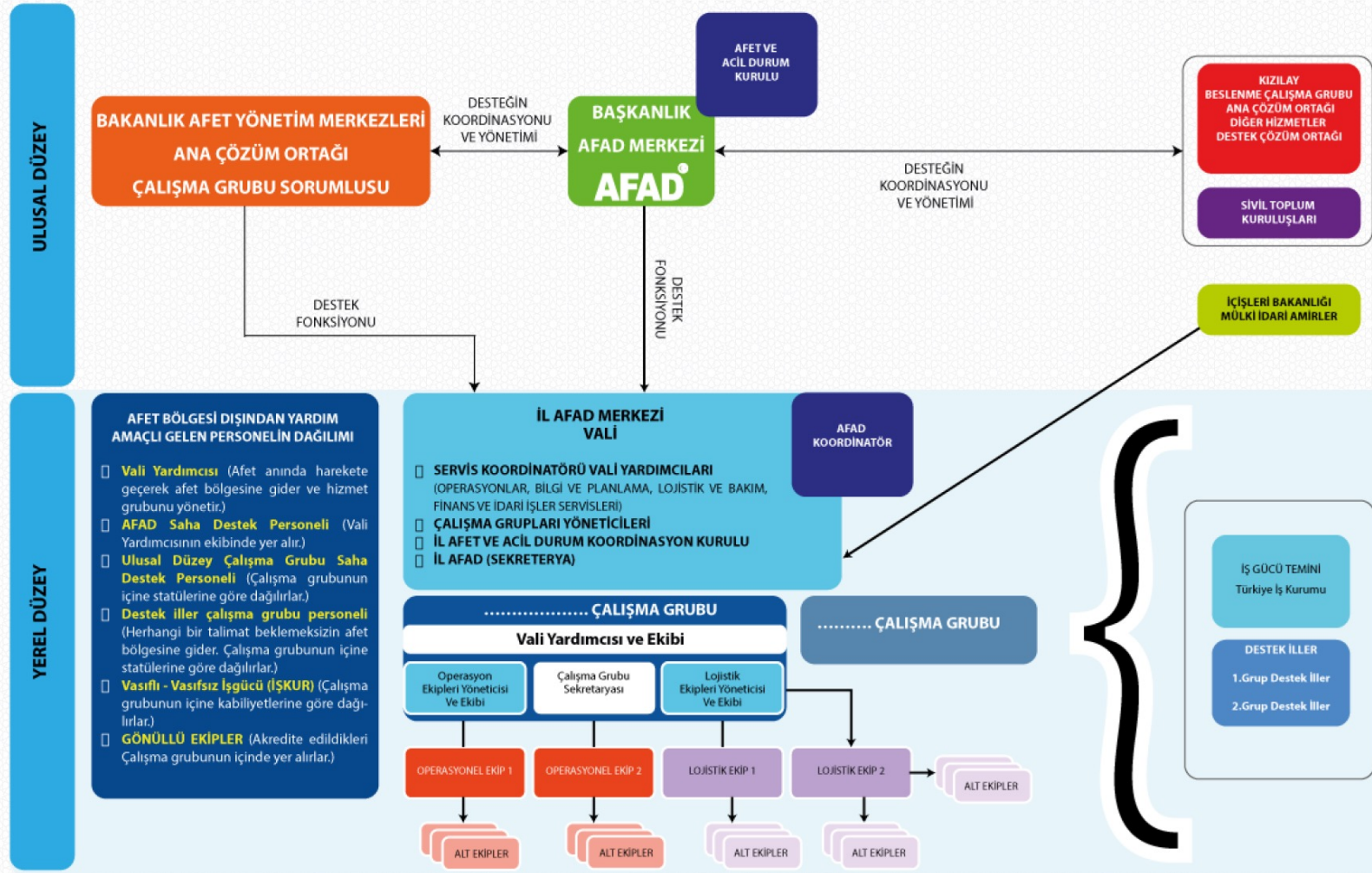
3.2. Ulusal ve Yerel Düzey Müdahale ve Koordinasyon Yapıları

Türkiye afet müdahale sisteminin genel koordinasyonu merkezde AFAD Başkanlığı tarafından, illerde il afet ve acil durum müdürlükleri tarafından yapılır. Türkiye afet müdahale sisteminin işlerliği ve koordinasyonu Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri (AADYM) üzerinden sağlanır. Başkanlık AADYM, Bakanlık AADYM’ler ve İl AADYM’ler 7/24 esasına göre çalışırlar. Gerekli durumlarda bağlı kuruluşlar ve ilçelerde de AADYM’ler kurulabilir. Ulusal ve Yerel Müdahale Yönetim Sistemi Şekil 3.1’de (AFAD, 2022a), Ulusal Afet Müdahale Organizasyon Şeması Şekil 3.2’de (AFAD, 2020) ve Yerel Düzey Afet Müdahale Organizasyon Şeması Şekil 3.3’te (AFAD, 2020) gösterilmektedir.

Şekil 3.1

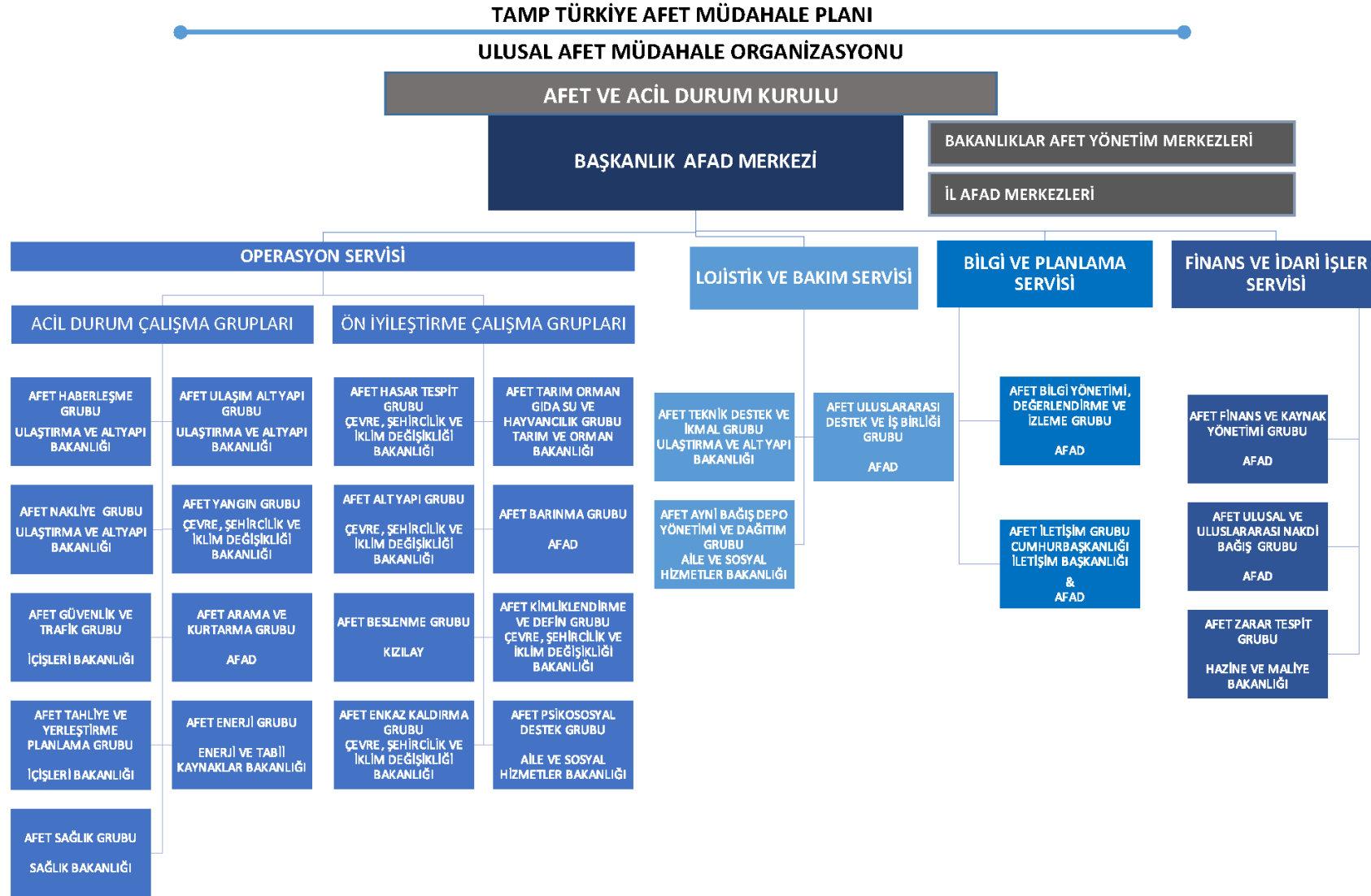
Ulusal ve Yerel Müdahale Yönetim Sistemi

TAMP TÜRKİYE AFET MÜDAHALE PLANI

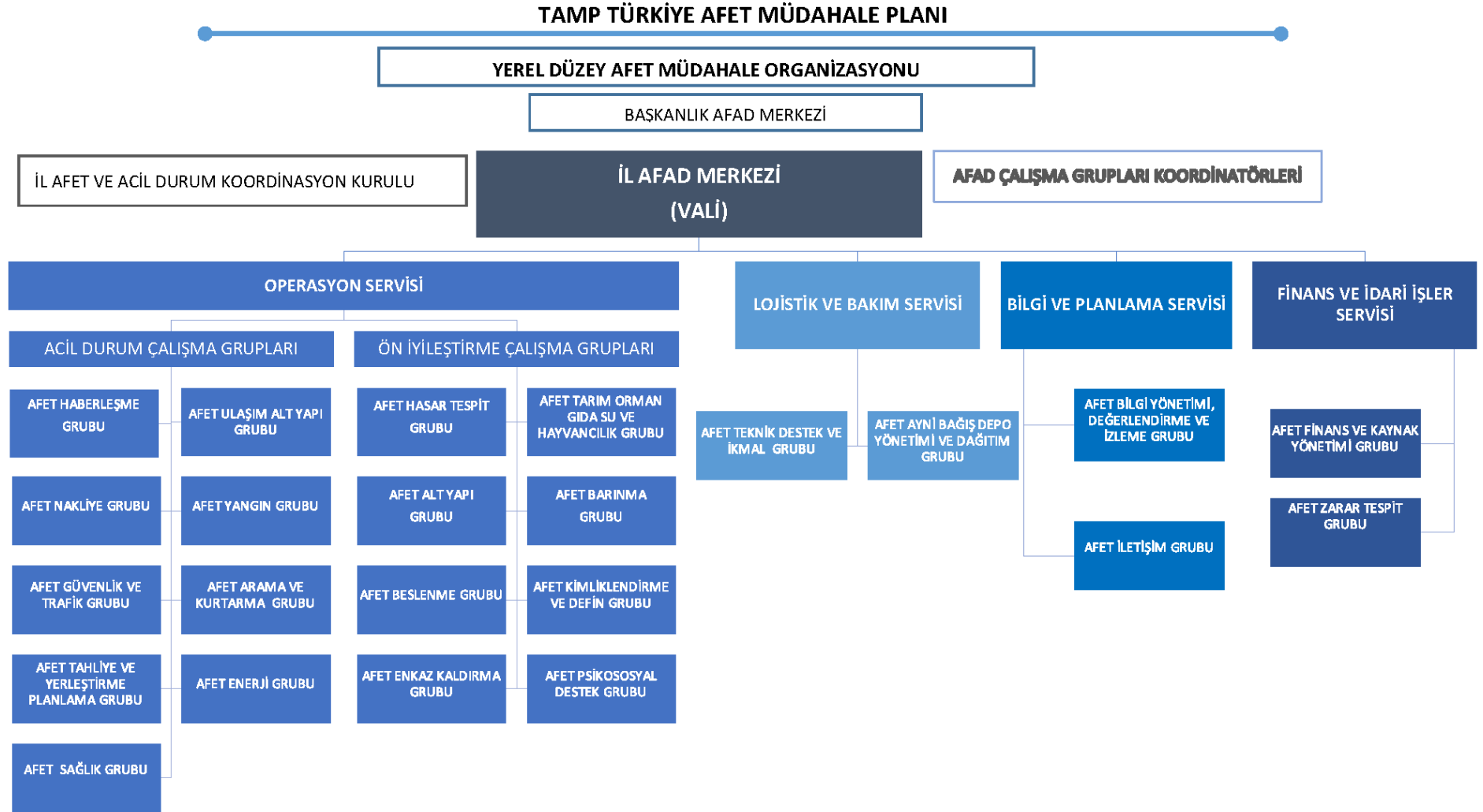
Şekil 3.2

Ulusal Afet Müdahale Organizasyon Şeması

Şekil 3.3

Yerel Düzey Afet Müdahale Organizasyon Şeması

3.3. Rol ve Sorumluluklar

TAMP'ta üç temel rol tanımlanmıştır: koordinatör, ana çözüm ortağı ve destek çözüm ortakları. Bu rollerin her birine ilişkin görev ve sorumluluklar planda ayrıntılı olarak belirlenmiştir. AFAD, sistemde hem koordinatör hem de 10 hizmet grubunun ana çözüm ortağı olarak görev almaktadır. AFAD'ın bu sistemde 9 ana çözüm ortağı ve çok sayıda destek çözüm ortağı bulunmaktadır. Ayrıca afet ve acil durumlara müdahale sürecinde, bu yapılanmaların koordinasyonunda binlerce personel görev almakta ve sürecin etkin bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır. Hizmet gruplarına göre ulusal ve yerel düzey ana çözüm ortakları Tablo 3.2'de verilmiştir (AFAD, 2022a).

TAMP kapsamında ulusal düzeyde 28 hizmet grubu, yerel düzeyde ise 26 hizmet grubu tanımlanmış; bu hizmet grupları ilgili kurum ve kuruluşlar aracılığıyla yapılandırılmıştır. Bu doğrultuda, ulusal düzeyde hizmet grupları Bakanlık AADYM'lere bağlı koordinasyon, saha destek ve ilgili alt ekiplerden oluşurken; yerel düzeyde ise İl AADYM'lere bağlı operasyon ve lojistik ekip yapılarından oluşturulmuştur. Her hizmet grubunun kendine özel alt ekipleri ulusal düzey planlar çerçevesinde kurgulanmıştır.

Tablo 3.2

Hizmet Gruplarının Ulusal ve Yerel Düzey Ana Çözüm Ortakları

	Hizmet Grubu	Ulusal Düzey Ana Çözüm Ortağı	Yerel Düzey Ana Çözüm Ortağı
1	Arama Kurtarma	AFAD	İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri
2	Barınma	AFAD	İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri
3	Bilgi Yönetimi İzleme ve Değerlendirme	AFAD	İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri
4	Hizmet Grupları Lojistiği	AFAD	İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri
5	Kaynak Yönetimi	AFAD	İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri
6	KBRN Tehditler	AFAD	İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri
7	Muhasebe, Bütçe ve Mali Raporlama	AFAD	İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri
8	Satın Alma ve Kiralama	AFAD	İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri
9	Ulusal ve Uluslararası Nakdi Bağış Grubu	AFAD	Planın yerel düzeyi bulunmamaktadır.
10	Uluslararası Destek ve İş Birliği	AFAD	Planın yerel düzeyi bulunmamaktadır.
11	Ayni Bağış Depo Yönetimi ve Dağıtım	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

12	Psikososyal Destek	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri
13	Altyapı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri/İller Bankası Bölge Müdürlükleri
14	Enkaz Kaldırma	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri
15	Hasar Tespit	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri
16	Enerji	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Özel Elektrik Dağıtım Şirketleri
17	Gıda Tarım ve Hayvancılık	Tarım ve Orman Bakanlığı	İl Tarım ve Ormancılık Müdürlükleri
18	Güvenlik ve Trafik	İçişleri Bakanlığı	İl Emniyet Müdürlükleri
19	Tahliye, Yerleştirme ve Planlama	İçişleri Bakanlığı	İl Göç Müdürlükleri
20	Yangın	İçişleri Bakanlığı	Mahallî İdareler/İl Müdürlükleri/Belediyeler
21	Defin	İçişleri Bakanlığı	Mahallî İdareler/İl Müdürlükleri/Belediyeler
22	Zarar Tespit	Hazine ve Maliye Bakanlığı	İl Defterdarlıkları
23	Sağlık	Sağlık Bakanlığı	İl Sağlık Müdürlükleri
24	Haberleşme	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	Bilgi Teknolojileri Bölge Müdürlükleri
25	Nakliye	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	Ulaştırma ve Altyapı Bölge Müdürlükleri
26	Ulaşım Altyapı	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	Karayolları Bölge Müdürlükleri
27	Teknik Destek ve İkmal	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	Karayolları Bölge Müdürlükleri
28	Beslenme	Kızılay	Kızılay Bölge Müdürlükleri

NOT

3.3.1. Ana ve Destek Çözüm Ortaklarının Sorumlulukları ve Görevleri

Afet ve acil durumlarda kesintiye uğrayan hizmetlerin kısa sürede yeniden sürdürülebilirliğinin sağlanması, bakanlıklar düzeyinde etkin organizasyon ve koordinasyon gerektirmektedir. Bu doğrultuda, ulusal düzeyde çalışma grupları oluşturulmuş ve her hizmet için ana çözüm ortağı bakanlıklar belirlenmiştir. Ana çözüm ortağı bakanlık, kurum ve kuruluşlar, üstlendikleri hizmetin ulusal düzeyde esas sorumlusu olup birlikte çalışacakları destek çözüm ortaklarının rollerini ve görev paylaşımını belirlemektedir. Aşağıda ana ve destek çözüm ortaklarının görev ve sorumlulukları özetlenmektedir.

3.3.1.1. Ana Çözüm Ortaklarının Sorumlulukları ve Görevleri

Kamu hizmetlerinin düzenli, süratli, etkili, verimli ve ekonomik bir şekilde yürütülebilmesi için bakanlıkların kurulduğu bilinmektedir. Afetlerde normal yaşam ve faaliyetlerin kesintiye uğraması hâlinde her bir bakanlığın sorumluluk alanına giren hizmetlerin yerel düzeyde yürütülmesi yine ilgili bakanlıkların taşra teşkilatları ile sağlanmalıdır. Yerel düzeyde idari yapılanması olmayan bakanlık, sorumlu olduğu hizmetin yerel düzeyde yürütülmesini sağlamak için ilgili kurumu/kuruluşu/özel sektör şirketini görevlendirir.

Ana çözüm ortağı olan bakanlık, kurum ve kuruluşlar üstlendikleri hizmetin ulusal düzeydeki esas sorumlusudur. Aynı zamanda birlikte çalışacakları destek çözüm ortaklarının rollerini ve görevlerini de belirlerler. Her bir çalışma grubu sorumlusu,

diğer destek çözüm ortakları ile Ulusal Düzey Çalışma Grubu Planı'nı hazırlar. Planın onaylanmasının ardından ilgili destek çözüm ortağı bakanlık, kurum ve kuruluşlara iletilir. Afet ve acil durumlarda hazırlanan çalışma grubu planı yürürlüğe konulur ve aktivasyonu sağlanır. Tüm çalışma grupları, AFAD ile koordinasyon hâlinde çalışır (AFAD, 2022a).

Ana çözüm ortaklarının ulusal düzeyde görevleri;

- Çalışma grubu organizasyonunu kurmak, yapılacak hizmetin bütünü analiz etmek,
- Çalışma grubu hazırlık ve planlama çalışmalarını yönetmek,
- Çalışma grubu kapasite geliştirme çalışmalarını yapmak,
- İhtiyaç hâlinde destek çözüm ortaklarını göreve çağırmak ve bilgilendirmek,
- Özel sektör ile çalışarak gerekli kaynakları sağlamak,
- Afetlere hazırlık protokollerini yapmak,
- Finansal yönetim çalışmaları yapmak,
- Personelin eğitilmesi ve sürekliliğini sağlamak, diğer çalışma gruplarının çalışmalarını desteklemek, operasyon için gerekli teknolojik yenilikleri takip etmek; standart operasyon prosedürleri, kontrol listeleri, el kitapçıkları, kılavuzlar, formlar ve talimatlar hazırlamak,
- Afet anında bakanlık ya da kurum merkezinde eş güdümü sağlayacak koordinasyon ekiplerini belirlemek,

- Afet anında kendi çalışma grubunda yer alan tüm bakanlık, kurum ve kuruluşlardan afet bölgesine gidecek saha destek ekiplerini ve afet bölgesindeki çalışma esaslarını belirlemektir (AFAD, 2022a).

Yerel düzeyde (operasyonel aşamada) görevleri ise;

- Operasyon çalışmaları için sabit ve seyyar tesisler ile görevlileri belirlemek,
- Afet anında operasyonda çalışacak personeli görevlendirmek, destek çözüm ortakları ve diğer çalışma grupları ile koordinasyon sağlamak,
- Afetin meydana gelmesi hâlinde mevcut güç ve kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır (AFAD, 2022a).

3.3.1.2. Destek Çözüm Ortaklarının Sorumlulukları ve Görevleri

- Operasyon planlarının hazırlık çalışmalarına katılmak,
- Gerekli personel, araç gereç ve ekipmanları temin etmek,
- Operasyonların yürütülmesine destek vermek,
- Eğitimli personelin sürekliliğini sağlamak, diğer çalışma gruplarının çalışmalarını desteklemek,
- Operasyon için gerekli teknolojik yenilikleri takip etmek,
- Ana çözüm ortağı olan bakanlıklar ile mülki makamlar tarafından istenilen envanter bilgilerini zamanında vermek,

- Çalışma grubu sorumlusunun hizmete ilişkin taleplerini yerine getirmektir (AFAD, 2022a).

3.4. Bir Destek Çözüm Ortağı Olarak Millî Eğitim Bakanlığının Rol ve Sorumlulukları

MEB, afet ve acil durumlarda destek çözüm ortağı olarak aşağıdaki görev ve sorumlulukları üstlenmektedir:

- Afetler öncesinde, her okulun afet ve acil durum planlarını hazırlamasını sağlamak,
- Bakanlığa bağlı kurum ve kuruluşlarda görev yapan personel ile eğitim ve öğrenim gören öğrenci/kursiyerlerin afet bilincini geliştirmek amacıyla eğitim, seminer ve/veya çeşitli sosyal faaliyetler düzenlemek,
- Afet anında, denetim sorumluluğundaki tüm yurtlarda barınan öğrenciler ile okullarda eğitim görmekte olan öğrencilerin tahliyesini sağlamak ve tahliye edilen öğrencilerin ihtiyaçlarının ilgili çalışma grupları tarafından karşılanmasını koordine etmek,
- Afet sonrasında ise eğitim ve öğretim hizmetlerinin sürekliliğini ivedilikle sağlamaktır (AFAD, 2022a).

MEB ayrıca TAMP kapsamında aşağıdaki hizmet gruplarında görev ve sorumluluklar üstlenmektedir:

- Tahliye ve Yerleştirme Planlama Grubu,
- Barınma Grubu,
- Hasar Tespit Grubu,
- Beslenme Grubu,

- Psikososyal Destek Grubu,
- Bilgi Yönetimi, Değerlendirme ve İzleme Grubu,
- İletişim Grubu,
- Ayni Bağış, Depo Yönetimi ve Dağıtım Grubu,
- Zarar Tespit Grubu.

Yukarıda belirtildiği üzere MEB'in afet ve acil durumlar öncesinde, sırasında ve sonrasında yürüteceği iş ve işlemler; 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Türkiye Afet Müdahale Planı, 27851 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Yönetmeliği, 28855 sayılı Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği ve ilgili diğer kanun, yönetmelik ve yönergeler doğrultusunda yürütülmektedir (MEB, 2021).

MEB'in afet ve acil durumlar öncesinde, sırasında ve sonrasında yürüttüğü görevler, ilgili kanunlar ve yönetmeliklerin yanı sıra özellikle 2021/13 sayılı MEB Afet ve Acil Durum Yönetimi Genelgesi ile ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir (MEB, 2021). Söz konusu Genelge, MEB bünyesinde afet ve acil durum yönetiminin nasıl planlanacağı, hangi kurulların oluşturulacağı, hangi eğitim ve tatbikatların yapılacağı gibi hususları açıklığa kavuşturmuştur.

Genelge; MEB'in afet ve acil durumlara hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerindeki görev ve sorumluluklarını düzenlemeyi; Bakanlık teşkilatı, okul ve kurumlar, personel, öğrenciler ve diğer paydaşlarla koordineli bir şekilde afet ve acil durum bilincini artırmayı ve alınacak tedbirleri belirlemeyi amaçlamaktadır.

Ayrıca TAMP ve Türkiye Afet Risk Azaltma Planı gibi ulusal planlarla uyumlu olarak Bakanlık bünyesinde gerekli düzenlemelerin yapılması zorunluluğu vurgulanmaktadır.

Genelge, MEB'in afet ve acil durum yönetiminde aşağıdaki başlıca görevleri/ yükümlülükleri içerir (MEB, 2021):

1. Afet ve Acil Durumlara Karşı Zararları Azaltma

- Okul ve kurumların fiziki yapılarının değerlendirilmesi,
- Risk analizlerinin yapılması ve önleyici tedbirlerin alınması,
- İş ekipmanlarının periyodik bakım ve kontrollerinin yapılması,
- Tahliye planlarının hazırlanması ve önceliklerin belirlenmesi.

2. Afet ve Acil Durumlara Hazırlık Tedbirleri

- Sığınak ve toplanma alanlarının belirlenmesi ve hazır hâle getirilmesi,
- Öğrenci, öğretmen ve velilere yönelik bilgilendirme ve tatbikatların yapılması,
- Özel eğitime ihtiyaç duyan öğrenciler için uygulamalı eğitim ve materyal hazırlanması,
- MEB Arama ve Kurtarma Birimlerinin (MEB AKUB) kurulması ve eğitilmesi,
- İlk yardım, arama kurtarma ve yangınla mücadele eğitimlerinin verilmesi,
- Kamu kurumları, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği sağlanması.

3. Afet ve Acil Durumlarda Yapılacak Müdahale

- Afet bölgesinde MEB AKUB ekiplerinin İl AFAD ile koordineli olarak görevlendirilmesi,
- Zarar gören eğitim kurumlarının tespit edilmesi ve Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezine bildirilmesi,
- Okul ve kurumların toplanma ve barınma alanı olarak kullanılmasına destek verilmesi,
- Tahliye, geçici barınma, beslenme, aynı bağış, depo yönetimi ve dağıtım gibi hizmetlerin TAMP kapsamında yürütülmesi.

4. Afet ve Acil Durumlarda Yapılacak İyileştirme

- Afet sonrası eğitim ve öğretimin kesintisiz sürdürülmesi için gerekli planlamaların yapılması,
- Zarar gören eğitim kurumlarının tespit edilmesi ve onarım çalışmalarına destek verilmesi,
- Öğrencilere, öğretmenlere ve ailelere rehber öğretmenler aracılığıyla psikososyal destek sağlanması.

5. Diğer Faaliyetler

- Öğrenci seviyelerine uygun olarak afet öncesinde, sırasında ve sonrasında yapılacakların öğretildiği eğitimler verilmesi,
- Afetlerin kritik ilk 72 saatine ülke çapında hazırlıklı olunması için bilinçlendirme çalışmaları yapılması,

- Okullarda afete hazırlık kültürünün yerleştirilmesi, gönüllülüğün teşvik edilmesi ve doğru davranış biçimlerinin kazandırılması,
- Senaryolu tatbikatlar, pratik uygulamalar ve okul afet planlarının hazırlanarak hayata geçirilmesi,
- Öğrenci ve çalışanların afetlere yönelik doğru bilgi ve beceriler kazanması, gönüllülük faaliyetlerine katılımlarının sağlanması,
- Okul ve kurumlarda yangın, kurtarma, tahliye, ilk yardım ekipleri kurulması ve eğitilmesi,
- Okullarda afete hazırlık, sağlık ve güvenlik kulüpleri ile sivil savunma/iş sağlığı güvenliği ekipleri kurulması,
- Afetler, kazalar, istismar ve şiddet gibi travmatik olaylarda öğrencilere, ailelere ve öğretmenlere psikososyal destek sağlanması,
- Okul ve kurumlarda her yıl 01-07 Mart Deprem Haftası'nda "Tahliye Tatbikatı" yapılması,
- Okul ve kurumlarda 13 Ekim Dünya Afet Risklerinin Azaltılması Günü'nde "Diğer Afet Türlerine İlişkin Tatbikatlar" yapılması.

MEB merkez ve taşra teşkilatı ile okul ve kurumlarında yürütülen afet, acil durumlar ve sivil savunma hizmetleri, MEB Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğüne koordine edilmektedir (MEB, 2021). Bu doğrultuda, MEB Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından "MEB Afet ve Acil Durum Yönetimi Eylem Planı (2023-2030)" hazırlanmıştır.

4. Olay Yeri Yönetimi

Olay yeri yönetimi, müdahale sırasında birden fazla ekibin eş zamanlı çalışması durumunda, bu ekiplerin faaliyetlerinin organize edilmesini ifade eder ve aşağıdaki şekilde yapılandırılmıştır (AFAD, 2022a; UNICEF, 2014).

Olaydan etkilenen alan, büyüklüğüne göre belirli bölgelere ayrılır. Müdahale çalışmalarının yürütülmesi için bu bölgelere alan yeri yönetim yetkilileri atanır ve her bölgede birden fazla çalışma noktası oluşturulur. Her bir noktaya da olay yeri yöneticisi atanır. Olaydan etkilenen alanın küçük olması hâlinde alan yönetim yetkilisi kademeleri kaldırılır. Herhangi bir acil olayda, ilk intikal eden ekip sorumlusu geçici olarak olay yeri yönetimi yetkilisidir.

Acil durum hizmet grupları sorumlusunun belirleyeceği olay yeri yönetim yetkilisi geldiğinde yetkiyi devralır ve aşağıda tanımlanan görevleri yürütür:

1. Olay yerinde bağımsız hareket etmeyi ve çoklu komutaları engeller.
2. Müdahale edenlerin görevli kişiler olmasını güvenceye alır.
3. Olay bölgesine gelen müdahale ekiplerini bilgilendirir.
4. Olayın ön değerlendirmesini yapar. Bu ön değerlendirme; tehlike tipini, yaklaşık yaralı sayısını, tehdit altındaki bölgenin büyüklüğünü ve de ikincil (takip eden) olay olasılığını içerir.
5. Elde ettiği bilgiler doğrultusunda ekiplerin hareket tarzını belirler ve olay yeri güvenlik tedbirlerinin alınmasını sağlar.

Acil Durum Hizmet Grupları Sorumlusu:

Olayın boyutuna ve türüne göre, alan yönetim yetkilisini/olay yeri yöneticisini belirler ve koordine eder. Alanlardaki tüm çalışmaları yönetir. Alan yönetim yetkilisi kanalıyla alandan gelen raporları değerlendirir ve il afet yönetim merkezi başkanına iletir. Üst düzey yetkililerden gelen emir ve talimatları da alan yönetim yetkilisi kanalıyla alt birimlere aktarır.

Alan Yönetim Yetkilisi: Olay yeri yetkililerini belirler, acil durum hizmet grupları sorumlusu ile irtibat sağlar ve alan çalışmasını yönlendirir. Ayrıca durum gelişmelerine ilişkin raporları acil durum merkezine iletir. Alan yönetim yetkilileri, görevlerin etkin şekilde yürütülebilmesi için birbirleriyle sürekli irtibat hâlinde bulunur.

Olay Yeri Yönetimi Yetkilisi: Operasyon alanında görev yapan ekiplerin görevlerini yerine getirmelerini ve koordinasyonlarını sağlar. Alan yönetim yetkilisine karşı sorumludur ve sürekli irtibat hâlinindedir. Kendisine gelen raporlamaları alan yönetim yetkilisine bildirir, merkezden ve alan yönetim yetkilisinden gelen talimatları ekip amirlerine iletir.

Ekip Amiri: Olay yerinde ekibine verilen görevin en iyi şekilde yerine getirilmesi için personel arasındaki uyum ve koordinasyonu sağlar. Olay yeri yöneticisine karşı sorumludur. Sahadan ilk bilgileri aktarır ve yapılan çalışmalar ile değişen durum güncellemelerini yetkililere iletir.

KAYNAKÇA

- AFAD. (2018). *Türkiye’de afet yönetimi ve doğa kaynaklı afet istatistikleri*. AFAD. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf
- AFAD. (2020). *İl afet risk azaltma planı*. AFAD. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/Mevzuat/Kilavuzlar/IRAP-KILAVUZ_tum_v7.pdf
- AFAD. (2022a). *Türkiye afet müdahale planı (TAMP)*. AFAD. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf
- AFAD. (2022b). *Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*. AFAD.
- AFAD (2025). <https://www.afad.gov.tr/orman-yanginlarina-mudahale-calismalari-hk-20---26-temmuz>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (t.y.). *Geçici korumamız altındaki Suriyeliler*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>
- Inter-Agency Standing Committee. (2011). *Operational guidelines on the protection of persons in situations of natural disasters*. IASC. https://api.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/201101-training-IASC-operational-guidelines-ENG.pdf?_gl=1*tc03i9*_ga*MjExNjg3OTE5OC4xNzQ0MDI2ODc5*_ga_PK-VS5L6N8V*MTc0NDAYNjg3OC4xLjAuMTc0NDAYNjg3OC42MC4wLjA
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2021). *MEB Afet ve acil durum yönetimi genelgesi 2021/13*. <https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/2058.pdf>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). *Afet ve acil durum eylem planı 2023–2030*. https://dhgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_01/04121233_evrak88811059594616074921.df
- Millî Eğitim Bakanlığı. (t.y.) *Ortaöğretime uyum programı uygulama kılavuzu: Uyum etkinlikleri*. https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/06160405_OrtaYYretime_Uyum_ProgramY_Uygulama_KYlavuzu_Uyum_Etkinlikleri.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti. (2011). *Afet ve acil durum yönetim merkezleri yönetmeliği*. Resmî Gazete, Sayı 27851, 19.02.2011. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110219-12.htm>
- Türkiye Cumhuriyeti. (2012). *İş Sağlığı Ve Güvenliği Kanunu No. 6331*. Resmî Gazete, Sayı 28339, 30.06.2012. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6331&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Türkiye Cumhuriyeti. (2022). *Afet ve acil durum müdahale hizmetleri yönetmeliği*. Resmî Gazete, Sayı 31760, 24.02.2022. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220224-31.pdf>

UNICEF. (2014). *Acil durumlarda çocuk koruma eğitimi katılımcı el kitabı*. UNICEF. <https://www.unicef.org/turkiye/media/3476/file/Acil%20Durumlarda%20%C3%87ocuk%20Koruma%20E%C4%9Fitimi%20Kat%C4%B1l%C4%B1mc%C4%B1%20El%20Kitab%C4%B1.pdf>

NOT

SÖZLÜK

Acil Durum: Toplumun normal işleyişini bozan, acil müdahale gerektiren ancak afet olarak sınıflandırılmayacak olaylardır (örneğin büyük trafik kazaları, kimyasal sızıntılar, toplu göç).

Acil Durum Eylem Planı: Kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının olası acil durumlarda izleyecekleri adımları belirleyen plandır.

Afet: Toplumda ciddi fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran; normal hayatı kesintiye uğratan ve toplumun kendi kapasitesiyle baş edemeyeceği doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olaydır.

Afet Farkındalık Eğitimi: Toplumun afetlere hazırlık düzeyini artırmak amacıyla verilen eğitimlerdir.

Afet Müdahale Aşamaları: Hazırlık, müdahale, iyileştirme ve zarar azaltma aşamalarıdır.

Afet Müdahale Hiyerarşisi: Afet yönetimindeki dikey karar ve koordinasyon yapısıdır (ilçe, il, bölge, merkez).

Afet Müdahalesi: Afet sonrasında yaşamı sürdürmek ve kayıpları önlemek için yapılan acil çalışmalardır.

Afet Risk Azaltma: Afetlerin etkilerini önlemek veya en aza indirmek için yapılan bilinçlendirme, planlama ve altyapı çalışmalarıdır.

Afet Sonrası İyileştirme: Barınma, altyapı, eğitim ve sağlık alanları ile psikososyal alanlarda yürütülen geçici ve kalıcı toparlanma faaliyetleridir.

Afet ve Acil Durum Planlaması: Afet ve acil durumlara yönelik kaynak, görev dağılımı ve müdahale mekanizmalarının önceden tanımlandığı süreçtir.

Afet ve Acil Durum Yönetimi: Afet öncesi, sırası ve sonrası süreçlerin tamamını kapsayan risk azaltma, müdahale ve iyileştirme faaliyetleridir.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı: Türkiye’de afetlere hazırlık, müdahale ve iyileştirme çalışmalarını yürüten merkezî kurumdur. Türkiye Afet Müdahale Planı’nın ana koordinatörüdür.

Anlamli Katılım: Çocukların görüşlerinin karar alma süreçlerini etkileyebildiği güvenli, saygılı ve anlamli biçimde ifade alanı bulunduğ durumlardır.

Barınma Hizmet Grubu: Afet sonrası geçici ve kalıcı barınma çözümlerini geliştiren ve yöneten hizmet grubudur.

Çocuk: On sekiz yaşından küçük bireydir.

Çocuk Dostu Mekân: Afet veya acil durumlardan etkilenen çocuklara güvenli bir ortam sağlamak amacıyla katılımcı bir anlayışla tasarlanan alandır.

Çocuk Hakları: Çocukların eğitim, sağlık, yaşama, korunma ve katılım dâhil tüm temel haklarını ifade eden evrensel kavramdır.

Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım: Tüm çocukların hak sahibi bireyler olduğunu kabul ederek yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının uygulanmasını esas alan yaklaşımdır.

Çocuk Katılımı: Çocukların kendilerini etkileyen tüm karar, politika ve programların planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi süreçlerine anlamlı ve etkili biçimde dâhil olma hakkıdır.

Çocuk Koruma Mekanizmaları: Çocuğun güvenliğini sağlamak için aile, toplum ve devlet tarafından yürütülen tüm süreç ve yapılarıdır.

Çocuk Koruma Sistemi: Çocukları istismar, ihmal ve sömürüden korumaya yönelik kurumsal yapı, yasal ve uygulamalardan oluşan sistemdir.

Çocuğun Yüksek Yararı: Çocuğun iyi olma hâlinin her durumda öncelikli olarak gözetilmesi ilkesidir.

Depersonalizasyon: Hizmet verilen kişilere karşı duygusal uzaklaşma ve duyarsızlaşmadır.

Destek Kurumlar: Sorumlu kurumlara görevlerinde destek veren diğer kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıdır.

Dezavantajlı Çocuk: Ekonomik, kültürel, sosyal veya gelişimsel sınırlılıklar nedeniyle imkânlara erişimde güçlük yaşayan çocuklardır.

Duygusal Tükenme: Sürekli stres ve yoğun duygusal yüklenme sonucu ortaya çıkan bitkinlik hâlidir.

Etik: Toplumsal ve bireysel davranışların ardındaki değerleri ve doğruluk-yanlışlık ölçütlerini inceleyen felsefe dalıdır.

Etik İkilem: Birbirine zıt iki ahlaki değer çatıştığı ve farklı çözüm yolları gerektiren durumdur.

Geçici Koruma Altında Bulunan Kişiler: Ülkelerindeki çatışma veya yaygın şiddet nedeniyle kitlesel olarak Türkiye'ye gelen ve Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında koruma sağlanan yabancılardır.

Gevşeme Teknikleri: Stresi azaltmak amacıyla kullanılan nefes, meditasyon, imgeleme ve kas gevşetme yöntemleridir.

Hak Temelli Yaklaşım: Bireyleri yardım alıcısı değil hak sahibi olarak gören ve hizmetleri bu temelde sunan yaklaşımdır.

Hazırlık Aşaması: Afetlere karşı eğitim, tatbikat, planlama ve kaynak hazırlığı süreçleridir.

Hizmet Grubu Operasyon Planı: Her hizmet grubunun kendi alanına özgü müdahale planıdır, TAMP'ın alt bileşenidir.

İkincil Afetler: Bir afetin tetiklediği diğer afetlerdir (örneğin deprem sonrası yangın).

İlk Müdahale Ekipleri: Olay yerine ilk ulaşan arama-kurtarma, sağlık ve güvenlik ekipleridir.

İyileştirme (Rehabilitasyon): Afet sonrası normal yaşama dönüş için gerçekleştirilen yeniden yapılandırma faaliyetleridir.

İzleme ve Değerlendirme: Koruma hizmetlerinin etkililiğini ölçmeye yönelik gözlem ve analiz sürecidir.

Lojistik Yönetimi: Afet anında ihtiyaç duyulan kaynakların doğru zamanda doğru yere ulaştırılması sürecidir.

Müdahale Hizmet Grubu: Afet sonrası belirli alanlarda hizmet sağlayan kurum ve kuruluşlardan oluşan gruplardır.

Olay Komuta Sistemi: Afet alanındaki operasyonların hızlı ve koordineli yürütülmesini sağlayan sistemdir.

Psikolojik İlk Yardım: Travmatik olayların yol açtığı stresi azaltan ve bireyleri destekleyen bir ilk müdahale tekniğidir.

Psikolojik Travma: Zorlu yaşam olaylarına bağlı olarak ortaya çıkan yoğun stres tepkilerinin bütünüdür.

Psikososyal Destek Hizmet Grubu: Afet sonrası ruh sağlığının korunmasına yönelik destek faaliyetlerini yürüten gruptur.

Risk: Tehlikelerin yol açabileceği olası kayıpların gerçekleşme ihtimalidir.

Risk Altındaki Çocuk: Tehlike ve risk içeren durumlara maruz kalan çocuktur.

Sembolik Katılım (Tokenizm): Çocukların veya gençlerin karar alma süreçlerine yalnızca “katılmış gibi” gösterildiği ancak görüşlerinin gerçekten dikkate alınmadığı durumlardır.

Sphere Projesi: İnsani yardımlarda asgari standartları belirleyen uluslararası insani yardım girişimidir.

Stres: Kişinin baş etme kapasitesini aşan taleplere verilen fiziksel ve psikolojik tepkidir.

Tahliye ve Yerleştirme: Riskli bölgelerden güvenli alanlara tahliye ve geçici barınma sağlama sürecidir.

Tehlike: Yaşamı ve düzeni tehdit eden doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay veya olgudur.

Toplum Tabanlı Afet Yönetimi: Yerel halkın bilgi ve deneyimini temel alan katılımcı afet yönetimi yaklaşımıdır.

Toplum Temelli Yaklaşım: Vatandaşların bilgi ve kaynaklarını kullanarak çözüm üreten katılımcı modeldir.

Travma: Fiziksel, kimyasal veya psikolojik etkenlerle ortaya çıkan örselenme durumudur.

Travma Sonrası Stres Tepkileri: Zararlı olaylar karşısında verilen duygusal, bilişsel, davranışsal ve fiziksel tepkilerdir.

Travmatik Olay: Bireyin normal yaşantısının dışında, belirgin stres yaratan olaydır.

Travmatik Yaşam Olayları: Bireyin güvenlik algısını zedeleyen, yoğun korku ve çaresizlik yaratan olaylardır.

Türkiye Afet Müdahale Planı: Türkiye’de afet müdahalesi için görev ve sorumlulukları belirleyen ulusal plandır.

Uluslararası Koruma Altında Bulunan Kişiler: Türkiye’de 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsü verilen yabancılarıdır.

Unutulma Hakkı: Bireyin dijital ortamdaki kişisel verilerinin silinmesini talep etme hakkıdır.

Yas: Bir kayıp sonrası ortaya çıkan yoğun duygusal acı durumudur.

Yas Tepkileri: Kayıptan sonra görülen duygusal, davranışsal ve bilişsel tepkilerin bütünüdür.

Yerel Düzey Müdahale Planı: İl düzeyinde hazırlanan, yerel kurumların afet anındaki görevlerini belirleyen plandır.

Zarar Görebilirlik: Farklı tehlikeler karşısında toplumsal, ekonomik veya çevresel kayıplara açıklık düzeyidir.

NOT